การแพทย์ยุคใหม่ ในพุทธทัศน์

พระธรรมปิฎก
(ป.อ. ปยุตฺโต)

การแพทย์ยุคใหม่ ในพุทธทัศน์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

การแพทย์ยุคใหม่ ในพุทธทัศน์

พระธรรมปิฎก

(ป. อ. ปยุตฺโต)

การแพทย์ยุคใหม่ ในพุทธทัศน์

ISBN : 974-8059-25-1

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - มกราคม ๒๕๔๒ จำนวนพิมพ์ ๗,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ - กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒ จำนวนพิมพ์ ๔,๐๐๐ เล่ม

กองทุนวุฒิธรรม ๓,๕๐๐ เล่ม

โครงการบรรพชาและอุปสมบทหมู่

ภาคฤดูร้อน ประจำปี ๒๕๔๒ ๕๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย

กองทุนวุฒิธรรม
เพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม

สนใจหนังสือนี้ติดต่อได้ที่

- กองทุนวุฒิธรรม โทร. ๕๒๖ - ๕๐๐๘
- บริษัท เคล็ดไทย จำกัด โทร. ๒๗๙ - ๙๖๓๖

พิมพ์ที่ - บริษัท ธรรมสาร จำกัด

ควบคุมการผลิต - พิมพ์อำไพ

๑๒๐ บาท

คำนำ

ชีวิตดีงามเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา แต่ในความเป็นจริงชีวิตก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงความทุกข์ได้ การรู้จักความทุกข์และรู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิต ย่อมช่วยให้ความทุกข์บีบคั้นบั่นทอนชีวิตได้น้อยลง อย่างไรก็ตามอีกด้านหนึ่งที่พึงกระทำต่อความทุกข์ก็คือ การแก้ไขบำบัดทุกข์นั้นโดยสาวหาไปถึงเหตุปัจจัย และจัดการกับเหตุปัจจัยนั้นให้เกิดผลที่พึงประสงค์

โรคภัยไข้เจ็บเป็นความทุกข์อย่างหนึ่งที่มักเกิดกับทุกชีวิต และอาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม แม้พุทธศาสนาจะมีจุดเน้นที่การฝึกฝนเพื่อความเจริญงอกงามในจิตใจ แต่ก็ตระหนักดีว่าการบำบัดโรคและรักษาสุขภาพนั้นเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้ชีวิตดำรงอยู่ด้วยดี ด้วยเหตุนี้จึงมีหลักธรรมในพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพกายอยู่ไม่น้อย หลักธรรมดังกล่าวมีลักษณะเด่นคือ มิได้เน้นแต่เรื่องทางกายเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กับจิตใจ ทั้งในฐานะที่เป็นเหตุและผลของสภาพทางกาย นอกจากนั้นยังเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ การเห็นความเชื่อมโยงของเหตุปัจจัยหลายระดับดังกล่าวเป็นแนวคิดที่กำลังได้รับความสนใจ เนื่องจากในปัจจุบันศาสตร์และกระบวนการต่างๆ ได้เอียงไปในด้านการแบ่งแยกตัดทอนเหตุปัจจัยต่างๆ ออกเป็นส่วนๆ จนขาดจากกัน กระทั่งการแพทย์ก็หันมาสนใจแต่การรักษาอวัยวะเป็นส่วนๆ ดังเครื่องจักร ในยุคที่กำลังมีการพัฒนาระบบการแพทย์ที่คำนึงถึงมนุษย์ในทุกมิติ พุทธศาสนาย่อมสามารถเสนอแนวทางที่ช่วยให้เกิดการบำบัดรักษาสุขภาพของผู้คนได้อย่างครบถ้วน ในฐานะที่เป็นชีวิตซึ่งประกอบด้วย

กายใจและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสภาพแวดล้อม

ความรู้ความเข้าใจในชีวิตตรงตามความเป็นจริง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสัจธรรม แต่นอกจากสัจธรรมแล้ว พุทธศาสนายังประกอบด้วยจริยธรรมคือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีงามต่อชีวิตและการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยเหตุที่การแพทย์นั้นมีเป้าหมายสูงสุดคือการอำนวยให้ชีวิตประสบความดีงาม จริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับวงการแพทย์ ปัจจุบันสังคมไทยเรียกร้องจริยธรรมจากแพทย์มากขึ้น ทั้งนี้ไม่ใช่เพียงเพราะว่าแพทย์กำลังมีปัญหาในด้านนี้มากขึ้นเท่านั้น หากยังเป็นเพราะแพทย์อยู่ในสถานะที่เป็นผู้นำและผู้ได้เปรียบในสังคม จึงย่อมมีความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์มากกว่ากลุ่มบุคคลอื่น พร้อมกันนั้นเอง การที่แพทย์ต้องประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอันเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี หรือปัญหาความเครียดและความกดดันจากการเยียวยารักษาผู้ป่วย ย่อมทำให้แพทย์ตลอดจนบุคคลากรอื่นๆ ทางสาธารณสุขเช่นพยาบาล ต้องให้ความใส่ใจกับเรื่องจริยธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ทั้งต่อผู้ป่วยและต่อตนเอง

ธรรมะในทางการแพทย์ ซึ่งครอบคลุมทั้งสัจธรรมและจริยธรรมดังกล่าวข้างต้น คือสาระสำคัญในคำบรรยายต่างๆ ของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ที่ได้นำมารวมพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ คำบรรยายเหล่านี้ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในวาระและโอกาสต่างๆ กันแม้ส่วนใหญ่จะมีการตีพิมพ์มาก่อนแล้ว แต่ก็เผยแพร่ในวงจำกัด และพิมพ์เป็นเรื่องๆ แยกจากกัน การนำมารวมพิมพ์เป็นเล่มเดียวกัน นอกจากจะเป็นการสะดวกแก่ผู้สนใจแล้ว ยังช่วยให้เห็นทัศนะโดยรวมของท่านผู้บรรยายในเรื่องสำคัญนี้ด้วย

หนังสือเล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์มา ๒ ครั้งแล้ว ในการพิมพ์ครั้งใหม่นี้ ได้เพิ่มอีก ๔ บทความและจัดลำดับบทใหม่ ทำให้มีเนื้อหากว้างขวางขึ้นจากเดิม โดยครอบคลุมไปถึงเรื่องเทคโนโลยีทางการแพทย์ การยืดและดับชีวิตของผู้ป่วย การทำแท้ง และดุลยภาพแห่งสุขภาพ ซึ่งล้วนเป็นประเด็นที่กำลังอยู่ในความสนใจของผู้คนในปัจจุบัน

โดยเหตุที่มีการเพิ่มเนื้อหาและขยายประเด็นให้กว้างขวางกว่าเดิม จึงสมควรที่จะเปลี่ยนชื่อหนังสือเล่มนี้จากเดิมคือ ***การแพทย์ไทย : ทางเลือกในยุคโลกาภิวัตน์*** มาเป็น ***การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*** เพื่อให้สอดคล้องกับสาระของหนังสือ

กองทุนวุฒิธรรมฯ ขอกราบพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกที่อนุญาตให้มีการตีพิมพ์ครั้งนี้อีกทั้งยังได้กรุณาตรวจตราแก้ไขต้นฉบับ เพื่อให้มีความถูกต้องยิ่งขึ้น และขอกราบพระคุณพระครูปลัดปิฎกวัฒน์ (อินศร) ที่ได้กรุณาจัดหารวบรวมต้นฉบับและช่วยเหลือในการติดต่อประสานงานจนสำเร็จเป็นรูปเล่ม หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะมีส่วนช่วยน้อมนำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องชีวิตและเทคโนโลยี เพื่อให้การบำบัดโรคและรักษาสุขภาพนำไปสู่ชีวิตที่ดีงามและมีความสุข

ด้วยปรารถนาดี

กองทุนวุฒิธรรม

เพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม

อนุโมทนา

กองทุนวุฒิธรรมมีกุศลฉันทะในการพิมพ์หนังสือธรรมเผยแพร่เพื่อเสริมสร้างประโยชน์สุขที่เป็นแก่นสารแก่ชีวิตและสังคม และได้ปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวนั้นมาโดยลำดับ สำหรับครั้งนี้ คุณอำไพ พรหมบัญญัติ ได้ติดต่อแจ้งความประสงค์ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ *“การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์”* เพื่อเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนกว้างขวางออกไป อาตมาขออนุโมทนา

หนังสือ *“การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์”* นี้ เดิมชื่อ *การแพทย์ไทย: ทางเลือกในยุคโลกาภิวัตน์* ต่อมาคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ได้ขอจัดพิมพ์ใหม่ โดยนำข้อเขียนและคำบรรยายเรื่องอื่นๆ ของอาตมาที่เกี่ยวกับการแพทย์มาพิมพ์เพิ่มรวมเข้าด้วยอีก ๔ เรื่อง คือ *“ทำแท้ง: ตัดสินอย่างไร? “ดุลยภาพ: สาระแห่งสุขภาพและความสมบูรณ์” “ช่วยให้ตายเร็ว หรือช่วยให้ตายดี”* และ *“ถาม-ตอบเทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่กับจริยธรรมในแง่พุทธศาสนา”* พร้อมทั้งขอตั้งชื่อหนังสือใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และได้พิมพ์เป็นธรรมวิทยาทานเสร็จเรียบร้อยเมื่อกลางเดือนมกราคม ๒๕๔๒ นี้

การที่กองทุนวุฒิธรรมขออนุญาตพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นอีก นับว่าเป็นการช่วยกันสร้างเสริมสัมมาทัศนะ ให้อำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น อาตมาจึงยินดีอนุญาตตามความประสงค์

สำหรับสิทธิในการพิมพ์เฉพาะครั้ง ขอมอบให้เปล่าแก่ผู้จัดพิมพ์ เช่นเดียวกับหนังสืออื่นทุกเล่มของผู้เขียนเท่าที่ได้พิมพ์แล้ว ไม่ว่าโดยบุคคลหรือสถาบันใด ทั้งนี้ ด้วยถือว่าความเจริญแพร่หลายแห่งธรรม และความงอกงามแห่งสัมมาปัญญา ที่อาจเกิดมีขึ้นจากธรรมทานนั้น จักเป็นผลสนองที่มีคุณค่าสูงสุด

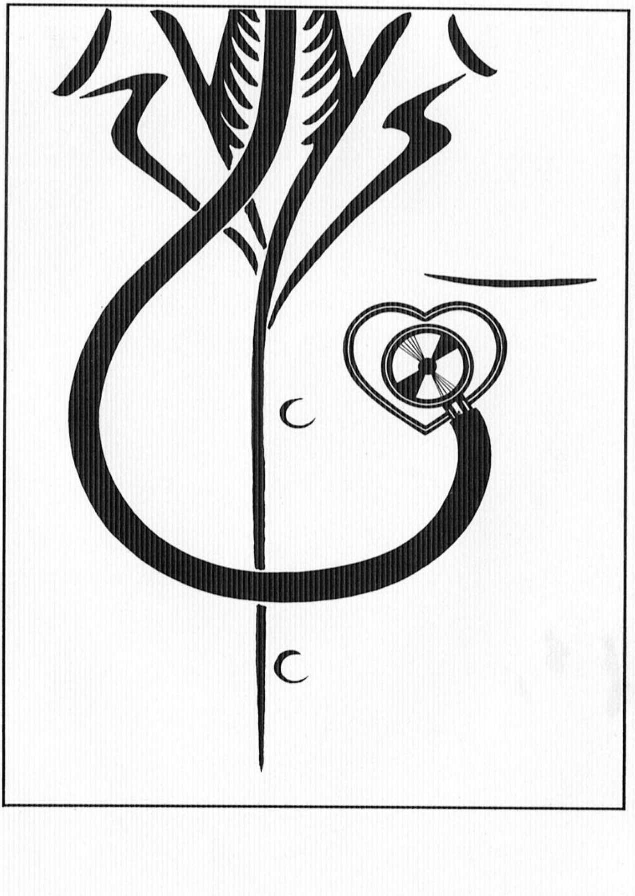
ขออนุโมทนากองทุนวุฒิธรรมที่ได้มีฉันทะและวิริยะในการจัดพิมพ์หนังสือธรรมครั้งนี้ ซึ่งเป็นการช่วยกันเผยแพร่สัมมาทัศนะให้ขยายกว้างขวางออกไป อันจะเป็นรากฐานแห่งสัมมาปฏิบัติที่นำไปสู่สันติสุขอันแท้จริง ขอกุศลจริยาที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญนี้ จงอำนวยผลเพื่อความเจริญมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา และประโยชน์สุขของมหาชน ตลอดกาลนาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒

สารบัญ

รักษาใจ
ยามรักษาคนไข้

นำเรื่อง

วันนี้ อาตมาในนามของคณะสงฆ์ที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม ขอต้อนรับชาวคณะโรงพยาบาลสุโขทัยทุกท่าน

ขอแนะนำสถานที่นิดหน่อย สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม ตั้งอยู่ในเขตอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เขาลูกนี้มีชื่อว่า เขาสำโรงดงยาง ทางการเรียกสั้นๆว่า เขาดงยาง เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้บอกว่าเป็นเขาลูกที่ใกล้กรุงเทพฯ มากที่สุดของประเทศไทย และทางกรมป่าไม้มีโครงการจะปลูกป่าที่นี่ แต่ก็เห็นเงียบไป อย่างไรก็ตามก็มีโครงการจากที่อื่นมาร่วมมือในการฟื้นฟูสภาพป่า

คนเก่าๆเล่าว่า แต่ก่อนนี้ ข้างล่างไกลออกไป ไม่เฉพาะภูเขา ถอยหลังไปสัก ๔๐ ปี เนื้อที่มากมายรอบๆที่นี่ เป็นป่าใหญ่มาก มีเสือ มีช้าง มีฝูงวัวแดง มีต้นไม้ใหญ่โต อย่างบนภูเขานี้ก็มีต้นไม้ขนาด ๒-๓ คนหรือหลายคนโอบ แต่ป่าได้ถูกทำลายไปอย่างรวดเร็ว ก็คงเหมือนกับที่อื่นในประเทศไทย คนไทยเราตัดไม้กันเก่ง จนต้นไม้หมด ข้างล่างนี้จะเห็นว่ากลายเป็นทุ่งเป็นไร่ โดยเฉพาะไร่มันสำปะหลังมีมาก และเวลานี้ก็มีป่ายูคาลิปตัสมากพอสมควร นอกจากนั้นก็มีสวนมะม่วง และสวนกล้วยเป็นต้น นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพป่าไป

อย่างรวดเร็ว ถึงตอนนี้เราคิดจะฟื้นฟูป่ากัน แต่ก็ทำได้แค่ภูเขาและบริเวณข้างเคียง ข้างล่างก็คงจะฟื้นยาก มีแต่จะกลายเป็นบ้านเป็นเมืองไป

ด้านนี้เราเรียกว่าหน้าเขา เป็นด้านที่ลาดลงมา ส่วนด้านหลังเขาเป็นด้านที่ชันแบบหน้าผา และข้างหลังเลยออกไปกำลังมีเมืองอุตสาหกรรมเกิดขึ้นชื่อว่า เกตเวย์ ซิตี้ (Gateway City) มีเนื้อที่ตามตัวเลขในเอกสารว่า ๖,๐๐๐ ไร่ แต่เห็นโฆษณาว่ามี ๑๐,๐๐๐ ไร่ เขาลูกนี้กั้นเขตระหว่างอำเภอพนมสารคามกับอำเภอแปลงยาว ด้านนี้เป็นด้านพนมสารคาม ส่วนด้านเกตเวย์ ซิตี้ เป็นด้านของอำเภอแปลงยาว

จังหวัดฉะเชิงเทราได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่ขาดแคลนน้ำพอสมควร ยิ่งป่าหมดไป ก็ยิ่งแล้งมากขึ้น ที่เขานี้มียอดหนึ่งเรียกว่า เขาน้ำหยด ตามปกติมีน้ำหยดตลอดปี แต่ตอนนี้ชาวบ้านบอกว่าน้ำไม่ค่อยจะหยด มันค่อย ๆ แห้งไป

ที่นี่ก็เกรงเหมือนกันเรื่องน้ำ แต่พอดีญาติโยมไปขุดสระที่เชิงเขาตรงตาน้ำเข้า ก็เลยได้น้ำใช้ตลอดปี แต่ตอนนี้ก็เริ่มมีผู้มาสร้างบ้านจัดสรร คงจะรองรับเมืองอุตสาหกรรมที่เกิดใหม่ ประกอบกับทางคณะรัฐมนตรี เกริ่นว่าจะย้ายศูนย์ราชการมาอยู่ทางกิ่งอำเภอท่าตะเกียบ ไกลจากที่นี่ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร ถ้าย้ายมาจริง ที่นี่ก็จะกลายเป็นชานเมือง ทั้งของเมืองอุตสาหกรรมเกตเวย์ ซิตี้ และของเมืองศูนย์ราชการด้วย ดังนั้นต่อไปที่นี่ก็คงจะไม่เงียบ อาจจะกลายเป็นที่พลุกพล่านจอแจบ้าง แบบชานเมือง อย่างน้อยก็มีผู้คนมากขึ้น เป็นความเปลี่ยนแปลงของสภาพท้องถิ่น ซึ่งคงจะยั้งไม่อยู่ ทำ

อย่างไรเราจะปลูกต้นไม้ขึ้นมา อย่างน้อยถึงจะมีบ้านเมืองเกิดขึ้น ก็ให้มีต้นไม้ มีป่าเล็กๆ ควบคู่ไปด้วยก็ยังดี ดังนั้นก็เลยช่วยกันฟื้นฟูป่าบนภูเขานี้ พยายามปลูกเพิ่มขึ้นและบำรุงรักษาไว้ นี้เป็นการเล่าเรื่องสภาพท้องถิ่นให้ทราบ เมื่อได้มาที่นี่แล้วก็จะได้ทำความรู้จัก บัดนี้ขอต้อนรับตามที่กล่าวแล้ว

การที่ท่านได้มาที่นี้ ถ้ามองในแง่ของการเปลี่ยนบรรยากาศก็เป็นเรื่องที่ทำให้สบายใจ ในแง่หนึ่งก็เหมือนกับไปเที่ยวดูที่โน่นที่นี่และดูท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทยของเรา โดยเฉพาะที่นี่ก็เป็นสภาพที่มีบรรยากาศแบบป่าแบบเขา ถึงจะไม่ใช่ป่าใหญ่อะไรก็ให้ความรู้สึกว่าได้มาสัมผัสความเขียวสดของต้นไม้ ทำให้มีบรรยากาศรื่นรมย์ร่มรื่นบ้าง ตลอดจนมีลมพัดมีอากาศแบบธรรมชาติเป็นเครื่องบำรุงฟื้นฟูจิตใจอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะท่านที่อยู่ในบ้านเมือง อยู่กับตึกรามบ้านช่องและผู้คนมากๆ นานๆ ได้มาในที่ห่างไกล สัมผัสกับธรรมชาติแท้ๆ ห่างจากผู้คนในสังคมใหญ่ ก็เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศที่อาจจะทำให้ได้ความสบายใจอย่างหนึ่ง ซึ่งคิดว่าอาจจะเป็นประโยชน์

รักษาใจ
ยามรักษาคนไข้*

คราวนี้ก็มาคำนึงถึงว่า ท่านที่มากันนี้เป็นบุคลากรในโรงพยาบาล ทำงานเกี่ยวกับคนเจ็บไข้ และการรักษาพยาบาล เรียกง่ายๆ ว่า เป็นงานบริการสังคม แต่งานบริการสังคมนั้นมีหลายอย่าง บางอย่างก็เป็นเรื่องที่เพิ่มความสนุกสนาน ซึ่งอาจจะมีกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่รื่นเริงบันเทิงใจ แต่งานของท่านที่อยู่ในโรงพยาบาลนั้นมีลักษณะพิเศษ เป็นงานบริการสังคมสำหรับคนที่เรียกได้ว่ามีความทุกข์ คือเป็นคนเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเป็นคนที่มีความแปรปรวนของสภาพร่างกาย คือร่างกายไม่ปกติ

คนไข้ก็น่าเห็นใจ

เป็นธรรมดาของคนเราที่ร่างกายและจิตใจย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน เวลาใดร่างกายแปรปรวนไปก็จะพาให้จิตใจแปรปรวนไปด้วย จึงเห็นได้ว่าคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยทางกายนั้นใจก็มักจะไม่ค่อยดี คือจะ

---

* บรรยายแก่บุคลากร ร.พ.สุโขทัย ประมาณ ๖๐ คน ในโครงการพัฒนาตนและศึกษาดูงานโรงพยาบาลสุโขทัย ซึ่งไปฟังธรรมกถา ที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๗

เป็นคนหงุดหงิดง่าย หรือยิ่งกว่าหงุดหงิดก็คือว่าความเจ็บป่วยอาจจะทำให้เขาเกิดความรู้สึกเป็นทุกข์ต่างๆ เช่น ความเศร้าใจ และความหวาดกลัว เช่นนึกถึงว่าโรคของตนจะเป็นอันตรายถึงชีวิตหรือไม่อย่างนี้เป็นต้น เมื่อหวาดกลัวก็ยิ่งเพิ่มความรู้สึกที่ไม่ดีทางจิตใจเข้ามาอีก อาจจะมีความเป็นห่วงเป็นใย จิตใจนึกไปถึงญาติพี่น้องและเงินทองทรัพย์สมบัติ โดยเฉพาะคนในครอบครัวที่ต้องดูแลรับผิดชอบไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป เมื่อเกิดความห่วงใยขึ้นมาสภาพจิตใจก็ยิ่งไม่ดีใหญ่ นึกไปสารพัด

ยิ่งคิดไปก็ยิ่งเสียกำลังใจ นึกถึงคนอื่นก็ห่วงใย นึกถึงตัวเองก็หวาดกลัวแล้วก็เศร้า บางคนก็ท้อแท้สิ้นหวัง ความหงุดหงิดก็ตามความหวาดกลัว ความห่วงใย หรือความท้อแท้หมดกำลังใจก็ตามอะไรต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นสภาพจิตที่ไม่ดีทั้งนั้น แสดงว่าเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ ไม่เฉพาะทางกายเท่านั้น แต่ต้องการความช่วยเหลือทางใจด้วย

ทางกายนั้นเราเห็นชัด เพราะเขาป่วยมาก็ต้องมีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เวลาบอกโรคเขาก็บอกแต่เรื่องทางกาย ส่วนทางใจนั้นเขาไม่ได้บอก เมื่อเขาไม่ได้บอกเราก็ต้องสังเกตพิจารณาหรือคาดหมายเอาเอง แต่โดยทั่วไปก็พูดได้ว่าเขาจะมีสภาพจิตใจที่ไม่สบายด้วย รวมความว่าเขาต้องการความช่วยเหลือ เขามีความทุกข์มาเราทำอย่างไรจะช่วยแก้ไขให้เขาได้ทั้งทางกายและทางใจ

เวลาเรารักษาพยาบาลก็มักจะเน้นแต่เรื่องทางร่างกาย เพราะสิ่งที่ผู้ป่วยบอกก็คือเรื่องเจ็บป่วยทางกายว่าปวดหัวตัวร้อน เป็นโรคท้องเสีย ตลอดจนโรคของอวัยวะภายใน เช่น โรคปอด โรค

หัวใจ โรคตับ กระเพาะ ลำไส้ สารพัด แม้แต่โรคร้ายอย่างมะเร็ง ก็เป็นเรื่องทางกาย แต่ทางใจเขาก็ต้องการความช่วยเหลือด้วย เพราะฉะนั้นท่านที่อยู่ในโรงพยาบาล ต้องเตรียมใจไว้เลยว่า จะรักษาคนป่วยคนไข้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ไม่ใช่รักษากายอย่างเดียว

คนรักษาคนไข้ก็น่าเห็นใจ

ทีนี้ก็มีปัญหาว่า ถ้ามองในแง่ของเราที่มาทำงานด้านนี้ เมื่อมาพบกับอารมณ์ที่ไม่น่าชื่นชม ที่เรียกเป็นภาษาพระว่า อนิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา) จะทำอย่างไร

ธรรมดาคนเราย่อมชอบอารมณ์ที่ดี อารมณ์ก็คือสิ่งที่เราได้พบปะเจอะเจอ ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด เวลาใดเราได้ประสบอารมณ์ที่สบายหูสบายตาเราก็มีความสุข เราจึงปรารถนาอารมณ์อย่างนั้น คนทั้งหลายก็อยู่ในสังคมเหมือนกัน ไม่ใช่ใครมาพิเศษ เราอยู่ในสังคมเราก็ต้องการอย่างนี้ แต่เมื่อมาอยู่ในโรงพยาบาล เรากลับพบสิ่งที่ไม่น่าชื่นชม อารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนา สิ่งที่ไม่น่าดูไม่น่าฟัง ได้ยินแต่เรื่องความเจ็บไข้ได้ป่วย เห็นแต่ภาพคนเจ็บปวดโอดโอย หน้าตาไม่ดี ไม่สบายทั้งนั้น

พอเป็นอย่างนั้น ก็เป็นธรรมดาของคนทั่วไปว่า เมื่อได้รับอารมณ์ที่ไม่ดีแล้ว เราก็มักจะมีความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ เมื่ออารมณ์ที่เข้ามาเป็นส่วนที่ไม่น่าปรารถนา ไม่ถูกตา ไม่ถูกหู ไม่ถูกใจ เรียกว่าเป็นอารมณ์ที่นำมาซึ่งทุกขเวทนา พอเป็นทุกขเวทนาก็เป็นธรรมดาว่าเราจะเกิดความรู้สึกตอบสนอง คือความไม่ชอบใจ ก็เกลียดชังรังเกียจไม่อยากพบไม่อยากเจอ ถ้าหากเราไม่ได้ตั้งใจเตรียม

ใจ ปล่อยไปตามความรู้สึก ก็ชวนให้เราพลอยใจไม่สบายไปด้วย ต่อจากนั้นก็อาจจะทำให้เราหงุดหงิดไปได้

ดังนั้น คนที่ทำงานในโรงพยาบาลจึงเป็นคนที่น่าเห็นใจอย่างยิ่ง และไม่ใช่เฉพาะพบอารมณ์ที่ไม่สบายตา ไม่สบายหูเท่านั้น งานที่ทำก็อาจจะกดดันด้วย ตัวเองก็งานหนักอยู่แล้ว เรื่องเยอะแยะ อย่างเช่นเป็นพยาบาลนี่ คล้ายเป็นคนกลาง อยู่ระหว่างฝ่ายที่ให้การรักษาด้วยกันเช่นคุณหมอ กับฝ่ายคนไข้ อยู่กลางระหว่างล่างกับบน ต้องถูกกระทบรอบด้าน มองในแง่หนึ่งเหมือนถูกทั้งกดทั้งดัน ก็ยิ่งทำให้เกิดความอัดแรงขึ้นในใจ งานก็เร่งร้อน คนโน้นก็จะเอาอย่างโน้น คนนี้ก็จะเอาอย่างนี้ คนไข้นี้มาก็มีปัญหา คนไข้นั้นมาก็เรื่องรีบด่วน แต่ละรายก็เรียกร้องมาก อยากจะได้ตามใจของเขา บางทีก็รู้สึกว่าเป็นอารมณ์ที่แทบสุดแสนจะทนทาน

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นธรรมดาถ้าเราจะเห็นท่านที่เป็นบุคลากร เช่น พยาบาลจะต้องมีหน้าตาไม่สบายบ้าง เพราะกระทบอารมณ์ที่มาจากทุกทิศรอบตัว นับว่าน่าเห็นใจ แต่อย่างไรก็ตามก็เป็นหน้าที่ซึ่งเราก็อยากจะทำให้ดีที่สุด เราจึงมาหาทางกันว่าเราจะทำงานอย่างไรให้ได้ผลดีที่สุด ผลนั้นก็เกิดจากการรักษาพยาบาลซึ่งมีจุดเป้าหมายอยู่ที่คนไข้ คือทำอย่างไรจะให้คนไข้ได้รับการรักษาพยาบาลอย่างได้ผล อย่างน้อยด้านแรกก็คือความเจ็บป่วยทางร่างกายของเขา แต่ถ้าจะให้ได้ผลดีที่สุด ก็ต้องให้ได้ผลทางจิตใจด้วย

ทุนทางใจที่ทำให้รักษาคนไข้ครบทั้งคน

เป็นอันว่า ถ้าจะให้การทำงานทำหน้าที่ของเราได้ผลดี การ

รักษาพยาบาลจะต้องทำทั้งสองด้าน คือทั้งทางกายและทางใจ พอเราเตรียมใจของเราไว้รับทั้งสองด้าน ใจเราจะมีการเตรียมตัวที่ดีขึ้น การทำงานของเราจะดีขึ้นทันทีเป็นอัตโนมัติ แต่การเตรียมใจเท่านี้ยังไม่พอ จะต้องมีการทำใจด้วย ทำใจอย่างไรจึงจะได้ผล

ก่อนที่จะทำใจ ถ้ามีทุนดีอยู่แล้ว ก็ช่วยได้มาก ทุนเดิมก็คือความรักวิชาชีพ รักวิชาชีพก็ยังกว้างเกินไป ต้องรักงานของตน คือรักงานแพทย์ รักงานพยาบาล รักงานรักษาคนไข้

ที่ว่ารักงานรักษาคนไข้ก็คือ รักงานช่วยคน อยากจะช่วยคนไข้ให้หายโรค ถ้ามีความรู้สึกนี้เป็นทุนเดิม ความรู้สึกที่อยากช่วยคนอย่างเต็มที่นั้นจะเป็นเกราะป้องกันตัว และเป็นภูมิคุ้มกันที่ช่วยไว้ ถึงจะกระทบอารมณ์ต่างๆ ก็หวั่นไหวยากขึ้น แต่การที่จะมีความรักงานช่วยคนรักษาคนอย่างนี้บางทีก็เป็นเรื่องที่ยาก เพราะจะต้องเกิดมีมาแต่เดิม เหมือนอย่างบางคนที่มาเข้าสู่อาชีพนี้ ก็เพราะรักงานแบบนี้เห็นคนแล้วอยากจะช่วย เป็นมานานแล้ว ตั้งแต่ยังไม่มาเรียนก็อยากทำงานนี้ อยากจะมาช่วยคนรักษาคนให้หายโรค เห็นคนไข้แล้วอยากจะเข้ามาแก้ไขและช่วยเหลือ ถ้าจิตใจแบบนี้มีอยู่ก็เรียกว่ารักงานรักอาชีพแบบนี้โดยสภาพจิตใจเดิมโดยตรง อันนี้เป็นทุนที่ดี ทางพระเรียกว่า *ฉันทะ*

รักษาคนไข้พร้อมกับรักษาใจของตน

จะมีทุนหรือไม่มีทุนก็ตาม คราวนี้ก็มาถึงการทำใจเมื่ออยู่ในสถานการณ์ว่าทำอย่างไรจะทำงานนี้ให้ได้ผลนอกจากได้ผลต่อคนไข้ทั้งทางกายทางใจ และผลต่อกิจการของโรงพยาบาลเป็นต้นแล้วก็คือ

จิตใจของตัวเองก็เป็นสุขด้วย อย่างที่พูดว่า งานก็ได้ผลตัวคนก็เป็นสุข อย่างน้อยก็ให้มีทุกข์น้อย จะทำอย่างไรดี ก็คือต้องทำใจ ซึ่งมีวิธีการหลายอย่าง

วิธีที่ ๑ จะขอพูดถึงประสบการณ์ของบางคน ที่มองโลกแบบทำใจให้สนุก คือมองเห็นหรือนึกถึงอะไรใจก็สนุกไปหมด ไม่ว่าจะเห็นเรื่องราวงานการอะไรๆ ที่มาในรูปแบบต่างๆ หรือเห็นคนผ่านเข้ามาหน้าบึ้งหน้างอ ได้ตามใจบ้างไม่ได้ตามใจบ้างอะไรต่างๆ ได้เห็นคนแปลกๆ ได้พบสิ่งแตกต่างหลากหลาย เห็นแล้วนึกสนุกไปหมด

อาตมานึกถึงเพื่อนคนหนึ่งเมื่อสมัย ๓๐ กว่าปีมาแล้ว เรียนอยู่ที่ตึกข้างท่าพระจันทร์ ซึ่งเป็นถิ่นที่คนเดินมาก ท่านผู้นี้เวลาว่างจากเรียนก็มองไปที่ท่าพระจันทร์ เห็นคนเดินผ่านไปผ่านมา ก็นั่งหัวเราะ อาตมาก็ถามว่าทำไมท่านนั่งหัวเราะ ท่านก็บอกว่าคนที่เดินไปมากันนี่มีอะไรต่างๆ แปลกๆ กันไป คนนั้นเดินอย่างนั้น คนนี้เดินอย่างนี้ คนนั้นแต่งตัวอย่างนี้ คนนี้แต่งตัวอย่างนั้น พอเห็นแล้วก็ขำ ท่านผู้นี้เรียนเก่งด้วย ได้เกียรตินิยม

คนบางคนเห็นอารมณ์ที่ผ่านมาผ่านไปในชีวิต ไม่ว่าจะดีหรือร้าย ก็มองเป็นสนุกไปหมด อย่างนี้เรียกว่าไม่รับไม่เก็บอารมณ์ หมายความว่าเอาเฉพาะอารมณ์ที่เกี่ยวข้อง อะไรที่เข้ากับเรื่อง เข้ากับงาน เข้ากับความมุ่งหมายของงานก็รับเอา แต่ถ้าไม่เข้ากับเรื่องของงาน ก็ไม่รับ ไม่เก็บ ปล่อยให้มันผ่านไป หรือมองเห็นเป็นสนุกไปหมด เพราะฉะนั้นไม่ว่าคนไข้จะมีอาการอย่างไร ญาติคนไข้ตลอดจนคนที่ร่วมงานจะมีอาการอย่างไร ก็มองเป็นสนุกไป ยิ่งกว่านั้นในใจก็รู้เท่าทันว่าคนเราก็ต้องมีอย่างนี้เป็นธรรมดา มนุษย์หลากหลายนี้

เราได้เห็นความจริงแล้วไง คนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ย่อมมีอะไรต่างๆ กัน มีภูมิหลังไม่เหมือนกัน นานาจิตตัง และสารพัด คนไข้ คนมาเยี่ยมคนไข้ ญาติคนไข้ ล้วนแต่ต่างๆ กัน ไม่มีเหมือนกันเลย

ด้วยความเข้าใจนี้ เวลาเราเห็นใครๆ อะไรๆ เราจะไม่มองเจาะไปติดที่บุคคล ตามธรรมดาเวลาเราจะเกิดอารมณ์ไม่ดีมากระทบ เรามักจะมองไปที่จุดเฉพาะคือไปจ้องที่การกระทำอันนี้ของบุคคลนี้ แต่ถ้าเรามองกว้างๆ ว่า อันนี้เป็นเพียงการกระทำอันหนึ่งในบรรดาการกระทำของคนมากมาย และคนนี้ก็เป็นคนหนึ่งในบรรดาคนเยอะแยะที่เราประสบประจำวัน ผ่านไปผ่านมา แล้วเรามองอันนี้ในฐานะส่วนหนึ่งที่เราได้ประสบในแต่ละวัน เราจะเห็นว่าโอ..นี่คือความจริงที่เราได้พบแล้วว่าคนทั้งหลายนั้นต่างกันจริงๆ มีแปลกๆ มากมายอย่างนี้ อารมณ์ก็ผ่านไปเหมือนกับคลื่นที่ไหลๆ ไปตามกระแสน้ำ เห็นอะไรๆ ที่มันผ่านเราเลยไป ถ้ามองอย่างนี้ก็ไม่มีปัญหา เพราะใจเราไม่รับ ไม่เก็บเข้ามา ได้แต่มองเป็นสนุกไป นี่ก็เป็นวิธีมองหรือทำใจอย่างหนึ่ง ซึ่งก็ได้ผลเหมือนกัน

รักษาคนไข้ คนรักษาก็ได้ตลอดเวลาด้วย

วิธีที่ ๒ คือวิธีการของพวกที่ชอบเรียนรู้ ได้แก่พวกที่มองอะไรๆ เป็นการเรียนรู้ไปหมด คนเรามีชีวิตอยู่ เรามีหู มีตา มีจมูก มีอะไรต่างๆ สำหรับรับความรู้และประสบการณ์ต่างๆ มากมาย เมื่อเราได้เห็นได้ยินอะไรต่างๆ เราจึงได้เรียนรู้ เราจึงมีประสบการณ์ที่จะเอามาใช้ประโยชน์ เมื่อเรามีตา หู เป็นต้นไว้เรียนรู้ ถ้าได้เห็นความเป็นไปอะไรเราก็เก็บในแง่ที่เป็นความรู้เท่านั้น

ผู้ที่มองในแง่เป็นการเรียนรู้นี้ต่างจากพวกที่หนึ่ง พวกที่หนึ่งไม่เก็บอะไรเลย ปล่อยผ่านหมด ส่วนพวกที่สองเก็บในแง่ที่จะเรียนรู้ หรือเก็บในแง่ที่เป็นความรู้ ไม่เก็บในแง่ของสิ่งกระทบกระทั่งจิตใจ พูดง่ายๆ ว่า เก็บเป็นความรู้อย่างเดียว ไม่เก็บเป็นอารมณ์สำหรับให้เกิดการปรุงแต่ง คือไม่มีการคิดปรุงแต่งต่อ มีแต่การเรียนรู้อย่างเดียว เรียนรู้ว่าคนนั้นเป็นอย่างนั้นคนนี้เป็นอย่างนี้ นี่คือการที่เราได้เรียนรู้อย่างหลากหลาย เป็นความรู้ทั้งนั้น

การที่เราได้พบเห็นรู้จักผู้คนมากมายที่มีลักษณะแตกต่างกันอย่างนี้ ต่อไปเราก็สังเกตได้ว่าคนที่มีพื้นเพมาอย่างนี้มักจะมีลักษณะอย่างนี้ คนที่มีอาการอย่างนั้นมีลักษณะอย่างนั้น มักจะมีสภาพจิตใจอย่างนี้ เป็นการได้เรียนรู้ ซึ่งต่างกับพวกแรกที่ผ่านเฉยๆ ไม่รับ ไม่เก็บอะไรเลย ยังไม่ได้ประโยชน์มากเท่าที่ควร แต่พวกที่สองนี่ได้ประโยชน์ คือศึกษาไปด้วย หมายความว่า ศึกษาชีวิตมนุษย์โดยได้สังเกต ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่งานของตนเอง มีการพัฒนาเรียกว่ามีสติปัฏฐานพอสมควร

สติปัฏฐานคือรับรู้โดยมีสติ สตินี้ไม่ได้มาลอยๆ แต่จะมาพร้อมกับสัมปชัญญะ สัมปชัญญะก็คือความรู้ สติจะจับข้อมูลไว้แล้วก็ส่งต่อให้ปัญญา ปัญญาที่ทำหน้าที่รู้การเฉพาะหน้าเรียกว่าสัมปชัญญะ นอกจากรู้เข้าใจว่าเป็นอย่างไร เรายังเรียนรู้ว่า คนนี้เป็นอย่างนี้มีพื้นเพมาอย่างนี้มีอาการอย่างนี้ เขามีอาการอย่างไรๆ เราก็เรียนรู้หมด ท่านบอกว่า*ญาณฺมตฺตาย สติมตฺตาย* รับรู้เพียงเพื่อเป็นความรู้ และเก็บไว้เป็นข้อมูลสำหรับการระลึกใช้ ไม่มีการปรุงแต่งว่าชอบใจหรือไม่ชอบใจ อย่างนี้ก็ได้ประโยชน์ เราก็เรียนรู้

ไป โดยไม่มีตัวตนเข้ามาเกี่ยวข้อง อันนี้คือวิธีที่สอง

วิธีที่ ๓ คือ ถือเป็นบททดสอบ เมื่ออยู่ในโลกนี้ เราอาจจะมีอุดมการณ์หรืออุดมคติของเราที่ยึดมั่นในความดีบางอย่าง อย่างน้อยเมื่อทำอาชีพนี้ เราก็ต้องมีอุดมการณ์หรืออุดมคติของอาชีพของเราที่เรายึดถือไว้ เมื่อมีสิ่งที่เข้ามากระทบ ถ้าเราเกิดเป็นปัญหาขึ้นกับตัวแล้วเราทำผิดพลาด นั่นก็หมายความว่าเราไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในอุดมการณ์หรืออุดมคติของเรา

ดังนั้น สิ่งที่เข้ามานี้ ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่สบอารมณ์ มันอาจจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้เราพลาดจากหลักการของเรา หรือจากอุดมการณ์หรืออุดมคติที่เรายึดถือไว้ เรามาลองดูซิว่าเมื่อมันเข้ามากระทบ เราจะพลาด ทำให้เราหล่นลงไปจากหลักการได้ไหม เราจะยืนหยัดอยู่ได้ไหม ถ้ามองอย่างนี้ก็เท่ากับว่าเป็นบททดสอบ ถ้าทำตามวิธีนี้เราก็มองสิ่งที่เข้ามาเป็นบททดสอบทั้งหมด

ถ้าเป็นผู้ที่เรียนธรรมก็ย่อมพยายามทำความดี เช่น มีขันติ ความอดทน มีเมตตา เป็นต้น คุณธรรมต่างๆ เหล่านี้เราเรียนแล้วก็ยึดถือปฏิบัติ สิ่งที่เข้ามากระทบเหล่านี้จึงเป็นบททดสอบทั้งนั้น คือทดสอบว่าเราจะผ่านไหม เราสอบได้ในคุณธรรมข้อนั้นๆ ไหม เจออย่างนี้เข้าแล้ว ขันติของเรายังอยู่ไหม เรายังมีเมตตาได้ไหม ฯลฯ ท่านที่ตั้งใจแบบนี้เรียกว่ามองเป็นบททดสอบ

เมื่อเป็นบททดสอบ เราก็ต้องพยายามทำบททดสอบให้ผ่าน การตั้งใจเตรียมไว้และมองอย่างนี้ จะทำให้เรามีความเข้มแข็งและเราจะสู้ได้ พอเจออารมณ์ที่ไม่ดีก็ตาม การกระทำไม่ดีก็ตาม คำพูดไม่ดีก็ตาม เราบอกว่าบททดสอบมาแล้ว ก็ตั้งสติ เรายั้งตัวได้เลย เราจะ

เริ่มมีท่าทีที่ถูกต้อง เราจะไม่พลาด คนประเภทนี้จะมองสิ่งที่เกิดขึ้นที่ยั่วเย้าเร้าให้พลาดว่าเป็นบททดสอบทั้งหมดเป็นวิธีที่ได้ผลเหมือนกัน

กำไรยิ่งใหญ่ในการรักษาคนไข้
คือการได้พัฒนาตัวเราเอง

วิธีที่ ๔ ต่อไปเป็นอีกวิธีหนึ่งที่คล้ายๆ กับบททดสอบ แต่ก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง คือเอาประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่เจอะเจอนั้นๆ เป็นเวทีฝึกฝนพัฒนาตน

มนุษย์เรานี้ต้องพัฒนาตน พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เรานี้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก แล้วก็เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก เรามักจะพูดกันว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ แต่ทางพระพุทธศาสนาไม่ได้ยอมรับอย่างนั้น ท่านว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก คือต้องมีเงื่อนไข ไม่ใช่อยู่เฉยๆ ก็ประเสริฐ ถ้าไม่ฝึกแล้วไม่ประเสริฐเลย

การฝึกนี่แหละเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ประเสริฐเลิศขึ้นมาได้ และการฝึกก็คือการศึกษาพัฒนานั่นเอง พัฒนาก็คือ ฝึกฝนปรับปรุงตน ให้ดีให้งามยิ่งขึ้น

มนุษย์เป็นสัตว์ที่แปลกจากสัตว์ทั้งหลายอย่างอื่น สัตว์ชนิดอื่นเกิดขึ้นมาแล้วก็อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ และในแง่สัญชาตญาณนั้นมันเก่งกว่ามนุษย์ พอเกิดมาสัตว์ทั้งหลายก็ช่วยตัวเองได้แทบจะทันที หลายอย่างพอออกจากท้องแม่ก็เดินได้ทันที เริ่มหาอาหารได้เลย ว่ายน้ำได้เลย ยกตัวอย่างง่ายๆ ห่านออกจากไข่ตอนเช้า อีกไม่กี่ชั่วโมงต่อมาแม่ห่านออกจากเล้ามาลงสระน้ำ ลูกห่านก็วิ่งตามลง

สระน้ำ มันวิ่งได้ แม่ลงว่ายน้ำมันก็ว่ายตามได้เลย และแม่มันไปหากินอะไรมันก็จิกด้วยเลย แสดงว่าในวันที่มันเกิดนั้นเองมันก็ช่วยตัวเองได้ สัตว์ทั้งหลายอีกจำนวนมากก็เป็นอย่างนั้น

แต่มนุษย์ไม่มีความสามารถอย่างนี้ มนุษย์เกิดจากท้องแม่วันนั้น ถ้าไม่มีคนช่วยก็ตายแน่นอน อย่าว่าแต่วันนั้นเลย ให้อยู่ถึงปีก็ยังหากินไม่ได้ ทำอะไรช่วยตัวเองไม่ได้เลย โดยสัญชาตญาณมนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่แย่ที่สุด อะไรๆ ก็ต้องเรียนรู้ ต้องฝึก แทบไม่มีอะไรได้มาเปล่าๆ ด้วยสัญชาตญาณเลย วิธีการอะไรก็ตามที่มนุษย์ใช้ดำเนินชีวิต แม้แต่การนั่ง การนอน การยืน การเดิน การกิน การขับถ่าย การพูด มนุษย์ต้องได้มาด้วยการเรียน ด้วยการฝึกทั้งสิ้น แต่การฝึกฝนเรียนรู้ที่เป็นจุดอ่อนของมนุษย์นี้แหละ กลับเป็นข้อดีหรือข้อได้เปรียบของมนุษย์ พูดได้ว่า *มนุษย์มีดีก็ตรงที่ฝึกได้นี่เอง*

นับแต่วันที่เกิดมาแล้วมนุษย์ก็สามารถเรียนรู้รับการฝึกสอนถ่ายทอดความรู้ความคิดสิ่งที่สั่งสมอบรมมาเป็นพันปีหมื่นปีล้านปีได้ในเวลาไม่นาน ต่างจากสัตว์ชนิดอื่นที่เก่งด้วยสัญชาตญาณ แต่สัญชาตญาณของตัวมีเท่าใดเมื่อเกิดมา ก็คงอยู่เท่านั้น เกิดมาด้วยสัญชาตญาณใด ก็ตายไปด้วยสัญชาตญาณนั้น เรียนรู้ได้น้อยอย่างยิ่ง

ดังนั้น มนุษย์ฝึกแล้วจึงประเสริฐเลิศกว่าสัตว์ทั้งหลายอื่น สัตว์ทั้งหลายไม่มีอะไรจะเก่งเท่ามนุษย์ในด้านการฝึก พอมีการฝึกขึ้นมาแล้ว มนุษย์ก็เก่งที่สุด สัตว์ทั้งหลายอื่นอยู่ได้แค่สัญชาตญาณส่วนมากฝึกตัวเองไม่ได้เลย บางชนิดฝึกได้บ้างคือมนุษย์จับมาฝึกให้จึงเก่งขึ้นมาบ้าง เช่นช้างที่คนฝึกให้แล้วก็มาลากซุงได้ มาเล่นละคร–สัตว์ได้ ลิงที่คนฝึกให้แล้วก็ขึ้นต้นมะพร้าวได้ และแม้มนุษย์ฝึกให้ก็มี

ขอบเขตของการฝึกอีก ฝึกเกินกว่านั้นก็ไปไม่ได้ ต่างจากมนุษย์ มนุษย์ฝึกตัวเองได้ ไม่ต้องหาใครมาฝึก แล้วฝึกได้อย่างแทบจะไม่มีขีดจำกัดเลย เรียกว่าฝึกอย่างไรก็เป็นได้อย่างนั้น ฝึกให้เป็นมหาบุรุษหรือเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้

พระพุทธเจ้านั้นเราถือเป็นสรณะ เพราะเป็นตัวอย่างของบุคคลที่ฝึกตนให้เห็นว่ามนุษย์เรานี้สามารถฝึกฝนพัฒนาตนได้ขนาดนี้เชียวนะ ฝึกจนกระทั่งไม่มีทุกข์ไม่มีกิเลส มีปัญญาค้นพบสัจธรรม ความดีเลิศอะไรๆ ก็ทำได้หมด

ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า *วรมสฺสตรา ทนฺตา* สัตว์ทั้งหลาย เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า อะไรต่างๆ เหล่านี้ ฝึกแล้วเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่เทียมเท่ามนุษย์ มนุษย์ฝึกแล้วประเสริฐไม่มีใครมาเทียมเท่า ฝึกไปฝึกมาพัฒนาตนจนกระทั่งเทวดาและพระพรหมก็น้อมนมัสการ กลับมาบูชามนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนี้ไว้มาก เพื่อให้มนุษย์เห็นตระหนักในศักยภาพของตนในการฝึกฝนพัฒนา แต่รวมแล้วมนุษย์ก็เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ด้วยการฝึก ต้องฝึกฝนพัฒนาตนเอง พอฝึกแล้วก็พัฒนาได้อย่างไม่มีขีดขั้น เมื่อเรามองตัวว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกตัวเองได้ ก็จะเห็นว่าการอยู่ในสังคมและการทำงานอาชีพต่างๆ นั้น เป็นเรื่องของการฝึกฝนพัฒนาตนทั้งนั้น โดยเฉพาะการงานอาชีพนั้น เป็นชีวิตส่วนใหญ่ของเรา ถ้าเราจะฝึกตนให้ได้มาก เราก็ต้องฝึกกับงานของเรานี้ เพราะว่างานเป็นชีวิตส่วนใหญ่ของเรา จะฝึกจากเรื่องอื่นก็ไม่ค่อยได้เท่าไร เพราะโอกาสมีน้อย

ขอย้ำว่า การงานอาชีพครองชีวิตและเวลาส่วนใหญ่ของเรา ชีวิตส่วนใหญ่ของเราอยู่กับงานทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะฝึกฝนพัฒนาตนให้มากๆ เราก็เอางานนี่แหละ เป็นเครื่องมือหรือเป็นเวทีในการฝึกตน แล้วเราก็มองงานของเราเป็นการฝึกตนทั้งหมด ไม่ว่าจะมีอะไรเข้ามาในวงงาน ฉันถือเป็นเรื่องที่จะใช้ฝึกฝนพัฒนาตนทั้งสิ้น คือฝึกกาย ฝึกใจ ฝึกความชำนิชำนาญ ฝึกความสามารถในการปฏิบัติต่ออารมณ์ต่างๆ ตลอดจนฝึกความสามารถในการแก้ไขปัญหาจิตใจของตนเองได้ดีขึ้น เป็นการมองในแง่แก้ไขปรับปรุง

สถานการณ์ฝึกตนเกิดขึ้น คราวนี้เราแพ้ หรือเราบกพร่องเราหย่อนตรงไหน สำรวจตัวเอง พบจุดแล้วก็แก้ไขปรับปรุงต่อไป ก็เลยสนุกกับการพัฒนาตน เป็นการสนุกอีกแบบหนึ่ง แต่สนุกแบบนี้สนุกได้ผลได้ประโยชน์ สนุกอย่างมีปัญญา สนุกแบบที่หนึ่งนั้นสนุกแบบไม่เก็บอารมณ์ ปล่อยผ่านมองเป็นสนุกไปหมด แต่ไม่ค่อยได้อะไร ส่วนแบบที่สี่นี้เป็นแบบสนุกด้วย และเราได้ความรู้สึกชื่นใจมีปีติ อิ่มใจที่พัฒนาตัวเองได้ด้วย ไม่ว่าจะเจออะไรก็ได้แก้ปัญหาและได้ปรับปรุงตัวเองอยู่เรื่อยไป เมื่อมองในแง่นี้เราจะเพลิดเพลินมีปีติมีความสุขกับงาน จึงขอเสนอให้ตั้งความรู้สึกอย่างนี้ คือมองว่าเราจะพัฒนาตน และถือเอางานเป็นเครื่องมืออันประเสริฐชนิดดีที่สุดในการพัฒนาชีวิตของเรา นี้เป็นวิธีที่สี่

ถ้าจะทำงานให้ดีที่สุด ก็ต้องมุ่งมั่นในจุดหมายสูงสุด

ต่อไปวิธีที่ ๕ เป็นวิธีของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์มีลักษณะสำคัญคือ ท่านมีความมุ่งหมายต่อโพธิญาณ แต่เราไม่ต้อง

พูดลึกไปถึงโพธิญาณ เอาเพียงว่ามีเป้าหมายที่ดีสูงสุดที่จะไปให้ถึง ซึ่งทำให้ตั้งปณิธาณว่าจะต้องทำให้สำเร็จ โดยยอมสละได้แม้กระทั่งชีวิต เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดนั้น พระโพธิสัตว์เมื่อได้เริ่มตั้งปณิธานนั้นแล้วจะทำความดีอย่างเต็มที่ แม้จะต้องสละชีวิต เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นก็ได้ แม้ถูกกลั่นแกล้งอย่างไรก็ไม่ละทิ้งความดีนั้น ชาวพุทธเมื่อนับถือพระพุทธเจ้าก็เลยนับถือไปถึงพระโพธิสัตว์ด้วย เราเรียนคติพระโพธิสัตว์ก็เพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับเตือนใจเราให้เพียรพยายามพัฒนาตน ฝึกตน ทำความดีให้ได้อย่างท่าน โดยมีกำลังใจไม่ท้อไม่ถอย

ตามวิสัยของปุถุชน เมื่อทำความดีแล้วไม่เห็นได้รับผล ไม่มีใครชื่นชม หรือบางทีถูกกลั่นแกล้ง ก็จะเริ่มท้อถอยว่า ทำดีไม่ได้ดี แต่พอนึกถึงพระโพธิสัตว์ เห็นว่าท่านมั่นคงในความดี แม้แต่ถูกแกล้งก็ไม่ย่อท้อ พอได้ฟังเรื่องของพระโพธิสัตว์ก็จะเกิดกำลังใจฮึดสู้ขึ้นมา รู้สึกแข็งขัน ที่จะท้อถอยในความดีก็ไม่ท้อแล้ว เพราะมีพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่าง ก็แกล้วกล้าในการทำความดีต่อไป การที่ท่านเล่าเรื่องของพระโพธิสัตว์ก็เพื่อความมุ่งหมายอันนี้ คือจะให้เรามีกำลังใจเข้มแข็งแกล้วกล้าทำความดีเสียสละได้เต็มที่ ไม่ยอมท้อแท้ เพราะฉะนั้นจึงควรตั้งใจว่าเราจะทำความดีเหมือนพระโพธิสัตว์

หนึ่ง นึกถึงพระโพธิสัตว์ว่าท่านลำบากกว่าเรา ถูกแกล้งกว่าเรา ท่านยังทำได้ ทำไมเราจะมายอมแพ้แค่นี้

สอง ตั้งปณิธานแบบพระโพธิสัตว์ โดยตั้งเป้าหมายสูงสุดแน่วแน่ว่าจะทำความดีอันนี้ให้สำเร็จ อาจจะตั้งแบบเป้าใหญ่ก็ได้ หรืออาจจะตั้งเป้าแบบเฉพาะการในแต่ละปีก็ได้ อาจจะตั้งเป็นจุด ๆ

เป็นความดีแต่ละอย่างก็ได้

ปีนี้เราพิจารณากับตัวเราแล้วว่า ความดีอันนี้เราน่าจะทำเป็นพิเศษ จึงตั้งเป็นปณิธานว่า ปีนี้เราจะทำความดีอันนี้ให้ได้สมบูรณ์เต็มที่ที่สุด พอตั้งปณิธานอย่างนี้แล้ว ใจจะเกิดกำลัง เหมือนกับคนที่เริ่มเดินเครื่อง พอเริ่มต้นที่เรียกว่าสตาร์ต ถ้ากำลังส่งแรงแล้วจะไปได้ดี แต่ถ้าเริ่มต้นก็อ่อนล้าเสียแล้ว ก็หมดแรงตั้งแต่ต้น ถ้าเริ่มต้นดี ก็เหมือนกับสำเร็จไปครึ่งหนึ่งแล้ว พอตั้งปณิธานแล้ว เราจะมีกำลังเข้มแข็ง เราจะไม่ย้อท้อ ไม่ว่าจะเจออารมณ์อะไรมากระทบกระทั่ง มันจะกลายเป็นเรื่องเล็กน้อยไปหมด เพราะพลังของเรามากมายมหาศาลที่อยู่ในตัว จะพาตัวเราผ่านพ้นอุปสรรคที่มากระทบกระทั่งกีดขวางไปได้หมด

ถ้าใครตั้งปณิธานได้ถึงขั้นพระโพธิสัตว์ ก็ทำสำเร็จชนะหมด เพราะพระโพธิสัตว์ไม่เคยแพ้เลยในเรื่องการทำความดี ไม่ว่าจะถูกกลั่นถูกแกล้ง หรือทำความดีแล้วไม่ได้รับผลตอบแทนอย่างที่หวัง ไม่มีปัญหาทั้งนั้น

ตัวเองเต็มแล้ว ก็เลยทำเพื่อคนไข้ได้เต็มที่

สุดท้ายมีอีกแบบหนึ่ง คือแบบพระอรหันต์ พระอรหันต์คือผู้บริสุทธิ์ หมายความว่า เป็นผู้ที่ไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก

พระอรหันต์มีลักษณะพิเศษเหนือกว่าพระโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ยังใช้ปณิธาน ยังมีการตั้งเป้าหมายว่า เราจะบรรลุจุดหมายที่ดีงามสูงสุดอันนั้น ซึ่งถ้ามองให้ละเอียดก็ยังมีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเอง

ส่วนพระอรหันต์นั้นตรงข้าม พระพุทธเจ้าก็เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้นำของพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายมีลักษณะที่พิเศษ คือเป็นผู้บรรลุจุดหมายแล้ว ไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก ตรงข้ามกับพระโพธิสัตว์ซึ่งต่อไปเมื่อบรรลุจุดหมายแล้วจึงจะเป็นพระพุทธเจ้า แล้วจึงจะไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก เมื่อไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองแล้ว จึงจะเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ เช่นมีความสุขอยู่ในตัวพร้อมตลอดเวลา

พระโพธิสัตว์เป็นยอดของคนที่ยังอยู่ด้วยความหวัง แต่พระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ เป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่ต้องหวังแล้ว และไม่อยู่ด้วยความหวังอีกต่อไป เพราะมีทุกสิ่งสมบูรณ์อยู่ในตัวแล้ว เช่นมีจิตใจที่สมบูรณ์ มีความสุขที่สมบูรณ์ ซึ่งอยู่กับตัวเองตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจึงไม่มีอะไรที่จะมากระทบกระเทือน เพราะไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก ก็ไม่มีตัวที่จะรับอะไรทั้งสิ้น สิ่งใดที่จะทำก็ทำไปตามที่ได้พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า เป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้องเป็นประโยชน์ และทำด้วยกรุณาที่เห็นว่าผู้อื่นยังมีความทุกข์ ยังมีปัญหาที่เราจะต้องช่วยแก้ไข เราทำเพื่อเขา ไม่ได้ทำเพื่อเรา เพราะฉะนั้นเราจะไปคำนึงอะไรให้เกิดอารมณ์กระทบกระแทก เราไม่ได้ทำเพื่อเรา เราทำเพื่อเขา ดังนั้นจึงไม่มีอะไรที่ต้องมารับกระทบ คือหมดเรื่องตัวตนแล้ว

พระอรหันต์ไม่มีตัวตนที่จะรับกระทบอะไรทั้งสิ้น ดังนั้นเรื่องอะไรต่ออะไรก็ไม่มีมากระทบตัว มองแต่เพียงว่าเราทำเพื่อเขา นี้เป็นส่วนที่เขาบกพร่อง เขาอาจจะมีปัญหาอย่างนั้นอย่างนี้ สิ่งที่เขาแสดงออกไม่ดีนั้น มันเป็นปัญหาของเขาทั้งนั้น เวลาเขามีอารมณ์ไม่ดี

พูดไม่ดี อันที่จริงเป็นปัญหาของเขา เหตุอยู่ที่เขา ใจเขาไม่ดี เราจะมายุ่งอะไรกับตัวเรา ยิ่งเรามีปัญญามาก เราก็ยิ่งเห็นปัจจัยในใจเขาว่าเขาเกิดอารมณ์ไม่ดี มีความกลัว มีความหวาด หงุดหงิด เพราะความเจ็บป่วย เราก็ยิ่งต้องช่วยแก้ไขปัญหาให้เขาได้มากยิ่งขึ้น

เมื่อวางใจได้อย่างนี้ ตัวเองก็ไม่มีปัญหาด้วย และยิ่งช่วยคนไข้ได้มากขึ้นด้วย เพราะมองเห็นแต่เรื่องของเขา เห็นแต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นมาตามเหตุปัจจัย และเห็นแต่เหตุปัจจัยเกิดขึ้นๆ ทุกอย่างที่เข้ามาเป็นเรื่องของเหตุปัจจัย ก็เลยสบายใจ

พระอรหันต์ คือบุคคลที่ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีกต่อไป เพราะฉะนั้นจึงทำเพื่อผู้อื่นได้เต็มที่ ตอนนี้เราทำงานของเราเพื่อผู้อื่น แล้วก็มองดูเหตุปัจจัยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ไม่มีอารมณ์ขึ้นมากระทบ ถ้าเรามองแต่ตามความเป็นจริง ก็มีแต่กระบวนการของสิ่งทั้งหลายที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้นเอง

งานได้ผลก้าวไป คนยิ่งก้าวไกลในชีวิตที่ดี

ได้พูดมาถึงระดับของการมองสิ่งต่างๆ หลายแบบ ทีนี้ลองมามองดูเครื่องช่วยบ้าง สิ่งที่จะมาช่วยในกระบวนการขั้นปฏิบัติการเหล่านี้ อย่างแรก ก็คือ ความรักงาน ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจในงาน ซึ่งอาจจะเกิดจากการเห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ เมื่อเรารักเพื่อนมนุษย์ เราก็อยากให้เพื่อนมนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม มีสุขภาพดี มีอายุยืน ความพอใจหรือความอยากนี้ ท่านเรียกว่า *ฉันทะ* ซึ่งทำให้รักคนอื่น อยากช่วย อยากทำอะไรให้เขา อยากแก้ไขปัญหาของเขา อันนี้เรียกว่า เป็นทุนดีแต่ต้น

นอกจากฉันทะแล้ว สิ่งที่จะช่วย ก็คือ จิตสำนึกในการศึกษา อันนี้เป็นเพียงการอ้างถึงสิ่งที่พูดไปแล้ว เป็นการโยงถึงตัวคุณสมบัติในใจ ที่จะทำให้เกิดท่าทีการปฏิบัติที่ต้องการ และชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ที่ยิ่งขึ้นไปอีก คุณสมบัติในใจข้อนี้คือจิตสำนึกในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง

เมื่อกี้บอกแล้วว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก และเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก เมื่อรู้อย่างนี้เราก็สร้างจิตสำนึกในการศึกษา หรือในการพัฒนาตนขึ้นมา ซึ่งทำให้เราต้องการพัฒนาตนเอง เมื่อเราเกิดมีจิตสำนึกในการฝึกตน เราก็มองอะไร ๆ เป็นบทฝึกตนหรือเป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกหรือพัฒนาตัวเราไปหมด

คนที่มีจิตสำนึกอันนี้จะมีข้อดีเข้ามาอีกอย่างหนึ่งคือธรรมดาคนเราชอบทำสิ่งที่สบาย ๆ ง่าย ๆ ถ้าเจอสิ่งที่ยากก็ไม่สบายใจ และทำด้วยฝืนใจ แล้วก็ท้อแท้ใจ ผลเสียที่ตามมา หนึ่งก็คือ ไม่สบาย เรียกว่าทุกข์ สองก็คือ ไม่มีกำลังใจจะทำ ทั้งไม่สบายทั้งท้อแท้หรือทั้งเป็นทุกข์และทำไม่ได้ผล แต่ถ้าเกิดจิตสำนึกในการฝึกตนขึ้นมาแล้ว ผลจะกลับเป็นตรงข้าม คนที่มีจิตสำนึกในการฝึกตนนี้ อยากจะฝึกตัวอยู่ตลอดเวลา จึงชอบหาสิ่งที่จะเอามาช่วยฝึกตัว เพราะฉะนั้นเขาจะชอบสิ่งที่ยาก คือถ้าเจออะไรยากจะพุ่งเข้าหา เพราะสิ่งที่ยากทำให้เราได้ฝึกตนมาก ยิ่งเจอสิ่งที่ยากก็ยิ่งได้ฝึกตนมาก พูดสั้น ๆ ว่า ยิ่งยากยิ่งได้มาก เพราะฉะนั้นเขาพบปัญหาหรือสิ่งที่ยุ่งยากก็ยิ่งชอบใจ

คนที่มีจิตสำนึกอันนี้ เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ลักษณะของเขาก็คือ เขาไม่กลัวงานยาก และถ้ามีงานสองอย่าง ง่ายกับยาก คนพวกนี้กลับชอบหันเข้าหางานยาก เพราะการมีจิตสำนึกในการฝึกตนทำให้คอยจะหาอะไรมาฝึกตัวเอง ถือว่ายิ่งยากยิ่งได้ เพราะถ้าเราเจองานยาก และเราทำได้ เราก็ยิ่งได้มาก ยิ่งเจองานยากกลับยิ่งดีใจ เพราะฉะนั้นคนพวกนี้จะได้สองอย่าง

หนึ่ง เจองานยาก ดีใจ ใจก็สบายด้วย ไม่ทุกข์ ตรงข้ามกับคนขาดจิตสำนึกนี้ ที่ฝืนใจ เป็นทุกข์ แต่คนนี้ไม่ฝืนใจ กลับสุขและดีใจ

สอง ทำให้มีกำลัง เพราะพร้อมที่จะทำ ตั้งใจทำ ก็เลยทำได้ผลดี

อารมณ์ร้าย อารมณ์ที่ไม่น่าชอบใจ ก็เป็นเครื่องฝึกตัวเราเช่นเดียวกัน เราอาจจะถือคติว่า *ยิ่งยากยิ่งได้ ยิ่งร้ายยิ่งดี* คนมีจิตสำนึกในการฝึก จะมีความรู้สึกนี้ ถ้าเราสำรวจตัวเองแล้วเจอสภาพจิตนี้ก็แสดงว่ามีจิตสำนึกในการฝึก คนเรานี้ถ้าทำจิตให้ถูก แล้วจะแก้ไขสถานการณ์ได้หมด นี่ก็เป็นคุณสมบัติในใจอย่างหนึ่ง

พอมองอะไร ๆ ได้ถูก ทุกอย่างก็ลุล่วง จิตใจก็โปร่งโล่ง

ต่อไปอีกอย่างหนึ่ง คือท่าทีการมองสิ่งทั้งหลายอย่างถูกทิศทาง ซึ่งเป็นท่าทีของจิตใจที่ยึดถือหลักการอันหนึ่งซึ่งเป็นพื้นฐานในพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเริ่มต้นด้วย สัมมาทิฏฐิ ถ้าเรามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นชอบ ยึดถือในหลักการที่ถูกต้องและวางท่าทีของจิตใจถูกต้องตามหลักการนั้นแล้ว อะไรต่ออะไรตามมาก็ดีไปหมด สัมมาทิฏฐิ

ที่เป็นจุดเริ่มต้นในพุทธศาสนา คือความเห็นชอบ ได้แก่เห็นว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้นเราก็ตั้งท่าทีไว้ว่า จะมองตามเหตุปัจจัย เวลาเจอสถานการณ์อะไร ก็มองตามเหตุปัจจัย คนที่ไม่มองตามเหตุปัจจัยจะมองตามชอบชัง คือมองตามที่ว่า มันชอบใจเรา หรือไม่ชอบใจเรา ถ้ามันถูกใจเรา เราก็เอา ไม่ถูกใจเรา เราก็ไม่เอา หรือโกรธเกลียดไปเลย คนทั่วไปจะมีลักษณะอย่างนี้ พอมาเรียนพุทธศาสนา เริ่มฝึกตน บทฝึกเบื้องต้นคือ สัมมาทิฏฐิ อย่างน้อยตั้งท่าทีของใจให้เป็นไปตามหลักการเบื้องต้นไว้ว่า *มองตามเหตุปัจจัย* พอตั้งท่าทีนี้ไว้แล้ว เจอสถานการณ์หรือประสบการณ์อะไร ก็บอกตัวเองว่ามองตามเหตุปัจจัยเท่านี้แหละชนะเลย อย่างน้อยความรู้สึกที่ไม่ดีก็สะดุดชะงัก

สิ่งทั้งหลายที่เข้ามาทางตาหูเป็นต้นนั้นมันยั่วยวนชวนใจเราให้หลงไปตามบ้าง ให้เกิดปฏิกิริยาบ้าง ในทางที่เรียกว่า ชอบใจหรือไม่ชอบใจ อย่างที่ทางพระเรียกว่า ยินดียินร้าย ถ้าเราเกิดความรู้สึกไหวไปตามกระแสอย่างนั้น แล้วเราก็จะคิดปรุงแต่ง คือเอาความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบมาปรุงแต่งใจ แล้วก็คิดไปต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาเกิดความทุกข์ ทั้งในใจของตัวเอง และแสดงออกไปภายนอกอย่างไม่ฉลาด ขาดสติ แต่พอเราบอกว่ามองตามเหตุปัจจัย ความรู้สึกชอบใจไม่ชอบใจ จะสะดุดถูกตัดลงทันที นี่คือสติมา โดยทำหน้าที่นำเอาตัวหลักการที่ยึดไว้เป็นคติว่ามองตามเหตุปัจจัยมาใช้

คติที่ว่ามองตามเหตุปัจจัยนี้ก็ส่งหน้าที่ต่อให้ปัญญาทันที เพราะการมองตามเหตุปัจจัยนั้น ต้องใช้ปัญญา พอบอกว่ามองตามเหตุปัจจัยก็ต้องค้นหาสืบสาวว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร เกิดจากอะไร

พอใช้ปัญญาพิจารณา สิ่งที่มองนั้นก็ไม่เข้ามากระทบตัวเรา เพราะฉะนั้นมันจึงสะดุด เพราะปัญญามา ปัญหาก็ไม่เกิด ปัญญาไม่ทำให้เกิดปัญหา แต่ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เพราะฉะนั้นปัญญาเกิดปัญหาหยุด ปัญหาเกิดเพราะปัญญาหยุด ด้วยเหตุนี้ ถ้าปัญหามาต้องรีบให้ปัญญาเกิด แล้วปัญญาจะแก้ปัญหาได้และปัญญาเองก็จะคมกล้ายิ่งขึ้นด้วย กลายเป็นว่า ถ้ารู้จักใช้ปัญญา ถึงปัญหามาปัญญายิ่งเพิ่ม แต่ตัวที่จะเป็นต้นทางนำปัญญามาก็คือ สติ พอสติมาก็ส่งงานต่อให้ปัญญารับ ปัญญารับช่วงก็สืบสาวหาเหตุปัจจัย เริ่มตั้งแต่มองหาข้อเท็จจริงตามแบบท่าทีแห่งจิตใจของพระอรหันต์

เวลาเกิดสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นเจอคนไข้หน้าตาไม่ดี ก็ถามตัวเราเองว่า มีอะไรเกิดขึ้น มีอะไรในใจของเขา หรือมีเรื่องอะไรเป็นปัญหาแก่เขา ไม่มองเข้ามากระทบตัวเราว่าเราชอบหรือไม่ชอบ แต่มองตามเหตุปัจจัย โดยสิ่งที่เราพบไม่เข้าถึงตัวเราได้ ปัญญาเป็นตัวตัดกันไม่ให้ภัยอันตรายเข้าถึงตัวเรา และเป็นตัวที่สกัดดับปัญหาทันที ต่อจากนั้นการคิดก็จะเป็นไปในทางที่จะหาทางช่วยเหลือเขา พอเราเกิดปัญญามองตามเหตุปัจจัยนี่เราจะสืบสาวเรื่องราวว่าเป็นอย่างไร ตอนนี้มันไม่มีปัญหากับตัวเรา แต่จะมีความคิดช่วยเขาเท่านั้นว่า เอ เขาเกิดอะไรขึ้น เขามีปัญหาอะไร เหตุปัจจัยอะไรทำให้เขาเป็นอย่างนั้น ต้องหาดูซิ มันเป็นอย่างไร แทนที่จะเกิดปัญหากับตัวเราทำให้เป็นทุกข์ ก็เกิดกรุณาคิดจะช่วยเหลือเขา นี่เป็นวิธีการมองตามเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้นหลักการของพระพุทธศาสนาเบื้องแรกจึงให้มีสัมมาทิฏฐิ พอเอาตัวนี้มาใช้ก็เรียกว่าพึ่งธรรมะแล้ว เราบอกว่า

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ แต่เราพึ่งบ้างหรือเปล่า เราพูดแต่บางทีเราก็ไม่ได้พึ่งธรรมะ คือความจริงที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้ ถ้าเราพึ่งธรรมะ เราก็ต้องเอามาใช้ในชีวิตประจำวันเลยใช่ไหม ถ้าเราเอาหลักการนี้มาใช้ เราก็เริ่มพึ่งธรรมแล้ว คือธรรมะมาเป็นหลักชีวิตของเราแล้ว

เพราะฉะนั้น เพียงแค่ใช้หลักการนี้ก็ช่วยได้มากแล้ว เป็นอันว่า ในการปฏิบัติงาน ตั้งหลักการไว้เลย ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ไม่ว่าจะมีสถานการณ์อะไร หรือประสบอะไร บอกตัวเองทันทีว่ามองตามเหตุปัจจัย ต่อจากนั้นจิตของเราก็เดินไปตามกระแสปัญญา พิจารณาข้อเท็จจริงสืบสาวเหตุปัจจัยและคิดแก้ปัญหา ทำให้ปัญหาไม่เกิดแต่ปัญญาเกิด นี่ก็อีกวิธีหนึ่ง รวมแล้ว หลักการทั่วไปก็คือว่า คนเรานี้มองสิ่งทั้งหลายในแง่ชอบชัง ยินดียินร้าย จึงเกิดตัวตนขึ้นมารับ ว่าถูกใจเรา ไม่ถูกใจเรา มันกระทบเรา แต่โดยวิธีปฏิบัติแบบนี้ พอเราใช้ปัญญามองตามเหตุปัจจัย จะไม่เกิดตัวตนขึ้นมารับกระทบอะไรทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ตามระบบที่ว่ามาทั้งหมด สรุปก็คือไม่มีตัวตนเกิดขึ้นมารับการกระทบ พอไม่มีตัวตนเข้ามารับกระทบ สิ่งทั้งหลายก็ไปตามกระแสของปัญญาที่จะพิจารณาแก้ไขเหตุการณ์ อย่างน้อยก็ไม่มีอะไรมากระทบกระทั่งตัวเอง ก็ไม่มีปัญหา

ยังมีตัวช่วยอีกอย่างหนึ่งคือ บางทีเรายังอาจจะไม่เข้มแข็งพอ หรือยังไม่ชำนาญในการใช้หลักการและวิธีการเหล่านี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงให้ตัวช่วยเบื้องแรกที่สุดไว้ ได้แก่หลักที่เรียกว่ามีกัลยาณมิตร กล่าวคือเราหาบุคคลอื่น หรือปัจจัยในทางสังคมที่ไม่ใช่คนก็ได้ อาจ

จะเป็นหนังสือหนังหา เป็นต้น ที่จะเป็นคู่มือ เป็นเครื่องปลอบใจ

พูดง่ายๆ ว่า กัลยาณมิตรคือบุคคลอื่น ที่มาในรูปของตัวคนจริงๆ บ้าง หนังสือบ้าง อะไรอื่นบ้าง สำหรับมาช่วยเป็นเพื่อนชีวิต เป็นมิตรคู่ใจ เวลาเรามีปัญหา เราจะพูดได้คุยได้ และจะได้การส่งเสริมกำลังใจจากเขา เพราะบางครั้งเราอาจจะเกิดความท้อแท้ อาจจะเกิดความระอาเหนื่อยอ่อน ก็มาช่วยกัน แม้แต่มีสองคนที่ใจไปกันได้ เข้าแนวทาง ก็มาช่วยกันคิด คนหนึ่งมีเรื่องหนักใจ อีกคนหนึ่งก็ปลอบใจ หรือช่วยผ่อนเบา มีเรื่องอะไรต่ออะไรก็ให้กำลังใจกัน อันนี้เป็นหลักเบื้องต้น ท่านเรียกว่า มีกัลยาณมิตรไว้ช่วย

นี้เป็นหลักและวิธีการต่างๆ คิดว่าคงจะใช้ได้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานพอสมควร หลักการต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนานั้นเราสามารถใช้ได้หลายระดับ ตั้งแต่วิธีเบื้องต้น แบบที่ว่า มองเป็นสนุก แต่ผ่านไปเฉยๆ ไม่ได้อะไรขึ้นมา จนกระทั่งถึงวิธีของพระอรหันต์ ทุกอย่างที่เราเอามาทำทั้งหมดนั้นก็คือวิธีปฏิบัติต่อคนอื่น โดยเฉพาะคนไข้ เป็นวิธีปฏิบัติของตัวเราเอง คราวนี้ก็มาดูความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนไข้ ตลอดจนผู้ร่วมงานและคนที่เกี่ยวข้องในกิจการทั้งหมดอีกทีหนึ่ง

จะรักษาโรคได้
ต้องรักษาความสัมพันธ์กับคนในโลกด้วย

ในแง่ความสัมพันธ์กับคนไข้ มีคุณธรรมที่เป็นตัวยืนเด่นที่คนไทยเราพูดอยู่เสมอ คือ เมตตากรุณา ในการปฏิบัติต่อคนไข้ ซึ่งเป็นคนที่มีความทุกข์ มีความเดือดร้อน จะใช้คุณธรรมข้อหลังคือ

กรุณาเป็นหลัก แต่คุณธรรมในหมวดนี้มีหลายอย่าง วันนี้ขอถือโอกาสเอามาพูดให้เห็นความสัมพันธ์เป็นชุดกัน

เรามักจะได้ยินคุณธรรมเหล่านี้พ่วงกันมา โดยเฉพาะเราจะได้ยินความกรุณานี้มาคู่กันบ่อยกับคำว่าเมตตา จนกระทั่งเราพูดควบกันไปเป็นคำคู่ว่า เมตตากรุณา และเราก็พูดกันว่าอาชีพของแพทย์ของพยาบาล และของบุคลากรทั้งหมดในโรงพยาบาลนั้น เป็นอาชีพที่ต้องใช้ความเมตตากรุณา จึงต้องเพิ่มพูนปลูกฝังพัฒนาคุณธรรมนี้ขึ้นในใจ แต่ถ้าเราจะปลูกฝังให้ถูกต้อง ก็ต้องแยกได้ก่อนว่าข้อไหนเป็นอย่างไร บางทีเราแยกไม่ออกแม้แต่ความแตกต่างระหว่าง เมตตา กับ กรุณา แล้วก็พูดปนกันไปหมด ไม่รู้ว่าอันไหนเป็นเมตตา อันไหนเป็นกรุณา

ขอถือโอกาสนี้ มาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนขึ้น หลักธรรมชุดนี้ที่จริงมี ๔ ข้อ ไม่ใช่มีแค่เมตตา กรุณา แต่ยังมี มุทิตา และอุเบกขาด้วย ทั้งชุดมี ๔ ข้อ เรียกว่า พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมประจำใจ หรือ เป็นที่อยู่ของใจของผู้ที่เป็นเหมือนพรหม พรหมนั้นในทางพุทธศาสนาแปลว่าผู้ประเสริฐ ถ้ามองในแง่เป็นรูปธรรม เป็นบุคลาธิษฐานก็เหมือนกับพระพรหมที่เป็นเทพเจ้าซึ่งมีหน้า ๔ หน้า มองเห็นได้ทุกทิศ หมายความว่า มีหน้าที่มองดูสรรพสัตว์ได้ทั่วทั้งหมด ไม่ได้มองเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ไม่มองเพียงจุดใดจุดหนึ่ง แต่มองทั่วไปครบทุกด้าน

ในแง่ที่หนึ่งคือความประเสริฐ หรือความยิ่งใหญ่ของจิตใจ ที่ว่าเป็นพรหม ก็คือมีใจประเสริฐ ใจยิ่งใหญ่ วิหารแปลว่า ที่อยู่ที่พัก ธรรมเหล่านี้เป็นที่อยู่ของใจที่ประเสริฐ ใจที่ประเสริฐจะอยู่ในหลักธรรม ๔ ประการนี้ คือ

๑. เมตตา

๒. กรุณา

๓. มุทิตา

๔. อุเบกขา

เมตตากับกรุณาต่างกันอย่างไร วิธีดูความต่างง่ายๆ ก็ดูที่คนที่เราจะไปแสดงออกต่อเขา คือดูที่สถานการณ์ที่เขาประสบ แล้วก็จะรู้ว่าเราควรจะใช้ธรรมข้อไหนกับเขา ถ้าคนนั้นเขาอยู่ในภาวะปกติ ไม่ได้มีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจอะไร ในสถานการณ์อย่างนี้คุณธรรมที่จะใช้ก็คือ เมตตา เมตตาคือความรัก ความเป็นมิตร เมตตานั้นมาศัพท์เดียวกับมิตร มิตร เมตตา ไมตรี มาจากรากศัพท์เดียวกัน เมตตากับไมตรี ก็อันเดียวกัน ไมตรีเป็นคำสันสกฤต เมตตาหรือเมตติเป็นคำบาลี แปลว่าความเป็นมิตร หมายถึงความรัก ความปรารถนาดี อยากให้เขาเป็นสุข

ตอนนี้ก็เลยขอพูดถึงความรัก ๒ แบบ

ความรักแบบที่ ๑ คือ ความต้องการเอาผู้อื่นมาทำให้เรามีความสุข ต้องการครอบครอง ต้องการได้เขามาทำให้เราเป็นสุข พูดง่ายๆ ว่าอยากได้เขามาบำเรอความสุขให้เรา ความรักประเภทนี้ ไม่แท้ ไม่จริง ไม่ยั่ง ไม่ยืน เป็นความรักแบบเห็นแก่ตัว ถ้าเขาไม่สามารถสนองความต้องการของเราเมื่อไร เราก็หมดรักทันที อาจจะ

เปลี่ยนเป็นเบื่อหน่าย หรือถึงกับเกลียดชังไปเลย

ความรักประเภทที่ ๒ เรียกว่า รักแท้ มีลักษณะที่อยากให้คนอื่นเป็นสุข เช่นพ่อแม่รักลูก ก็คืออยากให้ลูกเป็นสุข ความอยากให้เขาเป็นสุขนั้น เป็นความรักอย่างเป็นมิตร เป็นความเห็นแก่ผู้อื่น คือความรักแท้ที่เรียกว่า เมตตา ความรักนี้เกิดขึ้นแล้วปลอดภัย

เพราะฉะนั้นแม้แต่ในชีวิตครอบครัว ถ้าเราเริ่มด้วยความรักประเภทที่ ๑ ก็ต้องให้ความรักประเภทที่ ๒ ตามมา ถ้าความรักประเภทที่ ๒ ไม่เกิดตามมาหรือเกิดไม่ได้ก็อันตราย ในที่สุดจะอยู่กันไม่ยั่งยืน ความรักแบบที่ ๒ คือ เมตตาจะต้องเข้ามา อย่างน้อยพอให้ได้ดุลยภาพ มีความสมดุลกัน ความรักที่เราต้องการไว้หล่อเลี้ยงสังคมและอภิบาลโลกก็คือ ความรักประเภทที่ ๒ ได้แก่ ธรรมที่เรียกว่า เมตตา ที่อยากให้เขาเป็นสุข พ่อแม่อยากให้ลูกเป็นสุข ลูกอยากให้พ่อแม่เป็นสุข อย่างนี้เรียกว่า เมตตา

อย่างไรก็ตาม เมตตานั้นเราใช้ในภาวะที่อยู่กันเป็นปกติ แต่ถ้าคนนั้นเขาเกิดความเดือดร้อนเป็นทุกข์ ตกหล่นลงไปจากสภาพปกติ ก็ต้องใช้คุณธรรมข้อที่ ๒ คือ กรุณา ซึ่งหมายถึงการพลอยมีใจหวั่นไหวเมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อนมีความทุกข์ ต้องการจะปลดเปลื้องเขาให้พ้นจากความทุกข์

ต่อไปนี้จะได้ไม่ต้องคิดให้ลำบากว่า เมตตากับกรุณา ต่างกันอย่างไร ดูที่คนที่เราจะมีคุณธรรมเหล่านี้ต่อเขา ถ้าเขาอยู่เป็นปกติ เราอยากให้เขามีความสุขสบายอยู่อย่างนั้น มีไมตรีจิตก็เรียกว่า เมตตา ถ้าเขาเดือดร้อนตกต่ำเป็นทุกข์ลงไป เราอยากให้เขาพ้นจากทุกข์นั้น ก็เรียกว่า กรุณา

เพราะฉะนั้นอาชีพของแพทย์ และพยาบาล จึงใช้กรุณามาก เมตตาก็มีความเป็นมิตรตลอดเวลาอยู่แล้ว หมายความว่าเมื่อคนไข้มาหา แม้จะยังไม่รู้ว่าเจ็บป่วยอะไร เราก็มีความเป็นมิตร คือ มีเมตตา ญาติมิตรคนไข้มา เราก็มีเมตตา มีเมตตาเป็นประจำ เมตตานี่ใช้มากที่สุด กรุณาใช้เมื่อเขาเป็นทุกข์เดือดร้อน

อย่างไรก็ตาม แค่นี้ไม่พอ ถ้ามีแค่ ๒ ข้อก็ไม่ครบ ยังมีสถานการณ์ที่ ๓ คือ ยามเขาดีขึ้น เขาขึ้นสูงคือเขาประสบความสำเร็จ เขามีความสุข เขาทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เจริญก้าวหน้า หรือหายจากโรคมีสุขภาพดีแข็งแรง เราก็ต้องมีข้อที่ ๓ คือพลอยยินดีด้วย คอยสนับสนุนส่งเสริม เรียกว่า มุทิตา

ข้อที่ ๓ นี่คนไทยไม่ค่อยพูดถึง เรามักจะอยู่แค่ เมตตาและกรุณา ข้อที่ ๓ เลยไม่ค่อยจะมี ความจริงข้อ ๓ ก็สำคัญเหมือนกัน ทำให้มีการส่งเสริมคนดี และช่วยกันทำความดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการทำกิจหน้าที่และพัฒนาการงาน ต้องใช้กับเพื่อนร่วมงานและบุคลากรในกิจการให้ถูกต้อง แม้ในการรักษาพยาบาลก็ต้องใช้ เพราะยามคนไข้เขาสบาย หายโรค เราก็ควรมีมุทิตา พลอยยินดีด้วยและพยายามส่งเสริมให้เขามีสุขภาพดียิ่งขึ้นไป ให้เขาแข็งแรงยิ่งขึ้น

จะรักษาโลกไว้ได้ คนต้องรักษาธรรมไว้ให้ดี

ตอนนี้ ๓ แล้ว ดูเหมือนจะครบ โดยทั่วไปคนก็อยู่ในภาวะ ๓ อย่างนี้ คือ ๑ อยู่เป็นปกติ ๒ ตกต่ำลงไป ๓ ดีขึ้น ทีนี้ยังมีอะไรอีก ทำไมพระพุทธเจ้าตรัสข้อ ๔ ไว้

ข้อ ๔ มีความสำคัญมาก ข้อ ๑ ถึง ๓ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเรากับเขา หรือเรากับเพื่อนมนุษย์สัมพันธ์กัน คือเรากับเขา

๑. เขาอยู่เป็นปกติ เรามีเมตตา ไมตรี

๒. เขาตกต่ำลง เป็นทุกข์ เกิดปัญหา เรามีกรุณา

๓. เขาดีขึ้น สุข สำเร็จ ทำดีทำชอบ เรามีมุทิตา

ต่อจากนี้ก็มีตัวที่ ๔ เข้ามา คือกรณีที่จะรักษาความถูกต้องชอบธรรม หลักการ กฎเกณฑ์ ซึ่งเรียกง่ายๆ สั้น ๆ คำเดียวว่า ธรรม

ธรรมนี้แยกเป็นตัวความจริงความถูกต้องชอบธรรมตามกฎธรรมชาติ โดยเป็นความดีที่มีอยู่ตามธรรมดาอย่างหนึ่ง และความถูกต้องชอบธรรมที่ยกขึ้นมาจัดตั้งวางบัญญัติ เป็นกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นระเบียบ เป็นกฎหมายอย่างหนึ่ง

ถ้าความสัมพันธ์ของเรากับเขาในข้อ ๑ ถึง ๓ ไปกระทบตัวที่ ๔ นี้เข้า คือไปละเมิดหรือทำความเสียหายต่อตัวธรรม ตัวความถูกต้อง หลักการ กฎเกณฑ์ อะไรต่างๆนี่เข้า เราจะต้องเอาตัวที่ ๔ นี้ไว้ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในข้อ ๑-๒-๓ จะต้องถูกยับยั้ง เพราะถ้าเราไปช่วยเขาหรือส่งเสริมเขา สังคมมนุษย์จะเสียหลัก เช่น คนหนึ่งไปลักขโมยของเขา ประสบความสำเร็จในการลักขโมย ได้เงินมา เราจะมุทิตา เข้าไปส่งเสริม ย่อมไม่ถูกต้อง เพราะการที่เขาประสบความสำเร็จอย่างนี้ก็คือไปเข้าสถานการณ์ที่ ๔ เป็นการกระทบทำความเสียหายต่อตัวหลักการ หรือตัวธรรม ในกรณีนี้เราต้องหยุด มุทิตาไม่ได้ กรุณาก็เหมือนกัน อย่างผู้พิพากษารู้ว่า นายคนนี้ไปฆ่าเขามา จะไปสงสาร ช่วยให้พ้นจากโทษ ก็ไม่ถูก

เพราะฉะนั้น ตัวธรรม คือ หลักการ ความจริง ความถูกต้อง

ความเป็นธรรม ความชอบธรรม หลักการ กฎเกณฑ์ กติกาของสังคม จะเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม ก็ตาม อันนี้คือหลักของข้อที่ ๔ ถ้าตัวนี้เข้ามาถือว่าใหญ่และสำคัญเหนือกว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะต้องรักษาไว้ให้ได้ จึงทำให้ต้องยั้งข้อ ๑ - ๒ - ๓ มาเข้าข้อที่ ๔ โดยต้องอุเบกขา คือวางใจเป็นกลาง ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงให้เสียธรรม เพื่อจะให้คนนั้นรับผิดชอบต่อตัวธรรม ตัวหลักการ กฎเกณฑ์ ความถูกต้องชอบธรรมนั้น โดยตัวเราก็คอยดูแลเพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรม หรือให้ธรรมคงอยู่ แต่ส่วนใดที่จะเอาเมตตากรุณาช่วยได้โดยไม่ผิดธรรม ก็จึงทำให้ อันนี้คือข้ออุเบกขา

อุเบกขานี่ยากที่สุด ต้องมีปัญญา ต่างจากข้อ ๑, ๒, ๓ ซึ่งไม่ต้องใช้ปัญญาสักเท่าไร เพราะเป็นเพียงท่าทีระหว่างบุคคล ทำไปได้ง่าย โดยใช้ความรู้สึกตามสถานการณ์ แต่ข้อที่ ๔ คืออุเบกขานี่ถ้าไม่มีปัญญา ทำไม่ได้

อุเบกขา มักจะแปลกันว่า เฉย ถ้าเฉยโดยไม่ใช้ปัญญา ท่านเรียกว่า เฉยโง่ ตามคำพระว่า อัญญาณุเบกขา เฉยโง่เป็นอกุศล เป็นบาป ได้แก่ เฉยไม่รู้เรื่อง แล้วก็เฉยไม่เอาเรื่อง ก็เลยเฉยไม่ได้เรื่อง

ถ้าเป็นคนมีอุเบกขาถูกต้อง ก็จะเฉยรู้เรื่อง คือรู้ว่าตอนนี้จะต้องทำอย่างไร วางตัวอย่างไรจึงจะถูก เพื่อให้ได้ความถูกต้องชอบธรรม ให้ทุกสิ่งเป็นไปด้วยดีตามธรรม ก็จึงเฉยเอาเรื่อง และเฉยได้เรื่อง แม้แต่พ่อแม่เลี้ยงลูก ถ้าเลี้ยงลูกไม่เป็น ลูกจะไม่รู้จักโต ได้แก่พ่อแม่บางคนที่มีแต่เมตตากรุณา หรือบางคนมีแต่เมตตากรุณามุทิตา ๓ ข้อ ขาดอุเบกขาก็โอ๋ลูก เอาใจลูก กลัวลูกจะลำบาก

กลัวลูกจะเจ็บจะเหนื่อยจะเมื่อยก็เลยทำแทนหมด หรือทำให้ทุกอย่าง ลูกเลยทำอะไรไม่เป็น นี่คือต้องวางอุเบกขาบ้าง ซึ่งเป็นการให้โอกาสเขาพัฒนาตัวเอง โดยให้เขาหัดรับผิดชอบตัวเอง ถ้าเราดูการวางอุเบกขาต่อลูกจะแยกได้เป็น ๓ กรณี คือ

๑. เมื่อจะต้องให้เขาหัดรับผิดชอบตัวเอง เพื่อว่าเขาจะได้ทำอะไรเป็น คือเราต้องใช้ปัญญาพิจารณาดูว่า ตอนนี้เรื่องนี้จะต้องให้เขาหัดทำบ้าง ให้เขาเหน็ดเหนื่อยบ้าง เขาต้องฝึกตัวเอง ก็ต้องลำบากบ้างเป็นธรรมดา แต่เขาจะทำได้และจะเก่งขึ้นจะพัฒนา ไม่ใช่ลูกได้รับการบ้านมาวันนี้ กลัวว่าลูกจะต้องคิดสมองเมื่อย พ่อแม่ก็เลยไปทำการบ้านแทน อย่างนี้ก็แย่ ในที่สุดเมื่อกลัวลูกลำบาก มีเมตตากรุณามาก ลูกเลยทำอะไรไม่เป็นเลย ส่วนพ่อแม่ที่เก่งเขารู้จักเมตตา กรุณา มุทิตา ให้ได้สัดส่วนมีดุลยภาพกับอุเบกขา การทำอย่างนี้ไม่ใช่เราไม่รัก แต่เป็นการรักเป็น หรือรักระยะยาว

อุเบกขา แปลว่า คอยดู มาจาก อุป + อิกฺข อิกฺข แปลว่า ดู อุป แปลว่า ใกล้ๆ หรือคอย รวมกันแปลว่าคอยดูอยู่ใกล้ๆ หมายความว่า พร้อมที่จะแก้ไขสถานการณ์ แต่ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง เพราะฉะนั้นเมื่อลูกจะต้องฝึกหัดรับผิดชอบตัวเอง ทำอะไรให้เป็นเอง พ่อแม่จะต้องวางอุเบกขา เมื่อพ่อแม่ใช้ปัญญาในกรณีที่ ๑ รู้จักวางเฉย ลูกจะโตได้ดี

๒. เมื่อลูกสมควรรับผิดชอบการกระทำของตนต่อกฎเกณฑ์กติกา ข้อนี้ก็เป็นการฝึกหัดเหมือนกัน ครอบครัวเป็นสังคมย่อย ต่อไปลูกเราก็ต้องไปอยู่ในสังคมใหญ่ เขาต้องเรียนรู้ชีวิตจริง ต้องรู้จักความชอบธรรม ความเป็นธรรม เพราะฉะนั้นครอบครัวก็

ต้องมีกติกา มีกฎเกณฑ์ เขาทำอะไรถูกหรือผิด เราก็ให้เขารับผิดชอบการกระทำของเขานั้นทั้งดีและชั่วตามถูกตามผิด ตามกฎเกณฑ์กติกา กฎเป็นกฎ ถูกเป็นถูก ผิดเป็นผิด อันนี้เรียกว่าอุเบกขา ทำให้เขาได้รับความเป็นธรรม และรักษาธรรมไว้เมื่อเขาสมควรต้องรับผิดชอบการกระทำของตน

๓. เมื่อเขารับผิดชอบตัวเองได้แล้ว ก็ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง ท่านยกตัวอย่าง เช่น เมื่อลูกโตแล้ว จบการศึกษาแล้ว มีงานมีการทำแล้ว เขามีครอบครัวของเขาเอง รับผิดชอบตัวเองได้ พ่อแม่อย่าไปก้าวก่ายแทรกแซงในชีวิตครอบครัวของเขา พ่อแม่บางคนรักลูกมาก อยากให้ลูกมีความสุข เข้าไปยุ่งในครอบครัวของเขาเข้าไปเจ้ากี้เจ้าการว่าลูกอยู่อย่างนี้จึงจะดี ลูกจัดของอย่างนั้นจึงจะดีเข้าไปยุ่งในครอบครัวเขาวุ่นไปหมด จนครอบครัวเขาอยู่ไม่เป็นสุขอย่างนี้เรียกว่าไม่มีอุเบกขา

จะเห็นว่าอุเบกขาใช้ปัญญาทั้งนั้น และอุเบกขานี่สำคัญที่สุดทำให้ดำรงสังคมไว้ได้ รักษาความชอบธรรม และความเป็นธรรมของสังคม แล้วก็ช่วยให้ชีวิตของคนพัฒนาด้วย ถ้าพ่อแม่ไม่มีอุเบกขา ลูกจะไม่โต

เมื่อคนกับคนและคนกับธรรมสัมพันธ์กันพอดี โลกนี้ก็เกษมศานต์ร่มเย็น

จะสังเกตเห็นว่า การใช้คุณธรรม ๓ ข้อต้น กับอุเบกขาเหมือนกับแยกต่างกันเป็น ๒ ชุด คือ เมื่อรวมหมวดใหญ่ มันมี ๔ ข้อแต่พอมองเป็นฝ่าย จัดได้เป็น ๒ ฝ่าย สามข้อแรกเป็นฝ่ายหนึ่ง คือ

เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และข้อสี่เป็นอีกฝ่ายหนึ่ง คือ เป็นเรื่องความสัมพันธ์ของคนที่ไปเกี่ยวข้องกับธรรม พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ฝ่ายแรกมุ่งคุ้มครองรักษาคน ฝ่ายหลังมุ่งคุ้มครองรักษาธรรม สองฝ่ายนี้จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องพอดี ให้มีดุลยภาพสังคมมนุษย์จึงจะเจริญมั่นคงอยู่ด้วยดี ถ้าปฏิบัติผิด สังคมก็จะเสียดุลและวิปริตแปรปรวน

เรื่องนี้มองได้แม้แต่ในระดับสังคม สังคมที่คนเอาแต่เมตตากรุณากัน ไม่เอาหลักการ ไม่เอาหลักเกณฑ์ ไม่รักษากติกาทางสังคม ในสังคมแบบนี้คนจะช่วยกันเป็นส่วนตัวไปหมด มีความเอื้ออารีกันดี อยู่กันด้วยน้ำใจ มีเรื่องอะไรก็ช่วยกันเป็นส่วนตัว แต่หลักการ กฎเกณฑ์ กติกาของสังคมไม่เอา ไม่รักษา อย่างนี้ก็เสียธรรมและหลักการจะถูกทำลาย และคนจะอ่อนแอ เพราะไม่ดิ้นรนขวนขวาย คอยหวังพึ่งคนอื่น ไม่พึ่งตนเอง

ส่วนในบางสังคม คนไม่มีความเอื้อเฟื้อส่วนตัว ไม่ค่อยมีเมตตากรุณากัน เอาแต่หลักการ กฎเกณฑ์ และกติกาของสังคม ให้ทุกคนทำให้ตรงตามนั้น ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อกฎเกณฑ์ กฎหมายมีอยู่ เธอทำให้ตรงตามนั้น ถ้าไม่ทำตามฉันไม่เอาด้วย ตัวใครตัวมัน สังคมแบบนี้ก็รักษาหลักการ และรักษาธรรมไว้ได้ แต่ขาดความชุ่มชื้น ขาดน้ำใจ ขาดความรู้สึกที่ดีงามทางจิตใจ บางทีรักษาสังคมได้ อยู่ในหลักการ และกฎเกณฑ์ แต่จิตใจคนเครียด มีปัญหาจิตใจมาก มีทุกข์ เป็นโรคจิตกันมาก

ฉะนั้นจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกับสถานการณ์อย่างได้สัดส่วนมีดุลยภาพ ธรรมในพระพุทธศาสนาท่านตรัสเป็นชุด เพราะเป็นระบบ

holistic คือระบบองค์รวม หมายความว่า ต้องทำให้ครบชุด มีดุลยภาพทั้ง ๔ ด้านอย่างนี้ ถ้าขาดเสียอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ยุ่งไปหมด

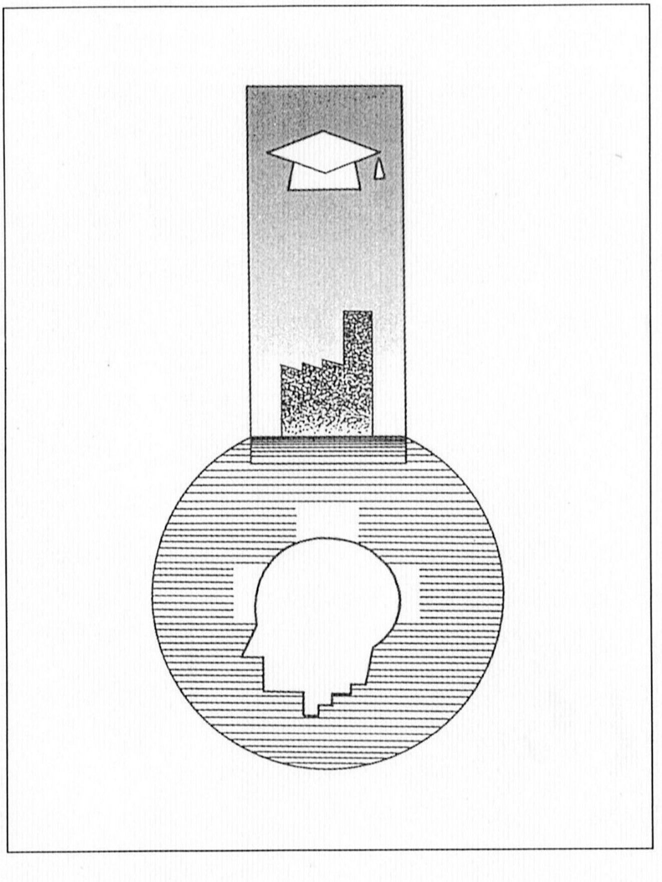
สังคมที่มีดุลยภาพที่จะปรับตัวให้พอดีได้หายาก อย่างสังคมไทยนี่น่าจะเอียงไปข้างที่มีการช่วยเหลือในระหว่างบุคคลมากจนกระทั่งบางทีไม่รักษากฎเกณฑ์ กติกานี่แสดงว่าขาดอุเบกขา ส่วนบางสังคม อย่างสังคมฝรั่งก็จะเอาแต่อุเบกขา ตัวใครตัวมัน คือ ทุกคนรับผิดชอบตัวเอง เอากฎหมาย หรือกฎเกณฑ์กติกาเป็นหลักตายตัว เธออย่าพลาด ถ้าพลาดก็โดน แต่ขาดน้ำใจต่อกัน ระหว่างบุคคลแล้งน้ำใจ ก็มีแต่ความแห้งแล้งและเครียด

เป็นอันว่าหลักพรหมวิหาร ๔ นี้ต้องให้ครบถ้วน ถูกต้องพอดีตรงตามสถานการณ์ โดยเฉพาะข้อ ๔ คือ อุเบกขานี่เพื่อรักษาธรรม เพื่อรักษากฎเกณฑ์กติกาให้คงอยู่ เรียกง่ายๆว่า รักษาธรรมนั่นเอง

สามข้อแรกเพื่อรักษาคน ส่วนข้อ ๔ เพื่อรักษาธรรม เมื่อคนไปกระทบธรรม ต้องรักษาธรรม ให้คนหยุด สังคมมนุษย์เราก็อยู่ได้อย่างนี้

ท่านที่อยู่ในโรงพยาบาล ก็ต้องใช้พรหมวิหาร ๔ ให้ครบเหมือนกัน ต้องดูว่ากรณีไหนจะใช้เมตตา กรณีไหนใช้กรุณา กรณีไหนใช้มุทิตา กรณีไหนใช้อุเบกขา โดยมีอุเบกขาเป็นตัวคุมกระบวนให้ความสัมพันธ์ของคนทุกอย่างอยู่ในขอบเขตของธรรม คือความจริงความถูกต้องดีงาม ระหว่างนั้นคือเมื่ออยู่ในขอบเขตนั้น ก็มีเมตตากรุณา มุทิตากันให้มาก

การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย

คำปรารภ

ของ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อารีย์ วัลยะเสวี

ผมมีความรู้สึกปลื้มใจเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบคุณทางคณะฯ ที่ได้นิมนต์พระเทพเวทีมาบรรยายเรื่อง *"การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย"* ซึ่งมีความเหมาะสมกับโอกาสครบรอบ ๑๙ ปีของคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี ทั้งนี้เพราะในระยะตั้งแต่วางแผนการก่อตั้งคณะฯ ก็มีจุดมุ่งหมายที่จะผลิตบัณฑิตแพทย์เพื่อตอบสนองกับความต้องการของสังคมไทย ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า เป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนมากกว่าร้อยละ ๘๐ เป็นเกษตรกรอยู่ตามชนบท จริงๆ แล้วสังคมไทยคือสังคมชนบทนั่นเอง แต่ในระยะที่ผ่านมา หลักสูตรแพทยศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นแบบสังคมตะวันตก ซึ่งเป็นสังคมอุตสาหกรรม ดังนั้น ผลผลิตคือแพทยศาสตร์บัณฑิต ย่อมมีความรู้และความถนัด เหมาะที่จะประกอบการในโรงพยาบาล หรือชุมชนเมือง เพราะเน้นหนักด้านการรักษามากกว่าการป้องกัน และต้องการเครื่องมือทางการแพทย์ที่ทันสมัยเพื่อช่วยในการวินิจฉัย และรักษาโรค บัณฑิตแพทย์ที่ผลิตจึงมีความถนัดน้อย และรู้สึกอึดอัดในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยในโรงพยาบาลส่วนภูมิภาค รวมทั้งการ

ป้องกันส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นชุมชนส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้เกิดการขาดแคลนแพทย์ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพที่จะปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค

ด้วยเหตุนี้ ทางราชการจึงได้มีกฎให้นักศึกษาแพทย์ปฏิบัติราชการเป็นระยะเวลา ๒ ปี หลังจากจบแพทย์ฝึกหัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นต้นมา ประกอบกับว่าในระยะนี้นักศึกษามีความตื่นตัวกับปัญหาสังคม โดยเฉพาะสังคมชนบท เพราะมีความสำนึกว่า การที่ได้มีโอกาสมาเรียนระดับอุดมศึกษาถือว่าได้มีโอกาสดีกว่าเพื่อนร่วมชาติกลุ่มอื่น และยังใช้ภาษีอากรของประเทศเป็นส่วนรวมอีกด้วย จึงทำให้บัณฑิตแพทย์ที่จบออกมาในระยะนั้นมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมสูง ออกไปปฏิบัติงาน และพยายามแก้ไขปรับปรุงสุขภาพอนามัยของประชาชนในชนบทได้อย่างดีมีประสิทธิภาพ แต่ความสำนึกดังกล่าวค่อยๆ เลือนหายไปในระยะหลังๆ อาจจะกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ในระยะดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากอิทธิพลของบรรยากาศทางการเมืองภายนอก เหมือนพายุที่พัดแรงในชั่วระยะหนึ่ง เมื่อลมสงบลง เหตุการณ์ก็ค่อยๆ แกว่งกลับมาที่เดิมอีก จึงเห็นได้ว่า การศึกษาแพทยศาสตร์ที่เหมาะกับสังคมไทยเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนค่อนข้างสลับซับซ้อน มีปัจจัยเกี่ยวข้องหลายอย่าง ทั้งที่กำหนดได้และกำหนดไม่ได้ จึงเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่คณะผู้จัดทำได้นิมนต์พระเทพเวที มาเป็นองค์ปาฐกในโอกาสนี้

พระคุณเจ้าได้วิเคราะห์การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทยไว้อย่างมีระบบ ตามลักษณะสังคมไทย อย่างเป็นเหตุเป็นผล ชี้ให้เห็นพื้นฐานของปัญหาในการผลิตแพทย์ รวมถึงคุณลักษณะของแพทย์ใน

สังคมไทยปัจจุบัน และผลกระทบต่อสังคมไทยส่วนรวมในระยะยาว ซึ่งวิชาชีพแพทย์ของเรายากที่จะปัดความรับผิดชอบในผลกระทบเหล่านี้ อย่างน้อยคงจะติดอยู่ภายใต้จิตสำนึกในฐานะที่เราเป็นปัญญาชน ผมจึงคิดว่า ปาฐกถานี้คงจะเป็นประโยชน์แก่แพทย์ บุคลากรทางสาธารณสุข ครูและอาจารย์ นักการศึกษา รวมทั้งผู้สนใจทั่วไป ทางคณะฯจึงได้กรุณาจัดพิมพ์ และต้องขอขอบคุณหน่วยประชาสัมพันธ์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี ที่ได้บันทึกแถบเสียง และอาจารย์นายแพทย์สุรเกียรติ อาชานานุภาพ ที่ได้กรุณาถอดเทปด้วยความอุตสาหะเพื่อที่จะได้เนื้อหาที่ครบถ้วน

ท้ายที่สุดกระผมขอกราบนมัสการพระคุณเจ้า ที่ได้แผ่เมตตาธรรมมาบรรยายแสดงทัศนะ ในฐานะอยู่นอกวงการแพทย์ ซึ่งมีคุณค่ายิ่งต่อพวกเรา ซึ่งอยู่ในวงการแพทย์และสาธารณสุขเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย*

ศาสตราจารย์นายแพทย์อารี วัลยะเสวี คณบดีท่านแรกของคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดีแห่งนี้ ท่านคณบดีปัจจุบัน ท่านอาจารย์แพทย์ ชาวรามาธิบดี พร้อมทั้งท่านสาธุชนผู้ใฝ่รู้ใฝ่ธรรมทั้งหลาย

วันนี้นับว่าเป็นวันสิริมงคลวันหนึ่ง เป็นวันมงคลทั้งโดยธรรมะและมงคลตามธรรมเนียม ที่ว่าเป็นวันมงคลตามธรรมเนียมนั้นก็คือว่าตามธรรมดาว่าเมื่อมีเหตุการณ์ที่ดีงามหรือว่าสำคัญๆ เกิดขึ้นในวันใดวันหนึ่ง เราก็มักถือว่าวันนั้นเป็นมงคล สำหรับวันที่ ๓ พฤษภาคม เมื่อ ๑๙ ปีมาแล้ว ก็ได้เป็นวันสำคัญวันหนึ่ง คือ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดีได้เริ่มเปิดดำเนินการ ก็นับว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ว่าวันนี้ได้เวียนมาถึงอีกครั้งหนึ่ง เป็นการระลึกถึงเหตุการณ์

---

* บรรยายเนื่องในโอกาสคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดีเปิดดำเนินการครบ ๑๙ ปี ๓ พฤษภาคม ๒๕๓๑

สำคัญครั้งนั้น เป็นการระลึกถึงทั้งบุคคลที่ได้เกี่ยวข้องในการก่อตั้งคณะ และเป็นการระลึกถึงกิจกรรมของคณะที่ได้ดำเนินสืบมา อันนี้เป็นมงคลตามธรรมเนียม

ที่ว่าเป็นมงคลโดยธรรมเนียมก็คือ เป็นมงคลที่เกิดจากการกระทำความดีของชาวคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีนี้ การกระทำความดีอย่างหนึ่งก็คือ การที่ชาวรามาธิบดีทั้งหลายได้ระลึกถึงคุณงามความดีของท่านคณบดีท่านแรก ซึ่งได้ริเริ่มดำเนินกิจการของสถาบันแห่งนี้มา เป็นการแสดงออกซึ่งกตัญญูกตเวทิตาธรรม และโดยอาศัยท่านคณบดีท่านแรกนี้เป็นศูนย์กลาง ก็ระลึกถึงความดีของท่านที่เกี่ยวข้องกับกิจการของคณะ ตลอดจนกิจการของคณะที่ดำเนินตลอดมานี้ อันนี้ก็เป็นเรื่องของความดีงามที่เราระลึกถึงความดีของคนที่ทำมาแล้ว

นอกเหนือจากนั้น ก็ได้ปรารภโอกาสนี้ทำความดีอย่างอื่นต่อไป คือ การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่จะเป็นการเอื้ออำนวยประโยชน์แก่สังคม และเป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าแห่งวิทยาการต่อไป ทั้งกิจกรรมที่ได้ทราบว่าจัดที่เซ็นทรัลพลาซ่าบ้าง ที่โรงพยาบาลรามาธิบดีนี้เองบ้าง ตลอดจนการปาฐกถาครั้งนี้ด้วย เป็นเรื่องของการทำในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ต่อไปในอนาคต กล่าวโดยรวมก็เป็นเรื่องของการทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลทั้งสิ้น

การที่ทางคณะได้นิมนต์อาตมภาพมาพูดในวันนี้ นับว่าเป็นการให้คนข้างนอกมาพูดถึงกิจการของวงการแพทย์ คล้ายๆ จะเอาคนนอกนั้นมาวิจารณ์การแพทย์ของเมืองไทย หรือเป็นการมองกิจการแพทย์ของไทยในสายตาของคนนอก จำเพาะในที่นี้คือมองในสายตาของพระ

ที่จริงอาตมภาพเองนั้นโดยส่วนตัวก็ได้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวงการแพทย์มาบ้าง เป็นการเกี่ยวข้องกับบุคคลในวงการแพทย์คือตัวหมอนั่นเอง ในลักษณะที่ได้รับบริการจากท่าน ซึ่งถ้าใช้ภาษาแบบเก่าหน่อย เราก็จะเปลี่ยนคำว่า "ได้รับบริการ" นี้เป็น "ได้รับอุปการะ" คือได้รับอุปการะจากนายแพทย์หลายท่าน ในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เริ่มตั้งแต่พี่ชายของตนเองเป็นต้นไป ทีนี้ในเมื่อเป็นการเกี่ยวข้องในแง่ของการได้รับอุปการะความช่วยเหลือ ก็เป็นเรื่องของความดีงาม เป็นเรื่องของคุณธรรม ดังนั้นโดยพื้นฐาน ตัวผู้พูดเองก็นับว่าเป็นผู้มีความรู้สึกที่ดีงามต่อแพทย์โดยทั่วๆ ไป ความรู้สึกที่ดีงามต่อแพทย์นี้ ไม่ใช่เป็นความรู้สึกของอาตมภาพเท่านั้น แต่เป็นความรู้สึกของคนไทยทั่วๆ ไปทีเดียว ที่มักจะมองแพทย์ด้วยความเคารพนับถือ โดยเฉพาะคนที่เติบโตขึ้นมาในวัฒนธรรมไทย ก็เป็นเรื่องธรรมดา เพราะวัฒนธรรมของเรานั้นให้ความเคารพนับถือแพทย์หรือหมอกันมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ก็ต้องไม่ประมาท เพราะตามที่สังเกตได้มีเสียงแสดงความรู้สึกที่ไม่ค่อยจะดีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่ไม่ค่อยน่าปรารถนา

สำหรับหัวข้อที่นิมนต์ให้มาพูดว่า "การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย" ครั้งนี้ ก็ให้ความรู้สึกว่าเป็นการมองแพทย์ในฐานะเป็นส่วนประกอบของสังคมไทย และมองการศึกษาพร้อมทั้งเวชปฏิบัตินั้นในฐานะที่เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาสังคมไทย เป็นการมองแพทย์ไทยโดยสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งนับว่าเป็นการมองอย่างกว้างๆ

ทีนี้เมื่อนิมนต์พระมาพูด ผู้ฟังส่วนมากก็คงนึกว่าจะต้องพูดเรื่องจริยธรรม ซึ่งก็ไม่ผิด ก็คงต้องพูดเรื่องนี้แน่ๆ เพราะเมื่อให้

คนภายนอกมาพูดเรื่องแพทย์ คิดว่าทุกคนก็ต้องพูดถึงจริยธรรม เพราะปัญหาที่คนทั่วไปเกี่ยวข้องกับแพทย์ ก็มักจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรม คนภายนอกคงไม่หาญกล้ามาแตะเรื่องทางเนื้อหาวิชาการแพทย์เป็นแน่

การพัฒนาที่ไม่สมดุล

เมื่อพูดถึงจริยธรรม ในที่นี้ก็จะพูดถึงจริยธรรมในความหมายที่กว้าง คือหมายถึง การดำเนินชีวิตและกิจการใดก็ตามให้ถูกต้องดีงาม บังเกิดผลดี เมื่อมีปัญหาอะไรขึ้นมาในวงการอะไรก็ตาม แล้วเราพยายามแก้ปัญหานั้นให้สำเร็จและสร้างสรรค์ความเจริญดีงามให้เกิดเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม อันนี้ก็เป็นเรื่องของจริยธรรม

เมื่อพูดถึงจริยธรรม ก็อยากจะตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับคำนี้สักหน่อย คำว่า "จริยธรรม" นี้เป็นคำใหม่ ไม่ใช่คำเดิมที่มีอยู่ในสังคมไทย คำนี้เพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง เป็นคำที่เราบัญญัติขึ้นสำหรับคำฝรั่งว่า "ethic" แต่ก่อนนั้นเราไม่มีคำนี้ใช้ บางท่านอาจตั้งข้อสงสัยว่า ก่อนนี้สังคมไทยไม่มีจริยธรรมหรืออย่างไร เพราะเมื่อไม่มีคำนี้ก็อาจจะหมายถึงไม่มีสิ่งนี้ด้วย บางท่านก็อาจบอกว่าในสังคมไทยแต่ก่อนก็มีสิ่งที่เรียกว่า จริยธรรมนี้เหมือนกัน หากแต่ไม่เรียกว่า "จริยธรรม" อาจมีชื่อเรียกอย่างอื่น อาจใช้คำว่า "ศีลธรรม" หรืออะไรก็ได้ ก็คงจะต้องไปเถียงกันอีกทีหนึ่ง ซึ่งจะไม่ขอพูดในที่นี้

สิ่งที่จะพูดก็คือ อยากตั้งข้อสังเกตว่า การที่คำว่า "จริยธรรม" เกิดขึ้นในสังคมไทยเมื่อไม่นานมานี้ เป็นการแสดงถึงสภาพลักลั่นไม่ประสานกลมกลืน ไม่สอดคล้องอะไรต่างๆ ในสังคมไทย กล่าวคือ การที่องค์ประกอบต่างๆ ในสังคมไทยไม่มีการสืบทอดต่อเนื่อง

อย่างประสานกลมกลืนกัน มีอาการว่าไม่ยอมรับกันบ้าง ไม่เข้ากันบ้าง ขาดตอนจากกันบ้าง แบ่งเป็นเก่าเป็นใหม่บ้าง ตลอดจนมีความสับสนพร่ามัวในความหมายต่างๆ จนแม้กระทั่งในเรื่องของจริยธรรม ก็ต้องมีการตั้งศัพท์ขึ้นมาใหม่ และเมื่อมีคำว่า "จริย-ธรรม" ขึ้นมาใช้ คำๆ นี้ก็ยังมีปัญหาจนบัดนี้ ในวงการที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมมากๆ อย่างวงการศึกษาในปัจจุบันก็ยังไม่ยุติว่าคำว่า "จริยธรรม" นี้ มีความหมายอย่างไร

ในเมื่อคำว่า "จริยธรรม" เองก็มีความสับสนพร่ามัวแบบนี้ ก็เหมือนกับว่าสังคมไทยนี้อยู่ในสภาพที่เป็นอยู่เป็นไปในความสับสนคลุมเครือ

การแพทย์ในปัจจุบัน รวมทั้งการศึกษาและเวชปฏิบัติในสังคมไทย ก็เป็นเรื่องหนึ่งในบรรดาองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมไทยที่อยู่ในกระบวนการที่ไม่ประสานกลมกลืนด้วย การแพทย์ไทยนี้มีส่วนร่วมในกระบวนการแห่งการไม่ประสานกลมกลืนกันอย่างไร เป็นเรื่องที่เราจะต้องมาท้าวทวนความหลังกันต่อไป

การแพทย์สมัยใหม่นี้เกิดขึ้นในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ประมาณราวศตวรรษเศษๆ แต่เริ่มจริงๆ จังๆ คงเป็นหนึ่งศตวรรษ ดังที่มีการฉลองศิริราช ๑๐๐ ปีกัน การแพทย์ไทยที่เริ่มขึ้นมาในระยะเวลาหนึ่งศตวรรษนี้ เป็นการเริ่มขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของอารยธรรมตะวันตก ซึ่งเป็นการเข้ามาในลักษณะพิเศษ กล่าวคือ เวลานั้นประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับลัทธิอาณานิคม และมีความรู้สึกว่าประเทศของเรานี้ล้าหลังไม่ทัดเทียมเขา มีความอ่อนแอ ไม่สามารถต่อสู้ลัทธิอาณานิคมได้ องค์พระประมุขของประเทศในสมัยนั้น คือรัชกาลที่ ๕ จึงได้ทรงดำเนินนโยบายในการปรับปรุงประเทศ

ชาติเป็นการใหญ่ สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้ทัดเทียมประเทศตะวันตก เพื่อให้สามารถต้านทานภัยคุกคามจากลัทธิอาณานิคมได้

ในเมื่อเรามีภัยมาคุกคาม การดำเนินการต่างๆ นั้นจึงทำอย่างรีบเร่งมาก มีการเร่งรัดสร้างสรรค์ความเจริญโดยได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น ระบบการศึกษา ระบบการปกครองให้ทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก มีการผลิตคนให้มาเป็นขุมกำลังของประเทศโดยเน้นที่การผลิตคนเข้ารับราชการ วิชาการที่จะให้เล่าเรียนก็คือ วิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตก ที่จำเป็นในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า ได้แก่ วิชากฎหมาย การพาณิชย์ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรม แพทยศาสตร์ รวมทั้งการฝึกหัดครูด้วย และเราก็ได้เร่งรัดสร้างความเจริญของประเทศชาติ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองเป็นการใหญ่ ก็สำเร็จผล วิทยาการต่างๆ ก็เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

แต่พร้อมกับความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในแบบสมัยใหม่นั้น ปัญหาก็ได้เกิดขึ้นด้วยคือ ตามปกติ การที่สังคมประเทศชาติใดจะเจริญก้าวหน้าไปด้วยดีนั้น องค์ประกอบทั้งหลายของสังคมจะต้องเจริญไปด้วยกันอย่างประสานกลมกลืน ได้สัดได้ส่วนพอดี มีภาวะที่เรียกว่า "สมดุล" แต่ในการที่เราเร่งรัดความเจริญนั้นเราจำเป็นจะต้องรีบปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ต้องปล่อยให้บางส่วนหรือองค์ประกอบบางอย่างของสังคมเจริญล้ำหน้าส่วนอื่นไป

ลักษณะการพัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศในระยะที่ว่ามานั้น ก็เป็นอย่างนี้คือ เมื่อเราพัฒนาประเทศชาติไปไม่นานก็เกิดสภาพที่องค์ประกอบทั้งหลายของสังคม ตั้งแต่ระดับประเทศลงไปถึงระดับชุมชน มีความไม่ประสานกลมกลืนกัน พัฒนาไม่ได้สัดส่วน

พอดีกัน เกิดความ "ขาดสมดุล" เหมือนกับว่าองค์ประกอบของสังคมนั้นไม่ใช่เป็นองค์ประกอบของสังคมหรือชุมชนเดียวกัน เป็นเหมือนส่วนประกอบของคนละสังคม เอามาจับรวมให้อยู่ด้วยกัน

จะเห็นได้ชัดว่า คนบางพวก สถาบันบางอย่าง วิทยาการบางสาขาก้าวแซงล้ำหน้าออกไป เจริญเติบโตโดดตัวออกไปต่างหาก เข้ากันไม่ได้กับองค์ประกอบส่วนอื่นๆ ของสังคมไทย องค์ประกอบบางอย่างก็เกิดมีการแยกกันเป็นแบบเก่ากับแบบใหม่ หรือแบบที่มาจากเมืองนอกกับแบบเดิมในประเทศ ในเมื่อไม่พยายามหรือไม่สามารถประสานเชื่อมโยงให้กลมกลืนเข้าเป็นเนื้อเดียวให้เจริญต่อเนื่องกันไป ก็เกิดการขาดตอนขึ้น มีการแยกตัวจากกัน ไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจกัน องค์ประกอบบางอย่างที่เป็นของเก่าก็อาจจะถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการเอาใจใส่ แต่ในเมื่อมันไม่ได้ถูกแทนที่โดยสิ้นเชิง มันก็ไม่ได้หายไปไหน และก็ดำเนินต่อมาอย่างสะเปะสะปะ เกิดความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยน แล้วก็มามีปัญหาในรูปลักษณะต่างๆ จนกระทั่งว่าในระยะยาวอาจจะกลับเป็นหนามยอกอกหรือเป็นหอกข้างแคร่ให้กับกิจการของประเทศก็ได้ นอกจากนั้นของเก่าที่ดีงามมีคุณค่าบางอย่าง เมื่อถูกปล่อยปละละเลย ทอดทิ้ง ก็ละลายสูญหายไป จนกระทั่งในปัจจุบันเราเริ่มมีการตระหนักรู้ว่าภูมิธรรมภูมิปัญญาไทยบางอย่างได้สูญหายไป จึงได้มีการกระตุ้นเตือนให้หันกลับไปศึกษาเอามาใช้ประโยชน์

ในการปฏิบัติที่ถูกต้อง ถ้าเราเร่งรัดพัฒนาประเทศแบบนี้และประสบผลสำเร็จแล้ว เมื่อไปได้พักหนึ่งเราจะต้องหวนกลับมาจัดการพัฒนาองค์ประกอบอื่นๆ ของสังคมของเราให้ประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน ให้ส่วนที่ยังล้าหลังอยู่นี้ มาทันเข้ากันได้กับส่วนที่ล้ำหน้า

ไปก่อน แล้วความสมดุลพอดีก็จะเกิดขึ้น

ในความเป็นจริงนั้นที่เราเริ่มพัฒนาหรือสร้างสรรค์ความเจริญแบบนี้ ก็มีความพยายามที่จะพัฒนาอย่างประสานกลมกลืนเหมือนกัน เช่น ในด้านการศึกษา ก็ได้ให้วัดเข้าไปมีบทบาทร่วมในการที่จะดำเนินการศึกษาแบบสมัยใหม่ด้วย แต่การดำเนินการแบบนี้ได้ดำเนินไปเพียงระยะสั้นแล้วก็หายไป ช่วงหลังรัชกาลที่ ๕ มาแล้วนี้เราได้มุ่งพัฒนาประเทศชาติโดยพัฒนาแต่ส่วนที่เจริญเติบโตล้ำหน้าไปอย่างเดียว เลยเป็นการพัฒนาอย่างไม่ประสานกลมกลืนตลอดมา

ดังนั้น ปัญหาหลักของสังคมไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้จึงเกิดจากการพัฒนาอย่างไม่ประสานกลมกลืนที่ทำให้สูญเสียสภาวะสมดุล แต่ว่าปัญหานั้นจะปรากฏก็อาศัยกาลเวลา คือต้องมีภาวะนี้ยาวนานมาก จนกระทั่งปัจจุบันนี้เราจึงได้รู้สึกว่าปัญหาอะไรต่างๆ มันปรากฏทั่วไปหมด

ในสังคมก็ปรากฏภาวะห่างกัน ตามไม่ทัน แตกแยกกัน และมีช่องว่างต่างๆ มากมาย ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่น กรุงกับชนบทมีการพัฒนาให้เจริญล้ำกว่ากันห่างไกลกันมาก หรือว่าฝ่ายศาสนากับฝ่ายบ้านเมือง ก็แยกตัวออกจากกัน ห่างเหินกัน วิชาชีพชั้นสูงเจริญล้ำหน้าวิชาประเภทความคิดและคุณธรรม โรงเรียนกับบ้านและวัดซึ่งเดิมอยู่ในชุมชนเดียวกัน ซึ่งต้องอาศัยและเกื้อกูลกัน แต่ในสังคมปัจจุบันเรามีปัญหาว่าโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยการศึกษาได้เจริญล้ำหน้าบ้านและวัดออกไป จนกระทั่งไม่กลมกลืนกัน พูดกันไม่รู้เรื่อง ช่วยกันไม่ได้ เด็กนักเรียนที่เรียนแบบสมัยใหม่ก็เหินห่างแปลกแยกจากวิถีชีวิตของท้องถิ่น เด็กกับผู้ใหญ่ก็เกิดช่องว่างทางความคิดและภาษา ภาวะความเจริญก็พัฒนามุ่งไปทางวัตถุ การ

พัฒนาจิตใจก็ตามไม่ทัน และในทางเศรษฐกิจ คนรวยห่างกับคนจน คนรวยยิ่งรวยยิ่งขึ้น คนจนก็มากขึ้นและจนยิ่งขึ้นไปด้วย นี่คือปัญหาของการพัฒนาอย่างไม่ประสานกลมกลืนกันและไม่มีสมดุล

เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ปัญหานั้นก็จะเกิดซ้อนขึ้นมาอีกจากปัญหาที่ว่ามาแล้ว เช่น ปัญหาที่กรุงกับชนบทพัฒนาไม่สมดุลกันห่างกันมากนี้ ต่อมาก็ปรากฏเป็นปัญหา คือ ชาวชนบทหลั่งไหลเข้าสู่เมือง มาศึกษาเล่าเรียน เราจะเห็นว่าวัดในกรุงเทพฯเป็นที่พึ่งพาของชาวต่างจังหวัดที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนในเพศพระภิกษุสามเณร จนกระทั่งว่าวัดในกรุงเทพฯนี้เป็นชุมชนชนบท ต่อมามีปรากฏการณ์ใหม่ คือชนบทแย่ลงไปตามลำดับ ในทางเศรษฐกิจทำมาหากินไม่ค่อยได้ผล ทำนาขายข้าวขาดทุน ผลที่สุด ชาวนาก็อพยพหลั่งไหลเข้ามาอยู่ในเมืองหางานทำกันมาก ทำให้เกิดแหล่งชุมชนแออัด

นี่คือปรากฏการณ์เดียวกันที่รวมมาถึงการแพทย์ด้วย การศึกษาและเวชปฏิบัติของแพทย์ในสังคมไทย ก็เกิดขึ้นมาในสภาพความเจริญแบบนี้ และก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแห่งปัญหานี้ด้วย ถ้าเรามองให้เห็นปัญหาทั้งหมดและวิเคราะห์ออกไปแล้วจะรู้ว่ามันมาจากเรื่องนี้เอง

การแพทย์สมัยใหม่ของไทยนั้นเจริญก้าวหน้าทัดเทียมประเทศตะวันตก ถ้ามองในแง่วิชาการและเวชปฏิบัติโดยเนื้อแท้ตรงๆ แล้ว เราพูดได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม การแพทย์ของไทยนั้นพูดได้ว่าเจริญที่สุด ถ้าไม่ใช่ในเอเชียทั้งหมด ในเอเชียอาคเนย์ก็ต้องเป็นหนึ่ง แต่ก็มีข้อสังเกตว่า ในสภาพของความเจริญอย่างไม่ประสานกลมกลืนกันนี้ ไม่ว่าจะเจริญหรือแสนจะเจริญอย่างใดก็ตาม ถ้าเราไม่คำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ ของสังคมเดียวกันและปฏิบัติใน

ทางที่จะประสานกลมกลืนกันให้ถูกต้องแล้ว ความเจริญนี้แม้จะล้ำเลิศก็อาจจะไม่มีคุณค่า ไม่เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมไทยเท่าที่ควร ยิ่งกว่านั้น ในบางกรณีอาจจะอำนวยประโยชน์ต่อส่วนเล็กน้อยบางจุดบางหย่อมของสังคมเท่านั้น แล้วบางทีจะกลายเป็นโทษแก่สังคมส่วนใหญ่ได้บ้างเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสังเกตว่าทำอย่างไร พร้อมกับความเจริญก้าวหน้านั้น จะทำให้มีคุณค่าเป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมไปด้วย

อาตมภาพได้พูดเสียยืดยาวเกี่ยวกับสังคมไทยโดยทั่วไป ก็จะขอวกกลับเข้ามาสู่เรื่องการแพทย์เสียที

สภาพลักลั่นในวงการแพทย์ที่ต้องแก้ไข ในกระแสค่านิยมบริโภคและระบบผลประโยชน์

หัวข้อที่ตั้งไว้นี้ ก็คงจะประสงค์ให้พูดถึงการศึกษาและเวชปฏิบัติในสังคมนี้ ว่ามันเป็นมาอย่างไร มีปัญหาอะไร จะแก้อย่างไร และควรจะเป็นอย่างไรอีกด้วย

แต่การที่เราจะสร้างสรรค์พัฒนาอะไรต่อไปนั้น เบื้องต้นเราต้องรู้สภาพที่เป็นอยู่ก่อนว่า เป็นอยู่อย่างไร และการที่จะแก้ปัญหาได้ เราก็ต้องรู้ว่าปัญหาที่ประสบอยู่นั้นเป็นอย่างไรด้วย

ก็อย่างที่อาตภาพได้พูดมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า ประเทศเราได้เร่งรัดสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้ทัดเทียมประเทศตะวันตก เพื่อให้พ้นภัยคุกคามของลัทธิอาณานิคม การศึกษาวิทยาการต่างๆ ก็เน้นวิทยาการที่จะทำให้ประเทศทันสมัยก่อน โดยมุ่งผลิตคนเข้ารับราชการในระบบรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง ต่อมาเมื่อเราพ้นจากภัยคุกคามของลัทธิอาณานิคมแล้ว กระบวนการสร้างสรรค์ความ

เจริญของประเทศก็ดำเนินต่อไป และพอดีว่าระบบทุนนิยมและระบบอุตสาหกรรมก็ได้เข้ามาในประเทศไทยด้วย และเป็นการมาพร้อมกับผลิตภัณฑ์สินค้าสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ ชวนให้เราตื่นเต้น เราได้สร้างภาพความเจริญแบบสมัยใหม่นั้นในรูปที่ว่าเจริญโดยมีใช้มีกินมีบริโภคอย่างเขา ภาพการเจริญเติบโตนั้นไม่เป็นไปในรูปที่ว่าเจริญอย่างเขา โดยผลิตหรือทำได้อย่างเขา ซึ่งเป็นข้อสังเกตของสังคมไทยที่ได้เป็นปัญหาต่อการพัฒนามาเรื่อยๆ

ความเจริญแบบนี้ มันมาพร้อมกับค่านิยมที่เรียกว่า "ค่านิยมบริโภค" คนในสังคมต้องการความเจริญ ต้องการมีวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวกสบายพร้อมบริบูรณ์ ซึ่งหมายถึงการมีรายได้มากด้วย

สิ่งเหล่านี้ก็กลับมามีอิทธิพลต่อกิจการสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศชาติ ภายใต้สภาพแห่งค่านิยมแบบนี้ แม้แต่การศึกษาก็กลายเป็นเครื่องมือเลื่อนสถานะในสังคม ในการที่จะเข้าถึงสิ่งบริโภคต่างๆ ได้มาก รวมทั้งการมีรายได้ดี และมีเงินมาก เมื่อความเจริญเหล่านี้เข้ามาถึงในกรุงซึ่งเป็นศูนย์รวมระบบอำนาจและระบบราชการก่อน แล้วค่อยๆ แผ่ออกไปตามเมืองใหญ่ การศึกษาก็มีแต่จะทำให้คนที่มุ่งสถานะในสังคมต้องการมีรายได้ดีๆ เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ หรือสู่เมืองใหญ่ ก็เลยเป็นการศึกษาที่นำคนเข้าสู่กรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่

ยิ่งกว่านั้น ใครจะศึกษาเล่าเรียนอะไรก็มองแต่ว่าวิชาชีพนั้นเมื่อเรียนสำเร็จแล้วจะมีความก้าวหน้าในยศตำแหน่งและรายได้เพียงใด โดยไม่ได้คำนึงว่าตนเองถนัดและรักงานในวิชาชีพนั้นหรือไม่ เช่น ถ้าจะเข้ามาเรียนแพทย์ คนจำนวนมากก็จะไม่เข้ามาเรียนเพราะรักที่จะเป็นหมอ ไม่ได้รักที่จะช่วยเหลือคนให้หายจากโรคหรือมีสุขภาพดี

แต่มองว่าจะเป็นวิชาชีพที่จะทำให้มีรายได้ดี หรือคนที่จะเรียนเป็นครูก็ไม่ใช่เพราะอยากเป็นครู ไม่ใช่เพราะอยากจะสอนหรืออยากเห็นเด็กมีชีวิตงอกงาม ตลอดจนคนที่จะบวชเป็นพระ ก็ไม่ใช่เพราะศรัทธาที่จะบำเพ็ญสมณธรรม แต่เพราะเห็นเป็นช่องทางที่จะได้ความรู้ไปประกอบอาชีพในสังคมต่อไปได้ อันนี้ก็กลายเป็นค่านิยมของสังคมไทยโดยทั่วไป ค่านิยมแบบนี้เราไม่ได้เอามาว่ากล่าวกัน แต่อยากเอามาพูดเพราะเราต้องการจะแก้ปัญหา แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่อาจกระทบใจกันก็ตาม

ทีนี้มาว่ากันเฉพาะเรื่องของการแพทย์ วิชาแพทย์ปรากฏว่าเป็นวิชาที่มีหวังในรายได้ดีที่สุด ดังนั้นใคร ๆ ก็อยากเข้าเรียนแพทย์ ในสังคมไทยก็เลยมีการแข่งขันว่า ตนจะต้องมุ่งเข็มเข้าเรียนแพทย์ก่อน คนที่มีสติปัญญาก็มีหวังมาก ในเมื่อคนมุ่งเข้ามาเรียนวิชาแพทย์ วงการแพทย์ก็มีโอกาสมากที่สุดที่จะคัดเลือกเอาคนดี ๆ ไว้ คือสามารถเอาคนที่เก่งที่สุดในสังคมไทยไว้ จนเป็นแหล่งรวมคนหัวกะทิของประเทศ ซึ่งก็อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แพทย์สมัยใหม่ของไทยเจริญยอดเยี่ยมก็เป็นได้

ถ้ามองในแง่สังคมส่วนรวมแล้ว การที่สังคมจะพัฒนาไปได้ดี เราจะต้องมีคนที่มีสติปัญญาดีมีคุณภาพสูงมาช่วยกันรับผิดชอบกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ให้กระจายไปอย่างเพียงพอ เมื่อคนเก่ง ๆ มาแออัดกันอยู่ในอาชีพเดียวกัน แม้จะก่อผลดีแก่สังคมได้ส่วนหนึ่ง แต่ก็สร้างสภาวะที่ไม่สมดุลเกิดขึ้น กล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือว่า ในด้านเวชปฏิบัติเราต้องการคนที่เก่งมากจำนวนหนึ่งซึ่งไม่มากนักมาสำหรับพัฒนาวิชาชีพแพทย์ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไป แต่ว่าโดยทั่วไปแล้วเวชปฏิบัติหรือการทำงานทางด้านแพทย์นี้มีส่วนที่จะใช้ศักยภาพของ

คนเก่งนี้ไม่เท่าที่ควร คือคล้ายๆ ว่า ศักยภาพของคนที่เก่งในสังคมไทยนำมาใช้ในการแพทย์แล้ว มันเหลือพอ น่าจะนำไปใช้ในกิจการอย่างอื่นด้วย

เมื่อเกิดภาวะที่ไม่สมดุลแบบนี้และหากเรายังไม่สามารถกระจายคนเก่งออกไปจากวงการแพทย์ได้ วงการแพทย์ก็ควรจะทำอะไรบางอย่างเป็นการชดเชยให้กับสังคม วิธีนี้ก็คือ เราอาจจะผลิตแพทย์โดยมิใช่ให้เป็นเพียงผู้ประกอบธุรกิจหรือให้บริการในด้านการบำบัดรักษาโรคเท่านั้น แต่ทำอย่างไรจะให้แพทย์ได้ใช้ศักยภาพและสติปัญญาของตนเท่าที่มีอยู่นี้เป็นผู้มีส่วนในการพัฒนาสร้างสรรค์สังคมไทยให้ได้กว้างขวางออกไปด้วย ซึ่งอาจจะโดยการเข้าไปทำกิจกรรมด้านอื่น หรืออาจจะอาศัยเวชปฏิบัตินี่เองเป็นช่องทางสร้างสรรค์พัฒนาสังคมไทยให้ได้ในด้านทั่วไปด้วย

ถ้ามองในแง่สถาบัน โรงเรียนแพทย์หรือมหาวิทยาลัยแพทย์ต้องทำหน้าที่ไม่ใช่เพียงผลิตผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูงที่เรียกว่าการแพทย์เท่านั้น แต่จะต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ผู้มีสติปัญญาสูงมาเป็นผู้นำทางสังคมด้วย ซึ่งหมายความว่าหลักสูตรของการแพทย์นั้นคงไม่ใช่จำกัดเฉพาะเรื่องของการแพทย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ทำอย่างไรจะให้รับผิดชอบสังคมในเรื่องสติปัญญา ในเรื่องที่จะช่วยกันสร้างสรรค์สังคม แก้ปัญหาสังคมในวงกว้างได้ด้วย

สำหรับตัวนักศึกษาแพทย์หรือบัณฑิตแพทย์แต่ละคน ถ้าเรามองว่าตามปกติทุกคนพึงมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมของตนคนที่มีศักยภาพสูงย่อมมีโอกาสที่จะแสดงความรับผิดชอบโดยการให้แก่สังคมได้มากที่สุด ตามหลักที่ว่า คนที่มีมากที่สุด ก็ควรให้แก่สังคมให้มากที่สุด ถ้าเรามีวัตถุ เช่น เงินทอง เราก็ควรให้สิ่งเหล่านี้

แก่สังคมไทยให้มากที่สุด ในกรณีนี้เป็นเรื่องของนามธรรมคือ การมีสติปัญญาและศักยภาพสูง ก็น่าจะเอาศักยภาพที่มีอยู่นี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมให้มากที่สุด

ถ้ามองในแง่นี้ บัณฑิตแพทย์ย่อมจะมีฐานะ ๒ อย่างคือ เป็น *แพทย์* และเป็น*บัณฑิต* ในฐานะที่เป็นแพทย์ก็ต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ในทางเวชปฏิบัติโดยตรงในการรักษาบำบัดโรค ป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน ส่วนในฐานะที่เป็นบัณฑิต ก็ต้องเป็นผู้นำในทางสติปัญญา โดยนำเอาศักยภาพของตนมาช่วยในการสร้างสรรค์พัฒนาประเทศชาติและแก้ไขปัญหาสังคม นี่เป็นเรื่องของความไม่ประสานกลมกลืน และภาวะที่ไม่สมดุลที่เกี่ยวกับการแพทย์ประการที่ ๑ ซึ่งควรจะได้รับการแก้ไข

ความไม่ประสานกลมกลืนและภาวะที่ไม่สมดุลที่เกี่ยวกับการแพทย์ประการที่ ๒ ก็คือวัฒนธรรมในวงการแพทย์ ในวงการแพทย์นี้ได้มีวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ ๒ สายด้วยกัน ได้แก่ *วัฒนธรรมธุรกิจ* สายหนึ่ง กับ*วัฒนธรรมน้ำใจ* อีกสายหนึ่ง

การแพทย์สมัยใหม่ที่ไทยเรารับเข้ามานั้น ได้เจริญขึ้นในประเทศตะวันตกพร้อมกับวัฒนธรรมธุรกิจซึ่งเน้นบริการทางแพทย์ที่หนักไปในทางของการได้รับผลตอบแทน คือการแลกเปลี่ยนซื้อขายบริการเป็นสำคัญ เมื่อการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาในสังคมไทย ก็ได้พ่วงเอาวัฒนธรรมธุรกิจนั้นเข้ามาด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาไม่ประสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมน้ำใจ เมื่อวัฒนธรรม ๒ สายเข้ามาปะทะกัน อาจจะเกิดผลที่ไม่กลมกลืนกัน แม้แต่ในจิตใจของแพทย์แต่ละคน เช่น เวลาแพทย์ทำเวชปฏิบัติแล้วจะเรียกค่าบริการก็จะมีความรู้สึกไม่สะดวกใจ อึดอัด

หรือกระอักกระอ่วนที่จะคิดค่าบริการว่าจะเอาอย่างไรดี จะคิดมากก็จะเป็นธุรกิจเกินไปหรือไม่มีน้ำใจ ถ้าคิดน้อยมีน้ำใจ ก็จะอยู่ไม่ได้ เพราะแพทย์ก็มีความจำเป็นต้องใช้เงิน แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อว่ากันโดยรวมแล้ว วัฒนธรรมทั้ง ๒ สายนี้ล้วนเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่แพทย์เราเป็นอย่างมาก

หันไปมองดูในประเทศตะวันตกเอง เวชปฏิบัติหรือการทำหน้าที่ของแพทย์นั้น ทำให้มีรายได้ดี แต่แพทย์ในประเทศตะวันตกนั้นจะต้องเสี่ยง จะต้องระมัดระวังตัวมากในเรื่องที่จะถูกฟ้องเรียกค่าเสียหาย ทั้งนี้เนื่องมาจากวัฒนธรรมธุรกิจของเขาที่ถือว่า การแพทย์เป็นการแลกเปลี่ยนซื้อขายบริการกัน คนไข้จึงไม่ค่อยมีความรู้สึกในคุณความดีของหมอ แต่จะรู้สึกว่าหมอทำอะไรก็เพื่อค่าตอบแทน เพราะฉะนั้นก็อย่าได้เพลี่ยงพล้ำ ถ้าพลาดมาฉันก็เรียกค่าเสียหาย เรียกว่า “sue” จึงแทบจะกล่าวได้ว่า การแพทย์ตะวันตกได้เจริญขึ้นมาพร้อมกับวัฒนธรรมธุรกิจที่พ่วงมากับการ sue ซึ่งเป็นเครื่องถ่วงดุลให้คานซึ่งกันและกันไว้

ทีนี้หันมาดูสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมน้ำใจ คนไทยจะนับถือแพทย์ให้ความเคารพยกย่องแพทย์ ดังนั้นจึงไม่มีการ sue แต่แพทย์ในสมัยเก่าก็ไม่มีรายได้ดีนัก สำหรับแพทย์ไทยเราในสมัยนี้ได้ส่วนดีจากสองระบบมารวมกัน กล่าวคือ ในแง่ของรายได้กับธุรกิจ อาชีพแพทย์นับว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ดีที่สุด ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมน้ำใจแบบไทยๆ ก็ช่วยให้แพทย์ไทยไม่ต้องเสี่ยงต่อ sue หรือไม่ต้องกลัวถูกเรียกร้องค่าเสียหายด้วย ภาวะแบบนี้เป็นความไม่ประสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งถ้าหากแพทย์ไม่มีคุณธรรมก็จะมีโอกาสที่ไม่ต้องระมัดระวังตัว และสามารถเอาเปรียบคนไข้ได้

มาก เรียกว่าเป็นการฉวยโอกาสหรือฉวยประโยชน์จากระบบวัฒนธรรมทั้ง ๒ สาย

แนวทางสร้างสมดุล ในภาวะที่ได้เสียดุล

ในแง่ของวัฒนธรรมไทยนั้น เราให้การยกย่องนับถือบุคคล ๓ ประเภท คือ พระ ครู และแพทย์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมทีเดียว คนไทยจะให้ความเคารพนับถือโดยถือว่า เป็นผู้มีพระคุณต่อชีวิต

แต่มาในสมัยใหม่นี้ วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมก็เกิดความไม่กลมกลืนกับวัฒนธรรมแบบใหม่ กลายเป็นความขัดแย้งที่สร้างปัญหาให้เกิดกับคนทุกอาชีพ

ครูนั้นในปัจจุบันมีภาวะตกต่ำไปมาก เพราะครูไม่เหมือนแพทย์ รายได้ไม่สู้ดีนัก คนก็ไม่ค่อยเลือกเข้าเรียน ดังปรากฏว่าปัจจุบันมีเสียงร้องทุกข์กันมากว่า อาชีพครูเป็นทางเลือกสุดท้ายของคนในสังคมไทย เวลาเด็กจะสอบเข้าเรียน หาที่เรียนไม่ได้ ในที่สุดก็จะไปเรียนครู ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คุณภาพของครูตกต่ำลงไป แล้วผลที่สุดสถานภาพของครูในสังคมไทยก็ตกต่ำไปด้วย

ในแง่ของพระก็เหมือนกัน ในปัจจุบันพระโดยมากก็เป็นคนส่วนที่ด้อยที่สุดของสังคมมาบวช เป็นลูกชาวนาชาวไร่มาอาศัยเป็นช่องทางได้รับการศึกษา

ตอนนี้ก็มีอาชีพแพทย์หรือหมอนี่แหละที่ได้เปรียบที่สุด ที่ยังอยู่ในสถานภาพสูงสุดในสังคมไทย อย่างที่ว่าเมื่อตะกี้คือ เนื่องมาจากได้ทั้งส่วนดีของวัฒนธรรมธุรกิจแบบตะวันตกและส่วนดีจากวัฒนธรรมน้ำใจแบบไทย ๆ พร้อม ๆ กันไป

แต่ปัจจุบันนี้ก็มีเสียงร้องกันมากว่า วัฒนธรรมธุรกิจกำลังเข้าครอบงำวงการเวชปฏิบัติมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ วัฒนธรรมสายน้ำใจหรือคุณธรรมความดีก็จะลดลงไป ซึ่งย่อมหมายความว่า ความศรัทธาต่อแพทย์ก็ลดลงไปด้วย เมื่อความศรัทธาลดลงไปแล้ว ในระยะยาวระบบ sue ก็อาจจะต้องตามมา เพราะจะเป็นสิ่งที่คานให้เกิดความสมดุลในสังคม ดังนั้น แพทย์จะต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ จะเอาศรัทธาหรือ sue ถ้าหากว่าไม่เอาศรัทธา ไม่สร้างศรัทธา ไม่มีคุณธรรมให้ ในที่สุดก็จะต้องยอมให้กับ sue แต่ถ้าหากสามารถเอาศรัทธาไว้ได้ sue ก็ไม่จำเป็นต้องตามมา นี่ถ้าเราไม่เอา sue หรือจะเอาทั้งรายได้และน้ำใจ ก็เป็นเรื่องที่จะต้องคิดว่าทำอย่างไรให้เกิดการประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน ให้เกิดความพอดี ซึ่งจะเกิดผลดีต่อสังคมไทย

เมื่อตะกี้นี้ได้พูดถึงว่า ในสังคมไทยปัจจุบัน คนเข้ามาเรียนอะไรไม่ใช่เพราะถนัดอันนั้น ไม่ใช่เพราะใจรักหรือชอบที่จะทำงานอันนั้น อย่างที่บอกว่า เรียนครูไม่ใช่เพราะอยากเป็นครู แต่เพราะว่าไม่มีทางไปอย่างอื่น เรียนแพทย์ก็ไม่ใช่อยากเป็นหมอ (อาจมีบางท่านที่อยากเป็นหมอ แต่จำนวนมากทีเดียวเรียนโดยไม่ใช่รักที่จะเป็นหมอ) แต่เพราะเห็นว่ามีรายได้ดี เมื่อการเรียนมีแรงจูงใจแบบนี้ ซึ่งเป็นการฝืนธรรมชาติ ก็ทำให้ไม่ได้คุณภาพดีเท่าที่ควร หรือได้ผลไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะไม่มีฉันทะที่จะเรียน และก็ไม่มีความรักในอาชีพโดยเฉพาะหรือโดยตรง

ในสังคมระบบธุรกิจ และค่านิยมบริโภคที่แข่งฐานะกัน ยังมีปัญหายิ่งกว่านี้อีก คือ นอกจากเรียนโดยที่ไม่ได้รักหรือถนัดในด้านนั้นแล้ว เวลาจบไปหางานก็มุ่งไปหางานที่มีรายได้ดี มีทางก้าวหน้า

ยิ่งในยุคที่ว่างงานกันก็ยิ่งคิดว่า จะทำงานอะไรให้ได้ก่อน พอให้เป็นที่พักทำงานไปก็แล้วกัน การเข้าทำงานก็เลยไม่ต้องคำนึงถึงความถนัด หรือความรักงาน ตลอดจนเรียนจบมาทางไหนก็ไม่คำนึงถึง ดังนั้น เราจะเห็นว่าในปัจจุบันมีคนที่จบครูไปทำงานธนาคาร เรียนจบรัฐศาสตร์ อาจจะไปอยู่ประมงหรือไฟฟ้า ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมและไม่สมดุล ทำให้ประเทศต้องลงทุนสูญเปล่า คือลงทุนให้การศึกษาไปแล้ว ประเทศชาติซึ่งยากจนอยู่แล้วก็ไม่อาจเอาคนเหล่านั้นมาใช้งานให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสมได้

ยิ่งไปกว่านั้น ลูกคนมีฐานะดีในกรุงเทพฯ ไม่น้อย ไปเรียนวิชาการต่างๆ ก็เรียนไว้อย่างนั้นเอง จบแล้วก็ไปช่วยพ่อแม่ทำงานอย่างเดิม บางคนจบรัฐศาสตร์มาช่วยพ่อแม่ทำร้านอาหาร บางคนจบครุศาสตร์ก็มาอยู่ร้านขายอะไหล่รถยนต์ รัฐก็ลงทุนเพื่อคนฐานะดีที่มั่งมีอยู่แล้ว แต่เรียนจบกลับไม่ได้ใช้งาน ในขณะที่คนชนบทห่างไกลยากจน อยากจะเรียนแต่ก็ไม่ได้เรียน จึงกลายเป็นปัญหาที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยเหตุนี้การพัฒนาประเทศของไทยเรา จึงมีปัญหามากมาย เริ่มต้นตั้งแต่การศึกษา

สำหรับการศึกษาแพทย์ก็มีปัญหาเหมือนกัน แต่อาจต่างจากสาขาอื่นนิดหน่อย กล่าวคือ คนที่เรียนจบแพทย์นั้นแทบจะไม่มีปัญหาการว่างงานหรือทำงานไม่ตรงกับวิชาชีพที่เรียนมา ทั้งนี้เนื่องจากประเทศของเรายังขาดแคลนแพทย์อยู่มาก และอาชีพแพทย์ก็เป็นอาชีพที่มีรายได้ดี และสามารถประกอบอาชีพเป็นอิสระได้ แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะไม่มีปัญหาดังกล่าว แต่ก็ยังมีปัญหาพื้นฐาน คือปัญหาการเรียนหมอโดยที่ไม่ได้อยากเป็นหมอ เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็เป็นไปได้มากที่จะไม่ตั้งใจรักษาโรค หรือมุ่งทำงานเพียงเพื่อให้ได้

เงินมาก ๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญของชีวิตคนไข้

จะทำอย่างไร จึงจะแก้ภาวะที่ไม่สมดุลอันนี้

ข้อที่ ๑ ก็คือ ทำอย่างไร จะให้มีการคัดเลือกให้ได้คนที่มีจิตใจอยากเป็นหมอ หรือคนที่มีคุณสมบัติเหมาะกับความเป็นหมอมาเรียนเป็นหมอให้มากขึ้น ซึ่งคงทำได้ยากในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่ก็ควรจะพยายามหาทางกันดู เพราะถ้าหากทำได้ดังว่า แม้แต่วิชาชีพแพทย์เองก็น่าจะดีขึ้นไปด้วย

ถ้าหากเราคัดเลือกคนอย่างงั้นไม่ได้ ก็ต้องมาข้อที่ ๒ ว่าเอาละ เมื่อเขามีแรงจูงใจอย่างอื่นมาเรียน ไม่ได้มาเพราะอยากหรือถนัดที่จะเป็นหมอ เราจะฝึกอย่างไรให้เขาอยากเป็นหมอหรือให้เป็นหมอที่ดีต่อไป ในแง่นี้ก็คือ หลักสูตรการแพทย์ก็ควรจะไม่เน้นการถ่ายทอดวิทยาการเพียงอย่างเดียว แต่ควรให้ความสำคัญแก่การสร้างความเป็นหมอให้มากขึ้น อาจารย์หมอก็คงจะไม่ใช่ทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหาวิชาเพียงอย่างเดียว แต่ทำอย่างไรจะ*ถ่ายทอดความเป็นหมอ* ให้แก่ลูกศิษย์ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ หลักสูตรแพทย์จะต้องคิดว่าทำอย่างไรจะสร้างความเป็นหมอให้สำเร็จ

ความเป็นหมอในที่นี้มีความหมายครอบคลุมไปถึงว่า การเร้าจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ รับผิดชอบต่อสุขภาพของประชาชน สร้างความรักเพื่อนมนุษย์ รักคนไข้ ความมีน้ำใจ และมีฉันทะในการรักษาโรค ป้องกันโรค ในการเรียนการสอนนั้น นอกจากบรรยากาศทางวิชาการแล้ว ก็ต้องให้มีบรรยากาศแห่งจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่ไปด้วย นี่ก็อาจเป็นทางหนึ่งในการแก้ปัญหาความไม่ประสานกลมกลืนและความไม่มีสมดุลดังกล่าวข้างต้น

สภาพความไม่กลมกลืนไม่พอดีขาดสมดุลนั้น เกี่ยวโยงกับความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญมากและเป็นปัญหาของประเทศเรามาหลายสิบปีแล้ว คนฐานะดีในเมืองในกรุงมีโอกาสเรียนได้สูง แต่คนจนชาวชนบทห่างไกลไม่มีโอกาสได้เล่าเรียน และภาพนี้ก็มาชัดมากในการศึกษาแพทย์ด้วย คนที่จะมีโอกาสเข้าเรียนแพทย์นั้นก็มักจะมีฐานะดี และก็อยู่ในกรุงในเมืองและเป็นคนที่มีสติปัญญาดีอยู่แล้ว ซึ่งสภาพนี้นับว่าขัดกับสภาพของสังคมไทย เพราะว่าสังคมไทยเป็นชนบทเสียประมาณ ๗๐- ๘๐% ในเมื่อนักศึกษาเราส่วนมากเป็นชาวกรุงชาวเมือง ก็ไม่รู้จักมักคุ้นกับสังคมไทย มีวิถีชีวิตที่ต่างจากชาวชนบทหรือคนไทยส่วนใหญ่ ไม่เข้าใจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ ทำให้ไม่มีความพร้อมที่จะเข้าไปเป็นอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขเข้ากันอย่างกลมกลืนกับชาวบ้าน เราก็มีปัญหาว่า ทำอย่างไรจะให้แพทย์อยากไปอยู่ในชนบท และไปอยู่แล้วแพทย์ผู้ทำงานเองก็มีความสุขอยู่ในถิ่นนั้นได้ด้วย และประชาชนก็สบายใจที่จะติดต่อกับแพทย์

ปัจจุบันนี้เราก็มีปัญหามากเกี่ยวกับการบริการทางการแพทย์กระจายไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในชนบท เราต้องการให้แพทย์ไปอยู่ในชนบท แต่ทำอย่างไรจะให้แพทย์ไปอยู่ได้ เพราะตัวแพทย์เองนั้นส่วนมากก็เป็นชาวกรุงชาวเมือง ชีวิตและความเป็นอยู่ก็เข้ากันไม่ได้ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาความก้าวหน้าในวิถีชีวิตอะไรต่างๆ ของแพทย์ตามค่านิยมของสังคม ก็ต้องเข้าเมืองด้วย จึงเป็นภาวะขัดแย้งซึ่งคงจะแก้ไขได้ยาก แต่อย่างน้อย ในความพยายามนั้นก็คงจะต้องมองว่า ทำอย่างไรจะให้หลักสูตรแพทย์มีส่วนสอนให้บัณฑิตแพทย์เป็นคนรู้จักและรักสังคม

ไทย เพื่อให้มีความพร้อมที่จะมีวิถีชีวิตที่กลมกลืน

ดังนั้น ในการศึกษาแพทย์ จะเป็นไปได้หรือไม่ที่จะไม่เน้นด้านวิชาการทางแพทย์เพียงอย่างเดียว เมื่อมองดูหลักสูตรของแพทย์ในปัจจุบันนี้ ก็จะเห็นว่าต้องอุทิศเวลาแทบทั้งหมดให้กับวิทยาการทางแพทย์ แม้ว่าในชั้นต้นจะมีการเรียนวิชาทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์บ้าง ก็เป็นการศึกษาอย่างกว้างๆ เช่น เรียนวิชาปรัชญาก็เป็นปรัชญาพื้นฐานอย่างตะวันตกเสียเกือบทั้งหมด ไม่ได้เรียนในแง่ที่จะเข้าใจในความคิดของคนไทย เรียนสังคมศาสตร์ก็เป็นสังคมวิทยาทั่วไป เป็นการเรียนสังคมแบบกว้างๆ ทำอย่างไรจะให้เรียนอย่างชนิดที่เข้าถึงสังคมไทยแท้ๆ เข้าถึงชีวิตและวัฒนธรรมไทยโดยตรง

นอกจากนี้ ในการฝึกหัดในภาคปฏิบัตินั้น ทำอย่างไรจะให้มีวิถีชีวิตกลมกลืนกับชุมชนในท้องถิ่นได้ ซึ่งตามที่สังเกตมา วงการแพทย์ก็มีความพยายามอยู่ที่จะให้ผู้ที่จะเป็นแพทย์มีชีวิตที่กลมกลืน แต่ก็ประสบปัญหามากมาย ซึ่งจะต้องพยายามกันต่อไป

ดังที่กล่าวไว้เมื่อตะกี้แล้วว่า ความไม่ประสานกลมกลืนไม่พอดีอันนี้ก็ทำให้เมืองกับชนบทมีช่องว่างห่างไกลกันมาก ในสังคมไทย สภาพนี้เด่นชัดเหลือเกิน ตามปกติทั่วไป กรุงกับชนบทย่อมต้องต่างกันเป็นธรรมดา แต่ความแตกต่างที่น่าจะเป็นมากคือ ความแตกต่างโดยประเภท แต่ไม่ควรจะต่างกันมากนักในแง่ขีดระดับของความเจริญ แต่ในสังคมไทยเรานั้นดูเหมือนว่า เราพยายามทำให้สังคมชนบทกับสังคมกรุงเหมือนกันโดยประเภท แต่ต่างกันโดยขีดระดับของความเจริญอย่างมากมาย เช่น ในเรื่องบริการต่างๆ รวมทั้งบริการทางการแพทย์ด้วย

ในเมื่อผู้เรียนแพทย์โดยมากเกิดในเมืองในกรุง ซึ่งในกรุงก็มีโอกาสที่จะก้าวหน้ามีรายได้ดี และแรงจูงใจเดิมก็มุ่งเข้าเรียนเพื่อสู่ตำแหน่งฐานะรายได้อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นบัณฑิตแพทย์ (รวมทั้งบัณฑิตวิชาอะไรอื่นก็ตาม) จบแล้ว ก็หาทางก้าวหน้าและหารายได้ในกรุงเทพฯ ทั้งนั้น ไม่มีใครอยากออกชนบท เมื่อเป็นอย่างนี้สภาพชนบทก็ยิ่งล้าหลังไปอีก ตามที่ทราบมาว่า สถิติเมื่อ ๕-๖ ปีก่อนประเทศไทยมีแพทย์ ๘,๐๐๐ คน อยู่ในกรุงเทพฯ ๔,๐๐๐ คน อยู่ในอเมริกา ๑,๕๐๐ คน ที่เหลืออยู่ในส่วนอื่นๆ ของประเทศ กระจายออกไปตามอำเภอต่างๆ ซึ่งมีอยู่ไม่ครบทุกอำเภอในประเทศไทย

เมื่อเป็นอย่างนี้ การแก้ปัญหาจะทำอย่างไร มันเป็นปัญหาร่วมกันของสังคมทั้งหมด ไม่เฉพาะวงการแพทย์เท่านั้น ซึ่งเวลาแก้จะแก้ทางแพทย์ด้านเดียวไม่ได้ เพราะแพทย์ก็อยู่ในค่านิยมของสังคมเหมือนกัน แม้จะเป็นแพทย์ที่อยู่ในอุดมคติ ออกไปอยู่ในชนบท พอมีบุตรขึ้นมาก็ต้องคิดถึงความก้าวหน้าของลูก โรงเรียนดีๆ ก็อยู่ในกรุงเทพฯ แพทย์ที่เป็นพ่อเป็นแม่ ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ก็หาทางอพยพเข้ากรุงเทพฯ เพื่อให้ลูกได้เข้าโรงเรียนดีๆ การแก้ปัญหาจึงแก้ได้ยาก ในเมื่อเป็นอย่างนี้ บริการทางการแพทย์ก็ไม่ทั่วถึง

แต่คนเราในเมื่อเกิดมาแล้วไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของประเทศ (ไม่ว่าในกรุงหรือชนบท) ก็รู้จักเจ็บรู้จักป่วย ยิ่งเป็นชาวบ้านนอกก็ยิ่งมีโอกาสที่จะเจ็บป่วยได้มาก เมื่อบริการแพทย์ของรัฐไปไม่ถึง ก็ไปไหน เขาก็ต้องหาทางดิ้นรนกันไป ก็ไปหาหมอพระไปหาหมอเถื่อน หมอไสยศาสตร์ แล้ววงการแพทย์จะมีท่าทีอย่างไรกับหมอเหล่านี้ ในเมื่อตัวเองให้บริการได้ไม่ทั่วถึง และเราจะแสดงความรับผิดชอบอย่างไร ซึ่งก็เป็นปัญหาใหญ่อีกอย่างหนึ่ง

ปัญหาความไม่กลมกลืนอีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่เรามีการแพทย์สมัยใหม่ขึ้นมาในสังคมไทยซึ่งแต่เดิมก็มีระบบการแพทย์แผนโบราณอยู่แล้ว จึงกลายเป็นว่ามีการแพทย์ขึ้น ๒ ระบบในบ้านเรา แต่ในเมื่อปัจจุบันนี้ การแพทย์สมัยใหม่ได้เข้ามาเป็นระบบหลักของประเทศ การแพทย์สมัยใหม่ก็ต้องรับผิดชอบต่อปัญหาสุขภาพอนามัยของสังคมทั้งหมดด้วย รวมทั้งว่าแม้ระบบการแพทย์แบบเก่าจะไปทำอะไรที่ก่อให้เกิดปัญหาของสังคม ก็เข้าใจว่า การแพทย์ที่เป็นระบบหลักของประเทศ จะต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วย การแพทย์ปัจจุบันจะมีท่าทีต่อการแพทย์แผนโบราณอย่างไร ก็น่าจะได้ตกลงกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะชาวบ้านก็มีปัญหาเรื่องนี้อยู่ว่าจะเอาอย่างไร ชาวชนบทบางทีก็ไปหาแพทย์ทั้ง ๒ แบบ ไปหาแพทย์สมัยใหม่นั้นไปหาได้ยาก เพราะบริการไม่พอ ก็ไปหาแพทย์แบบเก่า ไปหาหมอพระ ตลอดจนกระทั่งหมอเถื่อน

เรื่องนี้มันน่าจะมีทางออกอยู่ เช่น อาจจะจัดให้การแพทย์แผนเดิมนี้เข้ามาอยู่ในช่องใดช่องหนึ่งของระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน หรือจะให้เข้ามากลมกลืนในรูปหนึ่งรูปใด (อย่างที่เรียกว่า จะ accommodate เข้ามา หรือจะ assimilate เสีย) ก็เป็นแง่ที่น่าจะพิจารณาว่าจะทำได้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ก็น่าจะมีอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อผลดีต่อสุขภาพของสังคมไทย แล้วถ้าไม่ทำอย่างใดอย่างหนึ่งการแพทย์สมัยเก่าก็อาจจะเป็นหนามยอกอกของการแพทย์สมัยใหม่ก็ได้

นี่เป็นแง่ที่ว่าการแพทย์ ๒ ระบบอยู่ในสังคมอย่างไม่ประสานกลมกลืนกัน มีภาวะขัดแย้ง ซึ่งไม่ขัดแย้งแต่เฉพาะภายนอกเท่านั้น แต่ได้ขัดแย้งเข้าไปในจิตใจของคนด้วย ถ้าไม่ขัดแย้งภายใน

จิตใจของแพทย์เองก็ขัดแย้งภายในจิตใจของชาวบ้านที่เป็นผู้เจ็บป่วยที่ได้รับการรักษาพยาบาล

สำหรับการแพทย์แผนโบราณนั้น ในระยะที่การแพทย์สมัยใหม่เข้ามาในระยะต้น ๆ ได้รับความนิยมมาก คนก็ตื่นมาทางแผนใหม่มาก ก็ทำให้การแพทย์แผนโบราณระส่ำระสาย ถูกทอดทิ้งละเลยไปมาก จนวิชาความรู้ต่าง ๆ ได้สูญหายไปเสียมาก แต่ในปัจจุบันนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า คนกำลังสูญเสียความหวังต่อการแพทย์แผนใหม่ลงไป และก็หันไปสนใจการแพทย์แผนโบราณมากขึ้น ในแง่ความรับผิดชอบ ก็อย่างที่ว่า การแพทย์แผนใหม่ซึ่งเป็นระบบหลักของประเทศคงต้องรับผิดชอบสำหรับการแพทย์หรือระบบสุขภาพของสังคมไทยทั้งหมด

ในเมื่อระบบการแพทย์ของสังคมไทยในปัจจุบันนี้มุ่งความมีฐานะมีเงินมีทองใช้ และมีค่านิยมบริโภคสูง การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ก็มุ่งรายได้เป็นใหญ่ ซึ่งสำหรับแพทย์แล้วก็ต้องมุ่งไปที่การบำบัดรักษาโรคเพราะทำให้ได้เงินชัด ๆ ส่วนอีกด้านหนึ่งของกิจกรรมแพทย์คือ การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยเกี่ยวกับรายได้ จึงทำให้ได้รับความสนใจน้อย แต่ในการที่จะเกื้อกูลต่อสังคมไทยปัจจุบันที่ยังเป็นประเทศกำลังพัฒนาและมีความยากจนมาก ตลอดจนมีปัญหาขาดแคลนแพทย์มาก ซึ่งต้องพยายามพึ่งตัวเองให้ได้นั้น เราก็น่าจะต้องให้ความสนใจแก่การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพมากกว่า เพราะการบำบัดรักษาโรคนั้นใช้เงินมาก แต่การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชนนั้นใช้เงินน้อยกว่าในระยะยาว ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความอดทน

อีกอย่างหนึ่ง การรักษาโรคแผนใหม่ต้องพึ่งพายาและอุปกรณ์จากต่างประเทศมากมาย ทำให้ประเทศพึ่งตัวเองไม่ได้ ไม่เฉพาะประเทศหรือสังคมทั้งสังคมที่พึ่งตัวเองไม่ได้ พลเมืองแต่ละคนก็พึ่งตัวเองไม่ได้ด้วย ในเมื่อเขาไม่มีการศึกษาที่จะรู้จักการป้องกันโรคและรักษาสุขภาพ แม้แต่การดูแลรักษาสุขภาพพื้นๆ ง่ายๆ ก็ทำไม่ได้ การที่เราว่ามีการศึกษาดีนั้นส่วนหนึ่งก็คือการรู้จักดูแลสุขภาพของตนเอง ในเมื่อไม่รู้จักรักษาสุขภาพ ก็เลยต้องป่วยเป็นโรคกันมาก ก็ต้องสิ้นเปลืองเงินทองในการบำบัดรักษาโรคกันมาก และก็ยังมาซ้ำเติมปัญหาขาดแคลนแพทย์เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย ทำให้บริการสาธารณสุขที่ไม่เพียงพออยู่แล้วเพียบหนักลงไปอีก

ทำอย่างไรจึงจะเน้นให้บริการแพทย์และสาธารณสุขเป็นในรูปของการป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ ทำให้คนมีสุขภาพดี ซึ่งก็มาสัมพันธ์กับการแก้ปัญหาในวงการแพทย์ที่ได้พูดเมื่อตะกี้นี้ว่าแพทย์นั้นไม่ควรทำหน้าที่ทางด้านเวชปฏิบัติ คือรักษาโรคเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นผู้นำของสังคมที่จะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชนด้วย

เมื่อรวมจุดของการแก้ปัญหาต่างๆ ที่พูดมานี้ ก็อยากจะสรุปว่า การศึกษาแพทย์และเวชปฏิบัติไม่ควรเป็นไปในลักษณะที่หมกมุ่นอยู่แต่เพียงวิชาการและวุ่นวายกับธุรกิจจนเกินไป แต่ควรเปิดโอกาสให้ได้สนใจชีวิตและปัญหาสังคมวงกว้างด้วย เช่น อาจจะมีการพบปะกับบุคคลภายนอก ในวงการอื่นมากขึ้น การถกเถียงอภิปรายปัญหาสังคม การแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนบทและชีวิตชาวบ้าน ให้เข้าถึงชีวิตและชุมชนไทยเพื่อให้มีชีวิตที่กลมกลืนได้ง่ายขึ้น

แพทย์รักษาคนไข้ บัณฑิตรับใช้ปวงประชา

ทีนี้จะขอกล่าวในประเด็นต่อไป คือ ในเมื่อผู้เข้าเรียนแพทย์มาเรียนด้วยแรงจูงใจแบบธุรกิจมาก และลักษณะการเรียนโดยทั่วไปก็ชวนให้รู้สึกว่า ชีวิตมนุษย์เป็นเพียงชิ้นส่วนเครื่องจักรที่ไร้จิตใจ ซึ่งเป็นลักษณะของความเจริญทางวิทยาการในสมัยอุตสาหกรรม ที่มีการแยกชิ้นส่วนมาก เมื่อเรียนชีวิตมนุษย์โดยแยกส่วนเข้าไปมากๆ และถ้าหากเราไม่สร้างจิตสำนึกไว้ให้ดี แพทย์ก็จะมีความรู้สึกต่อชีวิตมนุษย์ว่าเป็นชิ้นส่วนต่างๆ เหมือนเครื่องจักรเครื่องยนต์ที่ไร้ชีวิตจิตใจ การศึกษาแพทย์และเวชปฏิบัติควรมุ่งสร้างสภาวะสมดุล โดยลดทอนทัศนะธุรกิจ (ในทางมุ่งหารายได้) และทัศนะแบบอุตสาหกรรม (มองชีวิตแบบชิ้นส่วนเครื่องจักรเครื่องยนต์) ลงไป และสร้างความรู้สึกที่คำนึงถึงคุณค่าของชีวิตให้มากขึ้น ก็เข้าใจว่าการศึกษาแพทย์ได้มีความพยายามในการแก้ปัญหานี้อยู่แล้ว

อีกอย่างหนึ่งคือ การศึกษาแพทย์ในปัจจุบัน เมื่อมุ่งสร้างความเจริญทางวิทยาการกันมาก คือมุ่งให้ชำนาญพิเศษเฉพาะด้านแพทย์ ก็หนักไปทางที่จะเป็น specialist กันมาก เมื่อเป็น specialist ก็เน้นหนักในการบำบัดโรคเป็นสำคัญ แต่การที่เรามีความเจริญทางการแพทย์ในด้านหนึ่งแล้วก็อย่างที่บอกเมื่อตะกี้ว่ามักจะสิ้นเปลืองทุนรอนมาก แล้วบางทีก็จะเป็นประโยชน์แก่คนจำนวนน้อย ซึ่งในสภาพของประเทศเราที่กำลังพัฒนาและยากจนนี้ ก็ย่อมจะทำให้เสียความประสานกลมกลืน และเสียสภาวะสมดุลมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงควรคำนึงว่าจะทำอย่างไรให้ความเจริญทางวิทยาการหรือในการสร้างแพทย์ที่ชำนาญเฉพาะทาง (specialist) นี้ มีความสมดุลกับ

แพทย์ทั่วไปที่จะเป็นที่พึ่งของประชาชนส่วนใหญ่

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ ในสภาพสังคมอย่างที่เป็นอยู่นี้ แพทย์ก็สูงเลิศลอยไปเลย ส่วนประชาชนก็ยังด้อยอยู่มาก ทำอย่างไรจึงจะให้แพทย์ของเราได้ทำหน้าที่ช่วยเพื่อนมนุษย์ อย่างที่ว่าไม่ใช่เพียงในฐานะแพทย์ที่ช่วยบำบัดรักษาผู้ป่วยเท่านั้น

สำหรับในสังคมไทยปัจจุบันนี้ เห็นว่าแพทย์ควรจะมีบทบาทและฐานะ ๒ อย่าง พร้อมกับที่ชาวบ้านหรือประชาชนก็มีฐานะ ๒ อย่างเหมือนกัน

แพทย์มีฐานะ ๒ อย่าง คือ เป็น*แพทย์* ที่ทำเวชปฏิบัติรักษาบำบัดโรค ป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพ และเป็น*บัณฑิต* คือเป็นผู้นำในทางสติปัญญาที่จะช่วยพัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญ และแก้ปัญหาของประเทศชาติ จะได้สมกับคำที่เรียกผู้สำเร็จการศึกษาทางแพทย์ว่า “แพทยศาสตรบัณฑิต”

ส่วนคนไข้ก็มีฐานะ ๒ อย่าง คือ เป็นผู้ป่วยที่รับการบำบัดรักษาโรค และก็เป็นชาวบ้านที่ควรได้รับการศึกษา แพทย์ก็อาจจะทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้านในด้านให้สติปัญญาที่จะให้พวกเขาพ้นจากความโง่ ความจน และความเจ็บ อย่างที่พูดกันอยู่เป็นประจำ

นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยกันสร้างความกลมกลืนในสังคมไทย

ที่ผ่านมา ในการศึกษา ตัวแพทย์เองก็หนักไปในการที่รับถ่ายทอดวิชาและทักษะซึ่งในทางพระศาสนาเรียกว่า สุตะ และศิลปะ แต่เราจะต้องมาเน้นในการสร้างปัญญา ในการที่จะให้รู้ให้เข้าใจชีวิตและสังคม การมองอะไรด้วยความเข้าใจเหตุปัจจัยอย่างทั่วตลอดอย่างกว้างขวาง ทั่วถึงให้มากยิ่งขึ้น

ส่วนในด้านการปฏิบัติต่อประชาชน ก็อย่างที่ว่า ที่ผ่านมาเน้นการบำบัดรักษาโรค ต่อไปนอกจากหน้าที่นี้แล้ว ทำอย่างไรจะให้แพทย์ปฏิบัติหน้าที่ในการให้ปัญญาแก่ประชาชนด้วย ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ให้ปัญญาให้เขารู้สิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรู้จักดูแลรักษาโรคด้วยตัวเองและกันเอง พยายามให้ประชาชนตื่นตัว รู้เข้าใจเท่าทันในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการรักษาโรคและสุขภาพอนามัย ตลอดจนกระทั่งการพัฒนาประเทศชาติโดยทั่วไป

สำหรับในสภาพปัจจุบันก็มีข้อน่าเห็นใจแพทย์อยู่มาก เพราะมีภาวะขาดแคลนแพทย์ คนไข้ก็มากมายจนเกินกำลังของแพทย์ ถ้าไปดูในโรงพยาบาลต่างๆ จะเห็นว่าแพทย์ทำหน้าที่ตรวจคนไข้อย่างน่าเหน็ดเหนื่อยเป็นอย่างมาก คนไข้เกินจำนวนชวนให้หงุดหงิดเสียอารมณ์ ดังนั้นในแง่นี้ก็น่ายกย่องสรรเสริญแพทย์อยู่มากที่มีน้ำใจ มีความอดทน แต่ในอีกแง่หนึ่ง การทำอย่างนี้ ทำให้เกิดความบกพร่อง อย่างน้อยแพทย์ก็ไม่มีโอกาสที่จะโอภาปราศรัยไถ่ถามคนป่วย บางทีแทบจะไม่ได้ถามกันเลย มาถึง เป็นอะไรก็ให้ยาๆ อันนี้ก็เป็นสภาพที่เกิดจากการพัฒนาที่ไม่ประสานกลมกลืนอย่างหนึ่ง ซึ่งวงการแพทย์เองก็เป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะต้องร่วมรับผิดชอบด้วย

ในสังคมไทย เราถือว่าแพทย์เป็นผู้ช่วยชีวิตคน ทำให้คนพ้นจากความทุกข์ เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ เป็นอาชีพที่ทำบุญมาก และถือกันว่าเป็นผู้มีพระคุณ แต่แพทย์ก็ต้องดำรงชีวิตอยู่และต้องเจริญก้าวหน้าตามค่านิยมของสังคมไทย เราจะทำอย่างไรให้เกิดภาวะที่สมดุล

ถ้าสังคมนี้โน้มเอียงไปในทางธุรกิจมาก แพทย์ก็จะดำรงอยู่ในคุณธรรมได้ยาก แต่ถ้าหากเราต้องการให้แพทย์ดำรงคุณธรรมอยู่ได้ สังคมก็ต้องตอบสนองแพทย์ด้วยคุณธรรมเช่นเดียวกัน ถ้าหากว่าคุณธรรมเป็นแกน ธุรกิจเป็นตัวประกอบ (เป็นธุรกิจเพื่อดำรงคุณธรรมไว้) ก็จะช่วยให้สังคมนี้ดำรงอยู่ได้ดี มีสันติสุข แต่ถ้าเป็นธุรกิจเพื่อธุรกิจ มนุษยธรรมก็จะหมดไป สังคมก็จะยิ่งระส่ำระสาย สันติสุขก็จะหมดไป รวมความก็เป็นอันว่า จะมีการแพทย์ที่มีธุรกิจเป็นฐาน และการแพทย์ที่มีคุณธรรมเป็นฐาน

การแพทย์ที่มีธุรกิจเป็นฐาน ก็วัดคุณค่าของชีวิตด้วยปริมาณเงินตรา ส่วนการแพทย์ที่มีคุณธรรมเป็นฐาน ก็วัดคุณค่าชีวิตด้วยความเป็นมนุษย์ ทั้งสองอย่างนี้ยังคงดำเนินควบคู่กันไปในสังคมไทย แล้วอย่างไหนจะรอดอยู่ อย่างไหนจะหมดไป อันนี้เป็นปัญหาทางจริยธรรม หรือว่าเราจะทำให้กลมกลืนลงตัวได้อย่างไร ซึ่งควรจะประสานกันในรูปที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ต่อสังคมนี้

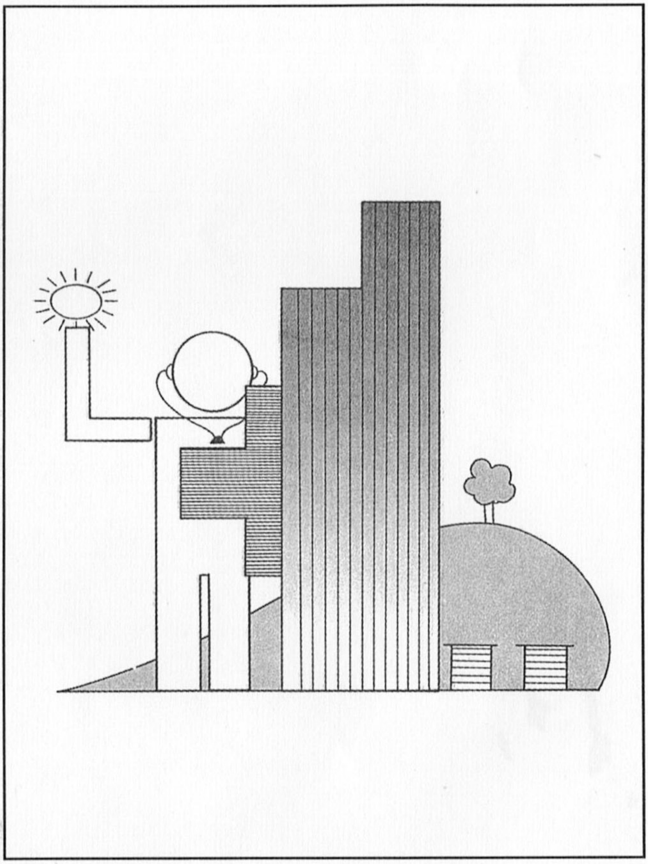
อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ แพทย์ที่มีคุณธรรมก็มีอยู่จำนวนมาก แต่ในเวลาเดียวกัน เสียงบ่นว่าของประชาชนก็มีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับเหมือนกัน ซึ่งก็เป็นสัญญาณเตือนที่ควรจะรับฟังโดยไม่ประมาท

ไม่ว่าแพทย์จะเป็นอย่างไร สำหรับปัจจุบันนี้คนไทยส่วนใหญ่ก็ยังมองแพทย์ด้วยความรู้สึกศรัทธาและให้เกียรติ เมื่อแพทย์ช่วยรักษาให้ คนไข้ก็รู้สึกซาบซึ้ง ถือเป็นบุญคุณ และอย่างที่ว่ามาแล้วเวชปฏิบัติของไทยนี้เป็นที่ยอมรับว่า เจริญก้าวหน้าในระดับที่ยอดเยี่ยมมาก ก็เป็นทุนดีอยู่แล้ว ถ้าหากว่าการศึกษาของแพทย์จะช่วยให้แพทย์ไทยเป็นบัณฑิตที่มีคุณธรรมซึ่ง “อุทิศตนเพื่อคนไข้ อุทิศใจ

เพื่อรักษา เป็นที่พึ่งของประชา” สมดังในคำขวัญอันเป็นคติของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดีสถาบันแห่งนี้ ถ้าได้อย่างนั้นก็จะเป็นความสำเร็จของบัณฑิตแพทย์ในสังคมไทยอย่างแท้จริง

อาตมภาพได้พูดมาเป็นเวลายาวนาน ก็คิดว่าคงจะยุติสุดท้ายนี้ ก็ขออนุโมทนาต่อความคิดและการที่ได้จัดกิจกรรมของคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี ในโอกาสครบรอบ ๑๙ ปี ของการเปิดดำเนินการของคณะในครั้งนี้ และขออ้างอิงคุณพระรัตนตรัยอำนวยพรแด่ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์อารีย์ วัลยะเสวี ท่านคณบดีท่านแรก พร้อมทั้งท่านผู้มีคุณูปการต่อคณะแพทยศาสตร์แห่งนี้ ท่านคณบดีปัจจุบันพร้อมทั้งชาวรามาธิบดีทุกท่าน ขอจงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความร่มเย็นในธรรม ไพบูลย์ด้วยสันติธรรมตลอดกาลทุกเมื่อ เทอญ.

การแพทย์แนวพุทธ

การแพทย์แนวพุทธ*

ขออำนวยพร ท่านประธานที่ประชุม ท่านรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล และโดยเฉพาะท่านประธานผู้จัดประชุมวิชาการ พฤติกรรมสุขภาพครั้งนี้

อาตมภาพขออนุโมทนา ในการจัดกิจกรรมอันเป็นกุศล ที่มีความมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อให้คนไทยได้มีสุขภาพดี เป็นการมาช่วยกันคิดหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย และส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่ดีงาม เพื่อจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับสุขภาพนั้น การประชุมนี้ว่าโดยทั่วไปจึงเป็นที่น่าสนใจ

---

* ปาฐกถานำ ในการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง พฤติกรรมสุขภาพ ครั้งที่ ๑ ณ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ๔ เมษายน ๒๕๓๒

หลักการเก่าและแนวโน้มใหม่ ที่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแพทย์

เมื่อหันมาดูเฉพาะปาฐกถาครั้งนี้ ซึ่งตั้งหัวข้อไว้ว่า *การแพทย์แนวพุทธ* ท่านที่ได้ยินได้ฟังหัวข้อเรื่องหลายท่านก็คงจะแปลกใจ และอาจจะสงสัยตั้งแต่เบื้องแรกทีเดียวว่า พระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องอะไรกับการแพทย์ด้วย พระพุทธเจ้าได้สอนอะไรไว้เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ ว่าโรคอะไรเป็นอย่างไร มีโรคภัยไข้เจ็บกี่ชนิด และจะตรวจวินิจฉัยกันอย่างไร จะให้ยา ฉีดยาอย่างไร ดูเหมือนว่า ถ้าพูดในลักษณะนี้แล้วจะเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวินัยไว้ ห้ามไม่ให้พระภิกษุหาเลี้ยงชีพด้วยเวชกรรม คือไม่ให้พระประกอบอาชีพแพทย์หรือรักษาโรคหาเลี้ยงชีพ เพราะฉะนั้น ถ้ามองความหมายของการแพทย์อย่างที่ว่าข้างต้น เช่น ให้พระไปตรวจวินิจฉัยโรค และให้ยารักษาโรคอะไรต่างๆ โดยทำกันเป็นการเป็นงาน เป็นอาชีพแล้ว ก็คงไม่เข้าเรื่อง ไม่เห็นจะมีการแพทย์แนวพุทธอย่างที่ว่านั้นเลย

แต่ทีนี้ ถ้ามองในอีกแง่หนึ่ง และมองกว้างออกไป เราจะเห็นว่า การแพทย์นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อชีวิตให้เป็นผลดี เกี่ยวข้องกับการเป็นอยู่ดีของมนุษย์และของสังคม เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักการ ซึ่งเราจะต้องดูว่าเป็นความจริงไหม เป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามไหม *การปฏิบัติในการแพทย์หรือการรักษาโรคต่างๆ นั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นผลดีแก่ชีวิตจริงหรือไม่* อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้ามองในแง่นี้การแพทย์ก็คงจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเห็นได้ว่าทั้งหมดนั้นอยู่ในขอบข่ายของคำว่า "ธรรม" และเมื่อพูดถึงเรื่อง

"ธรรม"ก็เป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาโดยตรงที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง และถ้าพูดในแง่นี้แล้วก็ไม่เฉพาะแต่การแพทย์เท่านั้น วิชาการและกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ก็เป็นเรื่องที่พระพุทธศาสนาหรือทางธรรมจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง และเราก็สามารถแยกความเกี่ยวข้องนั้นออกเป็น ๒ ด้านด้วยกัน

ด้านที่หนึ่ง คือเรื่องเกี่ยวกับหลักการ หรือเนื้อหาสาระของวิชาการและกิจการนั้น ซึ่งจะต้องพิจารณาดูว่า เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือไม่ ไม่ว่าหลักการหรือวิชาการอะไร ถ้าไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ไม่ตั้งอยู่บนฐานของสัจธรรม ไม่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ก็จะไม่สำเร็จผลจริงจังแน่นอน อันนี้เราเรียกว่าความเกี่ยวข้องในแง่*สัจธรรม* เป็นด้านหนึ่งที่เราจะต้องทำให้เป็นไปโดยถูกต้อง

ด้านที่สอง คือการนำมาใช้ปฏิบัติ หรือที่เรียกกันว่าเวชปฏิบัติ การปฏิบัติในทางการแพทย์นั้นได้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงามไหม กิจการที่ทำกันมานี้ เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต และแก่สังคมจริงหรือเปล่า มีความเป็นธรรมหรือไม่ อะไรต่างๆ เป็นต้น อันนี้ก็เป็นเรื่องของธรรมในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นแง่ *จริยธรรม*

ตกลงว่า การแพทย์หรือกิจกรรมใด ๆ ก็ตามของมนุษย์ ย่อมเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาใน ๒ ด้าน คือ ด้านสัจธรรม และด้านจริยธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าจะพูดถึงการแพทย์แนวพุทธ เราก็คงจะพูดในแง่ที่กล่าวมานี้ คือในแง่ของสัจธรรม และในแง่ของจริยธรรม นี้เป็นข้อสังเกตที่หนึ่ง

อีกประการหนึ่ง มองกว้างออกไปอีก การที่มาตั้งชื่อหัวข้อนี้ขึ้น หรือการที่ได้เกิดมีหัวข้อปาฐกถาว่า “การแพทย์แนวพุทธ” ขึ้นนี้ อาตมภาพเข้าใจว่า เป็นเพียงตัวอย่างที่ชี้บ่งถึงว่า เรากำลังพยายามแสวงหาแนวทางใหม่ หรือมีความพยายามปรับเปลี่ยนแนวความคิดทางการแพทย์กันใหม่ อีกนัยหนึ่งก็คือ การตั้งหัวข้อปาฐกถานี้ขึ้นมาเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงสภาวการณ์ปัจจุบัน เกี่ยวกับกิจการแพทย์หรือวงการแพทย์ เช่น สะท้อนให้เห็นว่า ขณะนี้ได้มีความไม่ค่อยพึงพอใจเกี่ยวกับกิจการแพทย์ที่เป็นอยู่ หรือได้มีการวิพากษ์วิจารณ์การแพทย์ที่เป็นมา ว่ามีปัญหา มีความบกพร่อง ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันใหม่ มีความตื่นตัวใหม่ จึงได้แสวงหาทางว่าจะปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนแนวทางใหม่กันอย่างไร

ในการตั้งหัวข้อนี้ ถ้ามองในแง่ที่ว่ามาแล้ว ก็ไม่จำเป็นจะต้องมาคิดว่า การแพทย์แนวพุทธจะเป็นอย่างไร คือ เพียงแต่มองให้กว้างๆ ว่า นี่เป็นตัวอย่างของการที่เรามาคิดหาทางใหม่กันเท่านั้นเอง

อนึ่ง การมองอย่างนี้ มิใช่เป็นเรื่องเฉพาะสำหรับวงการแพทย์เท่านั้น แต่เป็นการมองโดยสัมพันธ์กับสภาวการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในวงการทุกอย่างทั่วโลก จะเรียกว่าในอารยธรรมของมนุษยชาติก็ว่าได้ คือ ตอนนี้โลกกำลังมีการตื่นตัวครั้งใหญ่ เป็นการตื่นตัวของยุคสมัย ดังที่ปรากฏว่า มนุษย์ในสังคมที่เรียกกันว่าเจริญมากหรือพัฒนาอย่างสูงแล้ว กลับหันมาคิดในทางที่จะปรับเปลี่ยนสิ่งที่เรียกว่าชีวทัศน์และโลกทัศน์เสียใหม่ เพราะได้เห็นว่า การมองโลกและแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เท่าที่เป็นมานี้ ชักจะติดตันมีปัญหา และแนวความคิดที่กำลังหันเหกันใหม่นี้ เป็นสิ่งที่จะต้องกระทบต่อวงการกิจการทุก

อย่างของมนุษย์ จะทำให้กิจการและวงการ ตลอดจนวิชาการทุกอย่างต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันใหม่

ในช่วงเวลาใกล้ๆ นี้ ได้มีการพูดถึงการสิ้นสุดของยุคอุตสาหกรรม มีการพูดกันถึงว่า เรากำลังก้าวเข้าสู่ยุคข่าวสารข้อมูล หรือ Information Age มีแนวความคิดบางอย่างเฟื่องฟูขึ้นมา โดยเฉพาะความคิดที่เรียกว่า holistic view คือแนวความคิดแบบองค์รวม

ประเทศที่พัฒนาแล้วกำลังตื่นตัวกับปัญหาใหม่ๆ เกี่ยวกับสังคมและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะที่เราได้ยินได้ฟังกันมากก็คือเรื่องเกี่ยวกับระบบนิเวศและปัญหาต่อระบบนิเวศนี้กำลังเป็นเรื่องใหญ่ที่กระทบต่อชีวิตมนุษย์ทุกด้าน เรียกได้ว่ากระทบต่ออารยธรรมของมนุษย์และความดำรงอยู่ของมนุษย์ทั้งหมด ถึงขั้นที่สงสัยและหวาดหวั่นกันว่า มนุษยชาตินี้จะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้จริงหรือเปล่า หรือว่าจะมาถึงความพินาศสิ้นสุดเสียในไม่ช้า มีการพูดกันมากมายถึงเรื่องฝนน้ำกรด เรื่อง greenhouse effect เรื่องการที่ชั้นโอโซนในบรรยากาศเกิดช่องโหว่ขยายกว้างขึ้นๆ ฯลฯ โดยที่ปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดล้วนเกิดจากปฏิบัติการของมนุษย์ในด้านต่างๆ ที่เรียกกันว่าเป็นความเจริญก้าวหน้า

กลายเป็นว่า การพัฒนาในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนี่แหละที่เป็นปัญหาและทำให้เกิดปัญหา จนกระทั่งกลายเป็นความสับสนระส่ำระสาย บางคนถึงกับพูดว่า เป็นความอับจน หรือติดตันในวงวิชาการ ที่ไม่สามารถจะแก้ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ ทำให้คนต้องค้นคิดหาทางออกกันว่าจะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร การคิดหาแนวทางใหม่ก็จึงได้เริ่มขึ้นมา มนุษย์จะมีการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ ซึ่งไม่

ใช่ปรับเปลี่ยนเฉพาะพฤติกรรมเท่านั้น แต่เปลี่ยนถึงรากฐาน เริ่มต้นจากความคิดของคนทีเดียว หมายความว่าตั้งต้นที่จุดกำเนิดของพฤติกรรม ได้แก่ *แนวความคิดของมนุษย์*

แนวความคิดที่เรียกว่า holistic view หรือ holism กำลังเฟื่องฟูขึ้น อย่างใน encyclopedia สำคัญบางชุด ลองไปเปิดดูฉบับพิมพ์ก่อนปี ๑๙๘๐ ไม่มีคำว่า holistic medicine แต่ encyclopedia ชุดเดียวกันนั้น edition ใหม่หลังปี ๑๙๘๐ บรรจุคำว่า holistic medicine เข้าไปแล้วหรืออย่าง dictionary ขนาดใหญ่เล่มหนึ่ง ดูจะเป็น Webster's Third New International Dictionary ฉบับพิมพ์ครั้งใหม่ ในภาคเพิ่มเติม หรือAddenda Section ก็มีนัยหรือ sense ใหม่ของคำว่า holistic medicine เติมเข้าไปด้วย อันนี้ก็เป็นความตื่นตัว ความก้าวหน้า หรืออย่างน้อยก็เป็นความเคลื่อนไหวใหม่ๆ ที่ควรแก่ความสนใจ เป็นเรื่องของแนวความคิดที่กระทบวงวิชาการทุกอย่าง ไม่เฉพาะวงการแพทย์เท่านั้น เพราะฉะนั้น คนที่ฉลาดต้องการตามให้ทันเหตุการณ์ ก็จะต้องตามความเคลื่อนไหวใหม่ๆ เหล่านี้ให้ทันด้วย วงการแพทย์ของเราก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบอย่างนี้ไปได้ จึงควรจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องและนำเรื่องนี้เข้ามาพิจารณา

รวมความว่าการแพทย์แนวพุทธที่ตั้งเป็นหัวข้อขึ้นมานั้นเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงสภาวการณ์ที่กล่าวมานี้ ซึ่งแสดงถึงการดิ้นรนหาทางออก หรือการพยายามหาทางเลือกใหม่ หรืออย่างน้อยก็เป็นการที่จะปรับตัวให้ดีขึ้นในวงการของการแพทย์

– ๑ –

การแพทย์เป็นอย่างไร?

การแพทย์แผนใหม่ ก่อปัญหา หรือถูกกล่าวหา

ก. เมื่อแพทย์กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญ

มีข้อสังเกตว่า เรื่องนี้จะเป็นปัญหาพิเศษสำหรับสังคมไทย เพราะว่าในขณะที่เราเองก็มีปัญหาเฉพาะตัวอยู่แล้ว มาตอนนี้วงการแพทย์ทั่วโลก ก็เกิดมีปัญหาขึ้นมาอีก เท่ากับว่า วงการแพทย์ไทยนี่มีปัญหาซ้อนสองชั้น ทั้งปัญหาของตัวเอง และปัญหาจากวงการสากลหรือแพทย์ทั่วโลก เมื่อพูดมาถึงตรงนี้ก็เป็นที่น่าสงสัยว่า ในวงการแพทย์มีปัญหาอะไรกันบ้าง จะพูดแคบเข้ามาโดยจำกัดเฉพาะวงการของแพทย์โดยตรง

เรื่องที่เป็นปัญหานี้ แม้แต่ในวงการแพทย์เอง ก็ไม่แน่ว่าจะยอมรับกันทั่วไปหรือไม่ บางท่านอาจจะไม่ยอมรับว่าเป็นปัญหา แต่แพทย์เองไม่น้อยทีเดียว ก็บอกว่าเป็นปัญหาเกิดขึ้นแล้ว และคนนอกวงการแพทย์ก็เอาไปวิพากษ์วิจารณ์กัน ถ้าไม่ยอมรับว่าเป็นปัญหา ก็อาจจะถือว่าเป็นการกล่าวหาก็ได้ ก็สุดแต่จะว่า ถ้าไม่ยอมรับก็เอาเป็นว่าต่อไปนี้เป็น “คำกล่าวหา”

อย่างไรก็ตาม ก่อนจะพูดอะไรต่อไป ก็ขอออกตัวไว้ก่อนว่า ผู้พูดนี้ไม่ได้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องของแพทย์ และวิชาการแพทย์แต่อย่างใด เมื่อได้รับนิมนต์มาพูดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็เป็นการพูดอย่างคนนอกที่มองเข้ามา สาระสำคัญนั้นอยู่ที่*ความสัมพันธ์ระหว่างการแพทย์กับประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชน* ว่า

สัมฤทธิ์ผลเพียงใด และควรจะเป็นอย่างไร เป็นการพูดอย่างกว้างๆ โดยโยงออกไปหาแนวความคิดพื้นฐานหรือหลักความจริงทั่วไป ดังนั้น ถ้าส่วนใดพูดล้ำเข้าไปในแดนแห่งความรู้และกิจการเฉพาะของแพทย์ ก็อาจจะเกิดการพูดอย่างที่เรียกว่าผิดๆ ถูกๆ ขึ้นมาก็ได้ ซึ่งก็จะต้องขออภัยไว้ก่อน เมื่อออกตัวอย่างนี้แล้ว ก็มาดูปัญหาหรือคำกล่าวหาที่บอกว่าจะพูดนั้นต่อไป

เรื่องที่หนึ่งคือ ตัวแพทย์เองนี่ ในการแพทย์แบบสมัยใหม่หรือแบบปัจจุบัน อย่างที่เรากำลังมีเวชปฏิบัติกันอยู่นี้ ได้จำกัดตัวเองแคบลงไป ทั้งในแนวความคิดและบทบาท จากเดิมที่ว่า ความหมายของ*“แพทย์”* คือ *ผู้รักษาคนเจ็บไข้* แพทย์ได้จำกัดบทบาทและการปฏิบัติของตัวเองลงไป จนกระทั่งกลายมาเป็นผู้รักษาร่างกายของคนเจ็บไข้ คือไม่ได้รักษาคนที่เจ็บไข้แล้ว แต่เป็นเพียง *ผู้รักษาร่างกายที่เจ็บไข้* แล้วต่อมาก็แคบลงไปอีก เจาะจำเพาะลงไป กลายเป็น*ผู้รักษาอวัยวะที่เจ็บไข้* หรือชิ้นส่วนของร่างกายที่เจ็บไข้ เป็นเฉพาะๆ ชิ้นส่วนนั้นๆ

ยุคที่เจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะยุคอุตสาหกรรมที่เป็นมานี้ เป็นยุคของ specialization คือยุคของความชำนาญพิเศษเฉพาะทาง แพทย์ซึ่งอยู่ในยุคสมัยเช่นนี้ก็มีความโน้มเอียงในทางเดียวกันนี้ด้วย คือการที่จะเป็นผู้มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน นอกจากจะเป็นผู้ชำนาญพิเศษในเรื่องการรักษาโรคแล้ว แม้แต่ในการรักษาโรคนั้นเองก็จะเจาะลงไปเฉพาะอย่าง แคบลงไปๆ จนกระทั่งรักษาเฉพาะชิ้นส่วนคืออวัยวะชิ้นนั้นชิ้นนี้ แม้แต่ในอวัยวะชิ้นเดียวกันเดี๋ยวนี้ก็เริ่มจะแบ่งและแยกกันว่าใครจะรักษาด้านโน้นด้านนี้ หรือแง่นั้นแง่นี้ของอวัยวะชิ้นนั้น การปฏิบัติอย่างนี้ในแง่หนึ่งก็ทำให้

แพทย์เก่งจริงๆ ในเรื่องนั้น และการรักษาเฉพาะส่วนนั้นโดยมากก็จะได้ผลเป็นพิเศษ แต่ในเวลาเดียวกันก็ทำให้เกิดความแคบ กลายเป็นการแยกชีวิตเป็นเสี่ยงๆ

เมื่อพูดว่าแพทย์รักษาแต่ร่างกาย บางคนก็ค้านว่าไม่เฉพาะร่างกาย เดี๋ยวนี้เรามีจิตแพทย์ ซึ่งรักษาโรคใจ แพทย์จึงไม่ใช่รักษาเฉพาะโรคกายเท่านั้น แต่รักษาโรคใจด้วย แต่ก็แย้งได้อีกว่า แพทย์ที่รักษาโรคใจหรือจิตแพทย์ก็ชำนาญพิเศษเฉพาะด้านใจ ทั้งแพทย์กายและแพทย์ใจก็ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ ไม่ประสานสัมพันธ์กัน เพราะฉะนั้นก็ไม่ได้รักษาคนทั้งคนอยู่ดี เพราะไม่มีการบรรจบประสาน แพทย์ก็จึงไปเกี่ยวข้องกับจุดเดียวในระบบชีวิต คือ ในชีวิตทั้งหมดทั้งกายและใจ ที่มีความสัมพันธ์กันอยู่เป็นอันเดียวนี้ แพทย์จะเจาะจงรักษาเฉพาะอย่างๆ แคบลงไปๆ ว่ารักษาอวัยวะส่วนนั้นส่วนนี้ ไม่รักษาคนแต่กลายเป็นรักษาเฉพาะอวัยวะนั้นๆ

บางทีไม่เรียกว่ารักษาอวัยวะหรือร่างกายด้วยซ้ำ เขาเรียกว่า *"รักษาโรค"* คือ *หมอไม่ได้รักษาคน* ได้แต่รักษาโรค พูดอีกอย่างหนึ่งว่า *เอาแต่แก้ไข้ ไม่ได้รักษาคน* ที่ว่ารักษาโรคก็หมายความว่าตัวจุดเน้นหรือเป้าหมายที่แพทย์พิจารณาใส่ใจนั้นไม่ใช่ตัวคนไข้หรือชีวิตของคนไข้ คือ แพทย์จะไม่ค่อยคำนึงถึงเรื่องชีวิตคนเท่าไรนัก แต่มุ่งคำนึงถึงการกำจัดโรค คิดแต่ว่าจะกำจัดโรคได้อย่างไร ต้องแก้ไขโรค ชีวิตของคนจะเป็นอย่างไรก็ไม่ค่อยจะเกี่ยวข้อง ชีวิตคนในที่นี้หมายถึงความเป็นคนที่มีความรู้สึกนึกคิดว่าจิตใจเขาจะเป็นอย่างไร เขาจะรู้สึกอย่างไร อันนี้แพทย์ไม่ค่อยคำนึงถึง คำนึงถึงแต่ตัวโรคที่ตนมุ่งหน้าจะกำจัด ตามที่ตนมีความชำนาญเท่านั้น เพราะฉะนั้นก็จะเกิดสภาวะที่ว่า

ประการที่หนึ่ง แพทย์จะมอง จะสนใจเกี่ยวข้องเฉพาะเรื่องที่ตนชำนาญอย่างเดียว เฉพาะโรคนั้นๆ เฉพาะอวัยวะส่วนนั้นๆ

ประการที่สอง เวลาค้นหาสาเหตุ ก็ไม่สืบสาวโยงไปถึงปัจจัยด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง จะเอาเฉพาะต้นเหตุของโรคในด้านกายภาพ เช่นตัวเชื้อโรค หรือความวิปริตของอวัยวะนั้น แต่องค์ประกอบด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับชีวิตซึ่งโยงเข้ามาถึงกัน ได้แก่สภาพแวดล้อมหรือสังคมของมนุษย์ด้วยกันที่เข้าไปสัมพันธ์อิงอาศัยกันอยู่นั้น แพทย์จะไม่ค่อยพิจารณาเกี่ยวข้องด้วย จึงเป็นปัญหาที่ทำให้แพทย์รักษาคนไม่ตลอดกระบวนการ ไปรักษาเฉพาะจุดเฉพาะตอน

อีกประการหนึ่ง สิ่งที่จะเป็นปัญหามากขึ้นในยุคปัจจุบัน ก็คือ การรักษาพยาบาลกลายเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน เกินวิสัยของบุคคล แล้วโอกาสที่จะสับสนวุ่นวายก็มีมากขึ้น พร้อมกับการเพิ่มภาระทางเศรษฐกิจที่จะต้องใช้จ่ายสิ้นเปลืองมากมาย เนื่องจากคนไข้คนเดียวแต่ต้องแบ่งแยกกันไปรักษาเฉพาะแต่ละอย่างๆ

ในความเป็นจริงนั้น พอเป็นโรคหนึ่งแล้วบางทีก็โยงไปหลายโรคหลายอวัยวะ เช่น เป็นโรคนี้ที่อวัยวะส่วนนี้ แล้วเกิดโรคโน้นแทรกซ้อนขึ้นที่อวัยวะโน้น บางทีรักษาโรคติดเชื้อที่หัวเข่า เกิดโรคปอดบวมแทรกซ้อนขึ้นมา และระหว่างรักษาอยู่นั้น ยาที่หมอให้ทำให้เกิดอาการเลือดออกในกระเพาะอาหาร ยังแก้ไขปัญหากันไม่ตกไตเกิดจะวายขึ้นมาอีก แพทย์ที่ชำนาญต่างโรคต่างอวัยวะกัน พบโรคแทรกซ้อนนั้น บางทีก็ไม่ยอมรักษาหรือเกรงใจกันไม่กล้ารักษา หรือไม่สามารถรักษา เสร็จแล้วก็ต้องหาแพทย์ผู้เชี่ยวชาญมาหลายคนสำหรับโรคแต่ละโรคและอวัยวะแต่ละอวัยวะที่จะต้องแก้ไข

ต่อไปชีวิตของคนเรานี้ก็จะเป็นเหมือนกับเครื่องยนต์ชนิดหนึ่ง

ซึ่งมีชิ้นส่วนอยู่มากมาย แล้วก็มีผู้เชี่ยวชาญมาแก้ไขเฉพาะจุดของตนเองที่ตนชำนาญพิเศษ แล้วไม่มองคนเป็นคน ยิ่งแยกออกไปรักษาโดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญหลายคน ความสัมพันธ์ด้วยความรู้สึกแบบคนกับคน หรือชีวิตต่อชีวิตก็ยิ่งน้อยลง ถ้าแพทย์แต่ละส่วนนั้นไม่มีน้ำใจ ไม่เอาใจใส่ ไม่ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง ประสิทธิภาพในการรักษาก็ยิ่งลดลง บางทีความเชี่ยวชาญที่มีอยู่ก็ไม่ได้ใช้จริงจัง ยิ่งกว่านั้น ถ้าระบบการประสานงานระหว่างหน่วยไม่เป็นไปด้วยดี การรักษาก็ไม่ประสานกัน ไม่ช่วยเสริมกัน และไม่ฉับไวทันการ เสร็จแล้วผู้ที่รับเคราะห์ก็คือคนไข้นั่นเอง อย่างนี้ก็เป็นปัญหาหนึ่ง

นอกจากแพทย์จะเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง มองแต่โรคและอวัยวะส่วนที่จะรักษา แยกตัวออกไปจากชีวิตของคนแล้ว อีกอย่างหนึ่งก็คือ ในเมื่อการศึกษาแพทย์ และระบบการเรียนแพทย์ที่เป็นอยู่ในเมืองไทยเรา เป็นระบบที่มาจากวัฒนธรรมอื่น *บรรยากาศของการศึกษาวิชาแพทย์* การใช้คำศัพท์ต่างๆ วิธีปฏิบัติ ความรู้สึกนึกคิดทั่วไป ก็เป็นเรื่องที่ไม่เข้ากับวัฒนธรรมที่แวดล้อมตนเองอยู่ เมื่อไม่เข้ากับวัฒนธรรมก็เกิดมีการแยกตัว ทำให้มีความรู้สึกเหมือนกับว่าแพทย์นี่เป็นคนกลุ่มหนึ่งต่างหากจากคนทั่วไปในสังคม ในเมื่อไม่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับชีวิตคนไทยทั่วไป ไม่เกี่ยวข้องไม่กลมกลืนกับวัฒนธรรมที่แวดล้อม ก็ทำให้การรักษาหรือเวชปฏิบัติอยู่ในขอบเขตที่จำกัด เมื่ออยู่ในขอบเขตที่จำกัด ก็ทำให้ประสิทธิภาพลดด้อยลงไปด้วย

ประสิทธิภาพในการรักษาเฉพาะราย เฉพาะโรค อาจจะดีขึ้น อาจจะเห็นผลถึงกับว่าน่าอัศจรรย์ แต่เมื่อมองโดยรวม การบริหารสุขภาพของคนทั่วสังคมนี้จะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องของวัฒนธรรมด้วย

ถ้าเราแยกตัวออกไปโดยที่การแพทย์อยู่ในวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง เหมือนแยกตัวอยู่ต่างหากภายในสังคมไทย ความขัดแย้งบางอย่าง ความเข้าไม่ถึงกัน ความไม่ซึมซาบตลอดทั่วก็จะต้องมี การบริหารสุขภาพของคนไทยโดยรวมก็เลยจะไม่ค่อยได้ผลดีเท่าไรนัก บางทีเราไปมองและผูกใจอยู่ในแง่ที่ว่าการแพทย์ของเรามีความเจริญก้าวหน้ามาก และการรักษาโรคบางอย่างมีประสิทธิภาพสูงยิ่ง ได้ผลชะงัดมาก แต่พอมองกว้างออกไปแล้ว รู้สึกว่าการบริหารสุขภาพโดยรวมของคนไทยยังมีปัญหา และมีความติดขัด ความไม่โล่งโปร่งบนหนทางที่รออยู่ข้างหน้าเป็นอันมาก

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องของ*ยุคแห่งความชำนาญพิเศษ* ซึ่งเป็นความเจริญที่สืบเนื่องต่อมาในยุคอุตสาหกรรม แต่พวกนักรู้เขาบอกว่าต่อไปนี้เรากำลังสิ้นสุดยุคอุตสาหกรรมแล้ว โด่ยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว แม้แต่ในประเทศที่เจริญมากเหล่านั้น ก็รู้ตระหนักกันแล้วว่าแนวความคิดแบบนี้ไม่ได้ผลดีเพียงพอ จึงได้คิดหาทางออกกันและจึงได้มีแนวความคิดใหม่ๆ เช่นที่เรียกว่าแนวความคิดแบบ holistic หรือแนวความคิดแบบ "องค์รวม" นี้เกิดขึ้น และให้ใช้วิธีปฏิบัติแบบที่เรียกกันว่า บูรณาการหรือ integration

ความจริงนั้น การศึกษาแบบแยกส่วนให้ชำนาญเฉพาะด้านเฉพาะเรื่องนั้น ก็เป็นเรื่องที่มีคุณประโยชน์มาก พอพบแง่ไม่ดี หรือความไม่สมบูรณ์ ก็ไม่ควรถึงกับจะไปดูถูก คือควรจะเตือนสติกันไว้ คนเรานี้มี*ความโน้มเอียงในทางสุดโต่ง* พอเจริญไปข้างหนึ่ง ก็ไปเสียเต็มที่ ไปทางแยกส่วนชำนาญพิเศษก็ไปเสียจนเต็มที่ เห็นไปแต่ว่าต้องอย่างนี้ทำแต่ทางนี้แล้วจะสำเร็จหมด การเชื่อมการโยงกับส่วนอื่นก็ไม่เอาเลย ทีนี้ พอมาถึงอีกจุดหนึ่ง เห็นว่าการแยกส่วนเป็น

เฉพาะด้านนี่มีปัญหา บางคนก็ทำท่าว่าไม่เอาแล้ววิธีนี้ไม่ได้ผล จะต้องเป็นการรักษาแบบองค์รวม หันไปหาวิชาแพทย์แผนโบราณ บอกว่าต้องแผนเก่าจึงจะถูกต้อง

มีตำราบางเล่ม พูดถึงการรักษาของแพทย์สมัยโบราณในวัฒนธรรมของจีนบ้าง ในวัฒนธรรมของอินเดียนแดงเป็นต้นบ้าง ว่าเป็น holistic คือเป็นการรักษาแบบองค์รวม ที่มองดูและเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งหมด แต่ความจริงการรักษาแบบองค์รวมในสมัยโบราณนั้น ก็มีจุดอ่อนมีความบกพร่องเยอะแยะไป บางทีก็เป็น*องค์รวมแบบพร่า ๆ คลุมเครือ* คือมองทุกด้านจริง แต่ว่าแต่ละด้านก็ไม่ชัดสักอย่าง บางทีก็มองคลุมไปเลย หรือไม่ก็มีความเชื่อถือที่ไม่เข้าเรื่องปนอยู่ ซึ่งอาจจะให้กลมกลืนกับยุคสมัยนั้น ๆ แต่คงใช้ไม่ได้กับปัจจุบัน เพราะฉะนั้นมันก็มีข้อบกพร่องเหมือนกัน

ว่าที่จริง เราควรถือเอาประโยชน์จากความเจริญก้าวหน้ามาใช้ด้วย เพราะความเจริญก้าวหน้าแบบปัจจุบันที่หนักไปทางแยกส่วนเป็นเฉพาะด้านนี้ ก็มีผลดีในทางที่ทำให้เกิดความชัดเจน มองเห็นอะไรต่ออะไรเจาะลึกลงไป ละเอียดลงไป แต่ข้อบกพร่องของมันก็คือการลืมตัว พอไปเจาะลึกแต่ละอย่างจนชำนาญพิเศษในด้านของตนแล้ว ก็เลยตัดขาดแยกตัวจากส่วนอื่น ๆ ไม่มาเชื่อมโยงประสานกัน

ถ้าว่าถึงการแยกส่วน ก็เข้ากับหลักพระพุทธศาสนาเหมือนกัน พระพุทธศาสนาก็สอนให้เป็นนักวิเคราะห์ เป็นศาสนาที่เน้นการแยกแยะ แต่พร้อมกันนั้นก็มีอีกด้านหนึ่ง คือว่า นอกจากมีการแยกแยะหรือวิเคราะห์แล้ว ก็มีด้านที่เรียกว่า สงเคราะห์ คือการรวม หรือการโยงเข้ามาหากันด้วย เพราะจุดมุ่งหมายเดิมที่เราแยกนั้น ก็เพื่อให้เห็นชัดเจน แล้วจะได้โยงกับจุดอื่นด้านอื่นได้สะดวก เพราะฉะนั้น

การแยกที่จะเกิดผลดีก็คือการแยกเพื่อให้การโยงนั้นชัดเจนได้ผลดียิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นแยกแล้วต้องโยง พวกเดิมนั้นได้แต่โยงโดยไม่แยก ส่วนพวกใหม่ก็แยกโดยไม่โยง ด้วยเหตุนั้นจึงอย่าดูถูกกันเลย ควรจะถือเอาประโยชน์จากทั้งสองอย่าง รวมความว่า ตามหลักพระพุทธศาสนา *แยกแล้วต้องโยง*

ทัศนะแบบชำนาญพิเศษ หรือแยกส่วนนี้ เป็นทัศนะที่มองชีวิตเป็นเครื่องจักรเครื่องยนต์ ซึ่งไปไกลจนกระทั่งว่าแพทย์มีความชำนาญในการรักษาอวัยวะแต่ละอย่าง เหมือนดังแก้ไขชิ้นส่วนของเครื่องยนต์แต่ละชิ้น จนชักจะลืมความเป็นคนไปทุกที ในการทำเวชปฏิบัติ จึงไม่ค่อยเอาใจใส่ต่อชีวิต มุ่งเอาแต่จะบำบัดโรคอย่างที่กล่าวมาแล้ว อันนี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับแนวความคิดเลยทีเดียว เป็นปัญหาที่อาจารย์หมอประเวศได้กล่าวไว้ข้างต้น คือว่า ปัจจุบันนี้ปัญหาสำคัญทางการแพทย์ที่ถึงขั้นรากฐานก็คือปัญหาเกี่ยวกับแนวความคิด จากแนวความคิดที่ผิดพลาดก็จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ผิดพลาด เพราะฉะนั้น เราจะต้องเข้าถึงปัญหาพื้นฐาน คือ ปัญหาเกี่ยวกับแนวความคิด ซึ่งวันนี้อาตมภาพจะไม่พูดมาก อาจารย์หมอประเวศก็ได้พูดแล้วข้างต้น แต่ให้รู้ว่าอันนี้เป็นปัญหาด้านหนึ่งของการแพทย์

ในยุคสมัยที่เป็นมาถึงบัดนี้ ที่เรียกว่าเป็นยุคของความเจริญแบบอุตสาหกรรมนั้น ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ชำนาญพิเศษเฉพาะด้านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์ความเจริญแบบนั้น และเป็นผู้ที่แก้ไขปัญหา ทำงานได้ผลสำเร็จดีที่สุด จึงเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือนิยมยกย่องอย่างสูงเป็นพิเศษ มีฐานะสูงเด่นเป็นผู้นำแห่งยุคสมัย แต่ในระยะที่สังคมกำลังเปลี่ยนไป และความตระหนักรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นนี้ ก็มีความเป็นไปได้เกิดขึ้นใหม่ ที่น่าพิจารณา กล่าวคือ ใน

เมื่อความบกพร่องของระบบวิธีแบบชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน หรือการปฏิบัติแบบแยกส่วนนี้ปรากฏขึ้นแล้ว ความต้องการความสมบูรณ์ก็จะเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุง ประจวบกับแนวทางความเจริญแบบใหม่ของยุคสมัย ที่เรียกว่ายุคข่าวสารข้อมูลก็มาถึง ซึ่งทำให้มีการเน้นในการประสานความรู้ตามแนวความคิดแบบองค์รวม พร้อมกันนั้นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ก็ทำให้มีเครื่องอุปกรณ์ที่ตรวจค้นให้ข้อมูลที่จำเพาะชัดเจนและทำการรักษาได้แม่นยำแน่นอน ซึ่งทำให้ความสามารถและความสำคัญของแพทย์ย้ายมาอยู่ที่ความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีเหล่านั้นเสียหลายส่วน

ในสภาพเช่นนั้น ถ้าแพทย์ยังเพลินอยู่กับระบบความชำนาญพิเศษ ไม่ขยับตัว ก็อาจจะเกิดมีบุคคลทำงานประเภทใหม่ขึ้นมาทำหน้าที่เชื่อมโยงประสานข้อมูล และประสานปฏิบัติการในการแก้ปัญหาโดยสอดคล้องกับข้อมูลนั้น และบุคคลประเภทนี้จะกลายเป็นบุคคลสำคัญมีฐานะเด่นของยุคสมัย โดยที่ผู้เชี่ยวชาญชำนาญพิเศษทั้งหลายอาจจะกลายไปเป็นเพียงผู้รับสนองงานของนักประสานข้อมูล และนักประสานปฏิบัติการบนฐานแห่งข้อมูลนั้นไปก็ได้

การแพทย์แผนใหม่ ก่อปัญหา หรือถูกกล่าวหา

ข. ชาวบ้านพึ่งตนไม่ได้ หมอก็ไม่ยอมให้พึ่ง

ปัญหาอีกด้านหนึ่งของการแพทย์ก็คือ การมีแนวโน้มที่จะทำให้คนพึ่งตนเองไม่ได้ ตามหลักของชีวิตที่ควรจะเป็นนั้น *ชีวิตทั้งหลายควรจะมีความสามารถในการพึ่งตนเอง* และได้รับการพัฒนาให้พึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นๆ แม้จะมีองค์ประกอบอื่นภายนอกมาช่วย ก็

ช่วยเหลือเพื่อให้เขาสามารถพึ่งตนเอง แต่การแพทย์แผนปัจจุบันที่เป็นมานี้ มีแนวโน้มไปในทางที่ทำให้คนยิ่งพึ่งตัวเองไม่ได้มากยิ่งขึ้นๆ ต้องพึ่งคนอื่นมากขึ้นพึ่งปัจจัยภายนอกยิ่งขึ้น เริ่มตั้งแต่พอเกิดความเจ็บไข้ขึ้นมาก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องของหมอ ตัวเราไม่เกี่ยว

สมัยหนึ่งถึงกับมีการห้ามไว้ว่า ถ้ามีการเจ็บไข้ขึ้นมา อย่าดูแลรักษาตนเอง จะต้องรีบไปปรึกษาหมอก่อน อันนี้ที่จริงก็เป็นเรื่องของความหวังดี เพราะถ้ารักษาตัวเองไม่เป็น รักษาผิดๆ ถูกๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหา อาจจะทำให้โรคกำเริบ หรือ เป็นโรคร้ายแรงยิ่งขึ้น เฉพาะอย่างยิ่ง มักหมายถึงการไปซื้อหายาสมัยใหม่มารักษาตัวเอง ซึ่งมักไปซื้อที่ร้านขายยาโดยให้คนขายยาแนะนำหรือบอกยาที่จะซื้อมาใช้ อย่างที่เรียกกันว่าไปหาหมอตี๋ ในกรณีอย่างนี้ ที่ว่ารักษาตัวเองนั้นไม่ใช่การรู้จักพึ่งตนเองเลย แต่เป็นการไปพึ่งหมอตี๋ และพึ่งยาฝรั่งโดยไม่มีความรู้ และไม่ได้ศึกษา ซึ่งร้ายยิ่งกว่าการพึ่งหมอที่ถูกต้องตามแบบแผนด้วยซ้ำ เป็นเพียงปัญหาของการพึ่งผู้อื่นด้วยกันทั้งสองอย่าง ซึ่งต่างกันในแง่ว่าพึ่งผู้อื่นอย่างไหนจะร้ายกว่ากัน ไม่ใช่เรื่องของการพึ่งตนเอง หรือรู้จักรักษาตัวเองเลย และย่อมเห็นได้ชัดเจนอย่างน้อยตามที่ควรจะเป็นว่า *พึ่งหมอหลวงดีกว่าพึ่งหมอตี๋*

สาระสำคัญของการปฏิบัติอย่างนี้ที่เรียกว่าเป็นการพึ่งพาผู้อื่นก็คือ มันทำให้คนพึ่งตัวเองไม่ได้ ไม่รู้จักคิดไม่รู้จักพิจารณาใช้ปัญญาโดยที่ว่าไปฝากชะตา ฝากสุขภาพของตัวเองไว้กับคนอื่น ไว้กับปัจจัยภายนอกพอเจ็บไข้ปั๊บก็นึกว่าตัวเองไม่เกี่ยวแล้ว จะต้องยกไปให้หมอทุกอย่างท่าเดียว *การรู้จักพึ่งตนเอง* ในเรื่องนี้ หมายถึงการรู้จักรักษาสุขภาพของตนเอง และรู้จักรับผิดชอบต่อตนเองในเรื่องสุขภาพการปฏิบัติด้วยการใช้ความคิดพิจารณา รวมทั้งการรู้จักปรึกษาหารือ

กับแพทย์ด้วย คือไม่ใช่ปล่อยปละละเลยตนเอง ยกปัญหาให้เป็นเรื่องของแพทย์ไปหมด

นอกจากด้านตัวคนด้วยกันแล้ว ก็คอยแต่พึ่งยาและการฉีดยา เวลาเป็นอะไรๆ ขึ้นมาก็ต้องเรียกหายา มองแต่เรื่องการที่จะฉีดยา ซึ่งเป็นเรื่องของการปฏิบัติจากภายนอกเข้ามาทั้งนั้น คิดว่าจะต้องแก้กันที่ภายนอก แทนที่จะหาวิธีรักษาหรือแก้ปัญหาที่ภายในตัวเอง เช่นด้วยการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องในเรื่องสุขภาพ เป็นต้น ยิ่งในปัจจุบันนี้ เทคโนโลยีเจริญขึ้น ก็มีปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ การที่ต้องพึ่งพาอาศัย *ต้องขึ้นต่อเทคโนโลยีมากขึ้น* ซึ่งไม่เฉพาะคนไข้เท่านั้น ตัวแพทย์เองก็ขึ้นต่อเทคโนโลยีมากขึ้น แล้วก็พาคนไข้ขึ้นต่อเทคโนโลยีมากขึ้นตามไปด้วย จนกระทั่งเวลานี้มีแนวโน้มว่า ต่อไปมีอะไร แพทย์ก็วินิจฉัยเองไม่ได้แล้ว ต้องส่งเข้าเครื่องอย่างเดียว

ความจริงนั้น ความเจริญทางเทคโนโลยีก็เป็นประโยชน์มาก อย่างที่พูดแล้วว่า ทำให้เกิดความแม่นยำชัดเจน จึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นอยู่เหมือนกันแต่ความสมดุลหรือความพอดีอยู่ที่ไหน อันนี้เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาให้มาก ว่าแค่ไหนจึงจะพอเหมาะ ไม่ใช่ว่าพอมีเทคโนโลยีแล้ว คนก็พึ่งตัวเองไม่ได้เลย ต้องฝากชีวิตไว้กับเทคโนโลยี เทคโนโลยีไม่มีก็อับจน รักษากันไม่ได้ หรือ *ยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้า ตัวคนเองยิ่งเสื่อมสมรรถภาพ*

อีกอย่างหนึ่ง เทคโนโลยีก็ควบมากับเรื่องเงินๆ ทองๆ คือเป็นของที่แพง ยิ่งปัจจุบันนี้คนไทยทำเองแทบไม่ได้เลย มีแต่ต้องพึ่งพาอาศัยต่างประเทศ แล้วในแง่ของเศรษฐกิจ เราก็ต้องใช้เงินทองมาก การแพทย์ปัจจุบันทำให้มีการสิ้นเปลืองมาก อะไรๆ ก็เป็นเรื่องของเงินไปหมด อันนี้ก็เป็นปัญหาของการแพทย์ที่จะต้องมาพิจารณาว่า

การที่จะทำให้คนพึ่งตนเองทางการแพทย์ได้นี้ มีขอบเขตแค่ไหนเพียงไร แพทย์ควรจะเกื้อกูลได้แค่ไหน การใช้เทคโนโลยีควรจะเป็นในรูปแบบใดแค่ไหนเพียงใด โดยเฉพาะในแง่ที่จะไม่ให้คนสูญเสียคุณสมบัติของ*การมีชีวิตที่ดี ที่รู้จักพึ่งตนเอง* คือ การรู้จักรับผิดชอบตนเอง การรู้จักแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการแห่งปัญญา การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาศักยภาพของตนยิ่งๆ ขึ้นไป

ปัญหาอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ เรื่องของวัฒนธรรม เฉพาะในประเทศไทยเรานี้ การแพทย์เป็นวิชาการที่มาจากระบบวัฒนธรรมตะวันตก ที่มีความหมายเป็นวัฒนธรรมแบบธุรกิจด้วย เมื่อวัฒนธรรมธุรกิจเข้ามาในเมืองไทย ก็มาเผชิญกับวัฒนธรรมแบบ "น้ำใจ"

ในเมืองไทยเรานี้ เราก็มีการแพทย์ มีการรักษาโรคกันมาแต่โบราณ เพราะคนเรานี้ก็คู่กับโรค เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บมาก็ต้องมีการรักษาพยาบาล ดังนั้น การแพทย์ในเมืองไทยเราก็มีเหมือนกัน ทีนี้การแพทย์ของเรานั้นเป็นเรื่องของคุณค่าทางจิตใจมาก แพทย์หรือหมอเป็นบุคคลที่คนเคารพนับถือ ได้รับยกย่องถึงขั้นที่ว่าเป็นบุคคลที่ควรบูชาทีเดียว อยู่ในระดับสูง พระ ครู แพทย์ สามอย่างนี้สังคมไทยให้ความเคารพยกย่องมาก เมื่อมีความเคารพบูชา ก็ต้องมีน้ำใจต่อกัน คนไข้ก็มีความกตัญญูกตเวทีต่อหมอ หมอก็มีน้ำใจ มีความเมตตากรุณาต่อคนไข้ ต้องพยายามรักษาให้ได้ผลดี

ทีนี้ พอวัฒนธรรมธุรกิจเข้ามา ก็เกิดปัญหาว่าวัฒนธรรมสองอย่างนี้ขัดแย้งกัน ถ้าแพทย์คนไหนคำนึงถึงวัฒนธรรมทั้งสองอย่างนี้โดยที่ตัวเองอยู่ในระบบที่มีวัฒนธรรมแบบธุรกิจเข้ามา แต่มีความเอาใจใส่ต่อวัฒนธรรมน้ำใจมาก ก็อาจจะเกิดความขัดแย้งขึ้นในใจ

ของตัวเอง ในการที่จะหาเงินหาทองเป็นต้น แต่แพทย์ที่ไม่เอาใจใส่ไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมเลย ก็อาจจะแสวงหาประโยชน์จากวัฒนธรรมได้ โดยที่ว่าตัวเองจะกลายเป็นผู้ได้เปรียบ ได้ประโยชน์จากวัฒนธรรมทั้งสองอย่าง คือ *วัฒนธรรมน้ำใจ* ก็ได้ประโยชน์ในแง่ที่ว่า คนไข้จะเคารพนับถือบูชาหมอ และจะไม่มีการเรียกร้องจากหมอมาก จะไม่มีการมาคอยตรวจสอบพฤติกรรมของแพทย์ จะไม่มีการกล่าวหาหรือฟ้องเรียกค่าเสียหาย แพทย์ในเมืองไทยจึงไม่ต้องเสี่ยงกับการถูกฟ้องร้อง แต่ในเวลาเดียวกันก็สามารถเอาระบบ *วัฒนธรรมธุรกิจ* เข้ามาใช้เต็มที่ สามารถที่จะหาเงินหาทองได้อย่างดี โดยไม่ต้องเสี่ยงกับการที่จะถูกฟ้องเรียกค่าเสียหาย

สภาพอย่างนี้ นับว่าตรงข้ามกับในสังคมตะวันตกเอง ที่มีวัฒนธรรมธุรกิจนั้น ซึ่งถือว่าการแพทย์เป็นการบริการที่มีการแลกเปลี่ยนกัน ก็เหมือนกับการซื้อขายสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นเงินเป็นทอง แต่ในเวลาเดียวกันทุกคนก็จะต้องคอยรักษาสิทธิของตนเอง คนไข้ก็คอยดูว่าแพทย์จะล่วงล้ำละเมิดสิทธิของตัวเองไหม จะรักษาถูกต้องตามหลักวิชาดีไหม ถ้าแพทย์ทำอะไรพลาดพลั้ง คนไข้ก็คอยจ้องเพื่อจะฟ้องเรียกค่าเสียหาย ทำให้แพทย์ต้องปฏิบัติการด้วยความระมัดระวังตัวเต็มที่ ก็ได้ผลดีไปแบบหนึ่ง แต่เป็นชีวิตที่แห้งแล้ง ขาดคุณค่าทางจิตใจ ไม่มีสายสัมพันธ์ที่เชื่อมประสานชีวิต แต่มีความเครียดสูง เพราะฉะนั้น ในวัฒนธรรมธุรกิจนั้น ชีวิตมนุษย์ก็จะมีสภาพเป็นอีกอย่างหนึ่ง

ในสังคมไทยเรากำลังมีการเผชิญระหว่างวัฒนธรรมสองอย่างนี้ จึงมีการขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น ซึ่งก็เป็นปัญหาชนิดหนึ่งเหมือนกัน นี่ก็เป็นปัญหาในวงการแพทย์ เป็นอันว่า ในแง่หนึ่งก็

เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดผลประโยชน์แก่แพทย์โดยทั่วไป และปัจจุบันนี้การแพทย์ของไทยเราก็มีความโน้มเอียงไปในทางที่จะเป็นวัฒนธรรมธุรกิจมากขึ้น และมีปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมมากขึ้น สังคมของเรายังไม่มีการปรับตัวหรือพร้อมที่จะปรับตัวต่างๆ จึงทำให้เกิดปัญหาการขัดแย้งในทางจริยธรรม

ปัจจุบันนี้มีการพูดกันมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมของแพทย์ ซึ่งเป็นปัญหาดังที่กล่าวมา ทีนี้อย่างที่ว่าแล้ว ปัญหานี้ก็ไปสัมพันธ์กับเรื่องธุรกิจ เกี่ยวกับเรื่องการเงินการทอง วิธีการรักษาแบบปัจจุบันนี้ ใช้เงินใช้ทองมาก ไม่เฉพาะแต่ในเมืองไทยเท่านั้น ในประเทศตะวันตกยิ่งเป็นมาก่อน จนกระทั่งเป็นเหตุให้ในสังคมตะวันตกมีคนจำนวนมากขึ้น ที่หันมาคิดหาทางทำตนให้เป็นอิสระจากสถาบันการแพทย์ ซึ่งการรักษาตัวเองนี้ก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น การรักษาโรคดูแลสุขภาพตัวเองที่เรียกว่า self-care จึงกำลังเป็นที่กล่าวขวัญกันมากในสังคมตะวันตก เข้าใจกันว่าในสังคมไทยก็คงจะพิจารณาเรื่องนี้กันในไม่ช้า ในวงการแพทย์เราเอง อย่างในการประชุมครั้งนี้ก็ถือว่า เป็นการตื่นตัวในเรื่องนี้ด้วย

ที่ว่ามานี้ก็เป็นตัวอย่างปัญหาต่างๆ ในวงการแพทย์ ที่จะต้องเอามาคิดมาพิจารณากัน ถ้าเป็นการบกพร่องจริงๆ เป็นปัญหาจริงๆ ก็ต้องหาทางแก้ไข แต่โดยความมุ่งหมายก็คือว่า จะทำอย่างไรให้เกิดประโยชน์ แก่ประชาชน ให้เกิดผลดีต่อสุขภาพของประชาชน และต่อสังคมนี้โดยทั่วไป

ฐานะของแพทย์ และความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม

ทีนี้ก็จะหันมาพูดถึง "การแพทย์แนวพุทธ" บ้าง จากจุดของ

ปัญหาเหล่านี้ เราก็หาทางแก้ไข อย่างที่บอกข้างต้นแล้วว่า แง่ที่พระพุทธศาสนาจะเกี่ยวข้องกับการแพทย์นี้ มองได้สองด้าน *ด้านที่หนึ่ง* คือ เรื่องหลักการ เรื่องสาระหรือเนื้อหาในทางวิชาการ ว่าสอดคล้องกับความเป็นจริงไหม เช่น เป็นไปตามกฎธรรมชาติไหม เป็นเรื่องของสัจธรรม *ด้านที่สอง*เป็นเรื่องของเวชปฏิบัติว่าเวชปฏิบัติที่ทำกันอยู่นี้เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคมจริง เหมาะสมและให้ความเป็นธรรมแค่ไหนเพียงไร ซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรม

ตามความเป็นจริงนั้น ควรจะพูดถึงในแง่สัจธรรมก่อน เพราะว่าสัจธรรมนั้นเป็นสาระ เป็นฐานและเป็นเนื้อแท้ของเรื่อง แต่เพื่อความสะดวก จะขอมองในแง่จริยธรรมก่อน และจะมองจากวงแคบออกไป โดยจับที่การแพทย์ในสภาพปัจจุบันและเน้นปัญหาของสังคมไทย เพื่อให้สัมพันธ์กับปัญหาที่พูดไปแล้ว

ด้านที่หนึ่ง ความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม โดยสัมพันธ์กับสภาพของสังคมไทย เรื่องจริยธรรมที่ควรจะพูดถึงก็คือ คนที่มาเป็นแพทย์ หรือคนที่มาเรียนเป็นแพทย์ในสังคมไทยเรา มีปัญหาในทางการศึกษาร่วมกันกับผู้เรียนวิชาการอื่นๆ ทั่วไป ตามสภาพของค่านิยมในสังคมไทย กล่าวคือ *ค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบันนี้เกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป เป็นค่านิยมที่ไม่เอื้อต่อจริยธรรม* ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวิชาแพทย์ วิชาวิศวกรรม สถาปัตยกรรม หรือวิชาอะไรก็ตาม คนที่จะมาเรียนหนังสือหรือวิชาเหล่านั้น ล้วนแต่มีค่านิยมที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ สำหรับเลื่อนสถานะในสังคม และเพื่อเข้าถึงโอกาสที่ดีที่สุดในการหารายได้ ซึ่งไม่ใช่เป็นตัวความหมายที่แท้จริงของการศึกษา อันนี้เป็นจุดสำคัญที่จะทำให้มองเห็นปัญหา กล่าวคือ ผู้เรียนหรือผู้ที่เข้ามาสู่วงการแพทย์ มีความมุ่งหมายเดิมเพียงเพื่อจะ

มาเอาวิชาการแพทย์และอาชีพแพทย์เป็นเครื่องสนองวัตถุประสงค์ส่วนตัวที่ว่า จะเป็นบันไดไต่ไปสู่ความมีสถานะสูงทางสังคม และเป็นโอกาสที่ดีอย่างยิ่ง หรือดีที่สุด ในการแสวงหารายได้ เมื่อเป็นอย่างนี้ เด็กนักเรียนทั้งหลายก็มุ่งจะมาเรียนแพทย์ หรือพ่อแม่ก็จะสนับสนุนเด็กให้มาเรียนแพทย์ โดยจับเอาเป็นทางเลือกอันดับหนึ่ง

เมื่อคนทั้งหลายมุ่งมาเรียนแพทย์ การศึกษาแพทย์ก็สามารถที่จะคัดคนได้ดีที่สุด คัดคนที่เรียกว่าหัวกะทิ ที่สมองดีที่สุดเข้าไว้ในวงการแพทย์ ฉะนั้น *คนในวงการแพทย์จึงเรียกว่าได้คนชั้นนำของประเทศ* คือเป็นคนที่สมองดี มีสติปัญญาสูง ในสภาพอย่างนี้ ถ้ามองในแง่จริยธรรมก็ต้องถือว่าคนที่มาเป็นแพทย์นี้ควรจะมีความรับผิดชอบมากที่สุดในการที่จะให้หรือเอื้ออำนวยแก่สังคม เพราะเหตุผล ๒ ประการ

ประการที่หนึ่ง อย่างที่กล่าวมาแล้ว คือ วงการแพทย์เป็นแหล่งที่คัดได้คนหัวกะทิของสังคมมา เมื่อคนที่มาเป็นแพทย์เป็นคนที่มีสติปัญญามีความสามารถมาก ถ้าพิจารณาตามหลักที่ว่า *คนที่มีมากก็ควรจะให้มาก* เรามีสติปัญญามาก มีความสามารถมาก เราก็ควรจะให้แก่สังคมนี้ได้มากเมื่อเป็นคนเก่งมากก็ควรจะช่วยสังคมให้มาก นี่เป็นสำนึกประการที่หนึ่ง ในทางจริยธรรม

อีกประการหนึ่งก็คือ รัฐหรือสังคมนี้ได้ลงทุนในการผลิตแพทย์นี้สูงมาก ใช้เงินทองมากเหลือเกิน มองในแง่หนึ่งก็เหมือนกับว่า แพทย์เป็นผู้ที่ได้จากสังคมนี้มากหรือมากที่สุด*เมื่อเราได้จากสังคมมากที่สุดเราก็ควรจะให้แก่สังคมให้มากที่สุด* เช่นเดียวกัน นี่เป็นการมองในแง่ความรับผิดชอบ

ทีนี้ถ้ามองในแง่เวชปฏิบัติแบบธุรกิจ วิชาชีพแพทย์ก็เป็น

ทางที่มีรายได้มาก ดังนั้น โดยสำนึกทางจริยธรรม *เมื่อเราเอามาจากสังคมมากเราก็ควรจะพยายามให้แก่สังคมให้มากด้วย* หมายความว่า เอาจากสังคมไปพลาง ก็ให้แก่สังคมไปพลางด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อว่า การเอากับการให้จะได้เป็นไปอย่างสมดุล นี่เป็นแง่คิดด้านที่หนึ่ง

ต่อไปด้านที่สอง ความรับผิดชอบโดยฐานะของแพทย์ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแพทย์ หรือบัณฑิตแพทย์นี้ ถ้าวิเคราะห์ออกไปแล้ว จะเห็นว่ามีฐานะ ๒ อย่าง คือ

๑) เป็นแพทย์

๒) เป็นบัณฑิต

ดังนั้น การเป็นบัณฑิตแพทย์ก็จึงมีความรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์และต่อสังคม ๒ แบบ ตามฐานะทั่วไป ๒ อย่างนั้น คือ

อย่างที่หนึ่ง มีความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นแพทย์ ในฐานะที่เป็นผู้เยียวยาบำบัดโรค รักษาคนไข้ ทำคนให้มีสุขภาพดี ทั้งสุขภาพของบุคคลและสุขภาพของสังคม

ในฐานะที่เป็น *แพทย์* นั้น ก็มีความหมายแยกออกไปอีกเป็น ๒ อย่าง คือแพทย์ในแง่ที่ทำหน้าที่แพทย์ ก็เป็นผู้ช่วยชีวิต ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้เขามีสุขภาพดี แยกให้ชัดเป็น *แก้ไขบำบัดโรค* กับ *ทำให้คนมีสุขภาพดี* ข้อนี้เป็นความมุ่งหมายแท้ของตัวงาน คือเป็นความหมายตามเนื้อหาสาระของงาน ตรงตามความมุ่งหมายของการทำหน้าที่เฉพาะของตน ซึ่งจะต้องช่วยคนให้ปราศจากโรคและให้มีสุขภาพดี เรียกได้ว่าเป็นคุณค่า หรือเป็นความหมายแท้ของงาน

แต่ความหมายอีกอย่างหนึ่งในฐานะที่เป็นแพทย์ ก็คือ ในแง่ที่ประกอบอาชีพแพทย์ ซึ่งต้องใช้วิชาแพทย์นี้ ในการทำมาหากิน

เลี้ยงดูชีวิตของตนเอง และครอบครัว นี่เป็นประการที่สอง

รวมความว่า การเป็นแพทย์นี้ ในตัวของมันเองก็แบ่งความหมายเป็น ๒ อย่าง คือ การช่วยคนให้พ้นจากโรคและช่วยให้มีสุขภาพดี และพร้อมกันนั้นก็เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพ หรือเป็นเครื่องประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต

การใช้วิชาแพทย์เป็นอาชีพ หรือเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพนั้น เป็นความมุ่งหมายที่พ่วงมาตามระบบของสังคมคือระบบสังคมที่เป็นอยู่ ถือว่า คนเราจะต้องมีอาชีพของตนเอง และรู้จักรับผิดชอบตัวเองในการทำมาหากิน ดังนั้น เมื่อเรียนแพทย์ไปทำงานแพทย์ การทำงานแพทย์ก็เป็นเครื่องอาศัยเลี้ยงชีพไปด้วย การประกอบอาชีพด้วยวิชาแพทย์ก็จึงเป็นคุณค่าและความหมายของการเป็นแพทย์ไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การที่แพทย์เอาวิชามาเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพนี้ ก็จะทำให้จุดเน้นของการแพทย์นี้ มาอยู่ที่ส่วนของการบำบัดโรค เพราะการดูแลหรือช่วยเหลือคนให้มีสุขภาพดี รวมทั้งการป้องกันโรคนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจน เป็นส่วนที่ไม่ค่อยเกิดความจำเป็นหรือไม่ค่อยมีแรงบีบคั้นที่จะทำให้ต้องจ่ายเงินจ่ายทอง ส่วนการบำบัดโรค หรือเรื่องของการเจ็บไข้ได้ป่วย มีโรคภัยไข้เจ็บที่จะต้องรักษานี้เป็นส่วนที่ชัดเจน เป็นสิ่งที่บีบคั้นชีวิต ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องรักษาปัจจุบันทันด่วน ก็ทำให้จำเป็นต้องไปหาแพทย์ และมีการเรียกร้องเงินทองได้ง่าย และสามารถตีราคาได้สูง เพราะฉะนั้นการแพทย์ในแง่อาชีพจึงโยงไปสู่การเน้นความหมายของการทำหน้าที่ในแง่ของการแก้ไขบำบัดโรค ส่วนความหมายในแง่ของการดูแลสุขภาพและป้องกันโรค ก็เลยเบาบางลงไปไม่ค่อยปรากฏ

ถ้ามองในแง่จริยธรรม แพทย์จะต้องคำนึงถึงความหมายที่

หนึ่งในแง่คุณค่าแท้ของความเป็นแพทย์ โดยถือว่าวิชาการแพทย์หรือการทำหน้าที่แพทย์ ก็คือการเยียวยาบำบัดโรค และดูแลรักษาคนให้มีสุขภาพดี อันนี้เป็นคุณค่าที่แท้จริง และเป็นความหมายที่แท้จริง ส่วนการถือว่าวิชาแพทย์เป็นเครื่องประกอบอาชีพ เป็นความหมายที่พ่วงตามมา อย่างไรก็ตาม ก็ต้องยอมรับความจริงตามวิสัยของปุถุชน โดยถือว่าจำเป็นจะต้องทำไปทั้ง ๒ อย่าง แต่ข้อสำคัญถ้าหากว่าลืมความหมายประการแรกเสียแล้ว ความหมายประการที่ ๒ ก็จะเด่นขึ้นมา แล้วก็อาจจะทำให้เกิดการเบียดเบียน เกิดความเบี่ยงเบนไปจากจริยธรรม

ข้อต่อไป ความรับผิดชอบในฐานะที่ ๒ ก็คือในฐานะที่เป็น *บัณฑิต* ซึ่งถือว่า แพทย์เป็นบุคคลที่มีสติปัญญา มีความพร้อมมากในการที่จะรับผิดชอบสังคมนี้ ในการที่จะแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ อย่างที่บางท่านบอกว่า สังคมไทยนี้มีปัญหาเด่น ทั้งในเรื่องความโง่ ความจน และความเจ็บ แพทย์ในฐานะที่เป็นบัณฑิตนี้มีความรับผิดชอบ ในความหมายที่ขยายกว้างออกไปนอกจากเรื่องของการบำบัดรักษาโรคแล้ว ในขอบเขตที่ตนเป็นบัณฑิตก็จะต้องออกไปช่วยสังคม เพื่อร่วมแก้ปัญหาในวงกว้างนี้ด้วย จะต้องรับผิดชอบในการช่วยสร้างสรรค์พัฒนาสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมที่กำลังหันมาเห็นความสำคัญกันใหม่อีก อย่างที่อาจารย์หมอประเวศได้กล่าวข้างต้นว่า ตอนนี้เราเข้าสู่โลกแห่งการพัฒนาวัฒนธรรมตามที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศออกมาแล้วในตอนนี้ให้ถือว่าวัฒนธรรมเป็นแกนกลางของการพัฒนา แพทย์ก็จะต้องมีความรับผิดชอบในทางวัฒนธรรมนี้ด้วย คือรับผิดชอบในการที่จะช่วยเหลือ และร่วมมือในการทำให้วัฒนธรรมมีความหมายสำคัญขึ้นมา และเอามา

ช่วยแก้ไขปัญหาของสังคมนี้ และความรับผิดชอบนี้ก็ยิ่งมีอย่างสูง ในเมื่อวงการแพทย์นี้เป็นแหล่งของบัณฑิตชั้นนำ เป็นแหล่งของผู้มีสติปัญญาสูง หรือเป็นที่ชุมนุมของคนหัวกะทิอย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น

เป็นอันว่า ในฐานะที่เป็นบัณฑิต บัณฑิตแพทย์ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมไทยนี้เป็นอย่างมาก จะต้องสำนึกว่านอกจากการรักษาคนให้มีสุขภาพดีโดยทั่วไปแล้ว กิจกรรมของตนเองมีความเกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร ในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนวัฒนธรรม ทั้งนี้จะต้องคำนึงทั้งในแง่ลบ และแง่บวก แง่ลบก็คือจะต้องพิจารณาและสำรวมระวังว่า พฤติกรรมของตัวเองก็ดี เวชปฏิบัติที่ได้ดำเนินไปก็ดี มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมของประเทศอย่างไรบ้าง และในแง่บวกเราจะเอาเวชปฏิบัตินี้และแม้แต่ปฏิบัติการด้านอื่น ๆ มาช่วยเสริมส่งอย่างไรในการที่จะช่วยสังคมให้ดีขึ้น อันนี้เป็นเรื่องที่ขอกล่าวโดยย่อ เพราะยังมีหัวข้อที่จะต้องพูดอีกหลายอย่าง

เรื่องต่อไปก็คือฐานะของ*คนไข้* เมื่อกี้นี้เป็นฐานะของแพทย์ ฐานะของคนไข้เมื่อมองในสายตาของแพทย์ หรืออาจจะพูดว่า ท่าทีของแพทย์ที่มองคนไข้เป็นอย่างไร ถ้าจะแยกแยะออกไปก็จะได้ฐานะอย่างน้อย ๓ อย่าง คือ

หนึ่ง อาจจะมองคนไข้*ในฐานะที่เป็นมนุษย์* หรือเป็นคนที่มีชีวิต ที่มีทั้งกายและใจ มีร่างกายที่เจ็บไข้ได้ป่วยได้มีจิตใจที่มีความรู้สึก รู้จักทุกข์ร้อน รู้จักครุ่นคิดกังวลห่วงใย รู้จักหวัง รู้จักหวาดหวั่นกลัวภัย และรู้จักมีความเบิกบานผ่องใสได้

สอง มอง*ในฐานะเป็นอย่างเครื่องยนต์* ที่ประกอบไปด้วยชิ้นส่วนต่าง ๆ เสมือนเป็นสิ่งไร้ชีวิต อันนี้ตรงกับที่กล่าวมาแล้วว่า

เป็นที่มาสำคัญอย่างหนึ่งของปัญหาในวงการแพทย์ และมีแนวโน้มที่จะเป็นไปมาก เพราะสภาพชีวิตของคนยุคปัจจุบันทำให้เราชักจะลืมที่จะมองคนเป็นคน แต่มองคนเป็นเครื่องจักรเครื่องยนต์ที่ประกอบไปด้วยชิ้นส่วน ซึ่งเราจะแก้ไขส่วนที่วิปริตซึ่งทำหน้าที่หรือทำงานผิดพลาดไป

สาม มองคนไข้*ในฐานะที่เป็นลูกค้า* หรือผู้รับบริการ หรือถ้าให้แรงก็อาจจะมองเป็นเหยื่อเลย

การที่แพทย์จะมีเวชปฏิบัติอย่างไรก็อยู่ที่ว่าแพทย์มองคนไข้ในฐานะไหน ใน ๓ อย่างนี้ การปฏิบัติจะเปลี่ยนแปลงปรับตัวไปตามการมอง ถ้าแพทย์มองคนไข้เป็นมนุษย์ เป็นชีวิตที่มีกายและใจ ก็โน้มไปในทางที่จะปฏิบัติต่อคนไข้ด้วยน้ำใจด้วยมนุษยธรรม ถ้ามองในฐานะที่เป็น เครื่องยนต์ ประกอบไปด้วยชิ้นส่วนคืออวัยวะต่างๆ ก็มีความโน้มเอียงที่จะกระทำเวชปฏิบัติไปอย่างไร้ความรู้สึกและไร้น้ำใจ สักแต่ว่าทำไปตามหน้าที่ของตนเองไม่เกี่ยวข้องกับคน ทำงานของตนเสร็จแล้วก็แล้วไป คนไข้จะเป็นอย่างไรจะรู้สึกอย่างไร ฉันไม่สนใจ และถ้ามองในฐานะที่เป็นลูกค้าก็จะปฏิบัติไปในทางของธุรกิจ มุ่งไปในการที่จะทำเงินให้ได้มากๆ อาจจะเลยเถิดไปถึงกับเป็นการเอาเปรียบคนไข้ จนทำให้เสียความเป็นธรรมก็ได้ มองอย่างไร ก็นำไปสู่การปฏิบัติแบบนั้น

อย่างไรก็ตาม การมองทั้ง ๓ อย่างนี้ ก็ยังเน้นการมองในแง่ความหมายที่แคบ คือ ไปมองในจุดของการบำบัดโรค แต่ที่จริงนั้นถ้ามองให้กว้างออกไปแล้ว การแพทย์นั้นไม่ใช่มีความหมายเฉพาะการบำบัดรักษาโรค แต่หมายถึงการทำให้คนมีสุขภาพดี มีความแข็งแรงด้วย ถ้ามองในแง่นี้ แพทย์ก็จะไม่มองเฉพาะตัวคนไข้เท่านั้น แต่

จะมองมนุษย์หรือคนในสังคมนี้ทั้งหมด ถ้าอยู่ในประเทศไทยก็มองคนไทยทั้งหมด คือมองเพื่อนมนุษย์ทุกคนด้วยความรู้สึกปรารถนาดี และคิดว่าจะทำอย่างไรให้ทุกคนในประเทศไทยหรือในสังคมไทยนี้ หรือทั่วโลกนี้ แข็งแรง สุขภาพดี มีหน้าตาสดชื่น ยิ้มแย้มแจ่มใส อันนี้เป็นการมองที่กว้าง ไม่มองเฉพาะแต่คนป่วยไข้ที่มาหาตัวเราเท่านั้น จะมองตลอดถึงเพื่อนมนุษย์ เพื่อนร่วมสังคมทั้งหมด ด้วยใจหวังดีให้เขามีสุขภาพดี อันนี้ก็เป็นเรื่องในแง่มุมต่างๆ

ทีนี้อีกอย่างหนึ่ง ก็คือตัวงานแพทย์เอง งานแพทย์นี้มีความหมาย และมีฐานะเป็นอย่างไร ขอพูดสัก ๒ อย่าง

บางทีเราลืมไป มองดิ่งไปจนกระทั่งว่า งานแพทย์กลายเป็นเรื่องของความชำนาญพิเศษ แล้วก็ยกให้เป็นเรื่องของแพทย์ไปเลย อย่างที่พูดมาข้างต้น ทีนี้ถ้าเราหันมาสำรวจความหมายและฐานะของงานแพทย์อีกทีหนึ่ง เราอาจจะตั้งเป็นคำถาม สำหรับทบทวนและตรวจสอบว่า

ข้อที่หนึ่ง งานแพทย์ในฐานะและความหมายที่เป็นการดูแลรักษาให้มีสุขภาพดีนั้น เป็นความรับผิดชอบของบุคคลทุกคนต่อตนเองและต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันหรือไม่ คือ บุคคลทุกคนมีความรับผิดชอบที่จะดูแลรักษาตนเองให้มีสุขภาพดี และช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้มีสุขภาพดี ไร้โรคภัยใช่หรือเปล่า อันนี้เป็นการมองงานแพทย์ในฐานะที่เป็นงานรับผิดชอบของบุคคลทุกคน ต่อตนเอง และต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ข้อที่สอง งานแพทย์ในฐานะที่เป็นการดูแลรักษาให้มีสุขภาพดีไร้โรคภัยนั้นเป็นกิจการของผู้ชำนาญพิเศษในเรื่องของการบำบัดโรค และส่งเสริมสุขภาพหรืออย่างไร

เท่าที่ผ่านมา สังคมได้มีความโน้มเอียงมานานแล้วที่จะมองในแง่ที่สอง ก็เลยตั้งเป็นปัญหาขึ้นมาให้หันกลับไปลองทบทวนดูอีกทีตั้งแต่ต้น ว่าควรจะมองในแง่ไหนกันแน่ นี่เป็นการมองงานแพทย์ทั้งหมด ความจริงนั้น ถ้ามองแนวโน้มในปัจจุบัน เท่าที่ปรากฏออกมาดูเหมือนว่ากระแสกำลังจะไหลกลับ เพราะได้มีความเคลื่อนไหวในวงการแพทย์เองบ้าง จากผู้ที่วิจารณ์วงการแพทย์บ้างว่า จะต้องให้งานแพทย์เป็นความรับผิดชอบของบุคคลทุกคน ในการที่จะดูแลรักษาสุขภาพของตนเองและเป็นความรับผิดชอบของมนุษย์ ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ที่จะช่วยกันให้มีสุขภาพดีไร้โรคภัย

อย่างไรก็ตาม ก็น่าจะตั้งคำถามสะกิดใจไว้หน่อยว่า แนวโน้มนี้จะมีลักษณะเป็นการ*สุดโต่ง* อีกหรือไม่ เดี๋ยวจะกลายเป็นว่าคราวหนึ่งก็ปล่อยไปเลย ยกให้เป็นเรื่องของหมออย่างเดียว จนตัวเองทำอะไรไม่ได้ พอมาอีกคราวหนึ่งก็จะทำเองหมด จนจะไม่ให้หมอทำอะไร ความจริงถ้ามองอย่างกลางๆ หมอหรือแพทย์ก็อยู่ในความหมายที่ว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง ก็อยู่ในความหมายที่หนึ่งนั้นแหละ ถ้าไม่แยกเด็ดขาดออกไปก็จะดูกลมกลืนอยู่ในวงจรชีวิตของมนุษย์ คือ การดูแลรักษาสุขภาพของตนก็เป็นความรับผิดชอบพื้นฐานของทุกคนต่อตนเอง ส่วนงานแพทย์ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญพิเศษเฉพาะเรื่อง ก็เป็นส่วนเสริม ที่ไม่แยกจากหมู่มนุษย์ออกไป ทำอย่างไรจะให้เกิดความสมดุลกัน มาจัดกันให้เกิดความพอเหมาะพอดี เพราะเราก็ควรจะมีผู้เชี่ยวชาญพิเศษเหมือนกัน แต่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่เข้าใจชีวิตคน และอยู่กับคน ไม่ใช่แบบแยกตัวโดดเดี่ยวออกไป ซึ่งเป็นการไม่สมควร และจะไม่ได้ผลจริงอย่างที่ว่ามาแล้ว

- ๒ -
การแพทย์แนวพุทธอยู่ที่ไหน?

ปฏิบัติการเฉพาะที่ แต่ดูให้ดีทั้งระบบ
เยียวยาส่วนที่เจ็บไข้ แต่รักษาให้ครบทั้งคน

พอพูดมาถึงแง่นี้แล้ว ก็เข้ามาสู่ขอบเขตของการแพทย์ในแง่สัจธรรมมากขึ้น ก็เลยจะขอเข้าสู่การแพทย์แนวพุทธเสียตอนนี้ เท่าที่พูดมานั้นยังไม่เข้า ยังเป็นเรื่องทั่วๆ ไป ซึ่งไปเน้นในแง่จริยธรรม และจริยธรรมที่พูดมานั้น ก็เป็นจริยธรรมในส่วนเฉพาะกิจ เฉพาะกาลสมัย เฉพาะเทศะ และมุ่งที่สภาพปัจจุบันของสังคมไทยเป็นสำคัญ ต่อไปนี้จะพูดถึงการแพทย์แนวพุทธ

ว่าที่จริง สัจธรรมกับจริยธรรม ไม่แยกต่างหากจากกัน มันอิงอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ เพราะฉะนั้น ที่อาตมภาพว่าจะพูดในแง่สัจธรรม จึงไม่ใช่พูดถึงสัจธรรมล้วนๆ แต่จะพูดในแง่ที่โยงกันไปโยงกันมา ทั้งสัจธรรมและจริยธรรม โดยยึดเอาสัจธรรมเป็นหลัก ทีนี้เมื่อพูดโดยเอาสัจธรรมกับจริยธรรมมาโยงเข้าด้วยกันแล้ว เราก็อาจจะใช้คำรวมว่า พูดในแง่ของพุทธธรรมนั่นเอง

เริ่มแรกอยากจะให้นึกถึงพระพุทธเจ้าในแง่ที่เกี่ยวกับการแพทย์ พระพุทธเจ้ามีพระนามมากมายหลายอย่าง ในบรรดาพระนามมากมายหลายอย่างนั้น พระนามที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้าก็คือ พระองค์ได้ชื่อว่าเป็น "หมอ" มีคำในพระไตรปิฎกหลายแห่งทีเดียวที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอ หรือเป็นแพทย์ คำหนึ่งคือคำว่า "ภิสักกะ" หรือ "ภิสักโก" "ภิสักโก" ก็คือหมอยา และคู่กับความเป็นหมอยานั้นก็คือ "สัลลกัตตะ" หรือ "สัลลกัตโต" ซึ่งหมายถึง

หมอผ่าตัด คำที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอนั้น ตามปกติก็เป็นคำที่พูดคู่กันทั้ง ภิสักโก และสัลลกัตโต คือ เป็นทั้งหมอยาและหมอผ่าตัด บางทีพระพุทธเจ้าเองก็ตรัสแบบอุปมาไว้อย่างจำเพาะชัดเจนทีเดียวว่า "คำว่าหมอยา (ภิสักโก) หมอผ่าตัด (สัลลกัตโต) นี้ เป็นชื่อของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า" *(ม.อุ.๑๔/๗๗/๗๒)*

อีกอย่างหนึ่งก็ใช้คำว่า "ติกิจฉโก" แปลว่า ผู้เยียวยาบำบัด หรือผู้บำบัดโรคนั่นเอง บางทีเรียกพระพุทธเจ้าว่า "สัพพโรคติกิจฉโก" แปลว่า ผู้บำบัดสรรพโรค คือเป็นผู้เยียวยาโรคทุกอย่าง บางทีเรียกว่า "สัพพโลก- ติกิจฉโก" แปลว่า ผู้เยียวยาสรรพโลก คือเป็นผู้รักษาชาวโลกทั้งหมด หมายความว่า รักษาโรคด้วย รักษาโลกด้วย ตรงนี้ขอให้สังเกตด้วยที่ว่า*ทุกโรคและทั้งโลก*แสดงว่าหน้าที่ของพระองค์ก็คือต้องแก้ไขโรคทุกอย่าง และช่วยรักษาคนทั้งโลก

อีกคำหนึ่งที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอ คือ คำว่า "เวชช" ซึ่งเป็นคำเดียวกับแพทย์เลยทีเดียว แต่เป็นรูปคำในภาษาบาลี คำว่า เวชช นี้ ก็ใช้เรียกพระพุทธเจ้าบ้าง แต่ไม่บ่อย

เป็นอันว่า สรุปความก็คือ พระพุทธเจ้ามีพระนามอย่างหนึ่งว่าเป็น "หมอ" หรือ เป็น "แพทย์" เมื่อเป็นหมอก็มีหน้าที่หรือทำงานในการเยียวยาบำบัดโรค แต่พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขบำบัดโรคของคนหมดทั้งโลก คือทำงานเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตที่เป็นสากล

พระพุทธศาสนานั้น มองความไม่สบายว่าเป็นโรคของชีวิตทั้งหมด ไม่ได้มองเพียงด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ การที่มองและแยกแยะออกไปก็เพื่อสะดวกในการปฏิบัติ แต่ตอนแรกให้มองโรคของชีวิตทั้งหมด มองชีวิตว่ามี "โรค" ที่จะต้องเยียวยา แต่ว่า *"โรค" นั้นเยียวยาได้* อันนี้เป็นคำสรุปที่ทำให้สบายใจ ชีวิตนี้มีโรคแต่โรคนั้นแก้ไขได้ และ

จุดหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือการแก้ไขความไม่สบายหรือโรคของชีวิตนั้น

คำว่า “โรค” นี้เป็นคำที่ใช้แทนคำว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นปัญหาของมนุษย์ทุกคน ทุกข์ก็คือปัญหาของชีวิต เพราะฉะนั้น เมื่อใช้คำว่าโรคแทนคำว่าทุกข์ ก็ถือว่า ทุกข์นั้นเป็นโรค เป็นสิ่งบีบคั้นขัดข้อง เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข คำว่าโรคนั้นแปลว่าสิ่งที่เสียดแทง อาจจะมีคำที่แปลแล้วสื่อความหมายได้ดีกว่านี้ แต่โบราณแปลกันมาว่า สิ่งที่เสียดแทง โรคก็คือสิ่งที่เสียดแทงชีวิต ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดออกไป จะได้โปร่งได้โล่งแล้วก็สบาย

ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์นั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักทั่วไปไว้เรียกว่า อริยสัจ ๔ หลักอริยสัจ ๔ นี้ เป็นกระบวนการและเป็นระบบเหตุผลในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์หรือบำบัดโรคของชีวิต อริยสัจนั้นเป็นระบบการแก้ปัญหาในแนวของการรักษาโรค คล้ายกับว่าพระพุทธศาสนามองโลกด้วยสายตาอย่างแพทย์ ดังที่มีการเปรียบเทียบขั้นตอนของการดับทุกข์ เหมือนขั้นตอนของการรักษาโรค เช่น ในคัมภีร์วิสุทธิมัคค์ ท่านพูดถึงเรื่อง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งเป็นหัวข้อทั้ง ๔ ของอริยสัจว่า ทุกข์นั้นได้แก่โรค สมุทัยก็คือโรคนิทาน สมัยก่อนเขาใช้คำว่าโรคนิทาน ซึ่งก็แปลว่า เหตุของโรค หรือสมุฏฐานของโรคนั่นเอง นิโรธ คือ ภาวะที่หายจากโรค มรรค ได้แก่ยาและกระบวนวิธีที่ใช้บำบัดโรคหรือทำให้หายโรคนั้น

เมื่อเราประสบปัญหาคือโรค ก็ต้องตรวจอาการดูเพื่อวินิจฉัยว่าเป็นโรคอะไร แล้วก็จับตัวสาเหตุให้ได้ว่าเป็นเชื้ออะไร หรือเกิดจากอะไร เสร็จแล้วก็กำหนดเป้าหมาย คือ ความหายโรค หรือความมีสุขภาพดี คาดหมายว่าผลดีที่ต้องการคืออย่างไรแค่ไหน

และจะสำเร็จหรือเป็นไปได้เท่าไหนเพียงใด ในขั้นตอนนั้นๆ แล้วก็วางวิธีปฏิบัติในการแก้ไข เช่น ให้ยา รวมเป็นสี่ขั้นตอนด้วยกัน

ขั้นที่หนึ่ง ตัวโรคก็คือ "ทุกข์" ขั้นที่สอง การหาเหตุต้นตอของโรคนั้น ก็คือ "สมุทัย" ขั้นที่สาม ภาวะที่หายจากโรค หรือความมีสุขภาพดีก็คือ "นิโรธ" ขั้นสุดท้ายที่สี่ การวางวิธีแก้ไขบำบัด เช่น การให้ยาเป็นต้น ก็ได้แก่ "มรรค" รวมมี ๔ ประการด้วยกัน แนวทางของพระพุทธศาสนาก็เป็นแนวทางของการรักษาโรค จึงเรียกพระพุทธเจ้าว่าเป็นแพทย์

ทีนี้ พอจะรักษา ก็มีการแยกแยะออกไปว่า "ทุกข์" นั้นอยู่ที่ชีวิต ชีวิตนั้นก็แยกออกไปเป็นองค์ประกอบต่างๆ เช่น อาจจะแยกเป็นขันธ์ ๕ ตัวที่เป็นปัญหาหรือเป็นโรคก็คือขันธ์ ๕ นี่แหละ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเรียกรวมให้สั้นลงไปอีก เป็น ๒ อย่างง่ายๆ ว่า รูปกับนาม ภาษาไทยว่า กายกับใจ

กายกับใจนี้ ต้องมองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างที่อาจารย์หมอเสมได้พูดตอนต้นแล้วว่า พุทธศาสนามองคนเป็นนามรูป และใช้นามรูปที่เป็น ๒ อย่างนี้รวมกันเป็นเอกพจน์ คือรวมกันหรือเนื่องกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ไม่มองแยกเป็นสอง หรือเป็นสองที่รวมอยู่ในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะมันโยงสัมพันธ์กันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ไม่แยกต่างหากจากกัน แต่เป็นระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ จึงเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนามองชีวิตหรือระบบของการเป็นอยู่ รวมทั้งกระบวนการของทุกข์นี้ ว่าเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องอิงอาศัยกัน

ต่อจากนั้น ก็จะต้องสืบสาวหาเหตุ โดยลงไปสู่กระบวนการที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งจะทำให้เราคิดค้นสืบสาวหาที่มาหรือ

ต้นตอตามกระบวนการของเหตุปัจจัย ทำให้มองเห็นความเป็นมา หรือเหตุเกิดของโรค หรือความทุกข์ ในแง่เป็นกระบวนการของเหตุปัจจัย ที่ส่งต่อสืบทอดกันมา

รวมความว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ท่านมองปัญหาของมนุษย์ มองทุกข์ มองโรคภัยไข้เจ็บ พร้อมทั้งการรักษาบำบัด เป็นระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่สืบทอดต่อเนื่อง อันนี้เป็นหลักทั่วไปในพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกันหมด ไม่ว่าจะเป็นหลักอริยสัจ หลักไตรลักษณ์ หลักปฏิจจสมุปบาท หรือหลักขันธ์ ๕ ก็ล้วนแต่เป็นหลักที่สนับสนุนแนวคิดนี้ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น เมื่อเราจะปฏิบัติการต่อเรื่องทุกข์ของมนุษย์ หรือต่อปัญหาของมนุษย์รวมทั้งโรคภัยไข้เจ็บนี้ ก็จะต้องมองเห็นองค์ประกอบให้ครบ และมองหาเหตุปัจจัยให้ตลอดสาย ปัญหาของปัจจุบันนี้ก็คือว่าวงการแพทย์กำลังถูกวิจารณ์ว่าเป็นผู้ที่มองปัญหาโรคภัยไข้เจ็บในขอบเขตที่คับแคบ โดยตัดตอนเฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่ง ไม่มองให้ตลอดสาย และไม่มองโยงปัจจัยและองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันให้ทั่วถึงทั้งหมดด้วย หมายความว่า *ในแง่ของระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ* ก็มองไม่ทั่วทุกองค์ประกอบ *ในแง่ของกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่ส่งทอดต่อกันมา* ก็ไม่มองให้ตลอดสาย ทั้งสองอย่าง หรือทั้งสองด้านนั้นจึงมีปัญหาทั้งสิ้น

หลักมีอยู่ว่า เมื่อปัจจัยต่างๆ พรั่งพร้อม ผลจึงเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ผลที่เกิดขึ้นอันหนึ่ง จึงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากมายหลายอย่าง เป็นปัจจัยในฐานะแหล่งก่อตัวบ้าง เป็นปัจจัยอุดหนุนค้ำจุนบ้าง เป็นปัจจัยที่ให้ช่องให้โอกาสบ้าง เป็นปัจจัยผลักดันบ้าง เป็นปัจจัยเสริม

สนับสนุน ตลอดจนซ้ำส่งบ้าง ไม่ใช่ทัศนะแบบที่ว่า ความเจ็บป่วยอันหนึ่ง ก็โรคอันหนึ่ง หรือโรคหนึ่ง ก็สมุฏฐานหนึ่ง หรืออย่างที่มีคำใช้ว่า one disease one cause ไม่ใช่ทัศนะแบบนี้ แต่เป็นระบบปัจจัยสัมพันธ์ ที่ต้องพูดอย่างเป็นสัมพัทธ์ เพราะผลแปรเปลี่ยนแผกผันไปตามปัจจัยที่เกี่ยวพันเป็นตัวแปรอันมากมาย เช่นว่า

กรณีที่หนึ่ง เชื้อโรคมีอยู่ แต่ไม่แรงนัก ร่างกายของเราแข็งแรงจิตใจก็เข้มแข็งมีกำลังใจดีทั้งๆที่มีโรคนั้นหรือมีเหตุที่จะเป็นโรคนั้น แต่โรคก็ไม่เกิด ทั้งๆ ที่เชื้อโรคมีอยู่แต่ไม่เป็นโรค

กรณีที่สอง เชื้อโรคก็มีอยู่และไม่แรงนัก แต่ร่างกายแข็งแรงมาก กำลังใจน้อยหน่อยก็ยังไม่เป็นโรค อยู่ได้

กรณีที่สาม เชื้อโรคก็มีอยู่และไม่แรงนัก ร่างกายก็แข็งแรงพอสมควร แต่ท้อแท้ไม่มีกำลังใจ อ้าวกลายเป็นโรคเสียแล้ว ทั้งๆ ที่ร่างกายก็ไม่เป็นไร แต่กำลังใจไม่มี เลยเป็นโรค

กรณีที่สี่ โรคแรงเกินไป คราวนี้ทั้งที่ร่างกายดี กำลังใจดี ก็สู้ไม่ได้เหมือนกัน ก็เป็นโรค

นี้เป็นตัวอย่างเพื่อแสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ เป็นไปหลายแบบ ซึ่งยังพูดได้มากกว่านี้อีกหลายกรณี เฉพาะในกรณีที่ว่ามานี้ปัจจัยที่พิจารณายกมาเพียง ๓ อย่างคือ เชื้อโรค ร้ายหรือไม่ร้าย (และแค่ไหน) ร่างกาย แข็งแรงหรือไม่ (และแค่ไหน) จิตใจเข้มแข็งหรือไม่ (และแค่ไหน) ที่จริง ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างอื่นอีก ทั้งทางสังคม ทางสภาพแวดล้อมทั้งธรรมชาติและวัตถุ แต่สรุปว่าเชื้อโรคนี้อาจจะมีอยู่ตลอดเวลา แต่คนจะเป็นโรคหรือไม่เป็นนั้นต้องขึ้นต่อปัจจัยที่สัมพันธ์กันเป็นเงื่อนไข และปัจจัยนั้นก็อาจมีหลายอย่าง

ที่ว่ามานี้ ผลอย่างเดียวจะเกิดขึ้นได้ นอกจากเหตุแล้วยังอาศัยปัจจัยอีกหลายอย่าง ในทางกลับกัน ปัจจัยอย่างเดียวก็ส่งผลไปหลายอย่างและกระทบหลายด้าน เป็นไปในรูปของระบบและกระบวนการอย่างที่ว่ามาแล้ว เราทำการที่จุดเดียวนี้ แต่ผลมีทั่วระบบ เพราะฉะนั้น จะทำอะไรที่จุดไหน ต้องหมายรู้และเล็งผลไปให้ทั่วตลอดทั้งกระบวน

ความจริง เรื่องนี้ในวงการแพทย์ก็ถืออย่างนี้เหมือนกัน แต่จะมองด้วยทัศนะที่กว้างขวางแค่ไหนก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง สำหรับในแง่ของพระพุทธศาสนานั้นมองว่า ปัจจัยเหล่านี้จะต้องเชื่อมโยงกันไปอย่างหลากหลายกว้างขวาง ทั้งองค์ประกอบคือตัวเชื้อโรค ทั้งองค์ประกอบทางกายของเรา ทั้งองค์ประกอบทางใจของเรา ทั้งองค์ประกอบทางสังคม และองค์ประกอบทางสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจจะพูดกันต่อไป

ปัจจุบันนี้ คนกำลังมีความโน้มเอียงที่จะหันมาสู่ holistic view หรือ holism เพราะฉะนั้นก็จะมองปัจจัยต่างๆ ในวงที่กว้าง โดยพยายามที่จะเชื่อมโยงออกไปให้ทั่วถึงยิ่งๆ ขึ้น พุทธธรรมนั้นมองตามระบบปัจจัยสัมพันธ์ โดยเฉพาะในแง่ของชีวิตนี้ ก็อย่างที่บอกข้างต้นแล้ว พุทธธรรมมองชีวิตว่าเป็นกายกับใจที่มาประสานสัมพันธ์กันเป็นระบบ เป็นกระบวนการที่เรียกว่า นามรูป คือนามและรูปที่มีสองแต่เป็นหนึ่งเดียว นามและรูปนี้อิงอาศัยซึ่งกันและกันอย่างแยกเด็ดขาดไม่ได้ ท่านอุปมาว่าเหมือนไม้สองชิ้นที่มาพิงกัน ถ้าเอาอันหนึ่งออกอีกอันหนึ่งก็ล้มไปด้วย และอย่างที่ว่า ความเป็นไปของมันยังโยงไปถึงสังคมที่แวดล้อมเป็นต้นด้วย ซึ่งเป็นปัจจัยต่อกันได้กับชีวิตนี้

ความเครียด ตัวอย่างปัจจัยสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต

ตอนนี้อาตมภาพอยากจะยกตัวอย่างที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต แล้วต่อจากนั้นจึงจะโยงไปถึงสังคมว่ามีความสัมพันธ์กันได้อย่างไร ตัวอย่างหนึ่งในพุทธธรรมที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์อิงอาศัยกันระหว่างกายกับจิต คือ มีข้อความเป็นพุทธพจน์ตอนหนึ่ง พูดถึงผู้ปฏิบัติธรรมมีความก้าวหน้า ซึ่งเป็นความสำเร็จในขั้นตอนสำคัญของการปฏิบัติธรรม เป็นภาษาบาลีว่า “ปสฺสทฺโธ กาโย อสารทฺโธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ” *(เช่น วินย. ๑/๓/๖; ม.มู. ๑๒/๔๗/๓๘)* แปลความว่า “กายผ่อนคลายไม่เครียด ใจเป็นสมาธิ รวมเป็นหนึ่งเดียว” ถ้าหากได้ภาวะนี้ขึ้นมาแล้ว ก็พูดได้ว่า คนนั้นมีความก้าวหน้าของชีวิตจิตใจถึงขั้นพร้อมที่จะเดินต่อไป ในการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดปัญญา หรือในการที่จะนำเอาจิตใจซึ่งมีความพร้อมนั้นไปใช้ประโยชน์ในการทำงานต่างๆ ให้เกิดผลดี

ในข้อความว่า *“กายผ่อนคลายไม่เครียด”* นี้ คำว่ากาย ในอรรถกถาชอบอธิบายว่าได้แก่นามกาย นามกาย หมายถึงกองเจตสิก คือ เวทนา สัญญา สังขาร แต่เมื่อลองสำรวจดูในพระสูตรด้วยกันอาจจะได้ความคิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น เช่นในพระสูตรที่เล่าพุทธประวัติ ตอนหนึ่งก่อนที่จะตรัสรู้ พระพุทธเจ้าไปบำเพ็ญทุกรกิริยา คือทรมานร่างกายด้วยประการต่างๆ มีการกลั้นลมหายใจ เป็นต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าบำเพ็ญทุกรกิริยานั้น อาการอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการทรมานร่างกาย ก็คือ *“กายเครียด”* และท่านใช้ศัพท์ชุดเดียวกัน ซึ่งตรงข้ามกับในที่นี้ (“สารทฺโธ . . . กาโย . . . อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ” – เช่น *ม.มู. ๑๒/๔๑๗/๔๕๑* แปลได้ว่า กายเครียดไม่ผ่อนคลายสงบ) เมื่อพิจารณาตามนี้ กายก็คงจะหมายรวมถึง

สภาพทางร่างกายที่เป็นรูปธรรมซึ่งเนื่องอยู่ด้วยกันกับฝ่ายนามธรรม แต่เราจะไม่ต้องเถียงกันในเรื่องนี้ว่า นามกายหรือรูปกาย เพราะว่า สาระอยู่ที่จุดสำคัญตรงนี้ที่ว่า ความเครียดและความผ่อนคลายนี้ เป็นจุดโยงต่อระหว่างกายกับใจที่สำคัญมาก อาจจะเรียกว่าเป็นจุดร่วมและจุดแยกของกายกับใจ

กายกับใจมักจะมีอาการร่วมกันที่สำคัญตอนนี้ ตอนที่มีความผ่อนคลาย กับความเครียดนี้ ถ้ากายเครียดใจก็เครียดด้วย ถ้ากายผ่อนคลายใจก็ผ่อนคลายด้วย ถ้าใจเครียดกายก็เครียดไปด้วย ถ้าใจผ่อนคลายกายก็ผ่อนคลายด้วย อันนี้เป็นจุดสำคัญ ในกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาทรมานร่างกายนั้น เมื่อกายเครียดก็ทำให้จิตใจไม่เป็นสมาธิไปด้วย (สภาพกายมีผลต่อสภาพจิตใจ) แต่ในกรณีของผู้ที่ปฏิบัติตัวถูกต้อง ดังปรากฏในการบำเพ็ญโพชฌงค์ เมื่อเกิดความอิ่มใจ ทั้งกายและใจก็ผ่อนคลายสบาย (สภาพจิตใจมีผลต่อสภาพกายด้วย) และองค์ธรรมข้อที่เรียกว่าความผ่อนคลายนี้เป็นองค์ธรรมที่สำคัญมาก มีคำศัพท์ทางธรรมเป็นชื่อเฉพาะ เรียกว่า *“ปัสสัทธิ”* อยู่ในหลักที่เรียกว่า โพชฌงค์ ๗ ประการ

โพชฌงค์นั้น ผู้ที่ศึกษาธรรมย่อมรู้จักกันดีว่า เป็นองค์ประกอบแห่งการตรัสรู้ โพชฌงค์ ก็คือ โพธิองฺค แปลว่าองค์ประกอบของโพธิ คือองค์ประกอบของการตรัสรู้ มี ๗ ประการ ภาวะที่ผ่อนคลายหรือปัสสัทธินี้เป็นองค์ประกอบข้อที่ ๕ ปัสสัทธิในโพชฌงค์นี้ท่านพูดคู่กันทั้งกายและใจ ท่านว่า “กาโยปิ ปสฺสมฺภติ จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติ” (เช่น *สํ.ม.๑๙/๓๗๘/๑๐๐)* แปลว่า (เมื่อใจเอิบอิ่ม) แม้กายก็ผ่อนคลาย แม้ใจก็ผ่อนคลาย พูดง่ายๆ ว่า ทั้งกายทั้งใจผ่อนคลายสงบสบาย

ปัสสัทธิ คือความผ่อนคลายนี้ เป็นองค์ธรรมสำคัญมาก และในทางตรงกันข้ามคือทางลบ ความเครียด ท่านใช้คำว่า สารัทธะ อย่างที่บอกแล้วว่าตัวความเครียด และความผ่อนคลายนี้ เป็นจุดร่วมอาการที่สำคัญของกายและใจ และเป็นองค์ประกอบสำคัญในการที่จะปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา

การที่กายใจผ่อนคลายไม่เครียด กับการที่ใจเป็นสมาธิรวมเป็นหนึ่งเดียวนั้นสองอย่างนี้ต้องมาสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กันและกันด้วย ในการปฏิบัติธรรมมีคำพูดแทบจะเป็นสูตรทีเดียว ซึ่งแสดงถึงขั้นตอนของการที่จะเกิดภาวะทางจิตใจและทางร่างกายขึ้นมา สำหรับผู้ที่ได้สร้างความสำเร็จขึ้นในการพัฒนาชีวิตจิตใจ ขั้นตอนเหล่านั้นเริ่มต้นตั้งแต่มี "ปราโมทย์" เกิดขึ้น พอมี "ปราโมทย์" ที่เราแปลว่าความแช่มชื่น หรือความร่าเริงบันเทิงใจแล้วก็จะมี "ปีติ" คือความอิ่มใจ พอมีปีติแล้วก็จะมี "ปัสสัทธิ" คือความผ่อนคลายกายใจ พอมีปัสสัทธิแล้วก็จะมีความ "สุข" พอเกิดความสุขแล้วก็จะเกิด "สมาธิ" ถ้าเห็นธรรมชุดนี้มาเมื่อไรก็มั่นใจได้ว่า ได้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมแล้ว

คนที่ปฏิบัติธรรมจะต้องสำรวจตัวเองว่า เรามีธรรมชุดนี้ไหม มีปราโมทย์ มีปีติ มีปัสสัทธิ มีสุข มีสมาธิไหม ถ้ากายใจผ่อนคลายไม่เครียดแล้ว ท่านว่าเป็นธรรมดาที่ความสุขจะต้องเกิดขึ้น ไม่ต้องไปตั้งใจขอให้ความสุขเกิดขึ้นหรอก ถ้าความผ่อนคลายเกิดขึ้นแล้ว ความสุขจะตามมาเอง เป็นธรรมดาทีเดียว เป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ขอให้สังเกตว่า ความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ที่กล่าวมานี้ทั้งชุด รวมหมด ๕ อย่าง ล้วนเป็นเรื่องของความสุขสบายทั้งนั้น ในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ลักษณะที่แสดงถึง

ความสำเร็จอย่างหนึ่งก็คือเป็นความสุขสบายแต่เป็นความสุขที่เป็นกุศล นี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ หลังจากการที่ได้ปฏิบัติด้วยพระองค์เองและผ่านประสบการณ์จริงมาแล้ว

ดังที่ได้บอกแล้วว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยามาก่อน พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาทรมานพระองค์ด้วยมีความคิดเห็นว่า คนเราจะเข้าถึงสุขได้ต้องด้วยความทุกข์ หมายความว่าต้องทำด้วยความยากลำบากต้องผ่านความทุกข์จึงจะเข้าถึงความสุขได้ อันนี้แหละเป็นเหตุผลสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ทำให้พระพุทธเจ้าไปบำเพ็ญทุกรกิริยาทรมานพระองค์ และพระองค์ก็ได้ค้นพบต่อมาว่าความสุขไม่จำเป็นต้องเข้าถึงด้วยความทุกข์ แต่ความสุขสามารถเข้าถึงได้ด้วยความสุข นี้เป็นข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา และเป็นลักษณะของพระพุทธศาสนาที่ต่างจากลัทธินิครนถ์

ลัทธินิครนถ์ถือว่า ความสุขจะต้องเข้าถึงด้วยความทุกข์ เพราะลัทธินิครนถ์เขาถืออย่างนี้ เขาจึงได้บำเพ็ญตบะ มีการทรมานตัว มีการนอนบนหนาม มีการยืนตากแดดท่ามกลางแดดจ้าในตอนเที่ยงของฤดูร้อนมีการลงไปแช่ตัวในแม่น้ำในฤดูที่มีอากาศหนาวเย็นอะไรต่าง ๆ ทำนองนี้ พูดง่าย ๆ ว่ามีวิธีทรมานร่างกายต่าง ๆ แปลก ๆ มากมาย เพราะลัทธินิครนถ์ถือว่าความสุขจะเข้าถึงได้ด้วยความทุกข์ แต่พุทธศาสนาถือว่า ความสุขสามารถเข้าถึงได้ด้วยความสุข หรือจะพูดให้เต็มเพื่อให้ถูกต้องแท้จริงว่า ความสุขจะเข้าถึงได้ด้วยการทำเหตุปัจจัยของความสุข หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า ด้วยการปฏิบัติถูกต้องตามเหตุปัจจัย คนที่มีปราโมทย์ มีปีติ มีปัสสัทธิแล้วก็ย่อมจะมีความสุข เพราะได้ทำเหตุปัจจัยของความสุขถูกต้องแล้ว เพราะฉะนั้น *ความสุขจึงสามารถเข้าถึงได้ด้วยความสุข*

จุดพลาดของการทำทุกรกิริยา ก็คือทำให้กายเครียด ทั้งๆ ที่ในตอนนั้นพระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ว่า เมื่อพระองค์บำเพ็ญทุกกิริยาทรมานพระองค์นั้น ความเพียรก็ดำเนินไปดี สติของพระองค์ก็ดีกำกับชัดเจน แต่เพราะกายเครียดก็ไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าจุดนี้สำคัญมาก ความเครียดนี่เป็นจุดต้นต่อระหว่างกายกับใจ เป็นอาการร่วมของกายและใจ ในภาษาอังกฤษก็ชอบพูดกันมากถึงคำว่าความเครียด เรียกว่า stress และความผ่อนคลาย หรือ ปัสสัทธิได้แก่คำว่า relaxation

พระพุทธเจ้าทรงเรียก*ความเครียดนี้* ว่า *เป็นอกุศลธรรม* และเป็นบาปที่จะต้องกำจัด เป็นสิ่งที่บั่นทอนสุขภาพกายใจ ในวงการแพทย์และวงการเกี่ยวกับสุขภาพปัจจุบันนี้ก็พูดกันมากขึ้นว่า stress หรือความเครียดนี้ เป็นที่มาของโรคหัวใจ เป็นที่มาของโรคความดันโลหิตสูง แล้วบางคนก็สันนิษฐานว่าทำให้เป็นโรคมะเร็งด้วย เช่นบางท่านว่า stress หรือ ความเครียดนี้ เป็นตัวการที่ทำให้เกิดกรด ทำให้การสร้างภูมิต้านทานของร่างกายลดลง ร่างกายสูญเสียภูมิต้านทาน จะทำให้เกิดภาวะที่ไม่สมดุลในทางฮอร์โมน และเป็นตัวสนับสนุนให้เซลล์มะเร็งขยายตัวได้ง่าย เนื่องจากเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้นมานั้น ฉะนั้น ปัจจุบันนี้วงการแพทย์จึงกำลังให้ความสนใจกับเรื่อง stress หรือความเครียดนี้มาก แต่ในทางพุทธศาสนา ท่านถือเป็นเรื่องสำคัญมานานแล้ว *ในการปฏิบัติธรรม คือ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง* คนเราจะต้องก้าวผ่านจุดนี้ จะต้องมีกายไม่เครียดใจไม่เครียดและมีความผ่อนคลาย ต่อจากนั้นก็จะก้าวไปสู่สุขและสู่สมาธิ

ในพระสูตรหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความเครียดว่า เป็นอกุศลธรรมอย่างหนึ่งที่จะต้องกำจัด พระพุทธเจ้าตรัสทำนองนี้ว่า "พึง

พิจารณาตรวจสอบในตัวเองว่า ถ้ามีบาปอกุศลธรรม ๑๐ อย่างนี้เกิดขึ้นบ่อยๆ มากๆ แล้ว ให้พยายามรีบกำจัดแก้ไขเสีย ให้ถือเสมือนว่าไฟกำลังไหม้ศีรษะ หรือกำลังไหม้เสื้อผ้าที่ตนเองกำลังนุ่มห่มอยู่ทีเดียว" นี่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงถือเรื่องนี้ว่าสำคัญเพียงใด

อกุศล ๑๐ อย่างที่จะต้องแก้ไขกำจัด ซึ่งเกิดขึ้นบ่อย ๆ ในใจของเรานั้นมีอะไรบ้าง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า คือ ความละโมบคอยจ้องจะเอาของเขาหนึ่ง ความขัดเคืองแค้นใจหนึ่ง ความหดหู่ท้อแท้ซึมเซาหนึ่ง ความฟุ้งซ่านวุ่นวายใจหนึ่ง ความระแวงคลางแคลงใจหนึ่ง ความมักโกรธหนึ่ง การมีจิตใจขุ่นมัวหนึ่ง ความเครียดหนึ่ง ความเกียจคร้านหนึ่ง ความไม่มีสมาธิหนึ่ง นี้คือสิบอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ให้สำรวจในตัวเอง ถ้ามันเกิดมีบ่อยๆ ละก็อย่านอนใจ ให้ถือเหมือนว่าไฟกำลังไหม้ศีรษะ หรือไหม้เสื้อผ้าที่เรานุ่งห่มอยู่ จะต้องรีบกำจัดแก้ไขเสีย และใน ๑๐ ประการนี้ก็มี *ความเครียด* รวมอยู่อย่างหนึ่งด้วย *(สารัทธกาย – องฺ.ทสก. ๒๔/๕๑/๙๘;* ตรงข้ามกับปัสสัทธกาย คือ กายที่ผ่อนคลาย สงบสบาย) เพราะฉะนั้น จะต้องตรวจสอบตนเองว่าเราได้ปฏิบัติตามหลักข้อนี้หรือเปล่า ถ้ามีความเครียดบ่อยๆ ก็อย่าได้นอนใจ ให้ถือเหมือนว่าไฟไหม้ศีรษะ ไฟไหม้เสื้อผ้า จะต้องรีบแก้ไขดับไฟเสีย

กายและใจนั้นสัมพันธ์กัน ใจมีเรื่องกังวลเกี่ยวกับคนด้วยกันก็ตาม มีเรื่องกังวลเกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทองก็ตาม เราก็เครียด ใจคิดจ้องจะเอาของคนอื่น ใจโลภอยากจะได้มากๆ ก็เครียด ใจกรุ่นด้วยราคะ ใจกรุ่นด้วยความแค้นเคืองพยาบาท ทั้งกายและใจก็เครียดหมด แล้วอันนี้ก็เป็นที่มาของปัญหา

ความเครียด
ตัวอย่างปัจจัยและผลที่โยงทั่วระบบตลอดกระบวน

เรื่องของความเครียดที่ว่ามานี้ ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกายกับใจเท่านั้น แต่ยังโยงไปถึงสังคมที่แวดล้อมด้วย มีพระสูตรหนึ่งกล่าวว่า ในหมู่ชนที่ร่วมมือร่วมใจสามัคคีกัน มองกันด้วยปิยจักษุ *(ปิยจักษุ* หมายถึง สายตาที่ประกอบด้วยความรัก ความปรารถนาดี) ถ้าคนมองกันด้วยปิยจักษุชื่นชมยินดีร่าเริงบันเทิงใจต่อกัน ก็มีปราโมทย์ แล้วก็จะมีปีติ แล้วก็จะมีปัสสัทธิ คือความผ่อนคลาย *ไม่เครียด* แล้วก็จะทำให้เกิดความสุขและสมาธิ นี่คือภาวะที่เป็นการได้บุญมาก เป็นการเจริญพรหมวิหารไปด้วย โดยเฉพาะข้อมุทิตาจิต *(องฺ.ติก. ๒๐/๕๓๕/๓๑๓)* เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ท่ามกลางหมู่มนุษย์ชนิดที่ไม่ต้องปลีกตัวไปจากสังคม (*การปฏิบัติธรรม* ก็คือการดำเนินชีวิตถูกต้องและปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและทางสังคมอย่างมีผลเกื้อกูลต่อชีวิตและต่อการดำรงอยู่ร่วมกันนั่นเอง)

เพราะฉะนั้น คนเราอยู่ในสังคมได้ด้วยการปฏิบัติธรรมนี้เป็นตัวอย่าง คือการที่ว่าทำอย่างไรจะให้คนมองดูกันด้วยปิยจักษุ มีความชื่นชมยินดีร่าเริง บันเทิงใจต่อกัน อันนี้เป็นเรื่องของ *ปัญหาสุขภาพของ สังคม* ที่เกี่ยวพันมาถึงความเครียด หรือความผ่อนคลายได้ ถ้าคนในสังคมนี้อยู่ในภาวะที่มีจิตใจสมัครสมานกัน มีความชื่นชมยินดีต่อกัน เราก็มีภาวะจิตใจที่ผ่อนคลาย กายก็ผ่อนคลาย แต่ถ้าในสังคมนั้นมีความขัดแย้งสูง แก่งแย่งแข่งขันกันมาก ก็จะทำให้เกิดภาวะจิตใจที่มีความเครียดและกายก็เครียด สมอง หัวใจ การหายใจ กล้ามเนื้อ เส้นประสาทก็เครียดไปหมด นี่คือตัวโยงที่เชื่อมต่อไปถึงสังคมแล้ว

สภาพสังคมปัจจุบัน หรือระบบสังคมที่เป็นอยู่นี้ โดยทั่วไปจะไม่ค่อยเอื้อให้คนได้ผ่อนคลายแต่มักจะผลักดันให้คนเกิดความเครียด เพราะเป็นระบบสังคมที่มีการแข่งขันสูง มีการแย่งชิงสูง ในเมื่อมนุษย์อยู่ด้วยกันในระบบที่มีการแข่งขันแย่งชิงสูง คนก็ยากที่จะมีความชื่นชมยินดีร่าเริงบันเทิงใจต่อกันได้ คนเราจะมองต่อกันด้วยปิยจักษุได้อย่างไร ในเมื่อมันต้องแข่งขันแย่งชิงกันอยู่ มีแต่จะผลักดันให้เกิดภาวะในทางตรงข้าม ทำให้เกิดความทะเยอทะยาน ความระแวง ความขัดแย้ง ความเจ็บใจแค้นเคืองต่อกัน ความคับข้องหมองใจ และความกดดันต่างๆ เพราะฉะนั้น ระบบสังคมแบบนี้จึงไม่เอื้ออำนวยในการที่จะทำให้เกิดความผ่อนคลาย ซึ่งก็คือไม่เอื้อต่อสุขภาพด้วย

ทีนี้ ในแง่ของทรัพย์สินและวัตถุต่างๆ เราก็อยู่ในระบบเศรษฐกิจ ที่ทำให้คนเห็นแก่ตัว ทำให้มุ่งที่จะจ้องหาทางเอาเข้ามาๆ ไม่รู้จักพอ จึงไม่สามารถทำให้คนเกิดความพอใจ อิ่มใจ และผ่อนคลายได้ เช่นเดียวกัน จึงเป็นธรรมดาอยู่เองว่า ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ก็จะเป็นตัวเอื้ออำนวยให้เกิดความเครียดได้มาก โดยสัมพันธ์กับการทำให้เกิดปัญหาแก่สังคมในแง่ที่จะต้องคอยเอารัดเอาเปรียบ เบียดเบียน และครอบงำกัน เพราะฉะนั้นเรื่องมันก็โยงมาจากและโยงมาถึงสังคมด้วย แล้วก็ต้องมาคิดกันว่าทำอย่างไรจะแก้ปัญหาสังคมนี้ได้ แต่ในเมื่อเราสร้างเหตุปัจจัยของการที่จะทำให้เกิดปัญหา แล้วไม่แก้ไขที่เหตุปัจจัยนั้น แล้วจะมาบ่นกันทำไมว่าแก้ปัญหาไม่ได้

เมื่อความเครียดทำให้เสียสุขภาพจิต ก็มีทางที่จะก่อโรคทางกายด้วย เพราะฉะนั้น ก็เป็นธรรมดาที่คนในสังคมเช่นนี้ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมเช่นนี้ จะต้องมีโรคภัยไข้เจ็บมากขึ้น

เป็นธรรมดา ถ้าเราแก้ปัญหานี้ไม่ตก ก็ยากที่จะแก้ปัญหาสุขภาพได้ เพราะฉะนั้น การที่จะแก้ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บได้นั้นจึงว่า ในที่สุดก็ต้องโยงไปถึงสังคม แล้วก็ไม่เฉพาะสังคมที่แวดล้อมเท่านั้น แม้แต่สภาพแวดล้อมทางวัตถุในทางธรรมชาติก็เช่นเดียวกัน ก็มีผลต่อโรคภัยไข้เจ็บและสุขภาพได้ สภาพแวดล้อมทางวัตถุที่เสียหายไม่ใช่ว่าจะมีผลทำลายเฉพาะทางด้านกายภาพอย่างเดียว เช่น สารเคมี และมลพิษต่าง ๆ ซึ่งทำให้เสื่อมเสียสุขภาพกาย แต่มันไม่ใช่แค่นั้น มันจะส่งผลมาทางจิตใจด้วย เช่น แทนที่เราจะอยู่ภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น มีความร่าเริงเบิกบานหรือสงบผ่อนคลาย แต่เราไปอยู่ท่ามกลางอากาศที่เต็มไปด้วยควันรถกลุ้มรุมคละคลุ้ง จิตใจไม่สบายขุ่นมัวขึ้นมาก็เกิดความเครียด พอมีความเครียดขึ้นมาก็มีปัญหาต่อสุขภาพ

เวลานี้ "ความเครียด" เป็นบาปร้ายที่กำลังเข้ามาครอบงำสังคมปัจจุบัน ถึงขั้นที่จะกลายเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์เลยทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ที่ว่ามานี้เป็นเรื่องที่เรียกว่า สัมพัทธ์ ที่ว่าสัมพัทธ์ ก็คือ มันขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องนั้น ว่าจะหาส่วนไหนมาช่วยเกื้อกูลกันได้อย่างไร แม้แต่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ค่อยเอื้อแต่ถ้าเรามีการฝึกฝนพัฒนาตนมาดี เราสามารถปรับจิตได้ดี มีวิธีการทำจิตใจให้สร้างความผ่อนคลายไม่เครียดได้ ภาวะเสื่อมเสียของสิ่งแวดล้อมนั้นอย่างน้อยในระดับหนึ่ง ก็ไม่สามารถทำให้เราเกิดความเครียดขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องมีวิธีการพัฒนาฝึกฝนเทคนิคในทางจิตใจ ว่าทำอย่างไรจึงจะคลายเครียดได้ ทำอย่างไรจึงจะผ่อนคลายทุกข์ได้ ตลอดจนสร้างภาวะปลอดความเครียดขึ้นมาไว้ประจำในจิตใจเลยทีเดียว และทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของระบบ

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหลาย และเป็นเรื่องของกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย

น่าจะตั้งข้อสังเกตไว้อย่างหนึ่งว่า หลักธรรมที่เรียกว่าโพชฌงค์นี้ สมัยหนึ่งเราใช้เป็น*บทสวดสำหรับแก้โรคภัยไข้เจ็บ* สำหรับสวดให้คนป่วยฟัง และถือกันมาว่าจะรักษาโรคได้ จะช่วยให้หายโรค การที่ถือกันอย่างนี้ ก็มีคติมาจากในพระไตรปิฎก มีพุทธพจน์เป็นหลักฐานโดยมีเรื่องว่า พระสาวกผู้ใหญ่บางองค์ คือ พระมหากัสสปะ และพระมหาโมคคัลลานะ ได้เจ็บป่วยอาพาธขึ้นมา แล้วพระพุทธเจ้าก็ทรงสาธยาย ตรัสแจกแจงหลักธรรมเรื่องโพชฌงค์ให้ฟัง แล้วพระมหากัสสปะ และพระมหาโมคคัลลานะ ก็หายจากอาพาธ แม้แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเองประชวร ก็ยังตรัสให้พระมหาจุนทะมาสาธยายโพชฌงค์ถวาย และพระพุทธองค์ก็ทรงหายจากอาพาธเช่นเดียวกัน ได้กล่าวแล้วว่า ในโพชฌงค์นั้นมีองค์ประกอบ คือ *ปัสสัทธิ* เป็นธรรมสำคัญอย่างหนึ่ง ปัสสัทธิ ก็คือ ความผ่อนคลายไม่เครียดที่กล่าวมานี้ น่าพิจารณาดูว่า เรื่องนี้มีความหมายและความเป็นเหตุเป็นผล ตามกฎเกณฑ์แห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างไร ในการที่เอามาใช้เป็นบทสวดสำหรับแก้ไขโรค

ตอนนี้เวลาหมดลงแล้ว อาตมาพูดได้แค่ความเครียดและความผ่อนคลาย เป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต ซึ่งโยงไปถึงสังคม ตลอดจนแม้แต่สภาพแวดล้อมด้วย อย่างไรก็ตาม แม้จะได้เสียเวลากับเรื่องนี้ออกจะมากเกินไปแต่ก็เป็นเรื่องที่น่าจะพูดอยู่ เพราะเรื่องของ stress หรือความเครียดนี้ กำลังเป็นปัญหาใหญ่ในวงการสุขภาพปัจจุบัน เป็นเรื่องที่พูดถึงกันมาก โดยเฉพาะในสังคมของประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือเมืองฝรั่งที่ได้ประสบปัญหาจากความ

เครียดนี้อย่างหนักหน่วง ซึ่งก็ได้เห็นกันแล้วว่าในพุทธศาสนานั้นมองเรื่องนี้ไว้โดยจัดเป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกัน

แต่ที่น่าสนใจ ก็คือ พระพุทธศาสนาได้พูดถึงกระบวนการของเหตุปัจจัยในการเกิดความเครียด พร้อมทั้งวิธีการที่จะแก้ไขกำจัดความเครียดไว้ด้วย และถือการกำจัดความเครียดหรือแก้ไขดับความเครียดสร้างความผ่อนคลายนี้เป็นเรื่องสำคัญในการปฏิบัติธรรม ไม่เฉพาะสำหรับการรักษาโรคอย่างที่เข้าใจกันเท่านั้น คือ *ไม่เฉพาะสำหรับการรักษาโรคกาย แต่หมายถึงการรักษาโรคของชีวิตทั้งหมด*

รวมความว่า พระพุทธศาสนามองสุขภาพและความเจ็บป่วยรวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า องค์รวมใหญ่แห่งปัญหาเรื่องโรคของชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันอย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการ โดยมีปัจจัยร่วมทั้งด้านกาย ด้านใจ ด้านสังคม และธรรมชาติแวดล้อม โดยที่ปัจจัยทั้งหมดนั้นเป็นไปอย่างสัมพันธ์ส่งผลสืบทอดแก่กันและกัน

การแยกแยะให้เห็นองค์ประกอบย่อยลงไปจนเห็นปัจจัยส่วนละเอียดนั้นก็สอดคล้องกับพุทธวิธี พุทธศาสนาก็สนับสนุนวิธีการนี้ พุทธศาสนาก็ชอบการวิเคราะห์หรือการแยกซอยนี้มากเหมือนกัน เพราะทำให้เกิดความชัดเจน เมื่อเกิดความชัดเจน ก็ช่วยให้การปฏิบัติถูกต้องมากขึ้น แต่ข้อสำคัญก็คือ การที่เราแยกนี้ก็เพื่อช่วยให้การโยงสะดวกชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นอย่าลืมว่า *เมื่อแยกแล้วต้องโยงด้วย* อันนี้คือหลักการที่สำคัญ เป็นอันว่า เมื่อมีความชำนาญพิเศษเฉพาะเรื่องเฉพาะด้านแล้ว จะต้องสำนึกตระหนักถึงองค์รวมและร่วมมือกับคนอื่นหรือผู้ชำนาญในด้านอื่นในการที่จะรักษาชีวิตนี้

ศักยภาพของชีวิตในการพัฒนาสู่อิสรภาพ ถึงกายจะป่วยแต่ใจไม่ป่วย ถึงจะต้องตายก็ตายดีได้

นอกจากนี้ ในพระพุทธศาสนา ยังมีแง่คิดอีกอย่างหนึ่งว่า ท่านให้มองความเจ็บไข้ได้ป่วยของร่างกายนี้ เป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องรู้เท่าทันตามความเป็นจริง จะต้องรู้เท่าทันว่า ในสภาพของสังขารหรือชีวิตที่ประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ มาประชุมกันนั้น องค์ประกอบทุกอย่าง จะเป็นขันธ์ ๕ หรือนามรูป คือกายใจก็ตาม ล้วนเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง เป็นอนิจจัง เป็นไปตามปัจจัยต่างๆ ที่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน ไม่เป็นตัวของมันเอง เพราะฉะนั้น *ชีวิตจึงเป็นสิ่งที่จะต้องบริหาร* การที่เกิดเป็นโรคภัยไข้เจ็บขึ้นนั้น ไม่ใช่เรื่องที่เราจะต้องไปเกิดความทุกข์คับข้องหมองใจซ้อนขึ้นมาอีกจากการที่เป็นโรค เรามีหน้าที่ที่จะต้องแก้ไขบำบัดรักษา และบริหารชีวิตให้ดี ถ้าหลีกเลี่ยงโรคได้ก็หลีกเลี่ยง ถ้ามันเกิดขึ้นก็รักษาไป ทำให้ได้ผลดี แต่อย่าไปทุกข์กระวนกระวายกับโรค

การมีสุขภาพดีนั้น พระพุทธศาสนามักจะใช้คำแค่ว่า "อัปปาพาโธ อัปปาตังโก" แปลว่า มีอาพาธน้อย มีโรคน้อย ท่านไม่ค่อยใช้คำว่า *"ไม่มีโรค"* ถ้าพูดว่าไม่มีโรคเลย คือ อาโรคยะ หรือ *อโรคภาวะ ก็หมายถึง นิพพาน* ซึ่งเป็นภาวะสมบูรณ์สูงสุดไปเลย

พุทธศาสนาถือว่า คนเรานี้ ร่างกายก็เป็นสังขาร จิตใจก็เป็นสังขาร มีความเจ็บป่วยอยู่เป็นธรรมดา หลักสำคัญอยู่ที่ว่าเราจะปฏิบัติต่อมันอย่างไรให้สมบูรณ์ดีโดยสัมพัทธ์ บางทีพระพุทธเจ้าก็แยกโรคออกเป็น ๒ อย่าง คือ โรคกายกับโรคจิตใจ แล้วพระองค์ก็ตรัสว่า บางคนที่ปลอดจากโรคกายเป็นเวลานานๆ ไม่มีโรคกายปรากฏ พอจะหาได้อยู่ แต่คนที่จะไม่มีโรคใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้

หาได้ยาก ยกเว้นแต่พระอรหันต์

ทีนี้ ในกระบวนการของการเป็นโรค ซึ่งมีเหตุปัจจัยทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม หรือทั้งทางกายและทางใจนี้ เราก็จะต้องแยกแยะดูให้ถูกต้องว่าอันไหนเกิดจากเหตุปัจจัยหรือปัจจัยก่อตัวทางด้านไหน โรคบางอย่างเกิดจากเหตุปัจจัยด้านกายภาพ เกิดจากตัวเชื้อโรค เกิดจากการทำงานผิดปกติของชิ้นส่วนอวัยวะ หรือบางทีมาจากเหตุปัจจัยทางด้านจิตใจ

บางคนเข้าใจผิดว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรม โรคทั้งหลายเป็นเพราะกรรม พระพุทธเจ้าเคยตรัสย้ำไว้ว่า ความเข้าใจอย่างนั้นผิด โรคเกิดจากเหตุปัจจัยได้หลายอย่าง (ดู *สํ.สฬ. ๑๘/๔๒๗/๒๘๕)* ก็จึงต้องแก้ไขให้ตรงตามเหตุปัจจัยนั้นๆ แต่ในการบำบัดรักษาหรือแก้ไขนั้น ปัจจัยสำคัญมากอย่างหนึ่งก็คือ จิตใจและปัญญา ตลอดจนพฤติกรรมของตัวเราเอง เพราะฉะนั้น อย่างน้อย สิ่งหนึ่งที่จะต้องทำก็คือ การวางท่าทีให้ถูกต้อง ในขณะที่รักษาโรคกายหรือกำลังเป็นโรคกายอยู่นั้น

พระพุทธเจ้าเคยสอนคนแก่คนหนึ่งไว้ธรรมดาว่าเมื่อร่างกายทรุดโทรมลงไป การที่จะต่อสู้ การรักษาตัว การบริหารร่างกายให้ไม่มีโรคนี่ก็ยากขึ้น อาการเจ็บไข้ก็ปรากฏได้มากขึ้น ในสภาพอย่างนั้นก็ต้องบริหารชีวิตให้ดีที่สุด พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนว่า ให้ท่านศึกษาหรือสำเหนียกฝึกตนไว้ว่า *ถึงแม้กายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วย* นี่ท่านสอนคนแก่ไว้ว่า เมื่อร่างกายมันอิดๆ ออดๆ เดี๋ยวเป็นโน่นเป็นนี่ไม่สบาย ถ้าใจเราพลอยป่วยไปตามกายด้วยก็แย่เลย เพราะฉะนั้นจะต้องตั้งใจฝึกใจทำใจไว้ว่า ถึงกายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วยไปด้วย เมื่อมีสุขภาพดีทางใจแล้วอย่างน้อยเราก็ได้

ส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชีวิตไว้แล้ว

อีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนานี้ ถือเอาประโยชน์จากสุขภาพทางกาย โดยถือว่าสุขภาพกายนั้นไม่ใช่จุดหมาย สุขภาพกายนี้เป็น means คือเป็นบันไดสำหรับไต่ไปสู่จุดหมาย ไม่ใช่เป็น end คือไม่ใช่เป็นตัวจุดหมายปลายทาง *สุขภาพกายนี้เป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้เราเข้าถึงชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป* ซึ่งในที่สุดแล้วมนุษย์เราควรจะมีชีวิตที่สมบูรณ์ด้วยการมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ด้วย คือควรจะมีชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ ซึ่งในขั้นสุดท้ายนี้ จะต้องถึงภาวะที่จิตใจมีสุขภาพสมบูรณ์ การมีสุขภาพกายดีท่านสอนให้มี เพราะมันเป็นวิถีทาง หรือเป็นมรรคา เป็นพื้นฐานที่จะช่วยเกื้อหนุนให้เราเข้าถึงสุขภาพจิตที่ดีด้วย

ในการใช้หลักปัจจัยสัมพันธ์ ที่เป็นสัมพัทธ์นั้น บางทีไม่เฉพาะการมีสุขภาพกายดีเท่านั้น แม้แต่การไม่มีสุขภาพ คือ *แม้แต่การมีโรคกาย ก็เป็นพื้นฐานที่พุทธศาสนาเอามาใช้เพื่อเป็นชนวนในการพัฒนาให้เกิดสุขภาพใจได้* ดังที่ปรากฏว่า พระอรหันต์บางองค์นั้นบรรลุอรหัตตผล เข้าถึงความมีสุขภาพใจที่สมบูรณ์ด้วยการที่เป็นโรคกาย คือ ท่านเป็นโรคทางกายอย่างนั้นๆ อยู่แล้ว แม้แต่เป็นโรคที่รักษาไม่ได้ เรียกกันง่ายๆ ว่าหมดหวัง แต่ท่านเอาโรคกายนั้นมาใช้ประโยชน์ โดยอาศัยการปรับท่าทีของจิตใจให้ถูกต้อง การทำใจอย่างถูกวิธี (เรียกว่า *โยนิโสมนสิการ)* และใช้ปัญญาพิจารณาเข้าถึงความจริงแล้วกลับได้ผลในการที่ทำจิตใจให้มีสุขภาพสมบูรณ์ คือพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งหมดไปได้ ฉะนั้น จึงถือสุขภาพนี้เป็น means คือเป็นบันไดให้เรา และไม่เฉพาะสุขภาพ แม้ความไร้สุขภาพก็ยังกลายเป็น means ได้ เมื่อรู้จักพัฒนาจิตใจและพัฒนาปัญญาแล้วก็

จะเห็นได้ว่า เมื่อมองในแง่ดี *(มองเป็น) แม้คนที่มีสุขภาพกายไม่ดีก็ไม่หมดโอกาสในการเข้าถึงชีวิตที่ดีงามสูงสุด*

อีกอย่างหนึ่งที่พระพุทธศาสนาพูดถึงมากก็คือ พุทธธรรมเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะกับความเจ็บป่วยทางร่างกายอย่างที่ว่ามาแล้ว แต่ระบบการแพทย์ปัจจุบันนี้บางทีมองแต่ในแง่ของโรคว่าจะกำจัดโรคให้หมดไป หรือจะสู้กับเชื้อโรคอย่างเดียว ก็เลยลืมมองชีวิต เมื่อเกี่ยวข้องกับตัวโรคเสร็จแล้ว ไม่ว่าจะรักษาหายหรือไม่หาย ฉันก็เลิก หมดภาระ คนไข้จะเป็นอย่างไรก็เรื่องของคนไข้ ถ้ารักษาโรคไม่สำเร็จ คนไข้ตายก็ตายไป ถ้ารักษาโรคสำเร็จ โรคหาย คนไข้ก็ออกจากโรงพยาบาลไป *หมอจะไม่เกี่ยวข้องด้วยกับชีวิตที่ไม่มีโรค หรือการที่จะตายไปแต่อย่างใด* เพราะฉะนั้น กระบวนการเวชปฏิบัติจึงไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งชีวิตโดยเฉพาะไม่เกี่ยวข้องกับความตาย

ในวงการแพทย์จะไม่พูดถึงตายดีตายไม่ดี แต่ในพุทธศาสนานั้นจุดเน้นอยู่ที่ "ชีวิต" ท่านก็เลยถือว่าต้องเกี่ยวข้องหมด เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งหมด จะแก่อย่างไรจึงจะดี แก่อย่างไรจะมีความสุข เจ็บอย่างไรจึงจะเจ็บอย่างดีให้มีความสุข ตายอย่างไรจะตายดีมีความสุข เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาจะเกี่ยวข้องแม้กับความตาย อันนี้ก็เป็นจุดหนึ่งที่พุทธศาสนาต่างจากวงการแพทย์ทั่วไป ซึ่งจะไม่พูดถึงเลยว่า ตายดีตายไม่ดีเป็นอย่างไร และก็ไม่ได้สอนวิธีที่จะตาย *แต่พุทธศาสนาจะสอนวิธีตายด้วย* เน้นว่าให้ตายอย่างมีสติ เน้นคำว่าไม่ "หลง" ตาย *การแพทย์แนวพุทธจะเน้นที่ชีวิต ไม่ใช่เน้นที่โรค* มุ่งที่ชีวิตที่ปลอดจากโรคเป็นสำคัญ ไม่ใช่มีจุดหมายอยู่ที่การแก้ไขบำบัดโรค แต่ที่ต้องเยียวยาบำบัดโรค ก็เพื่อให้เป็นฐานสำหรับชีวิตที่ดีงามมีความสุข หรือเป็น

โอกาสที่จะพัฒนาชีวิตสู่สิ่งที่ดีงามยิ่งขึ้นไป เมื่อชีวิตเกี่ยวข้องกับ ชรา พยาธิ มรณะ คือ แก่ เจ็บ ตาย *ก็ให้มีการแก่ เจ็บ ตาย อย่างดีและอย่างมีความสุขด้วย*

ตกลงว่า เท่าที่พูดมา ก็ได้กล่าวถึงการแพทย์แนวพุทธไปแล้วในบางแง่ โดยเฉพาะที่เน้นก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับใจ โยงไปถึงสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะทางสังคม จะเห็นว่าหลักการนี้เข้ากับแนวความคิดที่เรียกว่า holistic view หรือ holism ที่กำลังเฟื่องฟูขึ้นมา แต่น่าสังเกตว่า ในพระพุทธศาสนานั้นหลักธรรมที่ท่านสอนไว้หลายอย่าง เราไม่ได้ผ่านพบหรือนึกถึงเลยจนกระทั่งมีการพูดที่มาสะดุดหรือมาโยงเข้าหา เราจึงแสดงความแปลกประหลาดใจกันขึ้นมาว่า อ้อ ! หรือ อ้าว ! อันนี้ก็มีเหมือนกันนะในพุทธศาสนาอะไรทำนองนี้

เรื่องความเครียด หรือ stress นี่ เราก็ไม่พูดถึงกันเลย แม้แต่ในพระไตรปิฎกฉบับแปล ก็แปล*ปัสสัทธิ*ไปต่างๆ นานา และแปล *สารัทธะ* ไปต่างๆ นานา ไปอ่านในภาษาไทยแล้วงงไม่รู้ว่าท่านพูดถึงเรื่องนี้ จนกระทั่งไปเจอภาษาบาลี จึงรู้ว่าอ๋อ ศัพท์เดียวกันนี่เอง ปัสสัทธิ คือความผ่อนคลาย และสารัทธะ คือ เครียด สองอย่างนี้เป็นองค์ธรรมสำคัญใน*กระบวนการรักษาโรคของชีวิต* ซึ่งรวมตั้งแต่การรักษาโรคทางร่างกายไปจนถึงโรคของจิตใจ เพื่อให้มีชีวิตที่สมบูรณ์

การแพทย์แนวพุทธยังมีเรื่องที่ควรจะพูดมากกว่านี้ แต่จะต้องมีเวลาที่จะพูดและที่จะคิดพิจารณาต่อไป เฉพาะในโอกาสนี้เวลาที่กำหนดก็หมดไปนานแล้ว ก่อนจบขอพูดสรุปสั้นๆ ว่า *การแพทย์แนวพุทธ* คือ*การแพทย์ที่ปฏิบัติด้วยความเข้าใจชีวิตจิตใจของเพื่อน*

มนุษย์และมองเห็นความจริงของโลกและชีวิต ซึ่งจะทำให้การบำบัดโรคและรักษาสุขภาพสำเร็จเป็นผลดีแก่ชีวิตที่จะดำรงอยู่ด้วยดี และเจริญพัฒนาสู่ภาวะที่ดีงามยิ่งขึ้นไป ในสภาพความเป็นจริง ที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันตามความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัย

ในการแพทย์อย่างนี้ สิ่งที่เกี่ยวข้องจะต้องถูกเข้าใจโดยสอดคล้องกับหลักการข้างต้นนั้น โดยเฉพาะ

๑. ตัวแพทย์เองไม่เฉพาะจะมีความรู้ทางวิชาการและมีความชำนาญเกี่ยวกับการบำบัดโรครักษาอวัยวะต่าง ๆ เท่านั้น แต่จะต้องเข้าใจชีวิตที่เป็นอยู่ในโลกของความเป็นจริง ที่สัมพันธ์กับปัจจัยอื่นๆ ทั้งทางกาย ใจ สังคม วัตถุสิ่งของ และธรรมชาติทั้งหมด และปฏิบัติด้วยความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจคนเจ็บไข้ มีความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริง

๒. ผู้ป่วยหรือคนไข้ คือคนทั้งคนที่มีทั้งกายและใจ พร้อมทั้งความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัตถุ ซึ่งการบำบัดโรครักษาร่างกายของเขา ทั้งได้รับผล และส่งผลต่อกันกับสิ่งเหล่านั้น

๓. การบำบัดรักษา เป็นปฏิบัติการที่ไม่โดดเดี่ยวขาดลอย แต่เชื่อมโยงประสานอิงอาศัยกันและส่งผลมีอิทธิพลต่อกันกับองค์ประกอบและปัจจัยอื่นๆ ที่มีอยู่ตลอดกระบวนการและทั่วทั้งระบบแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์

การประชุมครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่เป็นกุศล คือมีจุดหมายปลายทางที่ต้องการให้เพื่อนมนุษย์ของเรา ให้คนในสังคมนี้ มีชีวิตที่ดีงามและสุขสมบูรณ์ให้มีสุขภาพที่ดีเริ่มตั้งแต่ในทางร่างกายเป็นต้นไป จากจุดพื้นฐานที่แพทย์ปัจจุบันเกี่ยวข้องกับร่างกายก่อน เรากำลังจะ

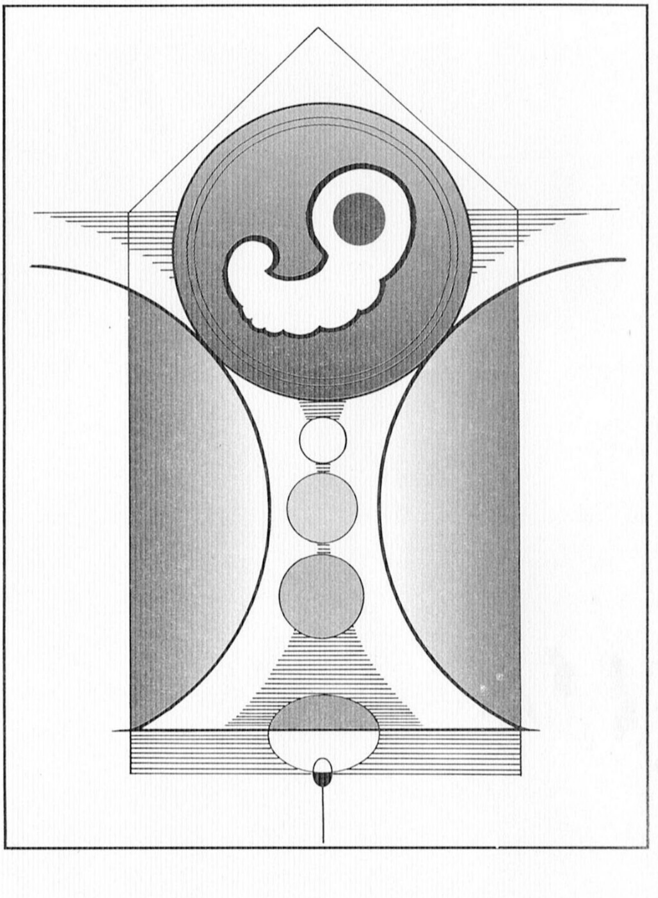
ขยายโยงไปถึงองค์ประกอบอื่นๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์กัน โดยคำนึงถึงปัจจัยทั้งหลายในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนี้ ทั้งด้านกายและใจพร้อมทั้งสังคมและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะระบบนิเวศ เวลานี้เรื่องเหล่านี้กำลังได้รับการพิจารณา จึงนับว่าเป็นที่น่ายินดี ถือได้ว่าเป็นนิมิตหมายแห่งความก้าวหน้า อาจจะเป็นทางออกที่อย่างน้อยก็ให้ความหวังมากขึ้น ในการที่จะแก้ไขปัญหาของชีวิตและสังคม ให้เกิดประโยชน์สุขแผ่กว้างทั่วไป

เพราะฉะนั้น อาตมภาพขอร่วมใจอาราธนาคุณพระรัตนตรัยอวยชัยให้พร ขออานุภาพคุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ จงเป็นปัจจัยอภิบาลรักษาให้ท่านผู้ที่ได้เข้ามาร่วมประชุมครั้งนี้ด้วยเจตนาอันเป็นกุศลนั้นจงปฏิบัติภารกิจได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยมีกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญาพรั่งพร้อมบริบูรณ์ ในการที่จะทำหน้าที่ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์สุขของสังคมและของชาวโลก ตลอดกาลนาน

ทำแท้ง: ตัดสินอย่างไร?

(ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร/

การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา)

ทำแท้ง: ตัดสินอย่างไร?
(ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร/
การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา)*

ขอเจริญพร ท่านอาจารย์แพทย์ และแพทย์พยาบาลผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน

วันนี้ อาตมภาพมาด้วยความเข้าใจว่าจะพูดเรื่องเกี่ยวกับการทำแท้ง คือเข้าใจว่าชื่อเรื่องเป็นอย่างนั้น ทั้งนี้เพราะไม่ทราบชัดหรือจำไม่แม่นว่า ตั้งชื่อว่าเรื่องอะไร เมื่อฟังท่านผู้ดำเนินการจึงทราบชัดว่าเป็นเรื่อง "ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร" แต่ก็ไม่เป็นไร

"ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร" ก็สัมพันธ์กัน ไปกันได้กับเรื่องการทำแท้ง เพราะว่าในเรื่องการทำแท้ง ปัญหาสำคัญก็อยู่ที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นตรงจุดไหน และเป็นคนเมื่อไรนั่นเอง จุดวินิจฉัยสำคัญจึงอยู่ที่นี่

---

*ปาฐกถาธรรม จัดโดย ชุมนุมพุทธธรรมศิริราช ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖

เท่าที่จำได้ คุณหมอภุมรา เคยปรารภเรื่องนี้ และคุณหมอกาญจนา ก็อยากให้มาพูดเรื่องนี้ ทีนี้ก็เลยมาพูดในงานของชุมนุมพุทธธรรม

ฆ่ามนุษย์ ตั้งแต่เมื่อใด?

ถ้าจะพูดเรื่องทำแท้ง ก็ตอบนิดเดียว อาตมาก็เลยนึกว่าวันนี้มาพูดเดี๋ยวเดียวก็จบ เพราะว่าถ้าเริ่มจากจุดนี้ ก็ไม่มีอะไรมาก คำตอบจะดูได้ชัดจากวินัยของพระ เราเอามาเทียบได้ทันที คือพระสงฆ์มีวินัยบัญญัติข้อสำคัญอยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้าฆ่ามนุษย์ละก็ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ เรียกว่าเป็นปาราชิกข้อหนึ่ง

พระภิกษุที่ว่าฆ่ามนุษย์ ฆ่ามนุษย์ตั้งแต่เมื่อไร? ถ้าดูที่นี่แล้วก็จะเห็นว่า ทัศนะของพระพุทธศาสนาชัดอยู่แล้ว สำหรับพระภิกษุตั้งแต่บวชวันแรกพอบวชเสร็จ พระพุทธเจ้าก็บัญญัติไว้ว่าให้พระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์

อนุศาสน์เป็นคำสอนเบื้องต้นให้พระภิกษุที่บวชใหม่รู้ว่าชีวิตของพระจะเป็นอยู่ได้อย่างไร อาศัยปัจจัยสี่อย่างไร แล้วก็บอกสิ่งที่ทำไม่ได้ ๔ ประการ ให้รู้ไว้ก่อน คือในขณะที่ยังไม่ได้รับการศึกษา ยังไม่มีความรู้ในธรรมวินัยว่าจะทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ บวชใหม่ๆ ยังไม่ทันรู้ เดี๋ยวจะพลาดไปเสียก่อน ฉะนั้น ก่อนจะศึกษาอะไรต่อไปก็ให้รู้ไว้ก่อนว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความผิดร้ายแรง ๔ ประการ ถ้าทำแล้วจะขาดจากความเป็นพระภิกษุ ใน ๔ ข้อนั้น เฉพาะข้อที่ ๓ มีข้อความเป็นภาษาบาลี บอกไว้ว่า

โย ภิกขุ สญฺจิจฺจ มนุสฺสวิคฺคหํ ชีวิตา โวโรเปติ อนฺตมโส คพฺภปาตนํ อุปาทาย, อสฺสมโณ โหติ อสกฺยปุตฺติโย.[๑]

นี่ พระใหม่ทุกองค์จะต้องได้ยินพระอุปัชฌาย์ หรือผู้ที่พระอุปัชฌาย์มอบหมายให้บอก แปลได้ความว่า *"ภิกษุใดจงใจพรากชีวิตมนุษย์ แม้แต่เพียงทำครรภ์ให้ตกไป (ทำครรภ์ให้ตกไป หมายความว่าทำแท้งนั่นเอง) ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นศากยบุตร"*

พอเริ่มบวชท่านก็บอกอย่างนี้ ฉะนั้น การทำแท้งจึงเป็นการกระทำที่ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ ถ้าทำแท้งก็ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์ ขาดจากความเป็นพระภิกษุ

ข้อความที่ท่านบอกนี้ ท่านก็เอามาจากบทบัญญัติในพระวินัยอีกทีหนึ่ง ทีนี้เราก็มาย้อนหรือดูให้ลึกลงไปถึงพระวินัย

ในพระวินัยบทบัญญัติข้อนี้ก็มีข้อความคล้ายๆ กัน เพราะว่าคำบอกอนุศาสน์นั้น ท่านก็เกือบจะลอกมาจากพุทธบัญญัติที่ว่าด้วยปาราชิกนั่นเอง พุทธบัญญัตินั้นมีว่า

โย ปน ภิกฺขุ สญฺจิจฺจ มนุสฺสวิคฺคหํ ชีวิตา โวโรเปยฺย, . . . อยมฺปิ ปาราชิโก โหติ อสํวาโส.[๒]

แปลว่า ภิกษุใดจงใจพรากชีวิตมนุษย์ ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หมดสิทธิอยู่ร่วมกับสงฆ์ (ไม่สามารถอยู่ร่วมกับภิกษุอื่นได้อีกต่อไป)

เป็นอันว่าแน่นอนแล้ว และในคำบอกอนุศาสน์ ท่านก็ยังสรุปมาอีกให้รู้ว่า แม้แต่เพียงทำลายเด็กที่อยู่ในครรภ์ก็ไม่ได้

---

๑ วินย.๔/๑๔๔/๑๙๔

๒ วินย.๑/๑๘๐/๑๓๗

ทีนี้ปัญหาก็ตามมาว่า ที่ว่าทำครรภ์ให้ตกไป หรือทำแท้งน่ะ หมายเอาตอนไหน ตั้งแต่เมื่อไร อันนี้รู้สึกว่าเป็นจุดที่มาโยงเข้ากับเรื่องที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร

ทีนี้ก็มาดูคำอธิบายต่อไป วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงวางบทบัญญัติในพระวินัยนั้นก็เหมือนกับวิธีที่ปฏิบัติกันต่อมาในกฎหมายทั่วไป คือต้องมีความชัดเจนทางด้านถ้อยคำ มีการให้คำจำกัดความคำสำคัญทุกคำ ฉะนั้น ในพระวินัยบัญญัติทุกบทจะต้องมีคำจำกัดความ คำแต่ละคำมีคำจำกัดความไว้ชัดเจน เพราะฉะนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทนั้นๆ เสร็จแล้ว ก็จะมีคำอธิบายต่อไปข้างล่าง

ในข้อความว่า *“ภิกษุใดพรากชีวิตมนุษย์”* ก็มีคำอธิบายแต่ละคำ คำว่า *“ภิกษุ”* หมายถึงบุคคล . . . *“ชีวิตมนุษย์”* หมายถึง . . . *“ปลง”* หรือ *“พราก”* หมายถึง. . . ท่านอธิบายไว้ทุกคำ นี้เป็นลักษณะของกฎหมาย เมื่อมีบทบัญญัติ ก็มีคำจำกัดความ

ที่บอกว่า พรากชีวิตมนุษย์นั้น ภาษาพระใช้คำว่า *มนุสฺสวิคฺคหํ* เราแปลง่ายๆ ว่า ชีวิตมนุษย์ ซึ่งท่านให้คำจำกัดความไว้ว่า ที่ชื่อว่า *ชีวิตมนุษย์* นั้นคืออย่างไร? ท่านบอกว่าได้แก่ จิตที่เป็นปฐม คือวิญญาณแรก ซึ่งปรากฏในครรภ์มารดา จนกระทั่งถึงมรณะ ในระหว่างนี้ชื่อว่าเป็น *มนุสฺสวิคฺคห*[๑]

เป็นอันว่า ตามคำจำกัดความของ *มนุสฺสวิคฺคหํ* ท่านถือว่าเป็นชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เป็นจิตแรกในท้องของมารดาจนถึงตาย

---

[๑] วินย.๑/๑๘๑/๑๓๗

ทีนี้ก็มีปัญหาต่อไปว่า *จิตแรก* หรือ *วิญญาณอันเป็นปฐม* หรือปฐมจิตนั้นคือตอนไหน

ถึงตอนนี้อรรถกถาก็อธิบายถ้อยคำและข้อความในพระไตรปิฎกบ้าง ท่านบอกว่า *จิตที่เป็นปฐม* นั้นได้แก่ปฏิสนธิจิต (จิตที่ปฏิสนธิ) แล้วก็อธิบายต่อไปว่า ที่ท่านแสดงไว้นี้หมายถึงปฏิสนธิของสัตว์ที่มีขันธ์ ๕

ขันธ์ ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะฉะนั้น จิตแรกนี่ก็พร้อมด้วยอรูปขันธ์ ทั้ง ๓ คือ เวทนา สัญญา และสังขาร จุดนี้ก็ยังไม่สำคัญ อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา

ทีนี้ ท่านบอกต่อไปว่า "กับทั้ง *กลลรูป* ที่เกิดพร้อมด้วยปฐมจิตนั้น" นี่ละคำนี้ตัดสินเลย เป็นอันว่าท่านบอกไว้ครบแล้วทั้งด้านจิตใจและด้านร่างกาย คือ

ก. ทางด้านจิตใจ หรือนามธรรม ได้แก่

๑. ปฐมจิต

๒. อรูปขันธ์ทั้ง ๓ ที่เกิดร่วมกับปฐมจิตนั้น

ข. ส่วนทางด้านร่างกาย หรือรูปธรรม ก็บอกว่า "และ *กลลรูป* ที่เกิดพร้อมด้วยปฐมจิต"

เป็นอันตัดสินได้แล้วว่าฝ่ายรูปธรรมได้แก่ กลลรูป

กลลรูปนี้คืออะไร เดี๋ยวเราจะต้องมาพิจารณาเรื่องนี้กันอีกที

แล้วท่านก็สรุปว่า "นี้แหละชื่อว่า *มนุสฺสวิคฺคห* ที่เป็นเบื้องแรกที่สุด" หมายความว่า จุดเริ่มแรกที่สุดของชีวิตมนุษย์อยู่ที่นี่ แล้วก็มีคำอธิบายสรุปท้ายอีกว่า

"พรากมนุษย์จากชีวิตแม้ในเวลาที่เป็นกลละ"[๑] นี่ชื่อว่าทำแท้ง หรือทำครรภ์ให้ตกไป ฉะนั้นก็ได้ความหมายของการทำแท้ง หรือฆ่ามนุษย์ในครรภ์ตั้งแต่รูปเล็กที่สุดที่เป็นกลลรูป

ตกลงว่า สำหรับภิกษุนี่ชัดเจนแล้วว่า ถ้าทำลายชีวิตมนุษย์ตั้งต้นแต่เขาอยู่ในครรภ์มารดา เป็นกลลรูป เป็นรูปที่เป็นกลละ ก็ถือว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ ชื่อว่าทำลายชีวิตมนุษย์ทั้งสิ้น

กำเนิดมนุษย์ ท่านว่าไว้อย่างไร?

ต่อไปนี้ก็มาดูเรื่องเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ตามความในพระไตรปิฎกให้ชัดขึ้นไปอีก ที่กล่าวไปแล้วเป็นพระวินัย คราวนี้เราไปดูในพระสูตรบ้าง เพื่อจะโยงหาเนื้อความที่สัมพันธ์กัน ที่จะช่วยให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น มีพระสูตรที่ตรัสถึงเรื่องกำเนิดของชีวิตมนุษย์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ ประการ ย่อมมีการหยั่งลงแห่งครรภ์"

การหยั่งลงแห่งครรภ์ หมายความว่ามีการเกิดขึ้นของสัตว์ที่เกิดในท้องมารดา ดูพุทธพจน์ต่อไปว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด มารดาบิดาร่วมกัน ๑ มารดาอยู่ในฤดู (ช่วงเวลาไข่สุก) ๑ และคันธัพพะเข้าไปตั้งอยู่แล้ว ๑ เพราะประชุมองค์ประกอบ ๓ ประการอย่างนี้ ก็มีการก้าวลงแห่งครรภ์"[๒]

---

[๑] วินย.อ.๑/๑๗๒/๔๗๕

[๒] ม.มู.๑๒/๔๕๒/๔๘๗

นี่ก็หมายความว่า องค์ประกอบฝ่ายมารดากับบิดามาประจวบกัน ๑ และมารดาก็อยู่ในระยะที่มีไข่สุก ๑ อีกทั้งคันธัพพะก็เข้าไปตั้งอยู่ ๑ นี่เป็นจุดเริ่มต้นกำเนิดชีวิต ทีนี้ก็มีข้อสงสัยว่า *คันธัพพะ*คืออะไร

คันธัพพะนี่ตามปกติที่เป็นศัพท์ทั่วไปก็แปลว่า คนธรรพ์ คนธรรพ์นี้ก็อยู่ในจำพวกเทวดาอย่างที่เข้าใจกันทั่วไป ดังที่รู้จักกันในวงวรรณคดี เป็นพวกเทพบุตร ประเภทนักดนตรี ตามหลักท่านจัดเป็นเทวดาชั้นต่ำ เป็นบริวารของท้าวธตรฐ ซึ่งเป็นโลกบาลประจำทิศตะวันออก ในสวรรค์ชั้นต้น ที่เรียกว่าจาตุมหาราชิกาหรือท้าวโลกบาล ๔ แต่เราอย่าไปหลงกับศัพท์นั้น เพราะศัพท์ต่าง ๆ มีความหมายได้หลายนัย ไม่ใช่ว่าศัพท์เดียวจะมีความหมายได้อย่างเดียว ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาในภาษาทั้งหลาย อย่างในภาษาไทยของเรานี้ คำว่า *ชาย* อาจหมายถึงคนผู้ชายก็ได้ หมายถึงริมเช่นอย่างชายผ้าก็ได้ หมายถึงคล้อยไป เช่นตะวันชายบ่ายคล้อยก็มี

สำหรับคันธัพพะนี่ท่านก็อธิบายต่อไป แต่คำอธิบายนี้ไม่ได้อยู่ในพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกให้แต่ตัวศัพท์ไว้ คำอธิบายมาในอรรถกถา ท่านบอกว่า *"คันธัพพะ* คือสัตว์ที่เข้าไปที่นั้น" ท่านใช้คำสั้นนิดเดียวว่า*ตตฺรูปคสตฺโต* สัตว์ผู้เข้าไปที่นั้น และอธิบายต่อไปอีกเป็นคำอธิบายของอรรถกถาและทั้งฎีกาด้วย มีสาระสำคัญว่า *คันธัพพะ*ก็คือ สัตว์ผู้ไปเกิด ซึ่งตอนนั้นถือได้ว่าอยู่ในภพก่อน วิญญาณ หรือจิตสุดท้าย จะมุ่งหน้ามาสู่กำเนิดโดยมี *คตินิมิต* เป็นตัวนำ[๑]

---

[๑] ม.อ.๒/๔๐๘/๒๑๘; วินย.ฎีกา ๒/๑๐/๒๐

อธิบายว่า เวลาคนจะตาย ท่านบอกว่าจะมีกรรมนิมิต อันได้แก่ภาพของกรรม คือประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนได้กระทำไว้ในอดีตของชีวิตมาฉายให้เห็น พอกรรมนิมิต คือภาพตัวแทนของสิ่งที่ตนได้กระทำมา ผ่านไปแล้ว ก็มีคตินิมิต คือภาพของภพที่ตนจะไปเกิดปรากฏให้เห็น คตินิมิตที่ปรากฏนี้ก็เป็นไปตามกรรม ที่เป็นตัวนำให้ไปเกิด กรรมนั้นแสดงออกโดยมีคตินิมิตเป็นเครื่องหมาย แล้วกรรมก็เป็นตัวชักพาไป วิญญาณเก่าดับไป วิญญาณใหม่เกิดขึ้นสืบต่อกรรมที่สะสมไว้และวิญญาณนั้นชื่อว่าเป็น*คันธัพพะ*

ฉะนั้น คำว่า *คันธัพพะ* ตามมติของอรรถกถาก็หมายถึงตัวสัตว์ผู้ไปเกิด เป็นศัพท์ที่เรียกคลุมๆ เพราะถ้าจะเรียกเป็นจิตเป็นวิญญาณก็จะเป็นการพูดศัพท์ลึกแบบอภิธรรมมากไป จึงพูดเป็นตัวสัตว์หยาบๆ ไปเลย หมายถึงผู้ที่จะไปเกิด ท่านแสดงไว้ในความหมายว่าอย่างนั้น พระอาจารย์ที่อธิบายท่านเรียกว่า *อุปฺปชฺชนกสตฺโต* แปลว่า สัตว์ผู้เกิดขึ้น ผู้เกิด หรือผู้ถือกำเนิด

เป็นอันว่า มติของคัมภีร์ทั้งหลายแสดงไว้ชัดแล้ว ว่าท่านมุ่งเอาแค่ไหน *คันธัพพะ* ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการเกิดของคน ก็หมายถึงคนที่จะมาเกิด หรือสัตว์ที่มาเกิดในกรณีนั้น

ชีวิตในครรภ์ เป็นอย่างไร?

ทีนี้ก็ไปดูฝ่าย กลละ อีกทีหนึ่ง เป็นการดูในฝ่ายรูปธรรม ในเรื่องนี้ก็มีพระสูตรอีกสูตรหนึ่ง ที่ตรัสว่าด้วยลำดับของชีวิตในครรภ์มารดา ซึ่งเราไปพบคำบาลีเป็นคาถาว่า

ปฐมํ กลลํ โหติ กลลา โหติ อพฺพุทํ
อพฺพุทา ชายเต เปสิ เปสิ นิพฺพตฺตตี ฆโน
ฆนา ปสาขา ชายนฺติ เกสา โลมา นขาปิ จ[๑]

นี้คือคำอธิบายว่าด้วยลำดับการเกิดเป็นระยะๆ ทีละช่วงสัปดาห์ หรือช่วงละเจ็ดวันๆ ลำดับแรกที่สุดก็คือเป็น *ปฐมํ กลลํ* เป็นกลละก่อน

กลละ นี่ถ้าเป็นศัพท์ในความหมายทั่วไปก็จะได้แก่ พวกเมือก พวกโคลนตม เช่นว่าเหยียบลงไปในโคลนหรือในที่เละ แต่ในที่นี้ *กลละ* เป็นศัพท์เฉพาะซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับชีวิต และท่านใช้คำเรียกว่าอย่างนั้น ก็เพราะมีลักษณะเป็นเมือก หรือเหมือนอย่างน้ำโคลนเละๆ คือเป็นคำเรียกตามลักษณะ แต่ในกรณีนี้ ท่านหมายถึงเป็นเมือกใส ไม่ใช่ข้นอย่างโคลนตม

กลละ นี้ ท่านบอกว่าเป็นหยาดน้ำใส เป็นหยุดที่เล็กเหลือเกิน เล็กจนกระทั่งในสมัยนั้นไม่รู้จะพูดกันอย่างไร เพราะยังไม่ได้ใช้มาตราวัดอย่างละเอียดถึงขนาดที่ว่าเป็นเศษส่วนเท่าไรของมิลลิเมตรของเซนติเมตร หรือของนิ้ว ท่านก็เลยต้องใช้วิธีอุปมาว่า หยาดน้ำใสกลละนี้นะ มีขนาดเล็กเหลือเกิน เหมือนอย่างเอาขนจามรีมาจามรีที่เป็นสัตว์อยู่ทางภูเขาหิมาลัย ซึ่งมีขนที่ละเอียดมาก เอาขนจามรีเส้นหนึ่งมาจุ่มน้ำมันงา แล้วก็สลัดเจ็ดครั้ง แม้จะสลัดเจ็ดครั้งแล้วมันก็ยังมีเหลือติดอยู่นิดหนึ่ง ซึ่งเล็กเหลือเกิน ท่านบอกว่านี่แหละเป็นขนาดของกลละ กลละหมายถึงชีวิตในฝ่ายรูปธรรม เมื่อ

---

[๑] สํ.ส.๑๕/๘๐๓/๓๐๓; อภิ.ก.๓๗/๑๕๖๐/๕๒๔

เริ่มกำเนิดในเจ็ดวันแรก ในช่วงเจ็ดวันแรกก็เป็นกลละอย่างนี้ก่อน ซึ่งเล็กเหลือเกิน แล้วต่อจากกลละนี้ไปในสัปดาห์ที่สองก็เป็น *อัพพุทะ*

อัพพุทะ นี้ควรจะเรียกได้ว่าเป็นเมือกละ คือ เป็นน้ำข้นหรือเมือกข้น ต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๓ ก็จะเป็น *เปสิ* คือเป็นชิ้นเนื้อ แล้วต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๔ ก็จะเป็นก้อน เรียกว่า *ฆนะ* ต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๕ ก็จะเหมือนกับมีส่วนงอกออกมา เป็นปุ่มห้าปุ่ม เรียกว่า*ปัญจสาขา* นี่เป็นสัปดาห์ที่ห้า แล้วหลังจากนั้นก็จะมีผมมีขนมีเล็บกันต่อไป

ที่ว่ามานี้ก็เป็นการพูดถึงลำดับของการเกิด เป็นอันว่าขั้นแรกที่สุดในช่วงสัปดาห์แรกนี่เป็นหยาดน้ำใส หรือเมือกใสที่เรียกว่า *กลละ* ซึ่งเล็กเหลือเกินอย่างที่ว่ามาแล้ว ซึ่งก็รับกันกับที่พูดมาในตอนต้น บรรจบกับที่ท่านถือว่า ในขณะเป็นชีวิตฝ่ายรูปธรรมที่เป็นจุดเล็กที่สุดอันนี้ มีจิตแล้ว จิตดวงแรกหรือจิตอันเป็นปฐมนี้เป็นมาพร้อมกันกับรูปธรรมที่เป็นกลละ ซึ่งเป็นจุดเล็กในสัปดาห์แรกนี้เลย ก็เป็นอันว่า ถ้าอย่างนี้ก็จบ หมายความว่าในทางคัมภีร์นี้ชัดเจนมาก ว่าชีวิตตั้งต้นเมื่อไร ก็ถือว่าเริ่มต้นที่องค์สามประการบรรจบกันนั้นแหละ

องค์สามประการที่ว่า ฝ่ายมารดากับฝ่ายบิดาบรรจบกัน แล้วก็มารดาอยู่ในช่วงเวลาไข่สุก พร้อมทั้งมีคันธัพพะ ซึ่งท่านอธิบายว่าสัตว์ผู้มาเกิด นั่นก็ชัดไปทีหนึ่งแล้ว ยิ่งกว่านั้นยังอธิบายอีกว่าเป็นปฐมจิต คือจิตแรกซึ่งเกิดพร้อมกันกับกลลรูป ที่เป็นหยาดน้ำใสซึ่งเกิดขึ้นในสัปดาห์ที่หนึ่งในชีวิตช่วงแรกที่สุด นี่ก็เท่ากับย้ำ ซ้ำแน่นหนักลงไปอีก อาตมาจึงบอกว่าถ้าพูดเรื่องการทำแท้งก็

ชัดเจน เท่านี้ก็หมดแล้ว ไม่รู้จะพูดอะไรอีก

เป็นอันว่า ถ้าถามว่าชีวิตตั้งต้นเมื่อไร ก็มีคำตอบในทางธรรมที่ท่านพูดไว้ชัดเจนเหลือเกินแล้ว หลักทั้งสามอย่างที่ได้พูดไปแล้วนี้ก็มาประสานกัน คือ

ในทางพระวินัย ก็มีบทบัญญัติสำหรับพระภิกษุในเรื่องการทำความผิดทำลายชีวิตมนุษย์

ในพระสูตรก็มีพุทธพจน์ตรัสไว้เกี่ยวกับเรื่องกำเนิดชีวิตมนุษย์ในครรภ์มารดา

ในพระสูตรอีกแห่งหนึ่ง ก็มีพุทธพจน์ตรัสแสดงลำดับความเจริญของชีวิตในครรภ์ที่เรียกว่า *กลละ อัพพุทะ เปสิ ฆนะ* และ *ปัญจสาขา*

หลักทั้งสามนี้ ก็มาโยงย้ำกัน ทำให้ได้ข้อยุติในเรื่องของชีวิตมนุษย์ที่ท่านถือว่ามีการเกิดขึ้นอย่างนี้ เป็นเรื่องการเกิดสำหรับมนุษย์เรา ซึ่งเป็นสัตว์ที่ท่านเรียกว่าประกอบด้วยขันธ์ ๕ เรียกเป็นศัพท์เฉพาะว่าปัญจโวการ ปัญจโวการก็คือขันธ์ ๕ นั่นเอง ได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ความจริงเป็นอย่างนี้ เราจะทำอย่างไร?

เมื่อพูดถึงเรื่องกำเนิดของชีวิตมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นแล้ว มันก็โยงต่อไปถึงเรื่องที่ว่า เมื่อเป็นอย่างนี้เราจะปฏิบัติกันอย่างไร ในเรื่องราวและกรณีต่างๆ ที่มีความซับซ้อนเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนเรื่องอะไรต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะในเรื่องทางการแพทย์ ซึ่งมีปัญหาเกิดขึ้นมาก เช่นว่าบางทีชีวิตที่เกิดมานี้ไม่เป็นที่พึงประสงค์ด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วเราจะทำอย่างไร

ถ้าพูดในแง่นี้ก็ไม่ตรงกับหัวข้อที่ท่านตั้งไว้ทีเดียว แต่อาตมาก็จะพูดต่อไปเลย

ปัญหาที่ว่า เราควรจะทำอย่างไรนี้ เป็นปัญหาทาง *จริยธรรม* ในทางพระพุทธศาสนานั้น เรื่องจริยธรรมนี้เราพูดได้ว่าต้องมองสองส่วน

ส่วนที่หนึ่ง คือเรื่องของความจริง ท่านถือเอาความจริงเป็นหลัก และความจริงนั้นเป็นสิ่งที่พึงรู้ หมายความว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาแห่งการสั่ง บังคับกฎจริยธรรมไม่ใช่เป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบความจริง แล้วก็นำเอาความจริงนั้นมาแสดง การที่ว่าบุคคลทำอะไรไปแล้ว จะได้รับผลอย่างไรก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุผลหรือกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัยจากการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าไม่ได้มาลงโทษหรือให้รางวัลใคร ฉะนั้น ในกฎเกณฑ์แห่งจริยธรรมแบบนี้ การได้รับผลของการกระทำทางจริยธรรมจึงเป็นเรื่องของเหตุปัจจัยที่เป็นไปของมันเอง เป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องไปรอการลงโทษหรือรอการให้รางวัลว่า ถ้าเราทำอย่างนี้พระพุทธเจ้าจะให้รางวัลหรือเปล่า ถ้าเราทำอย่างนั้นพระพุทธเจ้าจะลงโทษไหม ไม่ใช่อย่างนั้น

เมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาติ ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ หรือสิ่งที่มนุษย์จะพึงปฏิบัติ ข้อแรกก็คือ เราจะต้องรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร และในเมื่อความจริงนั้นเป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความเกี่ยวข้องของมนุษย์หรือสิ่งที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ข้อที่สองก็คือ เราจะตัดสินใจ

กระทำอย่างไร เพื่อให้ได้ผลที่เราต้องการโดยสอดคล้องกับความจริงที่เป็นอย่างนั้น นี่แหละเป็น*ส่วนที่สอง* ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์หรือเรื่องของตัวเราเอง เพราะว่าเมื่อจริยธรรมเป็นเรื่องของความเป็นไปตามหลักความจริงอย่างนี้แล้ว การกระทำก็เกิดผลตามหลักความจริงนั้น และการได้รับผลต่างๆ ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ในจริยธรรมแบบนี้ก็จะมีการปฏิบัติ ๒ ตอน คือ

๑. การรู้ความจริง (ของธรรมชาติ)

๒. การตัดสินใจที่จะกระทำ (ของตัวคน)

พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า ความจริงที่พึงรู้ ๑ และกรรมหรือกิจที่พึงทำ ๑

ที่ว่าพึงทำก็คือ ในเมื่อรู้ความจริงอย่างนี้แล้ว การตัดสินใจว่าจะเอาอย่างไรหรือจะทำอย่างไร ก็เป็นเรื่องของเรา โดยรับผิดชอบต่อความจริงที่เป็นอย่างนั้น

หลักการนี้ถือว่า พระพุทธเจ้าได้สอนให้เราเกิดปัญญาว่าความจริงเป็นอย่างนั้นๆ แล้วเราก็ใช้ปัญญาพิจารณาตัดสินใจเอาเองตามความจริงที่เราจะต้องรู้นั้น ถ้ายังไม่รู้ท่านผู้รู้ก็บอกให้ แต่เราจะเชื่อหรือไม่ เราก็มีสิทธิที่จะพิสูจน์ความจริงกันต่อไป

สำหรับเรื่องการเกิดนั้น ในเมื่อขณะนี้เราเองไม่สามารถบอกได้เด็ดขาดชัดเจน เราก็ต้องถือเอาเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือว่าปัจจุบันนี้แม้แต่วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะในทางการแพทย์ก็คงจะไม่เป็นผู้ตัดสินว่าจะเอาอย่างไร คือยังไม่ยุติว่าชีวิตเกิดเมื่อไรแน่ คนเรายังไม่รู้จริงเกี่ยวกับเรื่องของชีวิตนี้ ฉะนั้นก็จึงถือว่าท่านบอกความจริงให้ในแง่มองของพระพุทธศาสนาว่าอย่างนี้ เมื่อเรา

นับถือท่านเราก็ยอมรับความจริงนี้ ทีนี้ เมื่อรู้ความจริงนี้แล้วเราจะตัดสินใจทำอย่างไร ก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนตามการตัดสินใจนั้น คือ ยอมรับความจริง แล้วก็รับผิดชอบต่อความจริงนั้น คือยอมรับผิดชอบตนเองต่อผลของการกระทำที่จะเป็นไปตามกฎธรรมชาติ

การที่ยอมรับความจริงตามกฎธรรมชาตินี้มันก็เป็นเรื่องที่ว่าเรามีสิทธิที่จะตัดสินใจ ถ้าหากว่ามันเป็นสิ่งไม่ดีหรือเป็นความผิดหรือทำให้เกิดโทษ เราก็ต้องยอมรับความจริงนั้นด้วย ไม่ใช่ว่าเราปรารถนาเราต้องการอย่างไร เราก็พูดผันให้สิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นตามที่เราต้องการ รวมความว่าท่านให้แยกเป็น ๒ ตอน คือการรู้และยอมรับความจริง อย่างหนึ่ง การตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร และเมื่อตัดสินใจทำอย่างไรแล้วก็ต้องยอมรับผิดชอบการกระทำของเรานั้น ตามความจริงด้วย อย่างหนึ่ง

ยกตัวอย่างในเรื่องชีวิตนี้ เมื่อหลักความจริงมีอยู่อย่างนี้แล้วเราจะทำอย่างไร เช่นในวงการแพทย์จะเอาอย่างไร ก็ต้องว่ากันไป แต่เราต้องรู้ความจริง เท่าที่จะรู้ได้ และยอมรับความจริงนั้นโดยไม่เลี่ยง พร้อมกันนั้นเรามีสิทธิที่จะตัดสินใจ และก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำตามการตัดสินใจนั้น

วินัยพระเอาอย่างนี้ สังคมชาวบ้านจะเอาอย่างไร?

ทีนี้ในฝ่ายของพระนั้นท่านว่าของท่านไว้ชัดแล้วตามหลักที่ว่ามาอย่างนี้ และท่านยังมีคำแนะนำในเชิงปฏิบัติการกำกับไว้ด้วยว่า เวลาจะตีความวินัยให้ถือหลักข้างเคร่งไว้ก่อน คือถ้ามี

กรณีที่เป็นปัญหา ซึ่งเป็นธรรมดา ว่าเรื่องวินัยหรือเรื่องกฎเกณฑ์ในบัญญัติย่อมมีปัญหาได้ทั้งนั้นว่า เอ จะเป็นอย่างนั้นหรืออย่างนี้กันแน่ ท่านก็บอกว่าให้ถือข้างเคร่งไว้ก่อน กฎทางฝ่ายวินัยซึ่งก็คือกฎหมายของพระท่านให้ถืออย่างนั้น

สำหรับของพระนั้น เราจะเห็นลำดับเป็น ๒ ตอน คือรู้ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาแล้วก็มาวางเป็นบัญญัติของสังคม หรือเป็นกติกาสังคมเรียกว่า*วินัย* วินัยเป็นกติกาของสังคม ที่บัญญัติโดยอาศัยความรู้นั้นและให้เป็นไปตามความรู้นั้นอีกทีหนึ่ง หมายความว่าตอนแรกเราพูดถึงความรู้ในเรื่องของชีวิต ว่าอันนี้เป็นความจริงเกี่ยวกับชีวิต ว่าชีวิตเกิดขึ้นอย่างนี้ ถ้าทำอย่างนี้ก็เป็นการทำลายชีวิต ต่อจากนั้นเราก็มาบัญญัติกติกาของสังคมว่า ถ้าภิกษุใดไปทำลายชีวิตมนุษย์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ บัญญัติที่ว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุนี้ไม่ใช่ความจริงของธรรมชาติ แต่เป็นกติกาสังคมที่บัญญัติซ้อนเข้ามาอีกที แต่อิงอาศัยตัวหลักที่ถือว่าเป็นความจริงนั้น

ในเรื่องการทำลายชีวิตนี้ก็เป็นอันแยกได้ว่า ของพระท่านถือเอาความจริงว่า ชีวิตกำเนิดเป็นมนุษย์ตั้งแต่เป็นกลลรูป ซึ่งตรงกับขณะที่สัตว์ถือกำเนิดด้วยปฏิสนธิจิต หรือปฐมจิต หรือเป็นวิญญาณแรก ตรงนี้ถือว่าเริ่มเป็นมนุษย์ขึ้นแล้ว ถ้าใครทำให้ชีวิตนี้แตกดับสูญสิ้นไปก็ถือว่าฆ่ามนุษย์ตั้งแต่บัดนั้น นี่คือตัวความรู้ที่ท่านถือว่าเป็นความจริง แล้วท่านก็มาบัญญัติเป็นกติกาคือข้อวินัยสำหรับพระภิกษุว่า ภิกษุใดทำลายชีวิตมนุษย์อย่างนี้ก็เป็นอันว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ

อนึ่ง การฆ่าหรือทำลายชีวิตสัตว์นั้น ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์มนุษย์ หรือสัตว์ดิรัจฉาน และไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์ดิรัจฉานชนิดไหนก็ตาม ท่านใช้ศัพท์กลางๆ เรียกเป็นอย่างเดียวกันว่า *"ปาณาติบาต"* ทั้งนั้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในแง่ของธรรมชาติในขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะฆ่าสัตว์ชนิดไหน ก็เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ทั้งนั้น แต่เมื่อมองตามมาตรฐานแห่งภูมิธรรมภูมิปัญญาของมนุษย์ ก็มองเห็นคุณค่าของชีวิตทั้งหลายแตกต่างกัน ซึ่งทำให้การฆ่าสัตว์ต่างชนิดกันหรือแม้แต่ต่างตัวในชนิดเดียวกัน มีผลในด้านกรรมไม่เท่ากัน(เป็นบาปมากบาปน้อย) ดังนั้น เมื่อนำหลักการนี้มาจัดวางเป็นวินัยหรือกติกาของสังคม จึงมีการบัญญัติโทษแตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นได้ชัดในวินัยของพระภิกษุสงฆ์ ถ้าภิกษุทำลายชีวิตมนุษย์ ก็มีความผิดสถานหนักที่สุด คือขาดจากความเป็นพระภิกษุ เรียกว่าเป็น*ปาราชิก* แต่ถ้าภิกษุทำลายชีวิตสัตว์ดิรัจฉาน จะมีความผิดเพียงสถานเบาระดับที่เรียกว่า*ปาจิตตีย์* (พึงสังเกตว่าในศีล ๕ ไม่มีการแบ่งแยก ท่านจัดเป็นปาณาติบาตอย่างเดียวหมด แต่ผู้ศึกษาก็รู้ได้ว่า ฆ่าสัตว์ชนิดไหนตัวใดมีโทษมากหรือโทษน้อย)[๑]

ในกรณีของการทำแท้งนี้ ถ้าเราตกลงในแง่ความจริงว่าเป็นอย่างนี้ เราก็เอาความจริงนั้นเป็นหลักหรือเป็นฐานในการวางบัญญัติของเราต่อไป ความจริงนี้ก็คือยอมรับตามที่คัมภีร์ว่าไว้ คือถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มแต่เป็นกลลรูป ตั้งแต่ปฐมจิต หรือปฏิสนธิวิญญาณ เมื่อใครไปทำให้ชีวิตนี้สิ้นสุดก็ถือว่าฆ่ามนุษย์ ทีนี้ เมื่อตกลงในหลัก

---

๑ เกณฑ์วินิจฉัยว่า ฆ่าสัตว์ชนิดไหน ตนใด มีโทษมาก หรือโทษน้อย ดูคำอธิบายช่วงสุดท้ายของปาฐกถาธรรมนี้

ความจริงอย่างนี้แล้ว ต่อไปในการวางบัญญัติเราจะเอาอย่างไร เราจะบัญญัติในกติกาของเราเอาแค่ไหน ก็เป็นเรื่องที่จะต้องตัดสินใจกันในขั้นของการบัญญัติกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือกติกาสังคมซึ่งต้องทำเพื่อเกื้อหนุนจริยธรรม หมายความว่า การวางกฎเกณฑ์หรือกติกาสังคมของเรานั้นเป็นบัญญัติธรรม และบัญญัติธรรมนั้น ควรจะเป็นหรือจะต้องเป็นเครื่องสนับสนุนจริยธรรม เพื่อช่วยให้จริยธรรมดำรงอยู่ในสังคม ให้คนอยู่กันด้วยความดีงาม มีความสงบสุข

ทีนี้หันมาดูหลักจริยธรรม หลักจริยธรรมบอกว่ามนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรทำลายชีวิตกัน เพราะเป็นหลักความจริงหรือสัจธรรมว่า ชีวิตแต่ละชีวิตรักตัวเอง รักสุขเกลียดทุกข์ กลัวภัยกลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น ถ้าพูดให้เข้ากับภาษาปัจจุบันก็ถือว่ามนุษย์แต่ละคน แม้แต่ที่เป็นสัตว์แรกเกิด ก็มีสิทธิในชีวิตของตนเองก็เลยเกิดเป็นปัญหาขัดแย้งซ้อนเข้ามาว่าจะเอาอย่างไร คนเดี๋ยวนี้พบกับปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่นในเรื่องสิทธิของแม่ กับสิทธิของลูก

ก่อนจะพูดต่อไป ขอสรุปหลักการใหญ่ที่พูดมาเมื่อกี้นี้ก่อนว่า ตอนนี้เราได้พูดถึง*บัญญัติธรรม*(กฎเกณฑ์หรือกติกาของสังคมหรือวินัย) *จริยธรรม* (หลักการดำเนินชีวิตหรือเป็นอยู่ที่ดีงามเกื้อหนุนต่อสันติสุขที่แท้ของชีวิตและสังคม) และ*สัจธรรม* (ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาเป็นกฎของธรรมชาติ) บัญญัติธรรมที่ดีจะต้องเป็นเครื่องเกื้อหนุนค้ำจุนจริยธรรม และจริยธรรมที่แท้ก็ต้องตั้งอยู่บนฐานของสัจธรรม โดยนัยนี้ บัญญัติธรรมที่เกื้อหนุนจริยธรรม ก็ต้องสอดคล้องกับสัจธรรมด้วย

จะเอาอย่างไร ก็ให้รู้หลักไว้ก่อน

ทีนี้ หันกลับไปพูดถึงตัวอย่างปัญหาความขัดแย้งระหว่างสิทธิของลูกกับสิทธิของแม่ต่อไปอีก แม่ก็ว่านี่เป็นลูกของฉัน อยู่ในท้องของฉัน ฉันเป็นเจ้าของ ฉันจะทำอย่างไรก็เป็นเรื่องของฉัน แต่เด็กไม่มีโอกาสพูด และก็ยังพูดไม่เป็น ถ้าเขาพูดได้ เขาก็คงบอกว่า เอ๊ะ นี่ชีวิตของฉัน ใครจะมาล่วงละเมิดไม่ได้ จะบอกว่าแม่เป็นผู้ให้กำเนิด ก็คล้ายๆ จะเป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ว่า *พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร* มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร

ศาสนาพราหมณ์ถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ แต่พระพุทธเจ้ายกฐานะของพรหมนี้มาให้แก่บิดามารดา เพราะถือว่าเป็นผู้มีพระคุณในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการให้กำเนิด เป็นการยกให้ในเชิงภาษาเทียบเคียงเพื่อสนับสนุนคุณค่าทางจริยธรรม ไม่ใช่หมายความว่าเป็นผู้ให้ชีวิตอย่างสิ้นเชิง ไม่ใช่เป็นเจ้าของชีวิต ในตอนอธิบายท่านก็ให้ความหมายว่าเป็นผู้แสดงโลกแก่บุตร ถ้าไม่มีพ่อแม่ ลูกก็ไม่ได้เห็นโลก อันนี้ก็เป็นอุปการะในฐานะผู้มีพระคุณ แล้วท่านก็เพิ่มความหมายเชิงจริยธรรมเข้าไปอีกว่า ที่ว่าเป็นพระพรหม ก็เหมือนพรหมที่มี ๔ หน้า

หน้าทั้งสี่ได้แก่บทบาท ๔ อย่างของพ่อแม่ที่เป็นไปตามคุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถ้าพ่อแม่ไม่มีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ความเป็นพ่อแม่ก็ไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นพระพรหมโดยสมบูรณ์ พ่อแม่จึงต้องมีคุณธรรมด้วย

การที่ท่านยกพ่อแม่ให้เป็นพรหมก็อาศัยหลักความจริงเกี่ยวกับความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างพ่อแม่กับลูก แล้วชี้บ่งไปยัง

จริยธรรม เพื่อจะให้ทำหน้าที่ของบิดามารดาที่ดี แต่ตัวชีวิตที่แท้จริงก็เป็นชีวิตของเด็กเองนั้นแหละ จะถือว่าเป็นสิทธิของพ่อแม่ได้อย่างไร พ่อแม่เป็นแต่เพียงผู้ให้กำเนิด และคำว่าให้กำเนิดในที่นี้ ก็หมายความว่าช่วยให้เขาได้เกิด แต่เรายอมรับว่าสัตว์ที่เกิดนั้นเป็นสัตว์มีจิตของเขา และเป็นผู้ที่มาเกิดจากภพอื่นด้วย เขาจึงเป็นเจ้าของชีวิตของเขาเอง

นี่ก็เป็นเรื่องราวแง่ต่างๆ ที่เราจะต้องพิจารณาต่อไป เอาเป็นว่าในขั้นที่หนึ่ง พุทธศาสนามีหลักการว่าอย่างนี้

๑. ในแง่ของหลักความจริง พุทธศาสนามองความจริงว่าอย่างนี้ๆ ชีวิตเกิดขึ้นอย่างนี้ๆ ในทางนามธรรม เริ่มแต่มีปฐมจิต คือปฏิสนธิวิญญาณ ในทางรูปธรรม เริ่มแต่เป็นกลลรูป

๒. ในแง่ของกฎเกณฑ์เพื่อสนับสนุนจริยธรรมว่า สำหรับพระภิกษุ ถ้าทำลายชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เป็นกลลรูปเป็นต้นไป มีความผิดร้ายแรง ถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ

เป็นอันว่าได้สองแง่ อย่างที่หนึ่งในแง่ความจริง (ของธรรมชาติ) อย่างที่สองในแง่กติกา(ของสังคม) ซึ่งในกรณีนี้ก็ต้องพิจารณาว่าเราจะเอาอย่างไรสำหรับสังคมมนุษย์ในส่วนของชาวบ้านที่ไม่ใช่พระภิกษุ แต่มีหลักยืนตัวอยู่ว่า เมื่อทำอะไรก็ต้องยอมรับความจริงของสิ่งที่ทำนั้น ถ้าอะไรเป็นบาปเป็นโทษก็ต้องยอมรับว่ามันเป็น ไม่ใช่ไปหลอกตัวเอง ไม่ใช่เอาความปรารถนาของตัวเป็นตัวกำหนด ต้องแยกส่วนแยกตอนให้ถูก

ในเรื่องจริยธรรมนี้คนทั่วไปมักจะยุ่ง และสับสนกัน เพราะจริยธรรมบางประเภทเป็นจริยธรรมแบบเทวบัญชา คือเป็นคำสั่ง

มาจากสวรรค์ อะไรจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่ท่านจะสั่งว่าอย่างไร การกระทำใดจะเป็นความผิดหรือไม่เป็นความผิดก็อยู่ที่ว่าท่านจะบัญญัติให้เป็นอย่างไร แต่ในพระพุทธศาสนาถือว่าอะไรจะเป็นอย่างไรก็อยู่ที่ตัวความจริงต่างหาก ตัวความจริงที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติของมัน ไม่ขึ้นต่อคำสั่งบังคับของใคร เมื่อความจริงนั้นเป็นอย่างไร เราก็มาพูดกันถึงตัวความจริงนั้นขั้นหนึ่งก่อน ต่อจากนั้นก็มาตกลงกันว่า สำหรับการกระทำของมนุษย์เราจะเอาอย่างไร โดยอิงอาศัยความจริงนั้นในการตัดสินใจ แล้วก็รับผิดชอบต่อความจริงนั้น ถ้ามันเป็นโทษเป็นความผิดก็ต้องยอมรับ

ทีนี้ข้อพิจารณาต่อไปซึ่งจะเป็นประโยชน์มากสำหรับประกอบการตัดสินใจในขั้นกระทำการก็คือ หลักวินิจฉัยความจริงที่ว่า การกระทำใดมีโทษมากหรือโทษน้อย บาปมากหรือบาปน้อย เช่นการฆ่าสัตว์ เป็นคำพูดกลางๆ มีความหมายรวมถึงการฆ่ามนุษย์ด้วย แล้วก็มีข้อพิจารณาต่อไปว่าฆ่าสัตว์ใดและอย่างไรมีโทษมากหรือโทษน้อย ท่านมีหลักให้พิจารณาโดยแยกออกไปว่า

๑. ดูที่ตัวสัตว์นั้นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อย มีโทษมากหรือโทษน้อย ถ้าสัตว์นั้นมีคุณความดีมาก เช่น บิดา มารดา เมื่อฆ่าก็เป็นบาปมากมีโทษมาก ผู้ใดมีคุณประโยชน์ต่อสังคมมาก มีคุณธรรมมาก เราไปฆ่าก็เป็นบาปมาก ถ้าฆ่ามนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีมาก ก็เป็นบาปมากกว่าฆ่าสัตว์ดิรัจฉานซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีงามได้น้อย ระหว่างสัตว์ดิรัจฉานด้วยกัน ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การฆ่าก็เป็นบาปน้อย แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็คือการทำลายชีวิตทั้งนั้น อันนี้

ต้องยอมรับความจริง เป็นการยอมรับขั้นหนึ่งว่ามีการฆ่า แต่แยกได้ในแง่ที่ว่ามันเป็นบาปมากหรือบาปน้อย

๒. ดูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ถ้าทำด้วยกิเลสแรง มีความรู้สึกเกลียดชัง เคียดแค้น มุ่งร้าย มุ่งจะทำลาย กลั่นแกล้ง รังแก ข่มเหง เบียดเบียน อย่างนี้ถือว่าเป็นบาปมากมีโทษมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรง หรือมีเจตนาในทางที่ดี ก็มีโทษน้อย เช่นในกรณีของคนที่ป้องกันตัวเป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีเจตนามุ่งร้ายทำลายใคร ไม่ได้ทำด้วยเจตนาที่จะเบียดเบียนคนอื่น

๓. ดูที่ความเพียรพยายาม ถ้ามีการตระเตรียมการ มีการวางแผนอย่างเอาจริงเอาจัง ทำด้วยความหมายมั่นอย่างรุนแรง จองล้างจองผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิกรา ก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลส เช่นโกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่า

นอกจากนี้ ในกรณีของสัตว์ดิรัจฉาน โดยทั่วไปยังบาปน้อยบาปมากต่างกันตามขนาดร่างกายของสัตว์นั้นๆ ด้วย เพราะฆ่าสัตว์ใหญ่ การลงมือหรือการกระทำก็ใหญ่ แรงกระทบต่อจิตก็มาก ฆ่าสัตว์เล็ก การลงมือหรือการกระทำก็เล็กน้อย แรงกระทบต่อจิตหรือความไหวของจิตก็น้อย

นี่เป็นหลักการตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นตัวอย่างของเกณฑ์ที่จะใช้ในการวินิจฉัย

ตกลงว่าหลักใหญ่ ก็มี

๑. ความจริง

๒. การตัดสินใจทำ

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า **หนึ่ง** ความจริงที่พึงรู้ **สอง** กรรมหรือกิจที่พึงตัดสินใจกระทำ สองอย่างนี้สัมพันธ์กัน เพราะข้อสองต้องอาศัยข้อหนึ่ง

พูดไปพูดมา นี่ก็บ่ายโมงแล้ว ถ้าไม่มีอะไร ก็จะให้เป็นเวลาของการซักถามข้อสงสัยต่อไป

ถาม – ตอบ

ถาม คำว่า *คันธัพพะ* เป็นอันเดียวกับปฐมวิญญาณหรือไม่

ตอบ เวลาพูดถึง*คันธัพพะ*จะไม่พูดถึงปฐมจิต เพราะเป็นการพูดถึงสัตว์ทั้งตัวที่มีปฐมจิตรวมอยู่ด้วยแล้ว ฉะนั้นคันธัพพะจึงเป็นคำที่ครอบคลุม พูดอีกอย่างหนึ่งว่า คันธัพพะ เป็นคำพูดตามสำนวนพระสูตร ที่ใช้คำพูดตามภาษาสามัญ เรียกคนทั้งตัว แทนที่จะพูดถึงจิตที่เป็นสภาวะแบบอภิธรรม

ถาม ในการผสมเทียมในหลอดแก้ว ใช้ไข่ทีละหลายใบประมาณ ๕๐ ฟอง ซึ่งได้จากการใช้ยาฮอร์โมน กระตุ้นให้มีการตกไข่ทีละหลายๆ ฟอง ผสมกับเชื้อในหลอดแก้ว แล้วเก็บในตู้อบ ซึ่งมีการควบคุมปัจจัยต่างๆ ให้ใกล้เคียงกับสภาพในมดลูกตามธรรมชาติ หลังจากนั้น ๑๘ ชั่วโมง จะมีการรวมตัวกันของไข่และเชื้ออสุจิเป็นเซลล์เดียว มี ๒ นิวเคลียส จากพ่อหนึ่ง และจากแม่หนึ่ง ซึ่งจะรวมเป็นนิวเคลียสเดียวในเวลา ๒๒–๒๔ ชั่วโมง แล้วจะแบ่งเป็น ๒, ๔, ๘, ๑๖, ๓๒ เซลล์ต่อไป ในเวลา ๕–๖ วัน ถ้าเป็นในธรรมชาติจะมีการ

เคลื่อนตัวของตัวอ่อนนี้ มาที่มดลูกและมีการฝังตัวที่ผนังมดลูกในวันที่ ๗ อยากจะถามว่าตอนไหนที่เป็นการเริ่มต้นของชีวิต คือช่วง ๑๘ ชั่วโมง เมื่อเซลล์ของพ่อและแม่รวมกัน หรือตอน ๒๒-๒๔ ชั่วโมง เมื่อนิวเคลียสจากเซลล์ของพ่อและแม่รวมกันเป็น one-cell zygote ตอนนี้หรือเปล่าที่ปฏิสนธิวิญญาณเข้ามาร่วมด้วย

ตอบ จุดนี้ท่านพูดไว้เพียงเท่าที่อาตมาเอามาเล่าข้างต้นนี้ และเราก็มีสิทธิที่จะมาวิพากษ์วิจารณ์กัน อาตมาไม่ใช่ผู้ตัดสินแน่นอน เราเอาหลักมาพูดกันว่า ปฐมจิตนั้นเอาตามที่ท่านว่า ชื่อว่า *มนุสฺสวิคฺคหํ* นั้น ตั้งแต่จิตอันเป็นปฐม คือวิญญาณแรก ปรากฏขึ้นในครรภ์มารดา และอธิบายต่อไปว่า ปฐมจิตนั้นพร้อมด้วยอรูปขันธ์ทั้ง ๓ ที่ประกอบพร้อมกับปฐมจิตนั้น กับทั้งกลลรูปที่เกิดพร้อมกับปฐมจิต ท่านไม่ได้บอกละเอียดชี้เฉพาะลงไปว่าจุดเริ่มกลลรูปนั้นอยู่ตรงไหน ท่านเพียงแต่ให้ทราบแบบคำพูดสามัญว่า องค์ประกอบฝ่ายบิดากับองค์ประกอบฝ่ายมารดามาผนวกเข้ากัน ไม่ได้บอกชัดเจนแบบวิชาการ คงเป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาวิเคราะห์กันอีกที

ถาม คือที่พบนี่เพราะว่า เวลาแพทย์จะต้องทำการต่อตัวอ่อนเช่นระยะที่เป็น ๔ เซลล์ แล้วตัวอ่อนนั้นมีคุณภาพไม่ดีพอที่จะใส่เข้าไปในโพรงมดลูก เราก็จะทิ้งไป ถ้าถือว่าตัวอ่อน ๔ เซลล์เป็นมนุษย์แล้ว ก็เท่ากับเป็นปาณาติบาต หรือเอาตัวอ่อนนั้นมาทำการศึกษาวิจัยแล้วตัวอ่อนนั้นตายไปจากการทดลอง(ก็เช่นกัน)

ตอบ การชี้ชัดนี้ คงต้องช่วยกัน เพราะท่านให้หลักไว้เป็นกลางๆ คือบอกว่า องค์ประกอบ ๓ อย่าง ประชุมพร้อม มารดามีอุตุฝ่ายมารดากับฝ่ายบิดาบรรจบกัน แล้วก็มีคันธัพพะเข้าไปตั้ง

หมายความว่าคันธัพพะก็อาศัยการบรรจบกันขององค์ประกอบฝ่ายมารดา กับฝ่ายบิดานั่นแหละ จึงเข้าไปตั้ง เข้าไปอยู่ เมื่อมองดูตามตัวอักษรล้วนๆ ก็มีแต่ว่าองค์ ฝ่ายบิดากับองค์ฝ่ายมารดาผนวกกัน องค์ ๒ นั้น ผนวกกันเมื่อไร คันธัพพะก็เข้าไปตั้ง ไม่น่าจะต้องรอการไปฝังตัวที่ผนังมดลูก

ถาม ในกรณีที่เราใช้ไข่ประมาณ ๒๐ ฟอง แล้วเอาเชื้อผู้ชายแสนตัวเข้าไปผสมกัน สมมุติว่า ๑๐ ฟองมีการผสมกัน ส่วนอีก ๑๐ ฟอง ไม่มีการปฏิสนธิ นั่นหมายความว่าปฏิสนธิวิญญาณมีจำนวนจำกัด จะอธิบายในแง่ของเรื่องกรรม หรือจำนวนจำกัดของปฏิสนธิวิญญาณอย่างไร อะไรทำให้ มีการปฏิสนธิหรือไม่อย่างไร

ตอบ เหตุอย่างหนึ่งน่าจะเป็นด้านพีชนิยาม แต่ก็มีเหตุปัจจัยอื่นด้วย ซึ่งควรพิจารณาตามกฎธรรมชาติที่ทางพระได้แยกไว้เป็น ๕ นิยาม คือ

๑. *อุตุนิยาม*กฎเกณฑ์ฝ่ายสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ ซึ่งเป็น physical law

๒. *พีชนิยาม* กฎเกณฑ์ ฝ่ายตัวพืช พืชพันธุ์เป็นอย่างไร มีความสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ เป็นต้น เป็นตัวที่มีคุณสมบัติ พร้อมหรือเปล่า

๓. *จิตตนิยาม* กฎเกณฑ์ฝ่ายการทำงานของจิต

๔. *กรรมนิยาม* กฎเกณฑ์ฝ่ายการกระทำ อันเนื่องจากเจตน์จำนงของมนุษย์ ที่เรียกว่า กรรม

๕. *ธรรมนิยาม* กฎทั่วไปแห่งเหตุและผล

ทีนี้ เราก็มาดูในด้านที่หนึ่งว่า ถ้าอุตุคือสภาพแวดล้อมไม่อำนวยก็เกิดไม่ได้ สภาพแวดล้อมต้องเอื้อด้วย เช่น อุณหภูมิเป็นต้น ถ้าข้อนี้ไม่ได้ ก็เกิดไม่ได้

ต่อไปในด้านพีชนิยามคือฝ่ายพืชอาจมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ฝ่ายตัวเชื้อ (sperm) มีคุณสมบัติพอไหม แข็งแรงพอไหม มีปัญหาบกพร่องอะไรหรือเปล่า นี่ก็อาจเป็นตัวประกอบได้อย่างหนึ่ง ต่อไปจึงเข้าสู่องค์ประกอบฝ่ายจิต

ถาม คือผมสงสัยว่า ตัวสเปอร์มก็เหมือนๆ กันใส่เข้าไปแสนตัว ไข่ น้ำเลี้ยงตัวอ่อน สภาพแวดล้อมก็เหมือนกันหมด ดูเหมือนว่าเราควบคุมทุกอย่างให้ใกล้เคียงกัน จะเป็นไปได้ไหมว่าไม่มีวิญญาณส่งมา

ตอบ ในแง่นี้คงพูดยาก เพราะว่าในแง่พีชนิยามก็ยังไม่ชัดเจนพอ นิยามอื่นๆ ก็ยังไม่ได้พิจารณา ยังไม่สามารถตัดสินองค์ประกอบเหล่านี้ทั้งหมด ปัจจัยฝ่ายอุตุนิยาม ฝ่ายพีชนิยาม ฝ่ายจิตตนิยาม จะต้องพร้อมด้วยกันทั้งนั้น อันนี้เราจะต้องวิเคราะห์ออกมาให้ชัดเจนทุกอย่าง จึงเป็นเพียงเรื่องที่จะต้องศึกษาต่อไป ตอนนี้คงพูดได้แต่ว่า มีความเป็นไปได้อย่างนั้น

ถาม ปฏิสนธิวิญญาณนี่มีเป็นคำภาษาอังกฤษว่าอย่างไร

ตอบ ภาษาอังกฤษบางทีใช้คำว่า relinking consciousness อันนี้ ยังไม่ถึงกับเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป relinking ก็คือเข้าไปเชื่อมใหม่ แปลตรงตามภาษาบาลีทีเดียวเลย คือภาษาบาลี *สนธิ* แปลว่า ต่อ *ปฏิ* แปลว่า ใหม่ หรืออีกครั้งหนึ่ง หมายความว่า ท่านถือเป็นเรื่องของการเกิดดับของจิตที่เป็นไปอยู่เรื่อยๆ ตามธรรมดา

จะมีพิเศษก็เพียงว่าตอนนี้เป็นเหตุการณ์ที่มีการเชื่อมต่อเข้ากับภพใหม่ แต่ความจริงจิตก็เกิดดับตลอดเวลาเป็นเรื่องธรรมดา คือตัวศัพท์ไม่มีคำว่าเกิด แปลตรงตามศัพท์ก็แค่ว่าเชื่อมใหม่ ภาษาอังกฤษจึงใช้คำว่า relinking เลยแปลว่า relinking consciousness แต่หนังสือบางเล่มก็ใช้คำง่าย ๆ ให้เข้ากับความเข้าใจสามัญว่า rebirth-consciousness

ถาม ในกรณีที่ตัวอ่อนที่เราเลี้ยงไว้ มีบางตัวตายไป หรือเอาไปใส่ในโพรงมดลูก ไม่สามารถฝังตัวแล้วเสียชีวิตไป จะอธิบายในแง่ว่า ตัวอ่อนนั้นตายเพราะสิ้นกรรมได้หรือไม่

ตอบ ถ้ามองอย่างกว้าง ๆ การที่จะตายนั้นตายได้ตลอดทุกระยะ หมายความว่า ตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นตัวมาแล้ว มันมีโอกาสที่จะตายได้เสมอ ไม่เฉพาะแต่เมื่ออยู่ในครรภ์มารดา ถึงแม้คลอดออกมาแล้วจนแก่เฒ่า ก็ตายได้ทุกเวลา ตัวอ่อนก็เป็นขั้นก่อนหน้าของเด็กอ่อน และอยู่ในระยะที่น่าจะอ่อนแอทางด้านกายภาพ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ว่าจะมีการตายได้ แต่ข้อสำคัญก็คือว่าปัจจัยส่วนไหนที่ทำให้เกิดการตาย เพราะว่าบางทีเขายังไม่สมควรตายก็ตาย เหมือนอย่างคนเราที่โต ๆ แล้วนี่แหละ บางทีก็ตายเมื่อยังไม่ถึงเวลาที่สมควร ในกรณีอย่างนั้น ถือว่าตายเพราะกรรมเข้าไปตัดรอน ท่านเรียกว่าอกาลมรณะ แต่ถ้าตายเมื่อถึงเวลาอันควรอาจเป็นเพราะสิ้นบุญ หรือเพราะสิ้นอายุ ท่านเรียกว่า กาลมรณะ

ถาม การคุมกำเนิดในปัจจุบันมีหลายวิธี มีทั้งยากินยาฉีดแล้วยังมีการใช้ห่วงอนามัยใส่เข้าในโพรงมดลูกเพื่อเป็นกลไกทำให้ไม่เกิดการตั้งครรภ์ ไม่ให้ตัวอ่อนฝังตัว ถ้าเราคิดว่าตัวอ่อนนั้นมีชีวิต

แล้ว การที่แพทย์ขัดขวางไม่ให้ตัวอ่อนฝังตัวได้ จนตัวอ่อนต้องตายไป จะเป็นปาณาติบาต หรือไม่

ตอบ อันนี้ก็จะมีปัญหาได้เหมือนกัน เพราะว่าถ้ามีการประชุมขององค์ประกอบทั้งสามแล้วก็ถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มต้นแล้ว การขัดขวางไม่ให้ที่อาศัย ก็เป็นการไปพรากหรือทำลายปัจจัยฝ่ายอุตุนิยาม ทั้งที่ปัจจัยฝ่ายพีชนิยาม และฝ่ายจิตตนิยามก็พร้อมแล้ว เมื่อไม่ยอมให้มีปัจจัยฝ่ายอุตุนิยามมาช่วย ก็เลยทำให้ชีวิตสืบต่อไม่ได้ ถ้าทำให้ชีวิตนั้นสืบต่อไปไม่ได้ด้วยเจตนา ก็ย่อมเป็นปาณาติบาต

ถาม เกี่ยวกับเรื่องกรรม จากพจนานุกรมของท่านอาจารย์ กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ ถ้าการกระทำนั้นไม่ประกอบด้วยเจตนาหรือตั้งใจ เช่น ขับรถไป หมาวิ่งตัดหน้ารถ รถชนหมาๆ สิ้นชีวิต หรือว่าขับรถไปมืดมาก มีคนข้ามถนนหรือขี่จักรยานมาแล้วไม่เปิดไฟท้ายรถ เราชนเขาตาย ถ้าจิตของเราขณะนั้นนิ่งมาก คือไม่มีจิตเศร้าหมอง การกระทำนั้นถือว่าไม่เป็นกรรม เมื่อไม่มีกรรมก็ไม่มีคนรับกรรม กรุณาอธิบาย

ตอบ กรรมก็มีความละเอียดเหมือนกัน เราต้องยอมรับก่อนว่าจิตของเรามีความละเอียดมาก ความละเอียดอ่อนนี้บางครั้งแม้แต่ตัวเองก็ไม่รู้สึก เราพูดแบบกว้างๆ ก่อนว่าในกรณีนั้นถือว่าไม่มีเจตนา ก็ไม่เป็นกรรมที่ชัดเจนออกมา เหมือนกับเราเดินไปเดินมาทำธุระ ก็มีการเหยียบสัตว์เล็กสัตว์น้อยตายไปบ้างโดยไม่ได้เจตนา แต่ยังมีกรรมอีกชนิดหนึ่ง ท่านเรียกว่า *กตัตตากรรม* แปลว่า กรรมสักว่าทำ คือความจริงมันมีเจตนาอยู่ แต่เจตนามันอ่อน ไม่ใช่เจตนาโดยตรงอย่างนั้น แต่เป็นเรื่องของจิตที่ยังมีความประมาทอยู่ ความ

ประมาทนี้ท่านถือว่าเป็นเจตนาเหมือนกัน

ยกตัวอย่างง่ายๆ เราขุดบ่อน้ำบ่อหนึ่งไว้หลังบ้านของเรา ซึ่งเป็นสิทธิของเรา เป็นบ้านของเรา แต่บ่อน้ำนั้นเปิดโล่ง อาจจะมีคนมาตกตายได้ เรามีความรู้อยู่เข้าใจอยู่ และเรานึกถึงอยู่ด้วยว่า เอนี่! คนอาจจะมาตกตายได้ เราควรจะได้เอาอะไรมาป้องกัน ทำรั้วกั้น หรืออย่างน้อยทำสัญญาณอะไรไว้ แต่เราก็เรื่อยเปื่อยไม่ได้ทำ แล้วเกิดมีคนมาตกตายจริงๆ อย่างนี้ถือว่าพ้นกรรมไหม อย่างนี้ถือว่าไม่ผิดศีล เพราะไม่มีเจตนาจะฆ่าเขา และก็ไม่เป็นกรรมชนิดเด่นชัด แต่ก็ยังไม่พ้นกรรมโดยสิ้นเชิง แม้เจตนาที่จะฆ่านั้นไม่มี แต่มันมีเจตนาที่เรียกว่าความประมาทผสมอยู่ ที่ว่ารู้อยู่ว่าสิ่งนี้อาจจะเกิดขึ้นได้แล้วก็ปล่อยไว้ละเลยไว้ (คล้ายกับเจตนาปล่อยให้ตาย หรือเจตนาเอื้อโอกาสให้มีการตาย) ตัวความประมาทนี้จึงทำให้ยังไม่พ้นกรรม

แต่ในกรณีที่เราได้พยายามทำของเราอย่างดีเต็มที่แล้ว เท่าที่วิสัยแห่งสติปัญญาของเราจะทำได้ เราก็พูดได้ว่าไม่เป็นกรรม หรือกรรมนั้นแทบจะไม่มีหรือมีน้อยเหลือเกิน ฉะนั้น ให้เบาใจได้ คือไม่ต้องไปห่วงกังวล ถ้าไปห่วงกังวลก็จะเป็นกรรมอีก เพราะคิดวุ่น ด้วยความห่วงกังวลหวาดกลัว ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เราก็สร้างกรรมด้วยการคิดปรุงแต่งจิตอีก

ที่พูดว่ากรรมนั้นแทบจะไม่มีหรือมีน้อยเหลือเกิน ทั้งที่เราพยายามทำของเราให้ดีแล้วนั้น ก็เพราะจิตนี้มีความละเอียดมาก อย่างที่พูดมาแล้ว ความประมาทก็คือความขาดสติ ยิ่งจิตละเอียดมากมีสติไวพร้อมอยู่ ก็ยิ่งตัดความพลาดพลั้งจากความประมาทไปได้มากยิ่งขึ้น จนเมื่อมีสติพร้อมไวครองใจอยู่ตลอดเวลาเป็นปกติ จึง

จะพ้นจากความประมาทได้จริง ดังนั้น เมื่อพูดกันในระดับสมบูรณ์ คนทั่วไปซึ่งจิตยังมีความวุ่นอยู่มากบ้างน้อยบ้าง สติยังพร่องต่างๆ กัน จึงยังมีช่องให้เกิดความพลาดพลั้งจากความประมาทหรือขาดสติ ไม่อย่างหยาบก็อย่างละเอียด และจึงพูดไว้ข้างต้นว่ากรรมแทบไม่มี หรือมีน้อยเหลือเกิน อาจจะยังไม่พ้นเป็นกรรมโดยสิ้นเชิง

เอาเป็นว่า ในกรณีอย่างนี้ เราต้องรู้ตระหนักในหลักความจริงไว้ว่า เอาละสำหรับตัวเราเองเรามีความมั่นใจชัดเจนว่า เราตั้งใจดี ไม่ได้ตั้งใจร้าย ไม่ได้คิดร้าย แต่ในเมื่อเรายังมีสติไม่สมบูรณ์ทีเดียว ถ้าเราจะมีความประมาทหลงเหลืออยู่บ้างในกรณีนั้น ก็เอามาใช้เป็นปัจจัยในการพัฒนาตนต่อไป สำหรับเรื่องในระดับลึกละเอียดอย่างนี้ เราก็ต้องไม่มองข้ามเหมือนกัน ถ้าเราไปตัดปล่อยวางใจเสียว่าเราพ้นแล้ว ก็จะไม่เอาใจใส่ แล้วเราก็จะไม่พัฒนาตัวเองต่อไป แต่ถ้าเราเผื่อใจไว้สำรวจมองดูว่าเราอาจจะยังมีความประมาทอยู่บ้างในกรณีนั้นๆ เราอาจจะยังมีข้อบกพร่องตามประสาปุถุชน แล้วเราตั้งใจสำรวมระวังต่อไป ก็เกิดเจตนาที่เป็นกุศล พอเราตั้งใจเป็นกุศลว่าจะพยายามระมัดระวังไม่ประมาทฝึกฝนตนต่อไป ก็เกิดกุศลกรรมเป็นกรรมดีขึ้นมา เป็นทางของการพัฒนาต่อไป

รวมความในเรื่องนี้ว่า จุดสำคัญจะต้องวางใจให้ถูกต้อง เมื่อมองกว้างออกไป โลกมนุษย์ก็เป็นอย่างนี้ เป็นโลกแห่งกรรมดีและกรรมร้ายคลุกเคล้ากันไป ถ้าเราตั้งใจทำความดี ไม่มีเจตนาทำกรรมชั่ว ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายใครในระดับทั่วๆ ไป ก็ควรพอใจไปขั้นหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเราพอใจเสร็จไปเสียเลย เอาแค่นั้น ก็จะทำให้ไม่ได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองต่อไป (กลายเป็นความประมาทอย่างหนึ่ง) ดัง

นั้น ในการที่เกิดเหตุการณ์อย่างนี้แล้ว การปฏิบัติที่ถูกต้อง คือ อย่าไปมัวครุ่นคิดห่วงกังวลขุ่นมัวเศร้าหมองอยู่ไม่รู้จักจบ ก็จะกลายเป็นอกุศลกรรมมากขึ้นด้วย แล้วก็เลยไม่ได้ทำกุศลด้วย ทางที่ถูก เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ต้องหันกลับมาตั้งใจทำกุศลให้เพิ่มจนมากกว่าอกุศล อย่างน้อยก็เอาเหตุการณ์มาเป็นเครื่องเตือนตนให้ตั้งใจระมัดระวังฝึกฝนตนและทำความดีอื่นๆ ต่อไป ให้กลายเป็นความคิดในทางกุศล เป็นกรรมดีซึ่งเป็นส่วนของการพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป ถ้าทำได้อย่างนี้ กรรมดีหรือกุศลที่เกิดขึ้นยังจะมากกว่าอกุศลกรรมที่มีเพียงเส้นฝอย และเราก็จะพัฒนายิ่งขึ้นต่อไปด้วย

ถาม ในทางการแพทย์ เรื่องการทำแท้งนี่เป็นที่ยอมรับกันถ้าทำเพื่อความปลอดภัยของมารดา คือมารดาตกอยู่ในอันตราย และพิจารณาแล้วเห็นว่าต้องทำแท้ง ก็เป็นที่ยอมรับกันสำหรับการทำแท้งนั้นว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ แต่กฎเกณฑ์ของสังคมหรือกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมถือว่าควรทำ แต่ผู้ทำก็ต้องยอมรับผลของกรรมที่จะเกิดขึ้น เช่นเดียวกับทหารในการต่อสู้กับข้าศึกเพื่อป้องกันประเทศนั้น ก็ต้องมีการฆ่ากันทั้งที่ไม่มีเหตุผลเป็นการส่วนตัว ในกรณีอย่างนี้ในแง่ของศีลธรรมหรือจริยธรรมจะมีข้อคิดเห็นอย่างไร

ตอบ ในกรณีนี้ก็เหมือนกับเป็นทางเลือกว่า เมื่อจะต้องเสียทั้งสองอย่าง เอาอย่างนี้ก็เสีย เอาอย่างนั้นก็เสีย แล้วจะเลือกเอาเสียอย่างไหน ตามหลักสามัญก็ต้องว่าเลือกเอาอย่างที่เสียน้อยกว่า เช่น ระหว่างแม่กับลูก ถ้าหากว่าเอาลูกไว้แม่ก็ตาย หรือถ้าเอาแม่ไว้ลูกก็ตาย นี่ก็เป็นเรื่องของทางเลือก ในทางจริยธรรมก็มีคำสอนว่า เพื่อประโยชน์สุขที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่กว่า พึงสละประโยชน์สุขที่มีคุณค่า

น้อยกว่า อะไรทำนองนี้ คือ หลักประโยชน์มากประโยชน์น้อย เป็นกรณีของทางเลือกที่ต้องตัดสินใจ

แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม ต้องยอมรับความจริงของการเสียแม้แต่เล็กน้อยที่เกิดขึ้น การที่เรายอมรับความจริงจะทำให้มีความรับผิดชอบอยู่ แล้วจะทำด้วยความระมัดระวัง ไม่มักง่าย ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่ทำแบบสบายใจ และจะทำให้มีการคิดเพียรพยายามหาทางปรับปรุงแก้ไข ทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น จนกระทั่งได้ทั้งสองอย่าง ไม่ต้องเลือกเอาอย่างหนึ่งเสียอย่างหนึ่ง นี่คือหนทางของการพัฒนามนุษย์ต่อไป แต่ในทางตรงข้าม ถ้าเราไม่ถือว่าสิ่งนี้มีชีวิต หรือไม่เห็นว่าเรื่องนี้มีความสำคัญ ก็จะคิดว่า เออ ทำไปเถอะ เราไม่ต้องรับผิดชอบ ไม่ต้องไปใส่ใจ ทำอย่างไรก็ได้ อันนี้ก็จะทำให้เกิดปัญหายิ่งขึ้นเป็นทางเสื่อมของมวลมนุษย์ต่อไป

ฉะนั้น ท่านให้ยอมรับความจริงเสียก่อน ทีนี้เราก็มาตัดสินใจในแง่ของการกระทำ แล้วก็ยอมรับผิดชอบต่อการกระทำของเราด้วย แต่เรามีเหตุผลในการทำอย่างดีที่สุดของเราแล้ว เมื่อเราตัดสินใจด้วยความมีเหตุผลอย่างดีที่สุด เราก็จะมีความอุ่นใจของเรา พร้อมทั้งเผื่อใจไว้สำหรับการที่จะทำให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก อย่างนี้จะเป็นความดีทั้งแก่ชีวิตของตนและเป็นผลดีแก่สังคม เป็นการก้าวหน้าในวิถีทางของการพัฒนามนุษย์

ชีวิตมนุษย์นั้นโดยส่วนมากทีเดียวเป็นเรื่องของการเลือกตัดสินใจว่าจะเอาทางเลือกไหน ในการที่เราเป็นอยู่นี้ เรื่องราวและสถานการณ์ต่าง ๆ ก็จะมาในลักษณะที่เป็นทางเลือกที่ต้องตัดสินใจ สิ่งสำคัญก็คือขอให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเ

และยอมรับความจริง เราจึงมีหลักเกณฑ์ว่าบาปมากบาปน้อย ในการกระทำอย่างหนึ่งๆ แม้แต่เจตนาของคนก็ไม่เหมือนกันแล้ว คนที่มีเจตนาไม่ใส่ใจก็บาปมากอยู่แล้ว เมื่อเขาไม่คิดพิจารณาเหตุผลทำไปตามความสบายใจไม่มีความรับผิดชอบมันก็บาปมากขึ้น ถ้าทำด้วยความรู้สึกที่รับผิดชอบก็เป็นเจตนาที่ดีงามอยู่ในตัว

หลักวินิจฉัยแม้แต่แค่สองอย่างนี้ก็ช่วยได้มากแล้ว คือสัตว์นั้นมีคุณมากหรือมีโทษมาก หรือว่ามีคุณมากหรือมีคุณน้อย แล้วก็เจตนาเป็นอย่างไร เจตนาดีหรือเจตนาร้าย เจตนาแรงหรือเจตนาเบา นี่เป็นส่วนที่ช่วยตัดสินได้ นี่เป็นเรื่องของจริยธรรมในแง่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ต้องตัดสินใจที่จะถือเอาทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง เมื่อเรายอมรับความจริงแล้ว เราก็จึงมาถึงการวางกฎเกณฑ์กติกาของสังคมว่าจะเอาอย่างไร เพื่อให้ได้ผลทางจริยธรรมมากที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ โดยยอมรับความจริงนั้น กติกานี้เราวางขึ้นโดยมีเหตุผลของเราอย่างนี้ ว่าเรามองเห็นส่วนที่เป็นประโยชน์มากกว่าเป็นโทษอย่างไรบ้าง

กติกาสังคมแบบนี้ พอเรามีความจริงเป็นฐาน และวางไว้เพื่อค้ำชูจริยธรรมให้ได้ผลดีที่สุด แล้วเราก็ยุติกันได้ในขั้นหนึ่ง โดยเผื่อใจไว้สำหรับการพัฒนามนุษย์ต่อไป เพราะมนุษย์รุ่นหลังต่อไปอาจจะมีสติปัญญาและได้รับประสบการณ์ที่ถ่ายทอดต่อกันไปนี้จนสุกงอมมากขึ้น อาจจะมองเห็นเหตุผลและทางออกได้ดีกว่าเรา เขาจะได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงกฎเกณฑ์นั้นต่อไป กติกาสังคมนี่มันเปลี่ยนแปลงไปได้ แต่อย่างที่ว่าแล้วต้องตั้งอยู่บนฐานของการยอมรับความจริง และทำด้วยความรับผิดชอบจริงๆ เพื่อผลที่ดีที่สุดในทาง

จริยธรรม ทำด้วยความไม่ประมาท ไม่ทำไปแบบเอาง่ายๆ ลากเข้าหาตัวสะดวกตัวเข้าว่า

ขอย้ำว่า กฎเกณฑ์กติกาของสังคมไม่ใช่จริยธรรม แต่มันเป็นบัญญัติธรรม เรามักติดกับความคิดของตะวันตกจนแยกสองอย่างนี้ไม่ออก กติกาหรือบัญญัติธรรมนั้นสังคมวางกันขึ้น เพื่อให้ได้ผลดีทางจริยธรรมหรือเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงจริยธรรมได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำให้เกิดความดีงามแก่ชีวิตและสังคมให้มากที่สุด และกฎกติกาหรือบัญญัติธรรมนั้นๆ ก็ทำให้เข้าถึงหรือเข้าใกล้จริยธรรมได้มากบ้างน้อยบ้าง และเป็นเรื่องที่เราจะพิจารณาปรับปรุงพัฒนากันต่อไป เพื่อเข้าสู่จุดหมายคือให้จริยธรรมมีอยู่และสืบต่อไปในสังคมมนุษย์

ถาม การทำแท้งอาจตัดสินใจทำด้วยเหตุผลต่างๆ บางทีก็ไม่ใช่ทำเพื่อแม่ แต่เห็นว่าในรายนั้น ถ้าเด็กเกิดมาจะพิการ หลายท่านก็เห็นว่าควรทำแท้งเสีย เป็นการช่วยเด็กไม่ให้ต้องมีชีวิตที่ทนทุกข์ทรมาน กรณีอย่างนี้ บางทีตัดสินใจยาก จะมีหลักในการพิจารณาอย่างไร?

ตอบ เรื่องนี้ คงไม่มีคำตอบที่เด็ดขาดลงไปแง่เดียว ตอนแรกเรายอมรับความจริงก่อนแล้วว่าการกระทำนี้เป็นปาณาติบาต แต่การตัดสินใจในแต่ละกรณีอาจจะเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและคาดหมายผลยากมาก จึงเป็นเรื่องที่ยากจริงๆ อย่างไรก็ตาม ตอนแรกนี้ก็คงพูดเป็นแนวทางได้ว่า เรื่องนี้จะต้องมองให้กว้างมองให้ไกล และมองหลายแง่หลายมุม

ที่จะพูดต่อไปนี้ คงเป็นเพียงแง่คิดสำหรับประกอบการตัดสินใจเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจโดยตรง เวลาเราพิจารณาที่จะตัดสินใจเรื่องอย่างนี้ เรามักให้เหตุผลที่แสดงว่าเรามีความปรารถนาดี ทั้งต่อตัวเด็กและแก่สังคม เช่น เราจะพูดว่า เราตัดสินใจทำลายเด็กเสีย

๑. เพื่อประโยชน์แก่ตัวเด็กเอง จะไม่ต้องมีชีวิตที่ทนทุกข์ทรมานไปอีกยาวนาน

๒. เพื่อประโยชน์แก่สังคม เด็กจะได้ไม่ต้องเป็นภาระแก่สังคมที่จะต้องคอยโอบอุ้ม หรือเป็นเครื่องถ่วงสังคม

เหตุผลนี้ มองดูก็เป็นความจริงที่เห็นได้ชัดเจน แต่ถึงอย่างนั้น มันก็เป็นการมองด้านเดียว จากแง่มุมของเรา โดยเอาตัวเราเป็นเกณฑ์วัด ทีนี้ลองมองในแง่มุมอื่น เพื่อเป็นแง่คิดอีกด้านหนึ่ง ที่จะช่วยให้การมองทั่วรอบครอบทุกด้าน หรือหลายด้านมากขึ้น

มองในแง่ของเด็ก หรือตัวผู้ถูกกระทำ มีหลักธรรมดาว่า สัตว์ทุกตนรักชีวิต และรักสุขเกลียดทุกข์ ถ้าเป็นไปได้ทุกคนอยากมีชีวิตที่สมบูรณ์ มีร่างกายที่สมประกอบ แต่เมื่อไม่ได้อย่างนั้น แม้จะเป็นคนพิกลพิการ จะโดยกำเนิด หรือด้วยเหตุบางอย่างหลังจากเกิดแล้วก็ตาม จะเห็นว่าคนตาบอด หูหนวก มือเท้ากุด ขาลีบอย่างไรก็ตามก็ล้วนอยากมีชีวิตอยู่กันทั้งนั้นน้อยนักที่อยากตายคนที่อยากตายโดยมากเกิดจากปัญหาจิตใจมากกว่า ดังจะเห็นว่า คนที่คิดฆ่าตัวตายส่วนมาก เป็นคนที่มีร่างกายครบถ้วนเป็นปกติ แต่จิตใจตกอยู่ในสภาพวิปริตแปรปรวนผิดหวังเห็นชีวิตไม่มีความหมาย คนที่พิการทางกายยังคิดหวังอยากมีชีวิตอยู่ แต่คนที่ร่างกายดีจำนวนไม่น้อย

กลับมีจิตใจพิการสิ้นหวังและอยากตาย

ทีนี้ *มองในแง่สังคม* บ้าง เรามักคิดเพียงว่าคนที่ร่างกายพิกลพิการ จะช่วยตัวเองไม่ได้ หรือทำอะไรได้น้อย เป็นภาระแก่คนอื่น เป็นเครื่องถ่วงสังคม เช่นเงินทองที่จะเอาไปใช้พัฒนาประเทศก็ต้องเอามาใช้ดูแลคนเหล่านี้ แต่ความจริงก็ปรากฏให้เห็นว่า คนพิการมีศักยภาพที่พัฒนาให้กลายเป็นผู้สามารถสร้างสรรค์ได้ในสังคมที่ฉลาดรู้จักให้โอกาสและสนับสนุน ก็ปรากฏว่าคนพิการสามารถฝึกฝนพัฒนาตนให้ช่วยตัวเองได้ และทำอะไรๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมได้ โดยเฉพาะคนที่พิการด้านหนึ่ง อาจจะมีศักยภาพที่พัฒนาได้ดีพิเศษอีกด้านหนึ่ง ซึ่งทำให้คนพิการที่รู้จักฝึกฝนพัฒนาตนเองสามารถทำอะไรบางอย่างได้เก่งกว่าคนปกติทั่วไป บางทีถ้าสังคมรู้จักสนับสนุนอาจฝึกกลุ่มคนพิการให้ทำงานพิเศษบางอย่างแก่สังคม ที่คนปกติทำไม่ค่อยได้ เป็นกลุ่มผู้ชำนาญพิเศษด้านหนึ่ง

ที่น่าสังเกตยิ่งกว่านั้น คือ คนพิการไม่สมประกอบอาจจะเป็นภาระถ่วงสังคมบ้าง แต่โดยทั่วไปจะไม่เป็นภัยอันตรายต่อสังคม ในทางตรงข้ามคนที่ร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์แข็งแรงดีนี่แหละจำนวนมากเป็นคนพิการทางจิตใจ และคนพิการทางจิตเหล่านี้แหละที่ก่อปัญหาเป็นภัยอันตรายทำความเดือดร้อนและความเสื่อมแก่สังคมเป็นอย่างยิ่ง สังคมน่าจะให้ความสนใจแก่ปัญหาคนพิการทางจิตใจนี้ให้มาก เพราะมีจำนวนมาก และเป็นภัยอย่างยิ่ง สังคมที่พินาศไปแล้ว และจะพินาศต่อไป ไม่ใช่เป็นเพราะคนพิการทางกาย แต่เป็นเพราะคนที่พิการทางจิต

บางทีบางคนก็รู้สึกเกะกะขวางหูขวางตาหรือไม่สบายตา เมื่อเห็นคนร่างกายไม่สมประกอบ และไม่อยากให้สังคมมีภาพที่ไม่น่าดูอย่างนั้น เราอยากให้สังคมมีแต่คนที่มีร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์แข็งแรง แล้วก็เลยเห็นด้วยกับการปฏิบัติของสังคมบางถิ่นในอดีต ถ้ามีคนร่างกายไม่ปกติ ก็เก็บเอาไปกำจัดให้หมด อาตมาเมื่อเป็นเด็กก็เคยนึกชอบใจวิธีการแบบนั้น

แต่แล้วเราก็นึกไกลต่อไปอีกว่าคนแก่คนเฒ่าก็ไม่สมประกอบและไม่น่าดู เพราะฉะนั้นก็ควรจะเก็บเอาคนแก่คนเฒ่าไปเป็นปุ๋ยเสียให้หมดด้วย เสร็จแล้วก็นึกไกลต่อไปอีกว่า คนที่รูปร่างไม่สวยไม่งามหน้าตาขี้เหร่ ก็น่าจะเก็บเอาไปให้หมดเช่นเดียวกัน สังคมจะได้มีแต่ภาพที่สวยงาม

จากนั้นก็จะนึกไกลต่อไปอีกว่าควรจะต้องคัดเอาไว้เฉพาะคนที่สมบูรณ์แข็งแรงสวยงามถึงมาตรฐานที่ตั้งไว้เท่านั้น ความคิดนี้ก็เลยไม่สิ้นสุด และสังคมก็คงย่อยยับไปเสียก่อน (เวลานี้ มีวิชาพันธุวิศวกรรม หรือ genetic engineering ผู้เชี่ยวชาญเรื่องนี้บางคนบางกลุ่มก็คิดจะสร้างมนุษย์พันธุ์พิเศษชนิด superman ขึ้นมา ต่อไปข้างหน้า พวกซูเปอร์แมนก็คงต้องจัดการเก็บมนุษย์ธรรมดาให้หมด และหลังจากนั้น ก็คงจะมีการแยกกันอีก เป็นซูเปอร์แมนเกรด ๑ ซูเปอร์แมนเกรด ๒ ฯลฯ แล้วก็คงต้องจัดการเก็บกันต่อไปเรื่อยๆ)

ทีนี้ มองอีกด้านหนึ่ง ต่อไปวิทยาการต่างๆ เจริญก้าวหน้าต่อไปอีก วงการแพทย์คงจะทำอะไรได้อีก มากมายที่ยังทำไม่ได้ในปัจจุบัน และวิทยาการสมัยนี้ก็เจริญเร็วมากด้วย บางทีอีกไม่ช้าการแพทย์ก็อาจจะช่วยแก้ไขบำบัดความพิกลพิการที่เกิดขึ้นจากกำเนิดที่

บกพร่องเหล่านี้ได้ดีขึ้น แต่อันนี้เป็นเพียงข้อที่น่าจะคำนึงถึงในเวลาตัดสินใจ ไม่ถึงกับเป็นเหตุผล

ที่ว่ามานี้ ไม่ใช่จะให้ถือเป็นหลัก แต่เป็นเพียงการเสนอตัวอย่างแง่มุมอย่างอื่นที่อาจจะคิดไปได้ เพื่อให้การมองปัญหาและการแก้ปัญหามีลักษณะกว้างไกลและครอบคลุมยิ่งขึ้น เพราะเรื่องราวต่างๆ ที่เราประสบนั้น ถ้ามองแง่ลบ ก็เห็นด้านลบมากขึ้นๆ ถ้ามองแง่บวก ก็เห็นด้านบวกเพิ่มขึ้นๆ จึงควรมองให้ครบทั้งลบและบวก

ข้อสำคัญที่ขอย้ำก็คือ การตัดสินใจและการปฏิบัติในเรื่องนี้ไม่ควรให้มีลักษณะที่เป็นการปิดทางการพัฒนาตนของบุคคล และการพัฒนาสังคมของมนุษย์ เช่นเมื่อต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ควรมีการยอมรับขีดจำกัดแห่งความสามารถของตนหรือของสังคมในขณะนั้นด้วย ว่าเท่าที่ฉันรู้ได้ ทำได้ ขณะนี้ ภายในสภาพสังคมที่จะเอื้ออำนวยได้นี้ เราจำเป็นต้องทำได้อย่างดีที่สุดเท่านี้ และเราจะศึกษาหาทางที่จะทำให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก อย่าตั้งความรู้สึกหรือบอกแก่ผู้อื่นว่าอันนั้นเป็นการตัดสินใจและการปฏิบัติที่ถูกต้องสมบูรณ์แล้ว

ถาม คำว่า soul ภาษาไทยใช้คำว่าวิญญาณ จะเป็นอันเดียวกับปฐมวิญญาณหรือไม่

ตอบ ในวงการพระพุทธศาสนานี่ เราหลีกเลี่ยงไม่ยอมใช้คำว่า soul เพราะว่า soul นี่มีลักษณะอย่างที่เขาใช้สำหรับ *อาตมัน* เป็นวิญญาณในความหมายที่คลาดเคลื่อนหรือเพี้ยนไปแล้ว ซึ่งไม่ใช่ความหมายในภาษาบาลี ในวงการศาสนาภาษาอังกฤษไม่มีใครแปลวิญญาณว่า soul เขาใช้เพียง consciousness พจนานุกรมบาลี-อังกฤษ หรืออังกฤษ-บาลีทั้งหลาย ใช้ soul เป็นคำแปลของอัตตา

หรืออาตมัน และแปลอัตตา หรืออาตมันว่า soul ทั้งนั้น ไม่มีใครใช้คำนี้กับวิญญาณ

หลักพุทธศาสนาถือว่าจิตนี้เกิดดับตลอดเวลา เป็นกระแส ไม่ใช่เป็นตัวยืนที่ตายตัว ถ้าหากเป็น soul ก็จะเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวร คงอยู่ยั่งยืนตลอดไป เป็นอมตะนิจนิรันดร เพราะฉะนั้นก็จึงใช้กันไม่ได้ เหมือนคำว่า เกิดใหม่ ในภาษาอังกฤษ สำหรับพวกฮินดู ที่ถือว่ามี soul เขาใช้คำว่า reincarnation แต่ในทางพุทธศาสนาคำนี้ถือว่าใช้ไม่ได้ เราใช้คำว่า rebirth และถือว่าการเกิดใหม่เป็นปรากฏการณ์ในกระแสของการเกิดดับตลอดเวลา

ถาม ถ้านำเอาเชื้อของบิดา และไข่ของมารดาไปใส่ในมดลูกของผู้หญิงอื่น ใครเป็นแม่กันแน่ เหมือนเด็กในหลอดแก้ว

ตอบ อันนี้ก็ชัดอยู่แล้ว คือตัวมารดา อยู่ที่ไข่ เป็นเจ้าของไข่ ตัวบิดาอยู่ที่สเปอร์ม เป็นเจ้าของเชื้อ ก็ชัดอยู่แล้ว เป็นฝ่ายพีชนิยาม คนอื่นเป็นเพียงที่อาศัยเป็นฝ่ายอุตุนิยามเท่านั้นเอง แม่ที่ให้อาศัยนั้น เป็นฝ่ายอุตุนิยาม อันนี้เราดูจากเรื่องนิยามได้ชัด ดูว่าเป็นฝ่ายอุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม หรือกรรมนิยาม กรณีนี้ก็เหมือนเอาลูกไปฝากเขาเลี้ยง คนนั้นก็เป็นแม่ แต่เป็นแม่เลี้ยง แม่จริงก็คือเจ้าของไข่

ถาม การทำแท้งในวัยศึกษา คือตั้งครรภ์ในขณะยังไม่พร้อมที่จะมีบุตร มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาต่อจนจบจึงตัดสินใจที่จะทำแท้ง จะบาปมากไหม

ตอบ อันนี้ก็ตรงตามที่พูดไปแล้ว คือตัวความจริงนั้นเราต้องยอมรับก่อน และต้องรับผิดชอบการกระทำของเรา อันนี้จะ

เป็นความกล้าหาญทางจริยธรรม และทำให้มีการพัฒนาตัวเองต่อไปด้วย ถ้าเราไม่ยอมรับความจริงก่อนแล้ว เราไม่มีความเข้มแข็ง เราจะมีอะไรหลอกใจตัวเองอยู่เรื่อยไป

วิธีปฏิบัติ ก็เอาหลักที่พูดข้างต้นมาใช้ คือตอนแรกต้องยอมรับความจริงก่อน จากนั้นในแง่การตัดสินใจ ก็ดูว่าตัวเองทำหรือไม่ทำด้วยเหตุผลอะไร และรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ถ้าจะพูดว่าบาปก็บาปอยู่แล้ว แต่ในแง่ของเหตุผลเกี่ยวกับส่วนดีหรือคุณประโยชน์มีไหม คุ้มกันไหม และไม่ใช่มองในแง่ประโยชน์ของตัวเราเองเท่านั้น ต้องมองประโยชน์ของชีวิตอื่นและของสังคมทั้งระยะสั้นระยะยาวด้วย ได้พูดแล้วว่าเป็นทางเลือกที่เสียทั้งสองอย่าง จะทำได้ก็แค่ว่าทางเลือกไหนจะมีคุณหรือโทษมากกว่ากัน ตอนนั้นก็ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์ไปแล้ว เหมือนทหารที่ไปรบ แต่ในกรณีนี้เราจะมีฐานะเป็นอย่างทหารนั้นหรือไม่ เราก็ต้องพิจารณาดู

เรื่องบาปนั้นก็ต้องบาปแล้ว เหมือนอย่างทหาร เมื่อไปรบไปทำลายชีวิตข้าศึกคนหนึ่ง มันก็บาป เพราะทำลายชีวิตมนุษย์ แต่เมื่อเรามีเหตุผลในการกระทำนั้น ก็พูดได้ว่าบาปน้อยหน่อย เช่น เราไม่ได้มีความเคียดแค้นจงใจที่จะไปทำลายชีวิตเขา แต่เราทำไปตามหน้าที่ ทำด้วยเหตุผลเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นต้น แต่บาปก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง ซึ่งการรับผลก็มีในส่วนนั้น เช่นเดียวกับในด้านดี ก็มีผลของมันไป

เหมือนอย่างสมัยก่อนพระเจ้าแผ่นดินปกครองประเทศก็มีการสั่งฆ่าคนที่ทำผิด ทำโทษ เมื่อตัวเองระเริงอำนาจ ว่าฉันมีอำนาจยิ่งใหญ่จะสั่งฆ่าใครก็ได้ อาจจะเผลอไปมีจิตโกรธ หรือมีจิตที่ตามใจ

ตัวเองนิดเดียวก็ฆ่าคนได้ นี่ก็เหมือนกัน ถ้าคนเรามีอำนาจขึ้นมา ไม่มีเครื่องยับยั้ง มันจะเผลอตัวตามใจตัวได้โดยง่าย จึงต้องให้ทำด้วยความเป็นธรรมโดยใจมีธรรม สำหรับแม่กับลูกในท้อง แม่ก็มีอำนาจเหนือกว่า จะจัดการอย่างไร เด็กก็ไม่มีทางสู้ แต่มันเป็นการรังแกกันหรือเปล่า เพราะฉะนั้น จริยธรรมในแง่ยอมรับความจริงแล้วมีความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้นก็จะช่วยให้ทำด้วยความรอบคอบ ไม่ทำเอาง่ายๆ ตามใจชอบ กษัตริย์บางองค์ในสมัยโบราณอาจจะสั่งฆ่าคนโดยแทบไม่รู้สึกอะไรเลย หันไปเจอคนนี้ไม่ชอบหน้าก็สั่งให้เอาตัวไปฆ่าเสียแล้ว แทบจะไม่รู้สึกอะไร แต่มันจะสะสมไว้ สะสมไว้ในจิตตลอดเวลา

ขอย้ำว่า พึงปฏิบัติกับใจตนเองให้ตรงและให้ชัด คือเมื่อทำบาปแล้ว ก็ยอมรับกับตนเองว่าบาป ส่วนด้านเหตุผลในการตัดสินใจก็ให้ชัดกับใจเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้น อย่าเอาใจมาหมกมุ่นกับความคิดขุ่นมัวเศร้าหมองหวนละห้อย ให้เป็นบาปกรรมมากขึ้นไปอีก แต่ควรจะเอาบาปนั้นมาเป็นฐานของการพลิกกลับที่จะตั้งใจทำความดียิ่งๆ ขึ้นไป แล้วเราก็จะได้กรรมใหม่ที่ดีเข้ามามากขึ้นๆ และเป็นการพัฒนาตนต่อไปด้วย จะได้เป็นเหมือนคำพระที่ตรัสไว้ว่า

"ผู้ใดทำบาปแล้ว ปิดรายการบาปนั้นเสียด้วยความดี ผู้นั้นจะช่วยทำโลกให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ผ่านพ้นจากเมฆหมอก"[๑]

หรือว่า "ผู้ใดเคยประมาทมาก่อน แต่กลับตัวได้ ไม่ประมาทต่อมา ผู้นั้นจะช่วยทำโลกให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ผ่าน

---

[๑] ขุ.ธ.๒๕/๒๓/๓๘; ขุ.วิ.๒๖/๓๙๒/๓๘๘

พ้นจากเมฆหมอก”[๑]

ถาม คนที่มีหิริโอตตัปปะสูง ทำผิดนิดหน่อย ก็มีความรู้สึกละอาย และระลึกถึงอยู่เสมอ ส่วนคนที่สองเป็นคนที่ไม่มีหิริ ทำผิดเท่ากับคนแรก แต่ไม่รู้สึกอะไรเลย คนที่หนึ่งเวลาจะตายก็นึกถึงความผิดที่ทำเอาไว้ก็จะไปสู่ทุคติ ส่วนคนที่สองไม่นึกถึงเลย ลืมหมด เวลาตายแล้วก็น่าจะไปสู่สุคติภูมิ

ตอบ อันนี้ต้องมองด้วยอุปมา เป็นข้อเปรียบเทียบ คือว่า ผ้าที่ดำมากแล้ว เติมอะไรเข้าไป ไปโดนอะไรเข้าอีก ก็มองไม่เห็น หรือน้ำที่เป็นโคลนแล้วนี่มีอะไรใส่ลงไปอีก สีเขียวสีแดงใส่ลงไปก็เฉย แต่น้ำที่ใสนั้นตรงกันข้าม ใส่สีแดงลงไปนิดเดียวก็เห็น เหมือนผ้าหรือกระดาษสีขาวมีอะไรเปื้อนนิดหน่อยก็มองเห็นชัด

จิตของมนุษย์ก็ทำนองเดียวกัน จิตที่มืดมัวขนาดน้ำโคลนน้ำคร่ำ หรือเหมือนผ้าดำสกปรก มันเป็นสภาพ จิตที่หยาบ และมืดดำของมันอยู่แล้ว เมื่อทำอะไรที่เป็นบาปมืดดำน้อยกว่านั้นหรือเหมือนอย่างนั้น ก็ย่อมไม่แปลก ไม่รู้สึก แต่การที่จะไปเกิดที่ไหนนั้นก็ไปตามภูมิจิต หรือระดับจิต จิตที่มืดดำอย่างนั้น ก็ย่อมไม่ไปสู่สุคติภูมิ มันเป็นอย่างนั้น มันเป็นไปเองตามธรรมดาของมัน ส่วนคนที่จิตใสสะอาด พอมีอะไรผิดแปลกนิดหน่อยก็เกิดความรู้สึกเศร้าหมองใจขึ้นมา มองเห็นเด่นชัด อันนั้นก็เป็นข้อดีที่แสดงว่ามีจิตใจประณีต แต่ก็ต้องมีวิธีปฏิบัติเพื่อไม่ให้ไปตกต่ำเพราะความเศร้าหมองนั้น

---

[๑] ขุ.ธ.๒๕/๒๓/๓๘; ขุ.วิ.๒๖/๓๙๒/๓๘๘

เรื่องนี้ขอให้พิจารณาในแง่การพัฒนาตน เพราะการปฏิบัติธรรมในความหมายหนึ่ง ก็คือการพัฒนามนุษย์นั่นเอง คนเราที่ต้องการเข้าถึงประโยชน์ของชีวิตที่สูงขึ้นไป หรือจะทำอะไรที่สูงขึ้นไปในทางคุณค่าของชีวิต ก็จะต้องพัฒนาจิตของตนขึ้นไปให้ถึงระดับนั้นด้วย ถ้าจะเข้าถึงประโยชน์และคุณค่าของชีวิตอย่างสูง จิตก็ยิ่งต้องประณีตมากขึ้น

ทีนี้ ในตอนแรกเมื่อเขาอยู่กับชีวิตในระดับสัญชาตญาณ จิตของเขาจะหยาบจะมืดอย่างไร เขาก็ไม่รู้สึก แต่คนเราไม่ใช่จะอยู่อย่างนั้นตลอดไป วันหนึ่งเขาจะต้องการคุณค่าของชีวิตจิตใจที่สูงที่ประณีตขึ้นไป แล้วความประณีตหรือใสสะอาดของจิตใจก็จะมีความหมายขึ้นมาทันที พร้อมกับที่สิ่งที่ทำให้จิตหยาบมืดดำก็ส่งผลในทางลบขึ้นมาทันทีเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น คนที่มีจิตมืดดำอยู่แล้ว เขาจะไม่รู้สึกต่อสิ่งสกปรกที่เติมเข้ามาจนกว่าเขาจะพัฒนาจิตให้สูงขึ้น คือเมื่อจิตของเขาต้องการอะไรที่จะเป็นประโยชน์สูงกว่านั้นแล้ว เขาก็จะต้องมีระดับจิตที่พัฒนาขึ้นไป รับกันให้พอดี ทีนี้ ในตอนที่ยังไม่ได้พัฒนาตัวเองเขายังไม่เห็นและไม่ได้นึกถึงเรื่องนี้ แต่พอเขาจะพัฒนาจิตปั๊บก็จะเกิดปัญหาทันที อะไรๆ ที่สะสมไว้ก็โผล่ขึ้นมาก่อกวนเป็นอุปสรรคแก่ตัวเอง

ขออุปมาว่าอย่างนี้ เหมือนอย่างในเรื่องความสกปรก เช่นพื้นห้องประชุมที่เราเดินกันอยู่นี่ แค่นี้เราก็ว่าสะอาดแล้วใช่ไหม ต่อมาเราเกิดต้องการให้เป็นโต๊ะทำงาน ความสะอาด แค่อย่างพื้นห้องสำหรับเดินนี้ก็ไม่พอเสียแล้ว ต้องให้สะอาดขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งจึงใช้งานได้ ทีนี้ ถ้าเป็นแว่นตาล่ะ ความสะอาดแค่อย่างโต๊ะทำงานก็ไม่พอเสีย

แล้ว แว่นตาก็ต้องสะอาดกว่าโต๊ะทำงานขึ้นไปอีก จึงจะใช้งานได้

จิตของเราก็เหมือนกัน เมื่อจะใช้งานที่ประณีต เช่นในการบรรลุธรรมที่สูงขึ้นไป หรือเมื่อต้องการบรรลุสุขที่ประณีตยิ่งๆ ขึ้นไป ในตอนแรก ยังไม่ได้เริ่มต้องการ ยังไม่เริ่มจะเอา ก็ยังไม่รู้ตัว คนที่มืดมัวอย่างนั้นไม่รู้สึกเลย มันหนักหนาจนกระทั่งไม่รู้สึก ก็เฉยๆ แต่พอจะเอาขึ้นมา จะต้องพัฒนาจิตให้มีระดับสูงขึ้นก็เจอปัญหา เจ้าพวกนี้กวนแล้ว จะพัฒนาไปก็ไม่ได้ มันตันหมด แสนจะยาก มันต้องอาศัยจิตที่ประณีตกว่านั้น เหมือนกับน้ำที่ต้องการให้เห็นอะไรๆ ชัดเจน ก็ต้องใช้น้ำที่ใสพอ ตอนแรกเรายังไม่รู้ตัวก็เลยไม่รู้สึก ไม่เห็นคุณโทษของมัน แต่พอจะพัฒนาขึ้นไปก็เห็นชัด เอาไปใช้ประโยชน์ที่ต้องการใหม่ไม่ได้ ถึงเวลาที่ต้องการจะพัฒนาก็เกิดตัวกวนขึ้นมา เพราะสั่งสมในจิตที่หมักหมมไว้มาก สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นอุปสรรคกั้นตัวเอง

ในทางกลับกัน คนที่มีหิริโอตตัปปะมาก หรือมีฉันทะ ใฝ่ดีมาก อยากให้ชีวิตของตนดีงามบริสุทธิ์ เมื่อไปทำอะไรผิดนิดๆ หน่อยๆ ก็มองเห็นเด่นชัด แล้วก็เกิดความรู้สึกขุ่นมัวเศร้าหมอง แล้วก็เอามาคิดปรุงแต่งทำให้เกิดความทุกข์มาก ในแง่นี้ก็ต้องก้าวหน้าต่อไปอีกขั้นหนึ่ง คือมีหลักว่า อกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศล หรือกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ ดังนั้น เมื่อเราทำความดี ถ้าทำใจวางใจไม่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดทุกข์ได้เหมือนกัน เราจึงต้องทำใจปรับใจให้ถูกด้วยโยนิโสมนสิการ

วิธีปฏิบัติ วางใจให้ถูกต้อง ก็คือ ถ้าเกิดความผิดพลาดไปแล้ว ก็ตั้งใจว่า เอาละนั้นเป็นความผิด ต่อไปนี้เราจะสำรวมระวัง แล้วเอามันเป็นบทเรียนและเป็นฐานของการที่จะพัฒนาตัวต่อไป แล้วก็จะ

ได้ทั้งปัญญา และได้แรงส่งที่มีพลังในการทำความดีเพิ่มขึ้น อย่ามัวคิดหมกมุ่นขุ่นหมองให้ไม่สบายใจ เพราะการคิดอย่างนั้นก็เป็นอกุศลกรรมด้วย ไม่ถูกต้อง ให้คิดว่าเรานี่โดยเจตนาที่แท้ ก็ใฝ่ดี ตั้งใจทำความดี แต่ด้วยความประมาท จึงพลาดไป ทำความผิดไปแล้ว ยอมรับเสีย แล้วตั้งใจให้ถูก อย่าไปขุ่นมัวเศร้าหมองอีก ตั้งใจว่าเราจะไม่ทำมันอีก พัฒนาตัวต่อไป อกุศลกรรมที่ทำก็จะไม่สั่งสมมาก แล้วยังได้พลังในการทำกุศลต่อไปด้วย เข้าหลักพุทธภาษิตที่ยกมาให้ฟังในคำตอบก่อนนี้

ถาม เรื่องกรรมนิมิต และคตินิมิต เมื่อคนใกล้ตายทุกคนจะมีคตินิมิตหรือไม่ และเมื่อจิตจุติแล้วจะปฏิสนธิตามคตินิมิตเสมอไปหรือไม่ มีผลทันทีหรือไม่ เพราะอะไร

ตอบ จิตนี่จะสืบต่อเกิดดับ ๆ ตลอดเวลา แม้ในเวลาที่เรายังมีชีวิตอยู่ แล้วท่านก็มองเรื่องการไปเกิด เหมือนกับตอนที่มีชีวิตอยู่ เป็นแต่ว่ามันมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นรูปธรรม ส่วนในแง่ของนามธรรมแล้วเหมือนกัน คือ เกิดดับสืบต่อไปตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เรื่องของปฏิสนธิจิตและจุติจิตก็เป็นเพียงขณะหนึ่ง ๆ ตามธรรมดา เพียงแต่จิตเกิดดับสืบต่อไปถึงจังหวะสำคัญซึ่งมีเหตุการณ์ที่แรง ทำให้จิตมีอาการแสดงตัวแรงขึ้นมาและมีกรรมนิมิต กับคตินิมิต คล้าย ๆ ว่าจิตมาถึงจุดวิกฤต

ธรรมดาในจิตของเรานั้น สิ่งที่สั่งสมเหล่านี้มันมีอยู่แล้ว แต่ไม่มีภาวะวิกฤตที่จะทำให้ปรากฏ พอถึงจุดวิกฤตนี้ ภาพที่เรียกว่า *กรรมนิมิต* ก็ปรากฏขึ้นมา หมายความว่า สิ่งที่กระทำไว้ทั้งหมดไม่ได้หายไปไหน เมื่อถึงจุดวิกฤตก็ฉายเป็นภาพสะท้อนจากอดีตขึ้นมา

เสร็จแล้วจิตก็โยงจากภาพสะท้อนนั้นปรุงแต่งเป็นภาพสัญลักษณ์ที่สื่อถึงอนาคต เรียกว่า*คตินิมิต* คือภาพตัวแทนของสภาพที่จะไปเกิดข้างหน้า ซึ่งก็เป็นอีกขณะจิตหนึ่งเท่านั้นเอง คล้ายเป็นตัวบอกทิศทางหรือเป็นภาพฉายคุณสมบัติของจิตที่มันบอกตัวเองหรือฟ้องตัวเองว่าฉันมีความพร้อมจะไปที่ไหน ไม่ใช่คนอื่นมาแสดง แต่จิตนั้นเองมันแสดงอาการของมัน แล้วฉายภาพออกมาตามสภาพของภาวะที่มันจะเอาจะไปหา เหมือนกับบอกว่าตัวฉันจะไปไหน ก็จบ ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มันจะไปตามนั้น เพราะว่านั่นคืออาการของมันเองที่ปรากฏฉายออกมา

ถาม เรื่องการใส่ห่วง ในกรณีที่มารดาต้องการคุมกำเนิดโดยการใส่ห่วง โดยที่เจตนานั้นไม่ต้องการมีบุตร แต่ไม่มีเจตนาจะฆ่าตัวอ่อน ในกรณีนี้จะเป็นกรรมหรือไม่อย่างไร

ตอบ ก็ตัดสินด้วยเจตนาอย่างที่ว่า ไม่มีเจตนาจะฆ่าให้ตาย อาจทำไปเพราะไม่รู้แล้วก็เป็นเหตุให้คนอื่นตายไป คล้ายกับจะเป็นการทำให้คนตายโดยประมาท แต่ที่จริงเป็นการทำให้คนตายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์อย่างไรก็ตามในกรณีอย่างนี้ ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียดก็ต้องดูที่เจตนา เพราะกรณีอย่างนี้มีเจตนาด้วย เพียงแต่ไม่ใช่เจตนาที่จะฆ่าโดยตรง เจตนาอาจต่างกันได้ เจตนาที่ไม่ต้องการมีบุตรนั้นอาจเป็นเจตนากีดกั้นไม่ให้เขามีชีวิตอยู่ได้ต่อไป หรือเป็นเจตนาแบบป้องกันตัวเอง ความต่างของเจตนานี้มีผลต่อคุณสมบัติของกรรมให้แรงหรือเบากว่ากัน

ถาม เมื่อมาฟังนี่แล้ว ก็รู้ ถ้าใส่ห่วงอยู่จะต้องไปถอดไหม

ตอบ อันนี้เป็นเรื่องที่คุณหมอเองแนะนำกันได้ ก็อาศัย

หลักการนี้ แล้วก็ปฏิบัติ ต้องให้เกณฑ์วินิจฉัยอย่างที่ว่า มาเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจ

ถาม ผู้สั่งให้ซื้อยาทำลายพยาธิ การกินยาถ่ายพยาธิ และการรับยาปฏิชีวนะเพื่อทำลายแบคทีเรีย การกระทำดังกล่าวก็เป็นการฆ่าสัตว์ เป็นบาปหรือไม่

ตอบ อันนี้เป็นส่วนเล็กๆ น้อย ถือว่าเป็นเรื่องปลีกย่อย หมายความว่า ชีวิตระดับนี้ ถ้าเป็นแบคทีเรีย ก็เป็นพืช การฆ่าเชื้อโรคประเภทนี้ก็เป็นการทำลายชีวิตพืช หรือเหมือนตัดต้นไม้ ไม่เป็นปัญหา แต่ถ้าเป็นสัตว์ก็มีข้อพิจารณาว่า

๑. สัตว์นั้นเป็นสัตว์เล็ก เป็นสัตว์ชั้นต่ำ เป็นสัตว์มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การทำลายชีวิตจึงเป็นบาปน้อย

๒. ต้องตั้งเจตนาให้ถูกต้องคือใช้ยาด้วยเจตนาจะรักษาโรค เจตนารักษาร่างกาย ไม่ใช่มีเจตนามุ่งร้ายจะทำลายผู้อื่น เมื่อไม่มีเจตนาจะฆ่า ก็ไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล

เจตนานี้มีเหตุผลที่สมควร เพราะเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะต้องรักษาร่างกายชีวิตของตนให้อยู่ในสภาพที่ดี และก็มีหลักความจริงข้อใหญ่อย่างหนึ่งว่า ในฐานะของมนุษย์เมื่อเรามีชีวิตอยู่ ถ้าว่าตามความจริงแล้วจะให้พ้นจากการเบียดเบียนหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตอื่นโดยสิ้นเชิงไม่ได้ การที่เรายังมีชีวิตอยู่นี่ แม้แต่การทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกายของเราเอง ก็เป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย หรือแม้แต่การแตกดับแก่ชีวิตอื่นบ้างไม่น้อย เช่น พวกจุลชีพทั้งหลาย เป็นต้น เป็นธรรมดาของการมีชีวิตอยู่ซึ่งจะต้องยอมรับความจริงไว้ชั้นหนึ่ง

ทีนี้ข้อพิจารณาสำคัญก็อยู่ที่ว่าเราจะรับผิดชอบได้แค่ไหน ปัญหาอยู่ที่นี่ นี่คือจุดที่พระพุทธเจ้าวางไว้ให้เราแล้ว เกณฑ์มาตรฐานคือ*เจตนา* เอาเจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสิน มิฉะนั้นแล้วเราก็จะต้องเดือดร้อนโดยไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งตัวเองจะไม่เป็นอันทำอะไรตลอดจนจะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เพราะถ้าเรามีชีวิตอยู่ก็จะทำให้คนอื่นต้องตาย หรือทำให้คนอื่นเขาลำบาก ประการใดประการหนึ่ง

ขอยกตัวอย่างที่เล่าบ่อยๆ มีนักบวชพวกหนึ่งที่คิดหนักในเรื่องนี้ คือคิดมากในเรื่องที่ว่าทำอย่างไรจะไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถ้าทำโน่นก็จะเบียดเบียนสัตว์นี่ ถ้าทำนั่นก็จะเบียดเบียนสัตว์โน้น แกก็หาทางพัฒนาวิธีการที่จะไม่ให้มีการเบียดเบียนของแกเรื่อยไป พวกนี้คือนักบวชนิครนถ์ ซึ่งเป็นลัทธิที่ยึดถือหลักอหิงสามากที่สุด เกิดขึ้นร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า และมีมาในอินเดียจนกระทั่งปัจจุบัน

นักบวชพวกนี้คิดมาก ทำอะไรก็กลัวว่าจะเป็นการเบียดเบียนสัตว์อื่น เพราะฉะนั้นแกก็คิดว่า ถ้าฉันเดิน ก็ต้องมีไปเหยียบสัตว์อื่นถึงตายบ้าง แต่จะไม่เดินก็ไม่ได้ เพราะว่าเมื่อมีชีวิตอยู่ก็ต้องเดิน แล้วจะทำอย่างไรดี แกก็เลยคิดประดิษฐ์ไม้กวาดพิเศษขึ้นมาชนิดหนึ่ง เวลาเดินไปไหนก็ต้องถือไม้กวาดไปด้วย กวาดพื้นข้างหน้าไปตลอดทาง

ทีนี้แกก็มาคิดอีกว่า ถ้าแกจุดไฟ ก็ต้องมีสัตว์มาถูกไฟไหม้ตายบ้าง เราก็เบียดเบียนสัตว์ ทำอย่างไรดี นักบวชพวกของแกก็เลยไม่จุดไฟ

ทีนี้ก็คิดอีก ถ้าอาบน้ำ ก็จะเป็นเหตุให้สัตว์บางอย่างต้องตาย อาจจะเป็นสัตว์ที่เกาะอยู่ตามตัวหรือที่อยู่ตามพื้นเวลาน้ำไหลไปก็ถูก

ท่วมตาย เอ ทีนี้เราก็ต้องไม่อาบน้ำ

ต่อมาแกก็คิดอีกว่า เวลาแกหายใจ สงสัยจะมีสัตว์เล็กๆ น้อยๆ เข้าไปตายบ้าง แต่ถ้าไม่หายใจ ตัวแกเองก็ตาย จะทำอย่างไรดี แกไม่มีทางเลือก ก็เลยคิดประดิษฐ์ผ้าขึ้นชิ้นหนึ่งเอามาผูก ปิดปากและจมูก คล้ายอย่างที่คุณหมอใช้กันอยู่ในปัจจุบัน พวกนักบวชนิครนถ์ แกคิดมากอย่างนี้

ทีนี้ทางด้านพระพุทธศาสนา ก็เป็นศาสนาที่ถือหลักอหิงสาเหมือนกัน แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ถ้าเป็นศีลก็ให้เอาที่เจตนา ฉะนั้นไม่ต้องไปคิดมากจนเลยเถิด จะกลายเป็นรับผิดชอบมากเกินไป จนอยู่ในโลกไม่ได้ ตามหลักของเรานี่ให้รับผิดชอบต่อเจตนา เอาเจตนาเป็นเกณฑ์มาตรฐานไว้ แล้วนอกเหนือจากนั้นหรือเกินกว่านั้น คนใดอยากจะไกลจากการเบียดเบียนมากขึ้นกว่านั้น จะถือข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไปอีก ท่านก็ไม่ห้าม แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณา ถ้าเกินกว่านั้นแล้ว การถือปฏิบัตินั้นเรียกว่า *วัตร* แยกให้ถูก

ศีลมีมาตรฐานที่เจตนา เรารับผิดชอบแค่รักษาเจตนาของเราไว้ให้ได้ ถ้าต้องการปฏิบัติให้เข้มงวดกว่านั้น ก็ถือข้อปฏิบัติพิเศษที่เป็นเรื่องของความสมัครใจ ดังนั้นถ้าคิดว่าตนต้องการห่างเหินจากการเบียดเบียนให้มากขึ้น เห็นว่าการปฏิบัติอย่างนั้นๆ จะทำให้ตนเบียด เบียนสัตว์อื่นน้อยลงไปอีก ก็รับกับใจตัวเอง ที่จะถือข้อปฏิบัตินั้นซึ่งเรียกว่าวัตร

การถือวัตรอย่างนี้เป็นเรื่องของความสมัครใจ แต่ก็มีเกณฑ์มีขอบเขตเหมือนกัน วัตรบางชนิดเป็นเรื่องเลยเถิดไป จะกลายเป็นการทรมานตัวเอง หรือทำให้เกิดผลเสียแก่ชีวิตและสังคม

พระพุทธเจ้าก็ทรงห้าม มีตัวอย่างที่เล่าบ่อยๆ แต่คงไม่เป็นไร เล่าเพื่อจะให้เป็นตัวอย่างไว้ คือ ข้อปฏิบัติบางอย่างเจ้าตัวเข้าใจว่าจะเป็นประโยชน์ แต่บางทีกลับเป็นโทษ พระพุทธเจ้าก็ทรงห้าม ขอย้ำความเข้าใจก่อนว่า วัตรต่างจากศีล วัตรเป็นข้อปฏิบัติพิเศษ ที่เรามีสิทธิเลือกที่จะถือเพื่อประโยชน์บางอย่าง เช่น เพื่อขัดเกลาตนเอง หรือฝึกฝนตนเอง ทีนี้ในหมู่พระสงฆ์บางทีท่านก็ถือวัตรพิเศษขึ้นมา โดยตั้งกติกากันขึ้น เพื่อจะให้การปฏิบัติได้ผล

ในสมัยพุทธกาล มีเรื่องเล่าถึงพระภิกษุกลุ่มหนึ่ง ถึงตอนเข้าพรรษาก็คิดกันว่า ในพรรษานี้เราจะต้องปฏิบัติกันให้เต็มที่ การที่เราพูดคุยกันนี่ก็ทำให้เสียหรือหย่อนการปฏิบัติ และทำให้จิตฟุ้งไปได้ ฉะนั้น พรรษานี้ เรามาวางกติกาไว้ว่าจะไม่พูดกัน แต่ทีนี้ จะทำอย่างไรจึงจะอยู่ได้ เพราะตามธรรมดาก็ต้องมีกิจธุระบ้าง เช่น องค์นั้นเจ็บองค์นี้ป่วย เวลามีเรื่องราวอะไรจะต้องทำ จะทำอย่างไร เมื่อพิจารณากันแล้ว ก็ตกลงใช้วิธีตั้งสัญญาณไว้ โดยการตีระฆัง ถ้าระฆังตีขึ้นสามครั้ง หมายความว่ามีพระเจ็บไข้ ตีสี่ครั้งหมายความว่ามีอันตรายบางอย่างเกิดขึ้น ตีห้าครั้งหมายความว่าเรียกประชุม ดังนี้เป็นต้น ครั้นเข้าพรรษาแล้วก็ไม่พูดกันเลย ตั้งใจเอาแต่ปฏิบัติกันเต็มที่

พอออกพรรษาแล้ว พระชุดนี้ก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามสุขทุกข์ว่า พวกเธออยู่กันดีหรืออย่างไร พระก็ภูมิใจว่า พรรษาที่แล้ว พวกเราเคร่งครัดดีเหลือเกิน คุยได้ ก็อวดพระพุทธเจ้า กราบทูลว่าข้าพระองค์อยู่กันสุขสบายดี พรรษาที่แล้วนี่ได้ชวนกันปฏิบัติเคร่งมาก เคร่งมากทำอย่างไรล่ะ ก็บอกว่าได้ตั้ง

กติกากันว่า ปฏิบัติอย่างเดียว ไม่พูดเลย พอเล่าจบ พระพุทธเจ้ากลับทรงติเตียนว่า พวกเธออยู่อย่างปศุสัตว์

ต่อจากนั้นก็ทรงบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุทั้งหลายถือ*มูควัตร* มูควัตร แปลว่า การถือข้อปฏิบัติเป็นอย่างคนใบ้ ห้ามภิกษุมิให้ถือเพราะไม่ใช่ว่าไม่พูดกันแล้วมันจะก้าวหน้าในการปฏิบัติ แต่ความถูกต้องอยู่ที่เรารู้จักฝึกการพูดต่างหาก การฝึกสำรวมและรู้จักใช้วาจาของเรานี่แหละ จะเป็นการฝึกที่ดีกว่าการไม่พูด การปฏิบัติอยู่ที่ว่าจะฝึกตนในการพูดอย่างไร พูดอย่างไรจึงจะดี ควรพูดวาจาดี มีประโยชน์ที่ช่วยให้เกิดความก้าวหน้าในธรรม ท่านไม่ได้ห้ามไม่ให้พูด ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามวัตรบางอย่างทำนองนี้ เพราะมันทำให้ไม่ก้าวหน้าในการพัฒนาตน

ถาม ในทางโลก ถ้าเราทำผิดต่อบุคคลหนึ่ง เราก็สามารถขอโทษ ขออโหสิกรรมต่อกันได้ ในทางธรรม ถ้าหากว่าเรากระทำผิด ทำปาณาติบาตไปแล้ว เราจะสามารถขออโหสิกรรมจากวิญญาณนั้นๆ ได้หรือไม่ หรือต้องรับกรรมแต่อย่างเดียว วิญญาณที่ตายนั้นจะรับรู้ได้หรือไม่ ว่าเราขออโหสิกรรม

ตอบ ความจริงมันไม่ได้แยกกันระหว่างเรื่องโลกเรื่องธรรม มันเรื่องเดียวกัน แต่แยกในเรื่องความจริงต่างหาก คือแยกในแง่ของความจริง และข้อเท็จจริง เรื่องนี้มีสองส่วน คือ

๑. ในแง่ของความผิดต่อกันระหว่างบุคคล อันนี้คือการไม่ผูกเวร หมายความว่าไม่จองเวรกัน หรือให้อภัยกัน อันนี้แหละที่มักเรียกกันว่าเป็นการอโหสิ ที่จริงก็คือยกโทษให้ไม่ถืออาฆาตจองเวร หมายความว่าเลิกแล้วต่อกันไม่ตอบโต้ต่อเรื่องในระหว่างตัวบุคคล

คำว่า ขออโหสิกรรมที่ว่านี้ เป็นสำนวนภาษาไทย (ในภาษาบาลีเดิมไม่ได้มีความหมายอย่างนี้) ซึ่งก็คือขออภัยนั่นเอง ในกรณีของปาณาติบาต ผู้ถูกฆ่าตายไปแล้ว จะขออภัย ไม่ให้อาฆาตจองเวรกันต่อไป จะให้เหมือนกับทำกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ได้ คือไม่ได้เต็มที่ เพราะยากที่เขาจะรับรู้การขออภัยของเรา และแม้แต่ถ้าเขารับรู้เราเองก็ไม่รู้ว่าเขาได้ให้อภัยแล้วหรือไม่ การที่เขาจะรับรู้ได้นั้นเขาจะต้องพอดีไปเกิดอยู่ในภพบางภพ ซึ่งมีไม่กี่ภพที่รับรู้ได้ วิธีปฏิบัติในเรื่องนี้ คือ ไม่ต้องมัวไปห่วงว่าเขาจะได้รับรู้หรือไม่ เราก็ทำในส่วนของเราไป คือแผ่เมตตาตั้งใจให้อภัยกัน และอุทิศกุศลให้เขาไป แล้วตั้งเจตนาทำความดีให้แรงของกุศลท่วมท้นเหนืออกุศล อย่างที่จะพูดในแง่ต่อไป

๒. ในแง่ของตัวความชั่วที่ทำไปแล้วก็มีผลของมัน เพราะกรรมหรือตัวการกระทำนั้นมันเป็นเจตนาที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ทำกรรมนั้นเอง และมันมีผลตั้งแต่ขณะจิตที่กระทำแล้ว คือ เมื่อคนมีเจตนาที่จะเบียดเบียนเกิดขึ้น หรือมีเจตนาทำร้ายเกิดขึ้น ก็มีผลเป็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเริ่มแต่ในจิตใจก่อนทันที

ข้อพิจารณาในกรณีนี้ก็คือ เมื่อมันมีผลเป็นอกุศลอย่างนี้แล้วในการแก้ไขเราจะทำอย่างไร คำตอบก็คือทำกุศลขึ้นมาแทน เริ่มต้นก็อย่างที่พูดมาแล้ว คือยอมรับความจริงว่า เออ สิ่งที่เราทำไปแล้วเป็นอกุศล ยอมรับเสียก่อน แล้วก็ตั้งใจตั้งเจตนาว่าต่อไปเราจะแก้ไขและจะไม่ทำมันอีก แต่จะทำความดี พอตั้งใจอย่างนี้กุศลก็เกิดขึ้นแล้วและต่อจากนั้นเราต้องทำฝ่ายกุศลให้มาก ให้มีกำลังมากกว่าอกุศล

ในกรณีที่คนทำความผิดต่อกัน เราทำผิดต่อเขาแล้ว ไปขอโทษ และเขายอมยกโทษให้ การแสดงความรู้สึกที่ดีมีเมตตาให้อภัยกันนั้น เป็นการทำกุศลขึ้นใหม่ ทำให้เกิดความรู้สึกในทางที่ดี พอไปพูดดีกัน เขาก็ว่าไม่เป็นไรหรอกครับ ผมไม่ถือคุณนะ ใจเขาก็สบาย ใจเราก็สบาย มีความเอิบอิ่มผ่องใส ใจก็เป็นกุศลขึ้น สภาพจิตฝ่ายกุศลก็เพิ่มขึ้นๆ แต่ไม่ได้หมายความว่าบาปที่ทำไปแล้วมันไม่มี มันก็มีก็เกิดขึ้นไปแล้ว แต่เราไม่สั่งสมฝ่ายบาปต่ออีก ฝ่ายบาปนั้นเรายุติเกิดขึ้นครั้งนั้นแล้วหยุดเลย ไม่ต่อ ถ้าต่อแม้แต่ในจิต คือคิดปรุงแต่งขึ้นมา มีความเศร้าหมองขุ่นมัว บาปก็เพิ่มขยาย บาปตั้งต้นนิดเดียวก็บานปลายไปกันใหญ่ ทีนี้ เราไม่ทำอย่างนั้น รู้ว่าบาปเกิดแค่นั้นแล้วเราหยุดเลย แล้วหันมาสั่งสมฝ่ายกุศลต่อ ทำจิตให้ดีงาม ตั้งใจดีงาม และแสดงออกโดยมีความสัมพันธ์กับเขาให้ดีงาม มีเมตตาต่อกันเกิดความซาบซึ้งใจกัน เกิดกุศลแล้วก็กลายเป็นผลที่ดีเกิดขึ้นแทน

ความเป็นไปทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของธรรมหรือกฎธรรมดาของธรรมชาตินี่แหละ ไม่ใช่ว่าใครจะไปยกเลิกผลกรรมให้แก่กัน แต่เป็นเพราะว่าเมื่อเราไปมีความสัมพันธ์ที่ดีแล้วอกุศลก็ไม่สืบต่อ แล้วก็เกิดกุศลใหม่ขึ้นมา และเมื่อเราสืบต่อความดีนั้น เช่นมีเมตตาไมตรีและการสงเคราะห์กัน กุศลใหม่ก็มากขึ้นๆ ฝ่ายอกุศลที่เกิดขึ้นนิดเดียวก็เลยหมดความหมายหรือหมดอิทธิพลไป แต่ถ้าเราไม่ทำการแก้ไขอย่างนี้ จิตฝ่ายที่เป็นอกุศลก็จะพอกเพิ่มขยายตัวจากเชื้อนิดเดียวมากขึ้น ด้วยการคิดปรุงแต่งเป็นต้น ทำให้เกิดความเสื่อมจากกุศลธรรม และทำให้อกุศลเพิ่มมากยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้จึงเป็นเรื่องธรรมดาเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และกรรมก็มีอยู่ตลอดเวลา

เหมือนอย่างที่เคยอุปมาแล้วว่าไม่ใช่ว่าเราไปล้างบาป ขอยกอุปมานั้นมาพูดอีก

เหมือนอย่างว่ามีถ้วยแก้ว infinity หมายความว่าใส่น้ำได้ไม่สิ้นสุด ตอนแรกเราใส่น้ำสีแดงลงไป ใส่ลงไปๆ รู้สึกไม่ดี น้ำไม่บริสุทธิ์ ขุ่นมัวเศร้าหมองมองไม่เห็นอะไรเลย การใส่น้ำสีนี้สมมติว่าเป็นการทำกรรมชั่ว ตอนนี้บาปของเราก็เยอะเสียแล้ว น้ำแดงไปหมด ทีนี้เรานึกได้ เกิดความสำนึกขึ้นมาว่า เอ ความชั่วนี้ เราไม่ทำดีกว่า แต่จะทำอย่างไรล่ะ จึงจะแก้ไขได้ จะเททิ้งก็ไม่ได้ เพราะมันเป็นชีวิตของเราเอง วิธีแก้ก็คือเราหันไปทำกุศล เหมือนกับเติมน้ำใสๆ ลงไปเรื่อยๆ และไม่ใส่น้ำสีลงไปอีกเลย ต่อมานานเข้า ปรากฏว่าน้ำในแก้วใสไปหมด มองดูไม่เห็นสีแดงเลยจนนิดเดียว ใสแจ๋วทีเดียว เพราะอะไร น้ำแดงหายไปไหนหรือเปล่า ไม่ได้หายไปไหน ก็มีอยู่อย่างเดิมและเท่าเดิมในนั้นแหละ แต่มองไม่เห็นเลย ไม่มีความหมาย เห็นแต่น้ำใส อันนี้ก็คือความจริงที่ว่า เมื่อเรารู้ตัวแล้ว เราก็เปลี่ยน เราไม่ทำอกุศลต่อ ทำแต่กุศล กุศลก็เพิ่มพูนขึ้นมา อกุศลก็หมดอิทธิพลไปเลย ไม่ต้องไปล้าง ไม่ต้องไปเอามันออก มันก็หมดความหมายไป

แต่ถ้าจะให้เป็นการชำระล้างบาป ก็ต้องเป็นอีกระดับหนึ่ง คือระดับอริยมรรค ซึ่งถ้าเปรียบเทียบก็ต้องเปลี่ยนเป็นว่า ตอนโน้นเป็นการกำจัดอกุศลโดยเปลี่ยนภาวะเลย เหมือนชำระน้ำสีด้วยสารเคมี หมายความว่าทำให้สีแดงหมดไปเลย แต่สำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไป มิใช่อย่างนั้น วิธีของมนุษย์ธรรมดาเป็นวิธีเอาน้ำใสมาเติมจนกระทั่งน้ำสีนั้นไม่มีความหมาย

รวมความว่า ไม่ต้องไปห่วงกังวล ถ้าเราทำบาปแล้วก็อย่าไปหลงระเริงมันอีก ก็หยุดเสีย แล้วทำฝ่ายกุศลให้เกิดขึ้น เมื่อกุศลมากขึ้นๆ ต่อไปฝ่ายบาปก็จะหมดอิทธิพลไปเอง

ถาม คำว่า อโหสิกรรม คือกรรมที่ไม่ให้ผล อันนี้มีความหมายอย่างเดียวกันหรือไม่

ตอบ โดยมากเราเอาคำว่าอโหสิกรรมมาใช้ในความหมายที่เป็นการอภัยกันมากกว่า เป็นการใช้ศัพท์ผิด คล้ายๆ ว่าเราถือเอาความหมายของคำว่าอโหสิกรรมในแง่ที่ว่าเป็นกรรมที่ไม่มีผลต่อไป แล้วเอานัยแง่นี้มาใช้ให้หมายถึงการที่ไม่มีการผูกเวรกันต่อไป ความจริงใช้กันผิด อโหสิกรรม ที่จริงเป็นเรื่องของตัวกรรมที่เป็นกฎธรรมชาติ ไม่ใช่การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์

อโหสิกรรมเป็นคำในยุคอรรถกถา ที่สืบออกมาจากความในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์ในพระไตรปิฎก ในความหมายที่แท้ของท่านว่า ได้แก่กรรมที่ไม่แสดงผลออกมา (มีแต่กรรม วิบากไม่มี) เนื่องจากไม่ได้โอกาสที่จะให้ผลภายในเวลาที่จะออกผลได้ เมื่อผ่านล่วงเวลานั้นไปแล้ว ก็ไม่ให้ผลอีกต่อไป ถ้าโยงกลับไปหาคำตอบก่อนนี้ก็จะเห็นว่า เมื่อเราทำกุศลที่มีกำลังแรงมากๆ จนมีแต่กุศลเท่านั้นให้ผล อกุศลกรรมบางอย่างที่ไม่มีโอกาสให้ผล ก็จะหมดโอกาสแสดงผล และกลายเป็นอโหสิกรรมไป ตกลงว่ามีความหมายที่ไปกันได้

ถาม คำว่า สัมภเวสี หมายความว่าอย่างไร

ตอบ *สัมภเวสี* นี่เข้าใจผิดกันมาก คือเราไปมองว่ามีภพหนึ่งในระหว่าง เป็นที่อยู่ของคนที่ตายไปแล้วยังหาที่เกิดไม่ได้ซึ่งเรียกว่าเป็นสัมภเวสี พวกสัมภเวสียังหาที่เกิดก็เร่ร่อนล่องลอยไปจนกว่า

จะหาที่เกิดใหม่ได้ แต่ความจริงตามหลักของธรรมชาติ จิตเกิดดับตลอดเวลา เวลาจุติแล้วมันก็ปฏิสนธิต่อไปทันที เพราะเป็นเพียงขณะจิตหนึ่ง ปฏิสนธินี้เราเรียกกันว่าเกิดใหม่ บางทีเราไปเรียกพวกที่เกิดใหม่แล้วนี้บางพวกว่าเป็นสัมภเวสี ที่จริงเขาเกิดแล้ว เขาเกิดของเขาอยู่ในภพอย่างนั้น

ทีนี้ *สัมภเวสี* ในทางธรรม ท่านไม่ได้มีความหมายอย่างนั้น คำว่าสัมภเวสี หมายถึงสัตว์ที่ยังหาที่เกิด พวกมนุษย์ปุถุชนทั้งหลายนี่เป็นสัมภเวสีทั้งนั้น คือยังเป็นผู้หาที่เกิดกันอยู่ หรือยังต้องการเกิดกันอยู่ ฉะนั้น สัมภเวสีก็คือมนุษย์ปุถุชน และสัตว์ทั้งหลายทั่วไป ที่ยังไม่หมดกิเลส

นอกจากนั้น สัมภเวสียังใช้ในความหมายอีกอย่างหนึ่ง หมายถึงสัตว์ที่ยังเกิดไม่เต็มบริบูรณ์ตามสภาพของมัน เช่นว่าไก่นี้จะเกิดสมบูรณ์ต่อเมื่อออกจากไข่มาเป็นตัวไก่แล้ว ตอนที่ยังอยู่ในไข่ถือว่าอยู่ระหว่างการเกิด และตอนที่ยังไม่ออกจากไข่นี่แหละท่านให้ใช้ศัพท์เรียกว่าสัมภเวสี ฉะนั้น สัตว์ที่อยู่ในระหว่างเกิดยังไม่เต็มกระบวนการ หรือยังไม่ครบเต็มสภาพบริบูรณ์ ในระหว่างนั้นเรียกว่าสัมภเวสี ถ้าหากว่าไก่ออกจากไข่มาเป็นตัวแล้ววิ่งได้ เรียกว่า ภูตะ แปลว่าสัตว์ที่เกิดเต็มตัวแล้ว

ถาม เหมือนโอปปาติกะหรือไม่

ตอบ ไม่เหมือน *โอปปาติกะ* เป็นประเภทของสัตว์ในกำเนิดแบบหนึ่ง ส่วน*สัมภเวสี* ใช้ได้ทุกประเภท ใช้ได้กับมนุษย์ ใช้ได้กับไก่ ใช้กับสัตว์อะไรๆ ได้หมดที่ยังต้องมีการเกิด

ถาม คนที่เกิดขึ้นในโลกมากขึ้นทุกปีๆ อยากทราบว่าวิญญาณมาจากไหน

ตอบ อันนี้สงสัยกันมานานแล้ว ถ้ามองในแง่หนึ่ง ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องของความขยายตัวและยุบตัวในช่วงเวลาหนึ่งๆ ที่สั้นๆ ในอนันตกาลของอนันตจักรวาฬ เดี๋ยวสัตว์ประเภทนี้ มากขึ้นที่นี่ลดลงที่โน่น สัตว์ประเภทโน้นขยายที่โน่น หดลงที่นี่ สำหรับคนนี้ขยายออกไปก็คงจะไม่เกินแสนล้านในโลกนี้ เมื่อเพิ่มไปถึงจุดหนึ่งก็ต้องมีเหตุให้ลด ถ้ามองในแง่ของสรรพสัตว์ในอนันตจักรวาฬก็ถือว่าเป็นการขยายไปด้านหนึ่ง หดอีกด้านหนึ่ง โป่งไปด้านหนึ่ง ยุบอีกด้านหนึ่ง ไม่มีอะไรมาก

ถาม กิเลสมีกำเนิดพร้อมกับชีวิตหรือไม่ ถ้าไม่ ทำไมคนที่เกิดจึงมีกิเลสได้

ตอบ มันมีมาในรูปของศักยภาพมากกว่า บางทีเราเอาความคิดความรู้สึกและประสบการณ์เฉพาะอย่างๆ ของเราไปจับก็ไม่ตรงกัน หรือมองไม่ทั่วถึง แม้แต่สิ่งสามัญเหลือเกินบางอย่างในโลกนี้เราก็ยังไม่เข้าใจธรรมชาติของมัน

สำหรับเรื่องนี้ อาจจะใช้วิธีเปรียบเทียบให้พอมองเห็นเค้า เหมือนอย่างเรามีต้นไม้ต้นหนึ่ง สมมติว่าเป็นต้นมะม่วง เพิ่งจะโตขึ้นมายังไม่มีลูก แล้วเราก็พูดกันว่า ต้นมะม่วงต้นนี้ต่อไปจะมีดอกมีลูก คือเหมือนกับว่ามันมีดอกมีลูกอยู่ แต่ยังไม่ปรากฏออกมา ขณะนี้เรายังไม่เห็นดอกหรือลูกเหล่านั้น แล้วตอนนี้มันไปแอบอยู่ที่ไหน เราก็หาไม่พบ แต่มันมี พอถึงฤดูก็จะปรากฏออกมา อย่างนี้เป็นต้น ถ้าใช้ศัพท์เทียบเคียงก็อาจจะเรียกว่าศักยภาพ

ทีนี้ ในเรื่องกิเลสของมนุษย์ มันมีตัวมูลอยู่ ตัวมูลก็คือโลภะ โทสะ โมหะ แล้วสืบสาวลงไปอีก ก็มีอวิชชา ภายในอวิชชานี่ก็มีศักยภาพให้กิเลสทั้งหลายปรากฏขึ้นในรูปแบบต่างๆ จะถือว่าเป็นการสำแดงตัวของอวิชชาก็ได้ และมันก็มีเป็นรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นไปได้มากมายเหลือเกิน ไม่มีที่สิ้นสุด อย่างที่ว่ากิเลสพันห้า หมายความว่า กิเลสมากมายเหลือเกิน พูดเท่าไรก็ไม่ครบเลยใช้คำว่า กิเลสพันห้า แต่จะไปหาตัวจริงให้ครบ ก็ไม่เคยพบรายชื่อที่เต็มสักที

อาตมาเคยค้นในอรรถกถาดูว่ากิเลสพันห้ามีบัญชีไว้ที่ไหน ก็ได้ไม่ครบ ท่านยกตัวอย่างมาสามสี่ร้อยอย่างก็พอแล้ว ถือว่ามันเป็นรูปร่างหรืออาการแสดงออกต่างๆ ของสภาพอันเดียวกัน คือสภาพจิตที่มีอวิชชา

คนเราเกิดมาเริ่มต้นก็ยังไม่มีความรู้ หรือมีแต่ความไม่รู้ เรียกว่ามีอวิชชา แต่การที่จะอยู่รอดด้วยดีในโลก คนจะต้องมีความรู้ เมื่อยังไม่มีความรู้ที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย มนุษย์ก็อยู่โดยดิ้นรนไปด้วยแรงขับของภวตัณหา (ความอยากดำรงอยู่ อาจแปลว่า need for survival หรือ บางท่านแปลว่า life wish) เมื่อดิ้นรนไปอย่างนั้น และมีอวิชชาอยู่เป็นพื้น มนุษย์ออกไปสัมพันธ์กระทบกับประสบการณ์และสถานการณ์ต่างๆ ความต้องการอยู่รอดบนพื้นฐานของอวิชชานั้น ก็จะแสดงตัวออกมาเป็นกิเลสในรูปต่างๆ ซึ่งมนุษย์ได้ใช้เป็นเครื่องปกป้องตัวเองให้อยู่รอดในการปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมไปพลางก่อน จนกว่าจะมีปัญญาที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยความรู้โดยตรง เราจึงพูดได้ว่ากิเลสเหล่านั้นเป็นสภาวะที่เป็นศักยภาพของจิต

อยู่อย่างนั้น ซึ่งเกิดขึ้นปรากฏได้ตลอดเวลา และถ้าใครไปสั่งสมอย่างไหนขึ้นก็จะกลายเป็นลักษณะเด่นออกมาในทางนั้น เรียกว่าเป็นการสั่งสมของกิเลส แต่ตัวจริงก็อยู่ที่ตัวมูลของมัน ซึ่งเป็นแหล่งของศักยภาพ

อย่างไรก็ตาม กิเลสเหล่านี้ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันกับจิต มันไม่ใช่เป็นเนื้อตัวของจิต เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า เราสามารถชำระจิตไม่ให้มีกิเลสได้ กิเลสไม่ใช่เป็นเนื้อตัวของจิต แต่มันก็ไม่ใช่อยู่ต่างหากจากจิต มันเป็นศักยภาพของจิต เมื่อไรเกิดปัญญาขึ้นมาสว่างแจ้งอวิชชาไม่มี ศักยภาพนี้หมดไป กิเลสก็หายไปด้วย ก็หมดไปด้วยกันเหมือนเราตัดต้นไม้ เราก็พลอยตัดดอกตัดผลไปหมดด้วย ดอกผลที่จะมีต่อไปก็ไม่มี ในเวลาที่เราตัด ต้นไม้นั้นยังไม่มีดอกไม่มีผล แต่ถ้าเรามองไปข้างหน้าแล้ว ดอกผลที่จะมีอาจจะเป็นมะม่วงอีกพันผลหมื่นผล ดอกผลเหล่านั้นก็หมือนกับได้ถูกเราตัดทิ้งไปด้วย เรื่องนี้ถ้าเอามาคิดในกรณีพิพาทระหว่างคนคงจะยุ่ง คุณมาตัดต้นไม้ต้นนี้ก็เท่ากับว่าคุณมาลักผลไม้ลูกมะม่วงของฉันไปหมื่นลูก เพราะฉะนั้นฉันขอคิดราคาค่าเสียหาย เท่ากับลูกมะม่วงหมื่นลูก อะไรทำนองนี้

ถาม เรื่องกิเลสกับอกุศลเจตสิกเป็นอันเดียวกันหรือเปล่า

ตอบ เป็นอันเดียวกัน เป็นพวกเจตสิก คืออาการหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิต

ถาม มีผู้ร่วมงานคนหนึ่ง สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาและเชื่อยึดมั่นในคำสั่งสอนของอาจารย์ท่านหนึ่งว่า ให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบในชาตินี้ ย่อมได้รับผลในชาตินี้เอง ไม่ต้องมุ่งหวังในชาติ

หน้าภพหน้า (เขาเชื่อว่าไม่มีชาติหน้าภพหน้า) เป็นความเห็นถูกต้องหรือไม่อย่างไร ในฐานะที่เราเป็นกัลยาณมิตรของเขา เราควรวางตัวอย่างไร

ตอบ การพูดแต่เรื่องชาตินี้ถ้ามองในแง่เป็นจุดเน้นก็ใช้ได้ แต่ถ้าจะเอาไปปิดกั้นปฏิเสธชาติหน้าเสียเลย ก็เลยเถิดไป เป็นจุดที่ต้องระวัง คือในแง่จุดเน้นนั้นจริง เพราะชาติหน้าเรามองไม่เห็น แล้วที่สำคัญก็คือว่า ตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ชาติหน้าเป็นฝ่ายผลที่สืบเนื่องจากปัจจุบัน เพราะฉะนั้นตามหลักเหตุปัจจัยนี้ สิ่งที่เราต้องทำก็คือเหตุ เมื่อเราทำปัจจุบันที่เป็นเหตุให้ดีแล้วก็ไม่ต้องห่วงผลซึ่งเป็นอนาคต เพราะเรามั่นใจในความจริงข้อนี้ว่าผลเกิดจากเหตุ เพราะฉะนั้น หน้าที่ของเราจึงอยู่ที่การทำความดีซึ่งเป็นเหตุในปัจจุบัน จุดเน้นจึงอยู่ที่ปัจจุบัน เมื่อทำเหตุ(ปัจจุบัน)ดีแล้ว ผล(อนาคต)ก็ย่อมจะดี

การกระทำอย่างนี้นอกจากเป็นการปฏิบัติตามหลักความจริงของกฎธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยแล้ว เราก็เกิดความมั่นใจตามหลักเหตุปัจจัยนั้นด้วยว่า เรื่องภพหน้าเราไม่ต้องเป็นห่วง อย่างนี้ถูกเหมือนอย่างพุทธภาษิตที่ว่า*ธมฺเม ฐิโต ปรโลกํ น ภาเย*[๑] แปลว่า ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ไม่ต้องกลัวปรโลก นี้เป็นภาษิตบทหนึ่งที่บอกให้มั่นใจว่า เมื่อเราทำเหตุดีในชาตินี้แล้วจะต้องหวาดกลัวอะไรกับชาติหน้าเล่า

---

[๑] สํ.ส.๑๕/๒๐๘/๕๙

แม้ในกาลามสูตรก็บอกทำนองนี้ว่า คนที่ทำดีในปัจจุบันชาตินี้แล้ว ก็มีความมั่นใจได้ว่า ฉันไม่กลัวชาติหน้าหรอก ชาติหน้ามีหรือไม่มีฉันไม่ต้องหวั่น เพราะฉันทำความดีจนมั่นใจตนเองแล้ว ถ้าชาติหน้ามีฉันก็ไปดีแน่

แต่ทีนี้ การที่จะเลยไปถึงจุดที่ปฏิเสธชาติหน้าเสียเลย ก็ล้ำเส้นเกินไป วิธีปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับปุถุชน ซึ่งยังไม่รู้แจ้งโลกและชีวิต เมื่อจะต้องพูดถึงชาติหน้าในแง่ว่ามีจริงหรือไม่มี จะออกมาในทำนองว่าเรื่องชาติหน้านั้นฉันยังไม่รู้ว่ามีจริงหรือไม่มี แต่ฉันก็รู้วิธีที่จะไม่ต้องหวั่นกลัวชาติหน้า เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย และเพราะเหตุที่ฉันไม่รู้นี่แหละ ฉันจึงต้องปลอดภัยไว้ก่อน ด้วยการทำดีไว้ เมื่อทำความดีแล้ว ชาตินี้ก็สบายใจชาติหน้าก็มั่นใจไม่ต้องหวั่นต้องกลัว ฉะนั้นคนที่ทำดีในปัจจุบันจึงได้ผลทั้งสองอย่าง คือในปัจจุบันก็ดีสบายไปข้างหน้าก็มั่นใจไม่ต้องกลัวด้วย ก็หมดปัญหา แต่เราไม่ต้องปฏิเสธชาติหน้า เพราะเรายังไม่รู้

ถาม คำว่าอจินไตย หมายถึงอะไร มีกี่อย่าง

ตอบ *อจินไตย* แปลว่าสิ่งที่ไม่พึงคิด คือไม่อาจรู้ได้ด้วยการคิด และถ้าขืนจะคิดให้รู้ให้ได้ ก็จะกลายเป็นผู้มีส่วนแห่งความเครียดเป็นบ้าเสียสติไป แต่ที่ว่านี้ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธเจ้าห้ามหรอกนะ ท่านเพียงแต่บอกความจริงว่ามันเป็นอย่างนั้น ตามหลักของพระพุทธศาสนานี้ไม่ใช่พระพุทธเจ้าไปห้ามใคร เป็นแต่เพียงบอกว่า ไม่ควรคิด ถ้าคิดแล้วมันจะทำให้มีส่วนแห่งความวิปริตของจิตเกิดขึ้น คือเมื่อคิดไม่ออกก็เลยฟุ้งเพ้อไปเลย ฉะนั้นท่านจึงบอกว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด คือ ไม่อาจรู้เข้าใจได้ด้วยการคิด ต้องรู้ประจักษ์

ด้วยประสบการณ์ของตนเอง โดยพัฒนาปัญญาญาณให้เกิดขึ้น

อจินไตย มี ๔ อย่าง คือ[๑]

๑. พุทธวิสัยคือเรื่องปัญญาความสามารถของพระพุทธเจ้าว่าเป็นอย่างไร รู้ได้อย่างไร ทำได้อย่างไร เรื่องนี้ก็เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ปัญญาของเราไม่ถึงใคร แล้วจะให้หยั่งรู้ถึงทันเท่าคนนั้น ย่อมคิดไม่ได้ คิดไม่ออก เป็นเรื่องที่เห็นๆ กันอยู่ เพราะฉะนั้น ปุถุชนจะเข้าใจสิ่งที่พระพุทธเจ้ารู้ หรือคิดเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าออกได้อย่างไร ก็ต้องพัฒนาตัวไปจนกว่าจะมีปัญญาอย่างนั้น

๒. ฌานวิสัย คือวิสัยของฌาน จิตนั้นมนุษย์ก็มีอยู่ด้วยกันทุกๆ คน แต่มนุษย์ปุถุชนก็ไม่เคยรู้จัก ไม่เคยเข้าใจธรรมชาติของจิตและการทำงานของจิตของตนเองเลย แม้แต่ความฝัน ตัวเองก็ฝันอยู่ แต่ก็ไม่เข้าใจความฝันนั้น ความรู้เรื่องจิตที่มีอยู่ในตัวเองหรือที่เป็นตัวเองนี้ มีน้อยอย่างยิ่ง ทีนี้ สภาพจิตที่เป็นฌานนั้น เกิดจากสมาธิที่แน่วแน่ถึงขั้นที่เรียกว่าอัปปนา เป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการฝึกฝนพัฒนาจิต ยิ่งรู้เข้าใจยากกว่าสภาพจิตสามัญ คนทั่วไปจึงไม่อาจคิดให้รู้เข้าใจได้ เป็นเรื่องที่ต้องฝึกฝนพัฒนาขึ้นมา แต่ก็เป็นสิ่งที่ทุกคนอาจรู้เข้าใจได้ มิใช่ด้วยการคิด แต่ด้วยการทำเอา

๓. เรื่องการให้ผลของกรรม เรื่องนี้มนุษย์ปุถุชนคิดอย่างไรก็ไม่สามารถมองเห็นชัดเจนจนถึงที่สุด เราก็รู้เข้าใจในแง่หลักของความเป็นไปตามเหตุปัจจัยแล้วก็คิดไปได้ระดับหนึ่ง แต่จะให้คิด

---

[๑] องฺ.จตุกฺก.๒๑/๗๖/๑๐๔

มองเห็นโล่งตลอดไปก็ไม่ไหว

๔. เรื่องโลกจินตา คือความคิดเกี่ยวกับเรื่องของโลก จักรวาล จักรภพ ว่าเกิดขึ้นอย่างไร จะมีการสิ้นสุดหรือไม่ มีขอบเขตถึงไหน เรื่องนี้ philosophers คือ นักปรัชญาทั้งหลายชอบคิด แต่ให้คิดไปเถิด ก็ข้องอยู่นั่น จะคิดให้ออก ก็ไม่ออกหรอก

ถาม ผมเป็นกุมารแพทย์ เมื่อ ๒-๓ เดือนก่อน มีคนไข้อายุ ๑๖ ปี เท่านั้น มีท้อง คลอดเด็กออกมามี น.น. ๖๐๐ กรัม เท่านั้น เนื่องจากการทำแท้ง เด็กตาบอด แต่ยังมีชีวิตอยู่ ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะทำอย่างไร ผ่านไป ๔ ชม.เด็กก็ยังไม่ตาย อยู่ได้ เด็กที่มี น.น.เพียง ๖๐๐ กรัม ถ้ารอดไปก็มีแนวโน้มที่จะมีปัญญาอ่อนสูง หูตาก็บอดแล้ว อีกประเด็นหนึ่งถ้ามองในด้านของจิตใจแล้ว เด็กคงต้องมีคุณภาพชีวิตที่ลำบาก เพราะเกี่ยวกับภาวะเครียดตั้งแต่แรกเกิด และแม่ก็ไม่ยอมรับว่าจะเลี้ยงลูกขนาดนี้ได้หรือไม่ ถ้ามองในแง่ของสังคม ถ้าเขารู้ว่าเขาเกิดมาโดยที่แม่ไม่ต้องการ เด็กจะต้องมีปมด้อยนานัปการ เรามีความรู้อยู่ว่าถ้ามองไปข้างหน้าแล้ววิบากของเด็กนี่หนักหนาเหลือเกิน เราควรจะช่วยชีวิตให้เขาอยู่ต่อไป ผจญวิบากกรรมของเขาต่อไป หรือควรจะให้เขาไปเกิดใหม่ ให้ได้พ่อแม่ที่ดีกว่านี้ มีชีวิตที่ดีกว่า ผมลำบากใจมากที่จะตัดสินใจ เราก็มีจิตแพทย์มาร่วมด้วยและมีสูติแพทย์ ขาดอยู่อย่างเดียวคือ ขาดพระ ก็เลยขอเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ถ้าหากบังเอิญท่านอาจารย์ยืนอยู่แถวนั้น ท่านจะตัดสินใจอย่างไร ถ้าเด็กรอดไป ใครจะรับผิดชอบเด็กคนนี้ เราก็ให้การรักษาเต็มที่ ไม่ทราบว่าเด็กจะรอดหรือไม่รอด

ตอบ ก็เป็นปัญหาการตัดสินใจ เป็นเรื่องที่ยาก การตัดสินใจขึ้นต่อข้อพิจารณาหลายอย่าง ซึ่งบางทีเราก็ยอมรับว่าเรามองเหตุปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆไม่ทั่วถึง บางทีเราตัดสินใจตอนนี้นึกว่าดีที่สุดแล้ว มั่นใจเหลือเกิน แต่ปรากฏว่า อีกสิบปีข้างหน้าจะเห็นว่าผลการตัดสินใจนี้พลาด เพราะมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบบางอย่าง เช่น ในกรณีของการพิจารณาว่าเด็กอย่างนี้ถ้ารอดไปจะเป็นอย่างไร เราก็มองตามสภาพความเจริญของการแพทย์ปัจจุบัน แต่ปรากฏว่าอีกสิบปียี่สิบปีข้างหน้าการแพทย์เจริญขึ้น สามารถแก้ไขเด็กอย่างนี้ได้ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในส่วนนั้นขึ้นมา ก็กลายเป็นมีทางให้เกิดผลดี

เพราะฉะนั้น การตัดสินใจที่ว่าเด็กอย่างนี้รอดไปก็แย่ ต่อไปก็จะเป็นภาระแก่สังคม ชีวิตด้านนอกก็มีแต่ความทุกข์นั้น เป็นการคิดจากพื้นฐานความรู้ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่เป็นเงื่อนไขอันจำกัดของปัจจุบัน แต่พอไปถึงตอนโน้น ถ้าเกิดความเปลี่ยนแปลงกลายเป็นว่าการแพทย์ช่วยได้ ก็เท่ากับว่าเราตัดสินใจพลาดไปเสียแล้ว เด็กคนนั้นก็ตายไปเสียแล้ว ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ยาก

ในเมื่อไม่อาจจะวางข้อวินิจฉัยตายตัวอย่างหนึ่งอย่างเดียวลงไปได้ เราจึงควรจะมีหลักบางอย่างที่จะทำ ให้ตัดสินใจได้อย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ในกรณีนั้นๆ แค่ไหนก็แค่นั้น จึงได้เคยเสนอไว้ว่าการตัดสินใจต่างๆ ก็อยู่ที่ว่าเราจะต้องพิจารณาด้วยหลัก ๒ ประการ คือ ด้วยเจตนาที่ดีที่สุด โดยใช้ปัญญาให้มากที่สุด

๑. *ปัญญา* มีความรู้ความเข้าใจในข้อมูล และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องพรั่งพร้อมที่สุด และพิจารณาเหตุผลข้อดีข้อเสียอะไรต่างๆ

อย่างดีที่สุด โดยรอบคอบ

๒. *เจตนา* มีความตั้งใจดี ต้องการทำเพื่อประโยชน์แก่เขาอย่างแท้จริงโดยบริสุทธิ์ใจ คือ เจตนาที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาโดยแท้นั่นเอง

ถ้าได้องค์ประกอบ ๒ อย่างนี้แล้ว เราจะตัดสินใจอย่างไร เราก็บอกกับตัวเองได้ว่าเราทำดีที่สุดแล้ว ต่อจากนั้น ผลจะเกิดอย่างไร เราก็สามารถพูดได้ว่า ตอนที่ตัดสินใจเราทำดีที่สุดของเราแล้ว ตกลงสองอย่างนี้สำคัญมาก คือ

๑. ใช้ปัญญาเต็มที่

๒. มีเจตนาดีที่สุด

ปัญญากับเจตนา สองอย่างนี้ให้ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์ปุถุชนเราจะทำได้ อันนี้ก็จะเป็นหลักไว้

เมื่อพิจารณาดูองค์ประกอบฝ่ายปัญญา ๑ องค์ประกอบฝ่ายเจตนา ๑ สองอย่างนี้ ก็จะช่วยให้มีเกณฑ์วินิจฉัยดีขึ้น บางทีเราทำด้วยความรู้ แต่เจตนาที่ดีเราไม่มี เราไม่ได้หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่เขา อย่างนี้ก็ถือว่ามีความบกพร่องด้านเจตนา หรือมีเจตนาดี แต่ไม่หาข้อมูลไม่ปรึกษาสอบถามค้นหาความรู้ ไม่พิจารณาความจริงให้เพียงพอ ก็ถือว่ามีความประมาท มีความบกพร่องในทางปัญญา แต่ถ้าเราทำเต็มที่แล้ว เราก็มีความมั่นใจ แม้จะไม่สามารถเป็นหลักประกันว่า การตัดสินใจนั้นจะต้องถูก แต่พูดได้ว่าในวิสัยของปุถุชนเราทำเต็มที่แล้ว

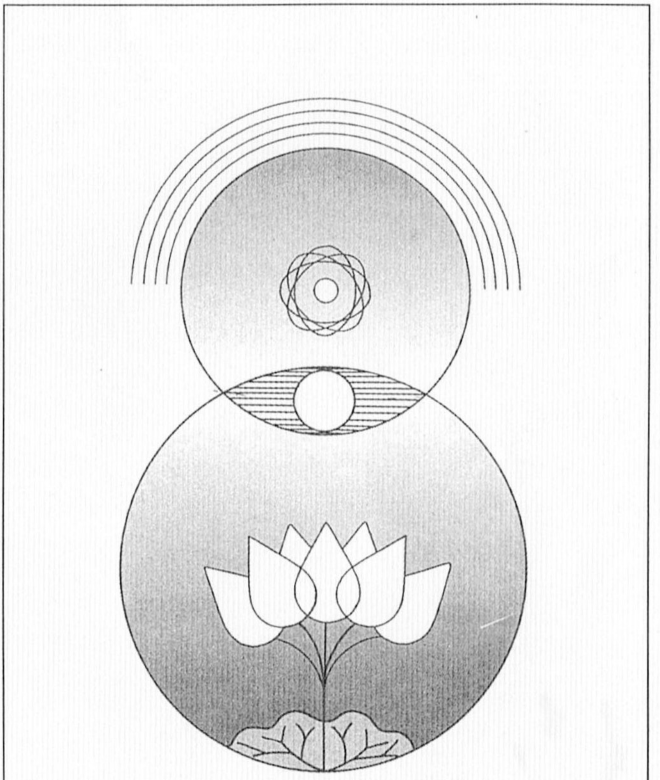
ข้อคิดเห็น คุณหมอกาญจนา ขอแสดงความคิดเห็น คือ อยากเรียนตามที่ทราบจากคุณหมออมราว่า มีเด็กบางคนตอนเกิด

น.น. ๔๒๐ กรัม ก็สามารถเลี้ยงให้โตได้ เมื่อมีการตรวจสอบ IQ ก็ปกติ นั่นเป็นตัวอย่างในระดับทั่วไป ส่วนในระดับปัญญาสูง ตามปกติต้องมีน้ำหนักตอนเกิดไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ กรัม แต่มีหมอของเราบางคนตอนเกิด น.น. ๑,๗๐๐ กรัม ก็ปรากฏต่อมาว่า มีสติปัญญาเรียนแพทย์ได้ แล้วยังสามารถทำผลงานทางวิชาการถึงระดับได้เป็นศาสตราจารย์ ฉะนั้น น.น. น้อยอย่างนั้นไม่ได้หมายความว่า จะต้องมีปัญญาอ่อนเสมอไป แล้วก็ที่ว่าแม่ไม่ต้องการลูก ก็มีหลายคนที่เขาอยากได้ลูกบุญธรรม และกำลังมองหาเด็กอยู่

อาจารย์ภุมรา ให้กราบเรียนว่า ภาค ๒ ต่อเรื่อง ชีวิตสิ้นสุดเมื่อไร

เจริญพร นี่ก็เป็นเรื่องยาก ต้องตกลงกันอีกที สำหรับวันนี้ที่ประชุมก็ได้ใช้เวลามากพอสมควรแล้ว ขออนุโมทนาทุกท่าน ขออวยชัยให้พร ด้วยการที่ทุกท่านมีศรัทธาในธรรม และประกอบกิจที่ดีงาม ที่เรียกว่าเป็นกุศลกรรม คือช่วยเหลือชีวิตเพื่อนมนุษย์ และช่วยบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ โดยมีไมตรีจิตมิตรภาพต่อกัน ขอคุณพระรัตนตรัยอภิบาลรักษาทุกท่านให้เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรือง ประสบความสำเร็จ มีความร่มเย็นเป็นสุขในธรรมโดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน

กรรมกับโรคพันธุกรรม
ในทัศนะพระพุทธศาสนา

กรรมกับโรคพันธุกรรม ในทัศนะพระพุทธศาสนา*

ปุจฉา ปัจจุบันมีการตรวจกรองทางพันธุศาสตร์ ว่าผู้ใดมียีนผิดปรกติที่ทำให้เกิดโรคหรือสามารถถ่ายทอดโรคต่อไปยังลูกหลานได้ เพื่อจะได้นำความรู้ไปใช้ตัดสินใจป้องกันการเกิดโรคพันธุกรรม อย่างไรก็ดี การตรวจพบว่าตนเองมีความผิดปรกติทางพันธุกรรมมีผลกระทบทางจิตใจและสังคมมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกว่าถูกตราหน้าทางสังคม รู้สึกว่าตนเองไร้ค่าหรือด้อยกว่าคนอื่น และความกลัวที่จะรู้ว่าตนมีความผิดปรกติทางพันธุกรรม

การตรวจกรองทางพันธุศาสตร์มีประโยชน์ แต่การนำมาใช้จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจและการยอมรับของประชาชน รวมทั้งต้องคำนึงถึงประเด็นทางสังคมศาสนาและประเพณีที่เกี่ยวข้องกันด้วย

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องกรรม อาจมีผลกระทบต่อเจตคติและการตัดสินใจเกี่ยวกับการป้องกันโรคพันธุกรรม

---

* ตอบคำถามของ รศ. พ.ญ.จินตนา ศิรินาวิน ลงพิมพ์ใน *สารศิริราช* ปี ๒๕๓๘ ฉบับที่ ๔๗ หน้า ๙๓๙-๙๔๖

อาจเป็นได้ทั้งทางลบและทางบวก เช่น ถ้าหากคิดว่าสุดแล้วแต่กรรม ถ้าลูกจะเป็นโรคก็ยอมรับกรรม เช่นนี้ก็อาจเป็นผลเสียเพราะจะไม่พยายามหาทางป้องกัน แต่อีกด้านหนึ่ง ความเชื่อว่ามีลูกเป็นโรคพันธุกรรมเนื่องจากกรรมเก่า ก็อาจช่วยให้ยอมรับและช่วยผ่อนคลายความทุกข์ได้บ้าง ความเชื่อเรื่องกรรมอาจทำให้พยายามสร้างความดี ให้ความเมตตาช่วยเหลือเลี้ยงดูคนที่เป็นโรคพันธุกรรมเป็นอย่างดีก็ได้

นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องกรรมอาจจะมีอิทธิพลในด้านมุมมองของสังคมต่อคนไข้โรคพันธุกรรม สังคมอาจรังเกียจ อาจสงสาร หรืออาจคิดว่าชาติก่อนคงทำกรรมไว้มาก มุมมองของสังคมอาจมีผลกระทบต่อความรู้สึกและต่อการตัดสินใจตรวจและการยอมรับผลการตรวจกรองทางพันธุศาสตร์

ขอนมัสการเรียนถามว่า พุทธศาสนามีคำอธิบายเรื่องหลักกรรมในแง่ความสัมพันธ์กับการเกิดโรค โดยเฉพาะโรคพันธุกรรมและความพิการแต่กำเนิดอย่างไร

วิสัชนา โรคเกิดได้จากเหตุปัจจัยหลายอย่าง เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศก็มี การบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอก็มี การถูกทำร้ายก็มี เกิดจากกรรมก็มี พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า หากใครเห็นว่าโรคทุกอย่าง ความบาดเจ็บทุกอย่าง เกิดจากกรรมทั้งสิ้น อย่างนั้นถือเป็นความเข้าใจผิดพลาด โรคนี้เกิดได้จากหลายเหตุ กรรมก็เป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งในบรรดาปัจจัยเหล่านั้น พีชนิยามก็เป็นกฎธรรมชาติอีกกฎหนึ่งที่มักเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

ในทางพุทธศาสนาได้แบ่งกฎธรรมชาติไว้อย่างน้อย ๕ กฎ

อุตุนิยาม เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับความเป็นไปของสภาพแวดล้อม เช่น ดินฟ้าอากาศ ความเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ การเคลื่อนไหวของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่างๆ

พีชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพืชพันธุ์

จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตใจ

กรรมนิยาม กฎธรรมชาติที่ว่าด้วยการกระทำของมนุษย์ที่เกิดจากเจตจำนงหรือเจตนา คือกระบวนการแสดงผลของเจตจำนง

ธรรมนิยาม คือกฎทั่วไปแห่งเหตุและผล เช่นว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นดับไป เป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

เมื่อพิจารณาดูสิ่งทั้งหลายที่อยู่ภายใต้กฎเหล่านี้ ชีวิตมนุษย์นั้นเป็นส่วนประกอบที่ขึ้นอยู่กับ ๕ กฎครบทั้งหมด (ธรรมชาติภายนอกหลายอย่างจะขึ้นอยู่เพียง ๒-๓ กฎ เช่น ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ ขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติเพียงอย่างสองอย่าง เช่น อุตุนิยามและพีชนิยาม) ฉะนั้นเราจะต้องแยกออกไป จะไปเอาอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ จะบอกว่าเกิดเพราะกรรมเป็นตัวกำหนดไปหมดไม่ได้

โรคของพืชพันธุ์ หรือพันธุกรรม คงใช้ศัพท์ผิดเลยเป็นเรื่องกรรมไป จริงๆ แล้วไม่ใช่เรื่องกรรม อาจเรียกว่าพันธุนิยามหรือเรียกเป็นอย่างอื่น ของพระเรียกว่าพีชนิยาม กฎแห่งพืชพันธุ์ เป็นเรื่องของยีนหรืออื่นๆ กรรมจะมีความสำคัญที่ว่า กรรมเป็นตัวปรับสภาพของจิตที่เป็นองค์แห่งภพของเขา ให้เข้ากันกับพืชพันธุ์ที่มีความบกพร่อง ถ้ามองในแง่กรรมก็คล้ายๆ ว่า กรรมนำให้เขามาเกิดให้เหมาะกับสภาพการเกิดที่มีความบกพร่องอันนี้ แต่บางทีก็เหมาะกันในแง่อื่น คนที่พีชนิยามมีส่วนบกพร่องก็อาจจะไปเหมาะดีในแง่อื่น ส่วนนี้ก็เลยต้องมารับผลเสียไป จะมองแบบแง่เดียวตายตัวไม่ได้

เป็นอันว่า เรื่องโรคภัยไข้เจ็บไม่ใช่เป็นเรื่องของกรรมอย่างเดียว เพราะว่ากฎธรรมชาติตามหลักพระพุทธศาสนามีหลายกฎ พีชนิยาม หรือกฎแห่งพืชพันธุ์ ก็เป็นอันหนึ่ง และอย่าสับสนคำว่า 'พันธุกรรม' กับคำว่า 'กรรม'

ปุจฉา การตรวจว่าผู้ใดมียีนผิดปรกติที่ทำให้เกิดโรคหรือสามารถถ่ายทอดโรคไปยังลูกหลานได้ มีจุดประสงค์เพื่อให้นำความรู้นี้ไปใช้ป้องกันการเกิดโรคพันธุกรรมในครอบครัว เช่นโดยการคุมกำเนิด หรือการทำแท้ง (ซึ่งเคยนมัสการเรียนถามท่านเกี่ยวกับเรื่องนี้จนได้คำตอบชัดเจนแล้ว)

บางศาสนาถือว่าการคุมกำเนิดผิด ทำไมพุทธศาสนาจึงไม่ถือว่าการคุมกำเนิดเป็นสิ่งผิด วิธีนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ดีเพราะว่าเป็นการป้องกัน

วิสัชนา เป็นสิทธิของคนแต่ละคน ของเราไม่มีพระเจ้าที่จะคอยบังคับใคร กฎธรรมชาตินี้เป็นธรรมดา ธรรมดาความจริงอย่างไรก็อย่างนั้น ถ้าการคุมกำเนิดไม่ใช่ไปทำแท้ง ไม่ใช่การฆ่าคน ไม่ผิด นั่นก็เป็นสิ่งที่ควรจะกระทำ ถ้าหากว่าดูแล้วประโยชน์เกิดมากกว่า มันก็กลายเป็นดีไป อย่าไปทำให้คนเขาต้องมารับความทุกข์โดยใช่เหตุ

ปุจฉา ปัญหาอย่างหนึ่งที่แพทย์พบก็คือ คนที่มีลูกพิการหรือเป็นโรคแล้ว ถ้ายอมรับว่าเป็นเรื่องของกรรมก็อายที่จะไปแสดงตัวหรือไปขอความช่วยเหลือให้เป็นที่ประจักษ์ของคนอื่น พอมีลูกคนใหม่ก็พิการอย่างนี้อีก ความเชื่อเรื่องนี้จะแก้อย่างไร

วิสัชนา จุดที่พลาดอยู่ตรงที่เขาอายว่าเป็น "โรคของเวร

กรรม" ต้องมองว่ามนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่มีกรรมดีกรรมชั่วปนๆ กันไป มนุษย์เป็นสัตว์ที่แปลกจากภพอื่นๆ คือเป็นภพที่มีความดีความชั่วปนๆ กันไป บางคนบกพร่องด้านนี้อาจจะไปดีด้านโน้น เราบกพร่องด้านนี้เราอาจจะไปดีด้านอื่น

ในทางพุทธศาสนาถือหลักการฝึกฝนพัฒนาตนให้ดียิ่งขึ้น ถ้ามีอะไรที่เราจะแก้ให้ดีขึ้นเราต้องทำ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ แก้ไขได้ ปรับปรุงได้ ฉะนั้นหลักการก็คือ (๑) เราอาจจะมีจุดอ่อนแง่นี้แต่ไปดีแง่โน้น คนอื่นเขามีแง่ดีอันนี้แต่เขาก็ไปมีจุดอ่อนอันโน้น (๒) แต่ละคนมีจุดอ่อนจุดด้อยคนละอย่าง ส่วนดีก็รักษาพัฒนายิ่งขึ้นไป ส่วนไหนบกพร่องก็ต้องปรับปรุงแก้ไขให้ดี เพราะฉะนั้นยิ่งมีวิธีการแก้ไขเรายิ่งต้องแสวงหา ถือว่าเป็นโอกาสที่จะได้พัฒนาตัวเอง ไม่ควรจะไปตัดโอกาส (๓) ถ้าใครไม่พัฒนาตัวเอง เช่น ยอมรับว่าผลกรรมเราทำมาเลยเป็นอย่างนี้ แล้วไม่แก้ไขปรับปรุง ท่านถือว่าทำกรรมชั่วใหม่ กรรมชั่วนี้คือความประมาท เมื่อเรารู้ว่ามีจุดอ่อนข้อบกพร่องนี้ ปล่อยทิ้งไว้แล้วไม่แก้ไข คือ *ความประมาท*

ความประมาทเป็นอกุศลกรรม คือทำกรรมชั่ว ถ้าเคยทำกรรมชั่วไม่ดีมาก่อนแล้ว รับผลของกรรมเก่าที่ไม่ดีแล้ว ยังมาทำกรรมชั่วซ้ำเติมหนักเข้าไปอีก นี่คือความประมาท ถ้าเราทำกรรมมาไม่ดีแล้วผิดพลาด ก็ให้รู้ว่าที่ผ่านมามันไม่ดี ควรตั้งหน้าตั้งตาแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ทำกรรมใหม่ให้ดี ให้กรรมเก่านั้นเป็นบทเรียนไป ไม่ควรจะไปประมาททำกรรมชั่วซ้ำซ้อนเข้าไปอีก

กรรมชั่วที่คนมองไม่เห็นคือความประมาท พระพุทธเจ้าตรัสติเตียนไว้ ถือว่าเป็นอกุศลสำคัญ ความประมาทประกอบด้วย ๑. ปัญญาไม่มี เป็นโมหะ ๒. ขาดสติ สติไม่ใช้ ไม่ระลึกว่าอะไร

บกพร่องอะไรเสียหายแล้วจะได้แก้ไข ขาดสติขาดปัญญาหมดเลย

ปุจฉา บางคนดื่มเหล้าสูบบุหรี่จัดแล้วเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้น เมื่อแพทย์แนะนำว่าควรงดเสีย เขาก็บอกว่าถ้าอะไรจะเกิดก็ต้องเกิด คล้ายๆ กับมีกรรมมาแต่ชาติก่อน ถ้าจะต้องเป็นอะไรไปเขาก็ยอมรับ แต่ถ้าหากเขาไม่มีกรรมเขาจะดื่มเหล้าสูบบุหรี่ต่อนานแค่ไหนก็จะไม่เกิดอะไรขึ้น

วิสัชนา เขาถือเรื่องกรรมผิดตั้งหลายชั้น หลักกรรมไม่ใช่ 'กรรมเก่า' กรรมก็คือกรรม ไม่มีคำว่ากรรมเก่า กรรมใหม่ กรรมอดีต กรรมปัจจุบัน กรรมอนาคต กรรมเก่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกรรม

ในพระพุทธศาสนาถ้าพูดว่า "กรรม" ไม่ใช่กรรมเก่า ลัทธิกรรมเก่าก็มีลัทธิหนึ่ง คือลัทธินิครนถ์ เป็นลัทธิมิจฉาทิฐิ ซึ่งพระพุทธเจ้าติเตียนไว้ ลัทธิกรรมเก่าคือถือว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมเก่าไปหมดทั้งนั้น

ลัทธิ ๓ ลัทธิที่ผิดหลักกรรมพระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดเจน อภิธรรม ก็บอก พระสูตรก็บอก คือ

(๑) ลัทธิปุพเพกตเหตุ (ปุพเพกตวาท) ลัทธิที่ถือว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมเก่าที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อน

(๒) ลัทธิอิสรนิมมานเหตุ (อิศวรนิรมิตวาท) อะไรๆ ก็เป็นเพราะพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่บันดาล

(๓) ลัทธิอเหตุอปัจจยะ (อเหตุวาท) ลัทธิที่ถือว่าอะไรๆ ก็เกิดขึ้นแล้วแต่ความบังเอิญ ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย แล้วแต่โชค

สามลัทธินี้ผิดหมดเลย

คนสูบบุหรี่ที่บอกว่าอะไรจะเกิดก็ต้องเกิด แล้วแต่กรรมเก่า

นั้น ตรงกับลัทธินิครนถ์ชัดเต็มที่เลยทีเดียว ถ้าถือหลักกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา จะต้องสร้างผลดีด้วยการเพียรพยายามทำสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นการแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตัวเองให้ดียิ่งขึ้น (หลักกรรมและหลักไตรสิกขา)

ปุจฉา ถ้าเช่นนั้นในชนบทที่มีความยากจนแร้นแค้น การยอมรับสภาพของตนเองโดยถือว่าเป็นกรรมเก่าก็ผิด แต่มีคนว่านั่นเป็นคตินิยมที่ดี ทำให้คนไทยสันโดษ ยอมรับอะไรได้

วิสัชนา เรื่องกรรมเก่านั้นผิดอย่างไร กรรมเก่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกรรม ฉะนั้นเวลานับถือต้องนับถือให้ครบหลักกรรม ไม่ใช่แค่กรรมเก่า กรรมเก่าคือสิ่งที่ทำให้เราเป็นอย่างปัจจุบัน เมื่อถึงปัจจุบันเราพบสภาพอย่างนั้นแล้ว หน้าที่ของเราคือทำกรรมใหม่แก้ไข ทีนี้เราไปยอมรับว่าอนาคตก็เป็นเพราะกรรมเก่า ทำไมเราไม่นับขณะนี้ด้วยล่ะ อนาคตนั้นเวลาพูดถึงกรรมเก่ามันต้องหมายถึงขณะนี้ด้วย เพราะอีกนาทีต่อไปจากนี้ มันก็กลายเป็นเก่าแล้ว กรรมข้างหน้าที่เราจะได้รับก็หมายถึงเดี๋ยวนี้ด้วย กรรมเก่าของปีหน้าก็คือปีนี้ด้วย แล้วปีนี้เราตกอยู่ในความประมาท ก็กลายเป็นว่าปีนี้เรากำลังทำกรรมชั่ว พอถึงปีหน้าเราก็เลยมีกรรมเก่าที่ชั่วเพิ่มเข้าไปอีก ทำไมไม่ทำกรรมปีนี้ให้ดี

ความเข้าใจเรื่องกรรมเก่ามันผิดพลาด หนึ่ง ในความเห็น สอง ในวิธีปฏิบัติ

ผิดพลาดในความเห็น หมายความว่า ในพระพุทธศาสนาท่านว่ากรรมเป็นการกระทำเหตุซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ ที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลเกิดจากเหตุ มันเป็นกลางๆ มันไม่

เฉพาะอดีต ไม่เฉพาะเก่า มันรวมปัจจุบัน อนาคต ทั้งหมดเลย ถ้าเราไปมองแต่กรรมเก่าว่าอะไรๆ เป็นเพราะกรรมเก่า ก็เลยเข้าลัทธิมิจฉาทิฐิไป

เราไม่ได้ปฏิเสธกรรมเก่า ผลที่เราประสบปัจจุบันนี้ถือว่ามาจากกรรมเก่า อดีตนับแต่วินาทีนี้ถอยหลังไปเป็นเก่าหมด ต่อไปข้างหน้าในอนาคตก็นับตั้งแต่วินาทีนี้เลยไป พอผ่านไปวินาทีเดียวขณะนี้ก็กลายเป็นเก่าไปแล้ว

(ในด้านวิธีปฏิบัติ จะตอบข้างหน้า)

ปุจฉา โรคพันธุกรรมที่รุนแรง เช่นธาลัสซีเมีย ถ้าตรวจพบว่าเด็กเป็นโรคก็อาจจำเป็นต้องพิจารณาทำแท้ง ถ้าไม่ทำแล้วเกิดมาทุกข์ทรมานหรือพิการก็เป็นบาป วิธีป้องกันยังมีวิธีอื่น เช่นตรวจเสียก่อนว่าตนเองมีความผิดปรกติแฝงอยู่หรือไม่ จะได้ตัดสินใจได้ว่าจะมีลูกหรือไม่

เรื่องการป้องกันนี้บางคนก็ยอมรับ บางคนก็ไม่ยอมรับโดยบอกว่าอะไรจะเกิดก็ให้เกิด บางครั้งมีลูกคนที่หนึ่งพิการ คนที่สองที่สามก็ยังไม่ป้องกัน เพราะยังเชื่อว่าเป็นผลของกรรม ทางพระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องกรรมว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องโรคภัยไข้เจ็บอย่างไร

วิสัชนา ทางพุทธศาสนาไม่ได้ถือว่าทุกอย่างเป็นเพราะกรรม โรคภัยไข้เจ็บหรือการเจ็บป่วยนี้มาจากหลายเหตุ พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ความเจ็บป่วยเกิดจากการบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอก็มี เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศก็มี เกิดจากการถูกทำร้ายก็มี เกิดจากเหตุภายในระบบร่างกายก็มี เกิดจากกรรมก็มี ถ้าใครถือว่าความเจ็บป่วยทุกอย่างเกิดจากกรรมทั้งสิ้นถือว่าเป็นความผิดพลาดของเขา

อันนี้ก็เป็นพระสูตรหนึ่ง

พูดโยงไปอีกอันหนึ่งก็คือกฎธรรมชาติ พระพุทธเจ้าสอนว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เรียกว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือที่เราเรียกสั้นๆ ว่า ธรรม ธรรมหรือกฎธรรมชาติทั้งหมดนี้จะแยกเป็นกฎย่อยออกไป กฎธรรมชาติย่อยออกไปมี ๕ กฎ คือ อุตุนิยาม พีชนิยาม จิตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม ดังได้เคยอธิบายมาแล้วข้างต้น

กรรมนิยาม หรือกฎแห่งกรรม เป็นเพียงกฎหนึ่งในกฎเหล่านี้ เพราะฉะนั้นไม่ใช่ทุกสิ่งต้องเกิดจากกรรมทั้งสิ้น ถ้าใครถือว่าทุกสิ่งเกิดจากกรรมก็ผิด เพราะสิ่งทั้งหลายในสภาพแวดล้อมนี้ไม่ได้ขึ้นกับกฎแห่งกรรมเลย

ชีวิตของมนุษย์มีส่วนประกอบครบทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่ครบถ้วนเท่ากับมนุษย์ เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับทั้ง ๕ กฎ แต่ที่เป็นกฎของมนุษย์เต็มที่คือกฎแห่งกรรม เพราะว่ามนุษย์มีเจตจำนง การกระทำของเขาเกิดจากเจตจำนง กรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับมนุษย์มากที่สุด เพราะมนุษย์เป็นเจ้าของเรื่อง กฎธรรมชาติข้ออื่นยังขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมบ้าง ปัจจัยภายนอกอย่างอื่นบ้าง แต่กรรมเป็นเรื่องที่มนุษย์เองเป็นผู้สร้างสรรค์ ฉะนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องเอาใจใส่เรื่องนี้เป็นพิเศษ เพราะมนุษย์เป็นเจ้าของกรรมหรือเจตจำนงนั้น เขาตั้งจิตคิดหมาย จำนงจงใจ แล้วก็ทำโน่นทำนี่ พูดนั่นพูดนี่ ฉะนั้นท่านจึงให้ความสนใจพิเศษกับเรื่องกรรม ในฐานะที่เป็นเรื่องของมนุษย์เกิดจากมนุษย์โดยตรง

มนุษย์เป็นเจ้าของกรรม เพราะตัวเป็นผู้ทำ และจะเป็นผู้เปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องกรรมทั้งหมดได้ มนุษย์ก็เอา

กรรมของตัวเองนี่แหละไปสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สัมพันธ์กับโลกภายนอก สัมพันธ์กับอุตุนิยาม พีชนิยาม การกระทำจากเจตจำนงของเขาเป็นเรื่องกรรมทั้งนั้นเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องให้ความสำคัญกับกฎแห่งกรรม

อย่างที่กล่าวแล้วว่ากฎแห่งกรรมเป็นกฎหนึ่งในบรรดากฎธรรมชาติ จะถือว่าทุกอย่างเกิดจากกรรมหมดไม่ได้ มีลัทธิที่ผิดลัทธิหนึ่ง ถือว่าทุกอย่างเป็นเพราะกรรมเก่า อันนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าเป็นลัทธิมิจฉาทิฐิ ชาวพุทธเราบางทีก็หลงเข้าไปในลัทธิกรรมเก่า

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามีลัทธิ ๓ ลัทธิที่ผิด ที่ไม่ใช่หลักกรรม คือ ปุพเพกตวาท (ลัทธิกรรมเก่า) อิศวรนิรมิตวาท (ลัทธิเทพบันดาล) และ อเหตุวาท (ลัทธิแล้วแต่โชค) ซึ่งได้เคยอธิบายมาครั้งหนึ่งแล้ว

กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่เฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง คือกรรมไม่ใช่เพียงกรรมเก่า กรรมเก่าเป็นเพียงปัจจัยในส่วนที่ผ่านไปแล้ว อย่างเรามีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ก็ถือว่าเป็นผลรวมของกรรมเก่า สิ่งที่เราจะทำได้ในปัจจุบันคือกรรมใหม่ซึ่งอยู่ในอำนาจของเรา เป็นสิ่งที่ท่านเน้นเป็นพิเศษ ถ้าใครปรารภว่ามันก็แล้วแต่กรรมเก่าก็ปล่อยชีวิตไป มีความคิดผิด เพราะ

หนึ่ง ไปถือลัทธิกรรมเก่า ยึดถือเพียงส่วนเดียวของกรรมในแง่ความรู้ความเข้าใจความคิดเห็นไม่ถูกต้อง

สอง ในเชิงปฏิบัติผิดอีก เพราะว่าไปปล่อยให้เป็นเรื่องกรรมเก่าเสียก็เลยตกอยู่ในความประมาท สิ่งที่ควรจะแก้ไขปรับปรุงก็ไม่แก้ไขปรับปรุง สิ่งที่ควรทำในปัจจุบันคือกรรมใหม่ที่ดีก็ไม่ทำ

พระพุทธศาสนายังมีหลักการสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ เป็นสัตว์ที่มีการฝึกฝนพัฒนา ต้องปรับปรุง

ให้ดีขึ้นตลอดเวลา ด้วยสิกขาคือการศึกษา ซึ่งแปลว่าเรียนรู้และฝึกฝน ฉะนั้นการเรียนรู้เรื่องกรรมก็คือการที่จะได้บทเรียนว่าอะไรบกพร่อง เราจะได้แก้ไขปรับปรุง เพราะฉะนั้นคนที่ว่ามันแล้วแต่กรรมเลย ปล่อยตัวไม่แก้ไขไม่ปรับปรุง ก็ผิดหลักเรื่องการพัฒนาฝึกฝนตนเอง (สิกขา) และผิดหลักกรรม คือตกอยู่ในความประมาท ความประมาทก็เป็นกรรมชั่วอีก เป็นอกุศลอีก กลายเป็นว่าตัวก็รับผลกรรมเก่าที่ไม่ดีแล้วยังมาทำกรรมชั่วใหม่คือความประมาทเข้าไปอีก ก็เป็นอกุศลซ้ำเข้าไปอีก

อย่างที่บอกว่าต่อไปจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่กรรมเก่า แล้วต่อไปอีกวันหนึ่ง อีกเดือนหนึ่ง อีกปีหนึ่ง การกระทำขณะนี้ก็กลายเป็นกรรมเก่าไปแล้วใช่ไหม เช่น กว่าจะถึงเดือนหน้าสิ่งที่ทำในเดือนนี้ก็คือกรรมเก่าแล้ว แต่ตอนนี้เรากลับปล่อยตัวไม่ทำอะไร ก็คือเราตกอยู่ในความประมาท เพราะฉะนั้นต่อไปเดือนหน้าเราจะได้รับผลกรรมเก่าเพิ่มเข้าไป คือผลจากความประมาทที่เราทำในเดือนนี้

ฉะนั้น ความประมาทประกอบด้วย หนึ่ง ไม่มีปัญญา ไม่ใช้ปัญญาพิจารณา เป็นโมหะ สอง ความประมาทคือการไม่มีสติ เพราะฉะนั้นก็เป็นอกุศล ก็คือกรรมชั่วนั่นเอง

พระพุทธศาสนาเน้นมากเรื่องความประมาท ถือว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมความพินาศ เพราะฉะนั้นคนที่ประสบสถานะอะไรในปัจจุบัน ก็ต้องพิจารณาว่าอันนี้เป็นผลรวมของกรรมเก่า เราอยู่ในภาวะอย่างนี้เราจะต้องเรียนรู้ว่าอะไรบกพร่อง อะไรจะต้องแก้ไข แล้วรีบทำกรรมใหม่ แก้ไขปรับปรุงตัวเองพัฒนาให้ดีขึ้น อันนี้จึงจะเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องว่า เราได้ทำกรรมใหม่ที่ดี เราไม่ยอมทำตามกรรมเก่าที่มันไม่ดีแล้ว นอกจากนั้นเรายังใช้กรรมเก่าให้เป็น

ประโยชน์ คือเป็นบทเรียนด้วย จะได้ดูจุดอ่อนข้อบกพร่อง เอามาแก้ไขปรับปรุง ซึ่งก็ถือว่าสำคัญ เพราะเป็นการปฏิบัติตามหลักสิกขา คือการฝึกฝนพัฒนาตัวเอง ซึ่งเป็นสาระสำคัญของชีวิตชาวพุทธ

คนไทยเรามากทีเดียวถือลัทธิกรรมเก่าผิด หนึ่ง ในแง่ความคิดเห็นผิด สอง ในเชิงปฏิบัติผิดที่อยู่ในความประมาท ไม่ทำกรรมใหม่ที่ดี และไม่มีสิกขา

ปุจฉา ความสันโดษโดยเชื่อว่าเป็นกรรมเก่าเป็นสิ่งไม่ดีหรือ

วิสัชนา ตามหลักพุทธศาสนา สันโดษถูกก็มี ผิดก็มี แต่สันโดษในกรณีนี้ผิด การปฏิบัติที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาต้องมีปัญญากำกับตลอดเวลา การปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนี้แบ่งเป็น ๒ ขั้น คือ ขั้นแรก รู้ทันความจริงและยอมรับด้วยปัญญา (เอาความรู้มาปรับความรู้สึก) ขั้นที่สอง ใช้ปัญญาพิจารณาค้นหาเหตุปัจจัยและดำเนินการแก้ไขตามเหตุปัจจัยนั้นๆ (ทำการด้วยปัญญา) ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลดีครบทั้งสองขั้น คือ ๑. เพื่อปลงใจได้จะได้ไม่ทุกข์ ๒. เพื่อแก้ไขปรับปรุงอย่างได้ผล

ถ้าติดอยู่แค่ขั้นเดียวผิด เหมือนอย่างคนถือหลักอนิจจัง ถ้าถือแง่เดียวผิดทันที สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ต้องตั้งอยู่ดับไป เพราะฉะนั้นมีเจริญก็มีเสื่อมได้เป็นธรรมดา เมื่อมีเสื่อมมันแตกหักพังสลายไปก็ต้องปลงใจ เป็นอนิจจังตามธรรมดาของมัน สบายใจจะได้ไม่ทุกข์ไม่ร้อน ในแง่นี้ท่านถือว่าเป็นการยอมรับความจริงตามกฎธรรมชาติ ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้วางใจได้ก็ดีขึ้น หายทุกข์หรือทุกข์น้อยลง สร่างโศก อันนี้ท่านก็ให้เป็นส่วนหนึ่ง ได้คะแนนหนึ่ง

แต่ท่านไม่ได้หยุดแค่นั้น ท่านบอกว่าอนิจจัง สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไป แต่มันไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเลื่อนลอย มันไม่ได้อยู่ๆ ก็เปลี่ยนแปลง พระพุทธศาสนาถือหลักเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายที่เปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยเลื่อนลอย แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย การที่มันเจริญก็มาจากเหตุปัจจัยที่ทำให้เจริญ การที่มันเสื่อมก็เกิดจากเหตุปัจจัยที่ทำให้เสื่อม เราต้องการความเจริญ เราไม่ต้องการความเสื่อม ถ้าเช่นนั้นเราต้องศึกษาเหตุปัจจัยว่าอะไรจะทำให้เสื่อม อะไรจะทำให้เจริญ เหตุปัจจัยอะไรจะทำให้เสื่อมก็แก้ไขป้องกันกำจัด เหตุปัจจัยอะไรจะทำให้เจริญรู้แล้วก็ทำ ก็จะได้ความเจริญสมหมาย เพราะฉะนั้นในทางปฏิบัติก็ต้องใฝ่ศึกษาใช้ปัญญา แล้วเราก็แก้ไขปรับปรุงอยู่เรื่อย อันนั้นก็คือ *ความไม่ประมาท*

หลักอนิจจังนี้พระพุทธเจ้าจะสอนพร้อมกับความไม่ประมาท แม้แต่จะปรินิพานก็สอนว่า *วยธัมมา สังขารา อัปปมาเทนะ สัมปาเทถะ* สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา นี่คือท่อนที่หนึ่ง คืออนิจจัง ท่อนที่สอง *อัปปะมาเทนะ สัมปาเทถะ* เพราะฉะนั้นจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม เพราะฉะนั้นจะมัวนิ่งนอนใจอยู่ จะมัวปล่อยปละละเลยไม่ได้ มีอะไรควรทำต้องรีบทำต้องรีบแก้ไขปรับปรุง ท่อนนี้สำคัญ เรามักจะทิ้งท่อนนี้ เป็นพุทธพจน์ที่เตือนแล้วเตือนอีก

หลักความไม่ประมาทนี้ถือว่าเป็นหัวใจพุทธศาสนาอันหนึ่ง ธรรมทั้งหมดนั้นเหมือนกับอยู่ภายใต้ครอบคลุมของความไม่ประมาท จะมีประโยชน์ขึ้นมาก็เพราะไม่ประมาท จะได้ใช้มันก็เพราะไม่ประมาท เหมือนกับเอาเท้าช้างครอบคลุมรอยเท้าสัตว์ทั้งหลายอื่นได้หมด

ความไม่เที่ยงหรืออนิจจังจึงต้องโยงไปหาความไม่ประมาท อันนี้เป็นหลักสำคัญในเชิงปฏิบัติ ในขั้นที่หนึ่งนั้นสำหรับทำใจ ในขั้นที่สองนี่เชิงปฏิบัติ คือต้องทำการแก้ไขปรับปรุง เพราะฉะนั้นเราไปหยุดแค่ว่าปล่อย เราอาจจะสบายใจแต่คือความเสื่อม เพราะฉะนั้นต้องมีขั้นที่สองด้วย คือพอรู้ว่าไม่เที่ยง อนิจจัง ต้องรีบใช้ปัญญาแล้วก็แก้ไขปรับปรุงในทางปฏิบัติ และเราก็จะได้ในแง่ที่ว่าเป็นวิธีการของปัญญา คือไม่เอาแค่เพียงความปรารถนาของตัวเอง ที่คิดจะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้

การที่เป็นอย่างนี้จะเปรียบเทียบได้เหมือนกับว่าเป็นกระแสสองกระแส คือ กระแสคน กับกระแสของกฎธรรมชาติ สิ่งทั้งหลายที่เราไปเกี่ยวข้องเราก็จะมีความปรารถนาต่อมัน ให้มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ความปรารถนาของเราก็คือกระแสอันที่หนึ่ง เป็นกระแสในใจของเรา ในความคิดของเรา ขอใช้คำว่ากระแสของคน คือกระแสความปรารถนาของเราต่อสิ่งนั้นว่าให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ พร้อมกันนั้นเองสิ่งนั้นก็มีความเป็นไปตามธรรมชาติของมัน คือเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ความเป็นไปของสิ่งนั้นตามธรรมชาติของมันตามธรรมดานั้นก็เป็นอีกกระแสหนึ่ง เรียกชื่อว่า กระแสของธรรมชาติ หรือเรียกสั้นๆ ว่ากระแสธรรม

ตกลงว่ามี ๒ กระแส คือกระแสความปรารถนาของคนอยู่ในใจของเราอย่างหนึ่ง แล้วก็กระแสของเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติอีกกระแสหนึ่ง สิ่งเดียวกันอยู่ใน ๒ กระแส ก็เลยเรียกง่ายๆ ว่ากระแสของคน กับกระแสของธรรมชาติหรือกระแสของธรรม

สิ่งเดียวกันนั้นจะเป็นไปใน ๒ กระแสได้อย่างไร มันก็เป็นไปได้ในกระแสเดียว กระแสที่แท้จริงคือกระแสอะไร กระแสที่จริงคือ

กระแสธรรมชาติ หรือกระแสของเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน กระแสความปรารถนาของคนเป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้น ปรุงแต่งขึ้นมาเฉยๆ ไม่มีในความจริง สิ่งนั้นเอาเข้าจริงมันจะเป็นไปตามกระแสเหตุปัจจัย มันไม่ได้เป็นไปตามกระแสความปรารถนาของเรา ทางพระเรียกกระแสความปรารถนาว่ากระแสตัณหา

ถ้าสิ่งนั้นเป็นไปตามกระแสเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ ไม่เป็นไปตามกระแสความปรารถนาของเรา พอเกิดเหตุเป็นไปอย่างใดขึ้นมา ก็เกิดการปะทะขัดแย้งกันระหว่าง ๒ กระแส กระแสความเป็นไปของเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติก็ขัดแย้งปะทะกับกระแสความปรารถนาของคน กระแสความปรารถนาของคนเราแพ้ เราก็ถูกบีบคั้นกดดันกระทบกระแทก ทำให้เกิดความทุกข์ อันนี้คือทุกข์ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากกระแสตัณหาที่ถูกขัด

พอมนุษย์พัฒนาขึ้นมา พระพุทธเจ้าสอนไม่ให้ใช้ตัณหา ให้ใช้ปัญญา พอเราใช้ปัญญาคือรู้เหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ ปัญญามันก็ทำหน้าที่รู้ รู้ก็คือรู้เหตุปัจจัยตามกฎธรรมชาติ ตอนนี้กระแสใหม่ของคนก็คือกระแสปัญญา แต่กระแสของคนที่เป็นกระแสปัญญาเป็นกระแสเดียวกันกับกระแสเหตุปัจจัยในธรรมชาติ เพราะมันรู้ตามกัน กลายเป็นว่าตอนนี้ *กระแสของคน* กับ *กระแสของธรรมชาติ* กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน

เวลาคนพัฒนากระแสปัญญาแล้ว กระแสของคนก็ประสานเป็นอันเดียวกัน กลมกลืนกันกับกระแสของธรรม ไม่มีการขัดแย้งปะทะกันก็ไม่เกิดปัญหา ก็เลยหมดทุกข์ แล้วก็ได้ผลทั้งสองอย่าง *หนึ่ง* มีอะไรก็รู้ตามเป็นจริง เพราะกระแสของคนคือกระแสปัญญากลมกลืนกับกระแสกฎธรรมชาติ ไม่เกิดความทุกข์หรือทุกข์น้อย

สอง ทำกิจได้ผลด้วย เพราะว่ารู้ตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัย ก็ทำตรงตามเหตุปัจจัย จิตใจก็ดี ทุกข์น้อย ทำอะไรก็ได้ผล ทำกิจทำงานได้ผลด้วย ได้ทั้งสองอย่าง

แต่ถ้าเอากระแสความปรารถนาคือกระแสตัณหาแล้ว จะเสียทั้งคู่ *หนึ่ง* ทุกข์มาก ถูกบีบคั้น ถูกกดดัน *สอง* ทำก็ไม่ได้ผล เพราะตัวไม่รู้ความจริง ไม่ทำให้ตรงตามเหตุปัจจัย อันนี้คือการพัฒนามนุษย์ เพราะฉะนั้นการถือหลักกรรมก็ดี การปลงอนิจจังก็ดี ต้องได้ ๒ ขั้น จิตใจก็ต้องสบายด้วย การงานและการแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตนก็ต้องได้ด้วย

คนอีกพวกหนึ่งคือคนที่ขยัน ไม่ประมาท ตั้งใจทำ แต่ทำแบบเร่าร้อนใจ มีแต่ความทุกข์ พวกนี้ไม่รู้เท่าทันความจริงเหมือนกัน ปัญญาไม่พอก็เอาแต่ความปรารถนา แต่ไปใช้ในแง่เร่งรัดตัวแล้วก็มีความเร่าร้อนในการทำงาน เลยผิด แต่ถ้าทำตามหลักธรรมแล้วได้ทั้งคู่ คือ ได้ทั้งจิตใจสบาย และทำงานก็ได้ผลด้วย

ตกลงอนิจจังท่านให้ใช้ ๒ ขั้น คือ *หนึ่ง* ต้องให้ใจสบาย *สอง* ต้องให้งานได้ผลด้วย ไม่ใช่ปล่อย ถ้าเราปล่อย เราก็ทำกรรมชั่วซ้อนคือประมาท เป็นกรรมปัจจุบันซ้ำเติมเข้าไปอีก เอาความประมาทมาซ้ำตัวเอง

เรื่องสันโดษที่บอกว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปอย่างไรก็พอใจแค่นี้สันโดษก็เลยพอใจ อย่างนี้เรียกว่าเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของสันโดษผิดหมด สันโดษแปลว่าความรู้จักอิ่มรู้จักพอในวัตถุปัจจัยเครื่องบำรุงบำเรอความสุข ท่านสอนคู่ไว้อีกว่า ความไม่สันโดษในกุศลธรรมนี้พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นธรรมสำคัญ พระองค์ตรัสว่าที่เราตรัสรู้นี้ได้เห็นคุณของธรรม ๒ ประการ คือ *หนึ่ง* ความ

ไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย *สอง* การทำความเพียรพยายามไม่ระย่อท้อถอย ตกลงว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่ไม่สันโดษ (ในแง่กุศลธรรม)

ความสันโดษกับไม่สันโดษมาสนับสนุนซึ่งกันและกัน สันโดษหรือไม่สันโดษต้องมีตัวตาม ว่าสันโดษในอะไร ไม่สันโดษในอะไร ไม่ใช่ทิ้งไว้ ลอยๆ *สันโดษ* คือสันโดษในวัตถุปัจจัยเครื่องบำรุงความสุขอันนั้นท่านให้สันโดษ ไม่เห็นแก่ความสะดวกสบายบำรุงบำเรอตัวเอง แต่ให้ *ไม่สันโดษ*ในกุศลธรรม ในสิ่งที่ดีงาม ในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุข ความดีทำไปไม่รู้จักอิ่มจักพอ

พอเราสันโดษในวัตถุ เราก็จะสงวน ๑. เวลา ๒. แรงงาน ๓. ความคิด ไว้ได้ แล้วเอาสามอย่างนี้มาทุ่มให้กับความไม่สันโดษในกุศลธรรม เราจะสร้างสรรค์ทำสิ่งที่ดีงามได้เต็มที่เลย ถ้าคนที่ไม่สันโดษในวัตถุ เขาก็จะใช้เวลาหมดไปกับการแสวงหาวัตถุบำรุงตัวเอง ความคิดก็หมกมุ่น แรงงานก็ใช้หมดไปในการยุ่งกับเรื่องนั้นจนไม่เป็นอันได้ทำกิจหน้าที่ทำความดี เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนไว้คู่กัน ถ้าคนสันโดษในวัตถุบำเรอตัว เขาก็สงวนเวลาเรี่ยวแรงความคิดเอามาใช้ในการสร้างสรรค์กุศลธรรม เมื่อเขาไม่สันโดษในกุศลธรรม เขาก็ก้าวหน้าในกุศลธรรมต่อไป ก็ยิ่งดีใหญ่

บางคนพอไปสันโดษในวัตถุเข้าก็นึกว่าสันโดษเพื่อมีความสุข ไม่เข้าใจความมุ่งหมายของสันโดษว่าเพื่อจะได้สงวนแรงงานเวลาและความคิด ไปใช้ในการทำกิจหน้าที่ทำสิ่งที่ดีงาม คิดว่าสันโดษเพื่อมีความสุขก็เลยสบาย ขี้เกียจ นอนเลย คือปฏิบัติธรรมครึ่งเดียว ทำให้เอียงไปแถบเดียวก็ล้ม จะต้องมีดุลยภาพถึงจะยืนอยู่ได้และก้าวไปถูกทาง

การกระทำของเราก็อยู่ภายใต้เงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมด้วย ถ้าเรามองว่าดวงดาวอะไรต่างๆ เป็นสิ่งแวดล้อมอิทธิพลภายนอก ซึ่งคล้าย ๆ เป็นขีดจำกัดของการกระทำของเราว่าจะได้แค่ไหน แต่ในแง่ของเรา เราต้องพยายามให้ดีที่สุดของเรา แม้อิทธิพลภายนอกมา แต่ถ้าเรามีสติดี เราก็จะกันเหตุร้ายหรืออิทธิพลจากภายนอกได้มาก ถ้าไม่หมดก็ลดความรุนแรงไป จึงถือว่าสติสำคัญมาก สติอยู่ในตัวแก้ไขสถานการณ์ได้มาก แต่สติอย่างเดียวก็ไม่พอ ต้องปัญญาด้วย สติเป็นตัวเริ่มต้นให้ สติเป็นตัวส่งงานให้ปัญญา ปัญญาเป็นตัวทำงานที่แท้จริง แต่ถ้าสติไม่เริ่มต้นให้ ปัญญาก็ไม่รู้จะทำงานอย่างไร

ปุจฉา เราน่าจะลิขิตชีวิตตัวเองได้

วิสัชนา ก็มีส่วน คือในระยะยาวเราจะเป็นผู้มีส่วนลิขิตได้มากที่สุด แต่ก็ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกด้วย การเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกก็ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของเราอีกว่าจะไปมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมได้มากแค่ไหน หรือว่ายอมให้อิทธิพลสิ่งแวดล้อมมาครอบงำเรา อันนี้ก็อยู่ที่ว่าฝ่ายไหนจะแข็งกว่า ทางพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องการพัฒนาตัวเรา เพราะเมื่อเราพัฒนาตัวเรา เราก็ยิ่งมีความสามารถในการไปมีอิทธิพลต่อสิ่งข้างนอกได้ หรือว่าอย่างน้อยก็ป้องกันไม่ให้ถูกครอบงำได้ดีขึ้น

ในทางพุทธศาสนาไม่ให้ยอม หมายความว่าตัวนั้นเป็นตัวเก่า ซึ่งเป็นผลได้เท่าที่เรามีและเป็นทุนเท่าที่เราจะเอามาใช้หรือมาจัดการได้ เมื่อเราได้ทุนมาแค่นี้ เราจะใช้ทุนเท่าเดิมหรือว่าเราจะเพิ่มทุนก็เป็นเรื่องของเรา เราจะเพิ่มทุนไหม ถ้าเราไม่ยอมเพิ่มทุนเราจะใช้แต่ทุนเก่า ก็มีแต่จะหมดไป นั่นคือการกระทำที่เรียกว่าประมาท กลายเป็น

ว่าเราทำกรรมเพิ่มเข้าไปอีกคือความประมาท นี่คือกรรมของเรา คือเราจะต้องรับผลเป็นกรรมฝ่ายไม่ดี ถ้าเราไม่ประมาทเราก็แก้ไข ที่มันร้ายแรงก็กลายเป็นผ่อนหนักเป็นเบา ส่วนที่ดีน้อยอยู่แล้ว ก็ดีมากขึ้น

ปุจฉา ถ้าเราเสริมบุญขึ้นไปเรื่อยๆ กรรมจะตามไม่ทันจริงไหม

วิสัชนา มีอุปมาอันหนึ่ง เหมือนกับว่ามีแก้วน้ำ infinity แล้วในแก้วน้ำนี้มีน้ำสีกับน้ำใสสองอย่าง ตอนแรกใส่น้ำสีเข้าไปสีก็จะเข้มชัด มีอิทธิพลมาครอบงำให้เกิดสีของน้ำขึ้น ทีนี้เรารู้ตระหนักถึงภัยว่าตอนนี้สีนี้มันเข้ม สีนี้มันแดง สีนี้มันไม่บริสุทธิ์ เราไม่ยอมเพิ่ม เราใส่แต่น้ำใสๆ จนกระทั่งน้ำสีแดงนั้นหมดอิทธิพลไปเลย เหมือนไม่มี ที่จริงน้ำสีแดงไม่ได้หายไปไหน ก็ยังอยู่ เหมือนกับเราทำกรรมดีเพิ่มเข้าไปจนกระทั่งกรรมไม่ดีนั้นแม้มีอยู่ก็ไม่มีอิทธิพล

ปุจฉา กรรมดีที่เราปฏิบัติจะส่งผลถึงคนข้างเคียงได้ไหม

วิสัชนา จะส่งผลได้หรือไม่ได้และได้มากหรือน้อยแค่ไหนขึ้นต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอก และส่งผลโดยตรงก็มี โดยอ้อมก็มี กรรมก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในบรรดาปัจจัยทั้งหลาย เมื่อคนทำกรรม การกระทำของเขาก็แสดงออกต่อบุคคลบ้าง ต่อวัตถุสิ่งของในสภาพแวดล้อมบ้าง เกิดเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลทางกฎธรรมชาติอื่น เช่นทางอุตุนิยามเป็นต้น ความเป็นไปทางด้านอุตุนิยามก็ส่งผลมาถึงคนอื่นได้ในลักษณะต่างๆ ซึ่งบางส่วนก็ขึ้นต่อผู้รับด้วย และตัวบุคคลที่ทำกรรมนั้น ก็อาจมีเจตนากระทำต่อผู้อื่น

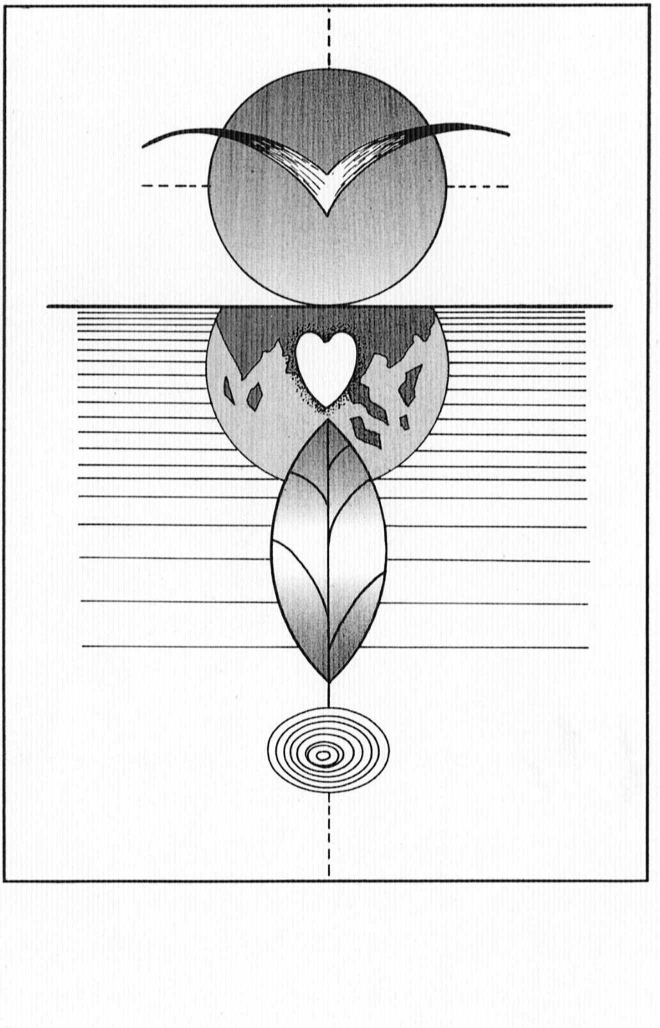
ในลักษณะที่เป็นกัลยาณมิตรหรือปาปมิตร เช่นโดยการส่งอิทธิพล ชักจูง โดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้ อันนี้ก็อย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งก็คือตัวเขาเองจะทำของเขา พระท่านเรียกว่า อนุโมทนา ทำไมคนหนึ่งทำกุศลแล้วอีกคนหนึ่งกลับได้บุญ เพราะผ่านการอนุโมทนา ก็คือผ่านการยอมรับชื่นชมยินดี ด้วยการที่ชื่นชมยินดียอมรับก็เลยทำให้ได้รับผลไปด้วยได้ อันนี้เป็นด้านของปฏิกิริยาต่อกัน ที่คนหนึ่งได้รับการแสดงออกจากอีกฝ่ายหนึ่งแล้วมีท่าทีอย่างไรก็จะมีผลต่อตัวเขาเองไปด้วย

เรื่องของกรรมส่งผลไปได้มากมาย กรรมที่เริ่มจากบุคคลหนึ่งอาจเป็นปัจจัยส่งผลตามระบบความสัมพันธ์ต่อทอดออกไปจนทำให้สังคมทั้งสังคมเคลื่อนไหวไปอย่างใดอย่างหนึ่งในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง แต่พูดโดยสรุปก็คือเรื่องของความเป็นไปในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

ดุลยภาพ:

สาระแห่งสุขภาพและความสมบูรณ์

ดุลยภาพะ
สาระแห่งสุขภาพและความสมบูรณ์*

ขอเจริญพร

วันนี้เป็นวันสิริมงคลวันหนึ่ง เป็นสิริมงคลที่เกิดจากกุศล คือการทำความดีงาม ทั้งนี้เพราะว่าทางโรงพยาบาลบ้านสวน ทั้งผู้บริหารและบุคลากร มีคุณหมอลดาวัลย์ สุวรรณกิตติ เป็นประธาน ได้จัดงานทำบุญเลี้ยงพระ พร้อมทั้งมีการสังสรรค์เนื่องในโอกาสส่งปีเก่าต้อนรับปีใหม่ นอกจากนั้นทางฝ่ายท่านที่รับการรักษาเรียกง่าย ๆ ว่า ฝ่ายคนไข้ ก็ได้กรุณามีน้ำใจให้เกียรติมาร่วมในงานสังสรรค์ครั้งนี้ด้วย

---

* ธรรมกถา แสดงที่โรงพยาบาลบ้านสวน ณ วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๔ (ฉบับนี้ ให้ถือเป็นฉบับใช้ไปพลางก่อน ขอเรียกว่า ฉบับ *หูกับปาก* เพราะอยู่ในระยะที่อาพาธใช้ตาทำงานไม่ได้ เมื่อใดใช้สายตาทำงานได้ตามปกติ ก็จะได้เรียบเรียงให้สมบูรณ์เป็นฉบับ *ตากับมือ* ต่อไป)

การที่ได้แสดงออกซึ่งน้ำใจร่วมกัน อันเป็นความมีไมตรีจิต มิตรภาพ มีเมตตาต่อกัน และมีความสามัคคี นี้แหละคือกุศล คือตัวบุญ เพราะทางพระพุทธศาสนานั้นบอกว่า สิริมงคลเกิดจากการกระทำความดีของเรา คือ การกระทำความดีทางกาย วาจา ใจ ได้แก่ ทำดี พูดดี และคิดดี

มงคลสองด้านประสานเสริมกัน

เวลาช่วงนี้เป็นโอกาสที่เราถือกันมาตามนิยมว่า เป็นระยะกาลของความสุขคือการส่งปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ ก็เลยนิยมกันที่จะจัดงานสนุกสนานบันเทิง และนอกจากสนุกสนานบันเทิงกันในหมู่ญาติมิตรแล้ว ในฐานะพุทธศาสนิกชน ก็ทำบุญด้วย เพิ่มความเป็นสิริมงคลให้มากขึ้น

ที่ว่ามานี้ก็เป็นส่วนหนึ่ง คือเรื่องของกาลเวลาที่มีการสุขสันต์หรรษา เนื่องในโอกาสที่เป็นมงคล

นอกจากนี้ก็ยังได้รับทราบเป็นส่วนพิเศษว่า ช่วงเวลานี้เป็นระยะที่คุณหมอลดาวัลย์ ได้จัดตั้งมูลนิธิขึ้นมา ซึ่งตกลงว่าจะใช้ชื่อว่า *"มูลนิธิดุลยภาพบำบัด เพื่ออายุและสุขภาพ"* ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจะเผยแพร่การรักษาโรค รวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพ ด้วยวิธีการตามแบบที่เรียกว่า holistic หรือแบบองค์รวม ในที่นี้เราใช้คำว่า *ดุลยภาพ* หมายความว่ารักษาดุลยภาพขององค์รวมนั้น หรือทำให้องค์รวมนั้นดำรงอยู่ในดุลยภาพนั่นเอง ส่วนที่ว่าส่งเสริมสุขภาพนั้น ก็เพื่อให้มีทั้งสุขภาพแข็งแรงและมีอายุยืนยาว

คุณหมอลดาวัลย์ตั้งใจที่จะเผยแพร่การรักษา และส่งเสริมสุขภาพตามแบบ holistic นี้ให้กว้างขวางออกไปแล้วก็ตั้งใจให้เกิดประโยชน์เป็นความสุขแก่ประชาชน นี่ก็ถือว่าเป็นความตั้งใจที่เป็นบุญเป็นกุศล จึงหวังว่ามูลนิธินี้จะได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมสืบต่อไป

รวมความเท่ากับว่ามีความเป็นสิริมงคลหรือเรื่องบุญกุศลเข้ามาผนวกกันเป็นสองด้าน เป็นการเสริมกันให้มั่นคงยิ่งขึ้น คือในส่วนของมงคลปีใหม่ก็ด้านหนึ่ง และมงคลที่เกิดจากการริเริ่มตั้งมูลนิธิดุลยภาพบำบัดเพื่ออายุและสุขภาพก็อีกด้านหนึ่ง สองด้านนี้เสริมซึ่งกันและกัน

ปีใหม่ก็มีเรื่องของมูลนิธินี้ หรือว่าเรื่องของการตั้งมูลนิธิการกุศลเข้ามาช่วยเสริมให้ปีใหม่นั้นมีความหมายมากขึ้น ในเวลาเดียวกันการตั้งมูลนิธิที่มาประจวบในช่วงนี้ก็เป็นระยะเวลาที่เป็นมงคลสำหรับตัวมูลนิธิเอง ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีคุณค่าและมีความหมายยิ่งขึ้น จึงเป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนา และในการที่ตั้งมูลนิธิขึ้นในระยะนี้ถ้าจิตใจบันเทิงผ่องใส ก็ถือว่าตั้งขึ้นด้วยดี การเริ่มต้นที่ดีก็เป็นนิมิตหมายแห่งความสุขความเจริญยิ่งขึ้นต่อไป

ความสมบูรณ์มีไม่ได้ ถ้าไร้ดุลยภาพ

ทีนี้ว่าถึงดุลยภาพนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญสำหรับทุกสิ่งทุกอย่างทั้งสำหรับตัวมนุษย์ และสำหรับสิ่งแวดล้อมทั้งปวง ดุลยภาพนี้เป็นภาวะที่ทำให้สิ่งทั้งหลายดำรงคงอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

จะเห็นได้ง่ายๆ อย่างนกนี้มีสองปีก ถ้านกมีปีกเดียวก็บินไม่ได้ นี่เรียกว่า ไม่มีดุลยภาพโดยสิ้นเชิง ถึงแม้มีสองปีกแต่ปีกหนึ่งมี

ขน อีกปีกหนึ่งไม่มีขนก็คงบินยังไม่ได้ แม้แต่ว่าสองปีกมีขน แต่ว่าข้างหนึ่งขนไม่บริบูรณ์ ข้างหนึ่งบริบูรณ์ ขนสมบูรณ์ไม่เท่ากัน ปีกทั้งสองนั้นก็ไม่สามารถจะพานกให้บินไปได้อย่างคล่องแคล่วรวดเร็วเท่าที่ควรจะเป็น นับว่าเป็นความไม่สมบูรณ์ของนกนั้น

หันมามองดูสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นก็เช่นเดียวกัน อย่างเราประดิษฐ์เครื่องบินขึ้นมา ก็คล้ายๆ กับนกนั่นแหละ เครื่องบินก็มีปีกสองปีก หรือจะเพิ่มปีกข้างหลังอีกสองปีกเป็นสี่ปีกก็ได้ แต่ปีกทั้งสองด้านนั้นก็จะต้องทำให้เท่ากันหรือให้ได้ดุลย์กันเรียกว่า มีดุลยภาพอย่างบริบูรณ์ทีเดียว ถ้าขาดดุลยภาพก็เสียหลัก เครื่องบินก็บินไม่ขึ้น ถ้ามีเหตุอะไรทำให้ปีกข้างใดข้างหนึ่งเสียขึ้นมาหรือว่าบกพร่องขึ้นมา ก็อาจจะเกิดอุบัติเหตุได้

เพราะฉะนั้นเรื่องของดุลยภาพนี้เราจะเห็นได้ไม่ยาก อย่างไรก็ตาม ที่พูดมานี้เป็นสิ่งที่ไม่สลับซับซ้อน เรามองดุลยภาพแค่ส่วนที่มาเสริมกันสองอย่าง แต่ทีนี้ถ้าดูชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์กว้างขวางออกไป ก็มีอะไรต่ออะไรที่ซับซ้อนมากกว่านั้นอีก

พอถึงตอนนี้ดุลยภาพนั้นไม่ใช่มีเพียงสองส่วนและมาทำให้ได้สมดุลกัน แต่บางทีมันมีมากมาย เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่เราเรียกว่าเป็นองค์รวมหรือเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิด ที่มองเห็นกันในโลกนี้ เมื่อมองดูตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งก็เป็นหลักความจริงโดยทั่วไป เราจะเห็นว่าเป็นการประชุมกันเข้าของส่วนประกอบต่างๆ มากมาย เรียกว่ามีองค์ประกอบเยอะแยะมารวมกันเข้า มาชุมนุมกันเข้า มาประกอบกันเข้า เป็นสิ่งนั้นๆ ส่วนประกอบนั้น อาจจะมีมากมายเป็นสิบ เป็นร้อย เป็นพันอย่างก็ได้ เมื่อมีหลายอย่างมากเข้าก็ยิ่งมี

ความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

ทีนี้ส่วนประกอบต่างๆ ที่มาอยู่ร่วมกันนั้นก็ต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันนี้เป็นหลักธรรมดา มันสัมพันธ์กันเช่นโดยการทำหน้าที่ มาประกอบมาเสริมกันซึ่งแต่ละอย่างจะต้องทำหน้าที่ของตนๆ โดยสัมพันธ์กันอย่างพอเหมาะพอดี ได้สัดได้ส่วน ถ้าทำหน้าที่ไม่พอเหมาะพอดีขึ้นมาเมื่อไรก็เกิดเรื่องเกิดปัญหาเมื่อนั้น นี่ก็คือเรื่องที่เราเรียกว่าหลักแห่งดุลยภาพ

ดุลยภาพทางร่างกายทำให้มีสุขภาพดี

ชีวิตของเรานี้ก็เป็นตัวอย่างที่เราเห็นได้ชัดเจน ชีวิตมนุษย์นี่ทางพระท่านเรียกว่า เป็นรูปนามหรือเป็นขันธ์ ๕ ก็เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ มากมาย ทั้งรูปธรรมและนามธรรมมาประกอบกันขึ้น และส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้น เมื่อมันทำงานได้สัดได้ส่วนพอเหมาะพอดีกัน ชีวิตของเราก็ดำเนินไปด้วยดี แต่ถ้ามันไม่พอเหมาะพอดีกันขึ้นมาเมื่อไรก็เกิดปัญหาเมื่อนั้น

ดุลยภาพที่มองเห็นได้ง่ายๆ ในชีวิตคนเราก็คือด้านร่างกาย ร่างกายนี่แหละเป็นส่วนที่มองเห็นได้ง่าย คนเรานี้ถ้าส่วนประกอบทางร่างกายขาดดุลยภาพขึ้นเมื่อไร มีส่วนใดบกพร่องทำงานสัมพันธ์กันไม่ดี ไม่ได้สัดส่วน ไม่พอเหมาะพอดีก็เกิดปัญหา นั่นคือสิ่งที่เราเรียกว่า โรคภัยไข้เจ็บ

ทีนี้ ถ้าปรับให้เกิดความพอเหมาะพอดี มีสมดุลขึ้น ได้สัดได้ส่วนแล้ว ชีวิตนั้นเรียกว่ามีองคาพยพอันสมบูรณ์ ก็เป็นอยู่ ดำรงอยู่ได้ด้วยดี อันนี้คือหลักที่สำคัญมาก และนี่แหละคือหลักที่เรียกว่า

ดุลยภาพ ดังนั้นดุลยภาพจึงมาสัมพันธ์กับสุขภาพ หมายความว่า ถ้าไม่มีดุลยภาพ สุขภาพก็ไม่มี

ถ้าหากว่ามีดุลยภาพ รักษาดุลยภาพไว้ได้ สุขภาพก็ดำรงอยู่ ดังนั้นสุขภาพจึงอิงอาศัยดุลยภาพ ดุลยภาพก็คือความสัมพันธ์อย่างพอเหมาะพอดีได้สัดได้ส่วนกันระหว่างองค์ประกอบทั้งหลายนั่นเอง นี่ก็คือเรื่องของดุลยภาพในแง่ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

หลักการที่ว่ามานี้เป็นสิ่งสำคัญที่อาตมภาพเข้าใจว่า ทางโรงพยาบาลบ้านสวนได้นำมาใช้ เมื่อวานนี้อาตมภาพก็ได้รับถวายหนังสือเล่มหนึ่งเป็นหนังสือเล่มแรกของโรงพยาบาลบ้านสวน หรือของมูลนิธิดุลยภาพบำบัด เพื่ออายุและสุขภาพ ชื่อว่า HEAL เป็นฉบับที่ ๑ พูดถึงดุลยภาพบำบัด ที่เป็นเรื่องของร่างกายของเรา

สำหรับดุลยภาพบำบัดด้านร่างกายนี้ อาตมภาพคงจะไม่ต้องพูดมาก คิดว่าทางคุณหมอท่านทราบดีกว่า เพราะฉะนั้น ก็ให้เป็นเรื่องของคุณหมอที่ท่านจะอธิบายว่าดุลยภาพในด้านร่างกายนี้ มีความสำคัญอย่างไรต่อสุขภาพของเรา หรือว่าสุขภาพของมนุษย์เรานี้ต้องอาศัยดุลยภาพอย่างไรบ้าง

ดุลยภาพทางเศรษฐกิจ ทำให้ชีวิตมีความมั่นคง

ต่อไปนอกจากดุลยภาพในเรื่องร่างกายแล้ว ชีวิตมนุษย์เรานี้ที่จะดำรงอยู่ด้วยดีจะต้องอาศัยดุลยภาพอีกหลายอย่าง ตอนนี้เรามองออกไปจากตัวมนุษย์ เราไม่ได้มองจากโลกเข้ามา ไม่ว่าจะมองจากด้านไหนเป็นหลักก็ตาม ก็จะมองเห็นดุลยภาพ แต่ตอนนี้เราเอาชีวิตของมนุษย์เป็นหลัก เอาตัวมนุษย์เป็นแกนกลางแล้วมองออกไป

เมื่อกี้นี้เริ่มจากร่างกายของเราก็บอกว่าสุขภาพนี้ต้องอาศัยดุลยภาพ

ทีนี้ต่อไปด้านที่สองที่ง่ายๆ ในการดำเนินชีวิตของเรานี้ เรื่องที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ความเป็นอยู่หรือเรื่องเศรษฐกิจ อันนี้ก็ต้องมีดุลยภาพเหมือนกัน ดุลยภาพอย่างง่ายที่สุดก็คือ ดุลยภาพระหว่างการใช้จ่ายกับรายรับ รายได้กับรายจ่ายจะต้องได้ดุลกัน ถ้ารายได้น้อยแต่จ่ายมากก็ต้องเกิดปัญหา เกิดความบกพร่อง ชีวิตในด้านเศรษฐกิจก็เป็นโรค คือจะเป็นปัญหานั่นเอง

โรค แปลว่า สิ่งที่เสียดแทง สิ่งที่ทำให้ไม่สบาย เพราะฉะนั้น ถ้าชีวิตในด้านเศรษฐกิจของเราไม่มีสมดุลหรือไม่มีดุลยภาพ ชีวิตด้านเศรษฐกิจของเราก็จะต้องไม่สบาย มีความขัดข้อง เพราะฉะนั้น อย่างน้อยก็ต้องให้มีดุลยภาพระหว่างรายได้กับรายจ่าย

แต่ดุลยภาพระหว่างรายได้กับรายจ่ายนั้น ไม่ใช่แค่เพียงรายได้รายจ่ายเฉพาะที่มองเห็นว่าได้มาเท่าไรจ่ายไปเท่าไร แต่ดุลยภาพนั้นจะต้องมองไปถึงภาวะสมดุลอื่นๆ ด้วย เช่น การวางแผนเพื่ออนาคตเกี่ยวกับเรื่องของความมั่นคงของชีวิต

ยกตัวอย่าง เช่น เรานี้มิใช่จะมีกำลังร่างกายแข็งแรงอยู่เรื่อยไปตลอดเวลา บางครั้งเราอาจจะเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออาจจะประสบเหตุภยันตราย หรือมีเหตุเร่งด่วนบางอย่างต้องใช้เงินจำนวนมากเกินกว่าที่ใช้ในขณะนี้ หรือเวลานั้นเราไม่สามารถจะทำงานหาเงินได้ ก็จะต้องมีดุลยภาพในแบบที่ว่า เตรียมการเพื่อป้องกันปัญหาในอนาคต จึงต้องจัดเตรียมเงินไว้อีกส่วนหนึ่งที่เก็บไว้เป็นเงินสะสมสำหรับป้องกันภัยข้างหน้า อันนี้เป็นส่วนอนาคตฝ่ายรายได้ หรือฝ่ายเก็บรักษา เพื่อให้สมดุลกับส่วนที่จะใช้จ่ายที่เป็นอนาคตเหมือนกัน นี่ก็

เป็นดุลยภาพอีกแบบหนึ่งคือดุลยภาพที่เป็นเรื่องของอนาคต

แม้ตลอดจนเรื่องการทำงานก็เช่นเดียวกัน คือต้องมีการวางแผน หมายความว่า จะต้องมีการสะสมทุน เพื่อจะได้นำเอาทุนนั้นมาใช้ในการประกอบกิจการงาน

เพราะฉะนั้น ในทางพระศาสนาท่านจึงพูดถึงดุลยภาพในเรื่องรายได้ รายจ่าย ดังจะเห็นได้ชัด เช่นในหลักธรรมหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสอุปมาว่า การใช้จ่ายเงินของคนเรานี้ต้องให้มีภาวะที่เรียกว่ารายได้เหนือรายจ่าย หรือให้ได้ดุลกันในแง่ที่ว่าไม่ลบ คือไม่ให้ติดลบ แต่ถ้าบวกไม่เป็นไร อย่างน้อยไม่ให้ลบ

ท่านบอกว่าเปรียบเหมือนอย่างอ่างเก็บน้ำอ่างหนึ่ง ที่มีช่องน้ำเข้าสี่ช่องและมีช่องน้ำออกสี่ช่องเหมือนกับมีรายได้รายจ่ายพอเท่ากันก็พอเป็นไปได้ แต่ถ้าหากว่าช่องทางน้ำเข้าน้อย แต่มีช่องทางน้ำไหลออกมาก ก็จะเกิดปัญหาน้ำไม่พอใช้

ช่องทางน้ำออกก็คือพวกอบายมุข อบายมุขนี้มิใช่แค่เป็นทางน้ำออกในการใช้จ่ายเท่านั้น แต่เป็นทางน้ำรั่วเลยทีเดียว คือเป็นทางรั่วไหลหมดไปเปล่าของรายได้ ถ้ามีทางรั่วคืออบายมุขมากมาย เช่นหมกมุ่นในเรื่องสุรา การพนัน หรือในเรื่องการเอาแต่เที่ยว เป็นต้น อย่างนี้แหละคือทางรั่วไหลของรายได้ ถ้ารั่วไหลอย่างนี้ก็จะไปไม่ไหว

ส่วนในด้านทางเข้าท่านวางเป็นหลักไว้เรียกว่า *ทิฏฐธัมมิกัตถธรรม* คือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบันมีดังนี้

๑. ต้องมีความขยันหมั่นเพียร รู้จักจัดการงานในการหาทรัพย์

๒. ต้องรู้จักเก็บรักษาทรัพย์ และป้องกันภัยอันตรายที่จะ

เกิดแก่ทรัพย์สิน

๓. ต้องรู้จักคบคน รู้จักสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในทางที่เกื้อกูลแก่กิจการงาน และในการที่จะทำให้ชีวิตของเรามีความดีงามเจริญก้าวหน้า

๔. หลักการใช้จ่ายที่ว่าใช้จ่ายแต่พอดีเรียกว่า สมชีวิตา

ข้อที่ ๔ นี่แหละคือเรื่องสมดุลหรือดุลยภาพ ซึ่งในที่นี้เป็นเรื่องทางด้านเศรษฐกิจ

นี้เป็นตัวอย่างของดุลยภาพที่เราจะต้องนำมาใช้จัดการกับด้านเศรษฐกิจ คือชีวิตของการดำรงอยู่การทำมาหาเลี้ยงชีพ ถ้าหากว่าเราทำได้ดีมีดุลยภาพ ชีวิตของเราก็จะเป็นอยู่ได้ด้วยดี นี้ก็เป็นดุลยภาพอีกด้านหนึ่ง

สังคมไม่เสียดุลยภาพ ประชาชนก็ไม่ขาดสันติสุข

ดุลยภาพด้านอื่นก็มีอีกมาก เช่น ดุลยภาพในทางสังคม เราอยู่ในสังคมก็ต้องรักษาดุลยภาพเหมือนกัน ในการที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ไม่ให้เกิดผลเสียไม่ให้เกิดความบกพร่อง ถ้าเกิดผลเสียก็คือ ความสัมพันธ์ในทางสังคมของเราเอียง หรือทรุดไป เมื่อมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีก็เกิดผลเสียแก่การดำเนินชีวิต ทำให้ไม่มีความก้าวหน้า ดุลยภาพในทางสังคมนี้มิใช่เฉพาะการที่เราอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนกันและอยู่ร่วมกันด้วยดีเท่านั้น แต่หมายถึงว่าในสังคมวงกว้าง มนุษย์จะอยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างไรก็ต้องอยู่ด้วยดุลยภาพทั้งนั้น

แม้แต่การที่เราจะจัดการศึกษาออกมานี่ ก็ต้องมีเรื่องของดุลยภาพ เช่นว่า สังคมนี้ในแง่เศรษฐกิจต้องการกำลังคนในอาชีพนี้หรือในวงงานนี้เท่าไรสำหรับปีต่อไป ก็จะต้องมีการวางแผนกัน เสร็จแล้วทางฝ่ายการศึกษาก็มาจัดว่าจะต้องผลิตบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในด้านนั้นออกมาให้พอ หรือถ้าวางแผนว่าจะให้ประเทศเจริญในด้านอุตสาหกรรม ก็ต้องเตรียมการศึกษาในด้านวิศวกรรม ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอะไรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยวางแผนผลิตบัณฑิตในด้านนั้นให้ได้สัดได้ส่วนได้จำนวนที่เพียงพอ อย่างนี้ก็เป็นเรื่องของการสร้างดุลยภาพ ซึ่งต้องมีการจัดการอะไรต่ออะไรให้ปรับให้พอดีทั้งนั้น

แม้แต่เรื่องของสังคมวงกว้างที่เกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย หรือความเป็นอยู่ ก็ต้องให้ฐานะของประชาชนไม่เหลื่อมล้ำต่ำสูงกันเกินไป มิฉะนั้นก็จะเกิดปัญหา ดังนี้เป็นต้น อันนี้ก็เป็นเรื่องดุลยภาพทางสังคม ซึ่งสามารถพรรณนาไปได้มากมายไม่รู้จักจบสิ้น

เมื่อมนุษย์ทำลายธรรมชาติ ก็นำความพินาศมาสู่โลก

แต่มันไม่ใช่แค่นี้ การที่มนุษย์เราจะอยู่ด้วยดีในโลกนี้ก็ต้องสัมพันธ์กับธรรมชาติให้ดีด้วย ในแง่นี้ก็เช่นเดียวกัน มีปัญหาเกี่ยวกับดุลยภาพในทางธรรมชาติ หรือในด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งขณะนี้กำลังเป็นปัญหาใหญ่

ธรรมชาตินี้จะอยู่ได้ต้องมีดุลยภาพ ถ้าขาดดุลยภาพเมื่อไรก็เกิดปัญหาทันที อย่างในปัจจุบันนี้ถือว่า เกิดความบกพร่อง เกิดการเสียดุลยภาพหรือว่าไม่สมดุลขึ้นแล้วในธรรมชาติแวดล้อมหรือ

ในระบบนิเวศน์ ตอนนี้กำลังมีปัญหามาก ไม่ว่าจะปัญหามลภาวะ เช่น น้ำเสีย ดินเสีย อากาศเสีย อะไรต่างๆ จนกระทั่งว่าไฟเสีย ถ้าพูดภาษาโบราณเรียกว่า ดิน น้ำ ไฟ ลมเสีย

ไฟเสียในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่าไฟดับ แต่หมายความว่าไฟมันไม่สมดุล คือว่า ความร้อนหรืออุณหภูมินั่นเองไม่พอดี ดังที่กำลังเกิดปัญหาว่า อุณหภูมิในโลกนี้ ชักจะร้อนขึ้น ชักจะสูงขึ้น นี่ก็เรียกว่าเป็นการเสียดุลยภาพในด้านไฟ

ด้านลม ที่ว่าลมเสียก็คืออากาศเป็นพิษมีมลภาวะมากมาย ดังที่ขณะนี้คนเป็นโรคเพราะอากาศเป็นพิษกันมากมาย

แล้วก็ดินเสีย ดินเดี๋ยวนี้ก็มีความเสียหาย หน้าดินถูกทำลายและทรุดโทรมสูญเสียไป เป็นปัญหาใหญ่ในทางเกษตรกรรม

ส่วนน้ำเสียก็ชัดเจน โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหลายพากันปล่อยของเสียลงไป น้ำเสียจนกระทั่งว่าปลาก็หมดไป บางทีหมดไปเป็นแม่น้ำๆ เป็นทะเลสาบๆ ไปเลย ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทะเลสาบหลายแห่งไม่มีสัตว์มีชีวิตเหลืออยู่

นี่ก็เป็นเรื่องของการเสียดุลยภาพ ในโลกมนุษย์นี้ ถ้าธรรมชาติแวดล้อมเสียดุลยภาพไป ต่อไปมนุษย์เองก็จะอยู่ไม่ได้ ที่ว่ามานี้ก็เรื่องดุลยภาพ ในสภาพแวดล้อมหรือธรรมชาติ ซึ่งเราจะต้องดูแลรักษา เป็นเรื่องของดุลยภาพอีกด้านหนึ่ง

แต่รวมแล้วไม่ว่าด้านไหนก็ตามมนุษย์ก็จะต้องพยายามรักษาดุลยภาพในเรื่องของดุลยภาพไว้ให้ได้

ดุลยภาพของจิตใจ ภายในโลกแห่งความเปลี่ยนแปลง

ต่อไปนี้ ก็จะวกกลับเข้ามาที่ตัวมนุษย์อีก เมื่อกี้นี้ พูดไปๆ ก็ห่างตัวออกไปทุกที แต่ทั้งหมดนั้นก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับตัวเราทั้งสิ้น ทีนี้อยากพูดให้แคบเข้ามาอีกนิดหนึ่ง คือหันกลับเข้ามาที่ชีวิตนี้

เมื่อกี้นี้ได้พูดถึงดุลยภาพของร่างกายของเรา แต่ชีวิตของเรานี่ไม่ใช่มีเพียงร่างกายอย่างเดียว อีกส่วนหนึ่งก็คือจิตใจ

ชีวิตของมนุษย์เรานี้มีกายกับใจ เพราะฉะนั้นจึงต้องมีดุลยภาพของใจด้วยอีกส่วนหนึ่ง ทั้งกายและใจต่างก็ต้องมีภาวะที่เรียกว่า *"ดุลยภาพ"* นี้

ดุลยภาพในทางกายเราพูดไปแล้ว ถ้าหากว่าเสียดุลยภาพทางกายก็จะเกิดโรคทางกาย ทีนี้ในทางจิตใจก็เหมือนกัน ในทางจิตใจนี้ถ้าหากว่าเสียดุลยภาพก็จะมีโรคทางจิตใจ

จะเห็นว่าคนจำนวนมากเกิดปัญหา ที่เรียกว่า เป็นโรคจิต ลองไปดูเถอะ เขาเสียดุลยภาพทางจิตใจ ดุลยภาพไม่มี เขารักษาความทรงตัวไม่ได้แล้ว จิตของเขาทรุดลงไป มันเอียงลงไป ตะแคงลงไป มันดิ่งลงไปข้างใดข้างหนึ่ง อย่างเช่น บางคนดีใจเกินไปควบคุมไม่อยู่ ก็เสียดุลยภาพ ถึงกับเสียจริตไปก็มี แต่อันนี้มีน้อย ที่เป็นมากก็คือเสียใจเกินไป ควบคุมตัวเองไว้ไม่อยู่ ก็เลยเสียจริต อย่างที่เรียกว่าเป็นบ้า

แต่การเสียดุลทางจิตใจนั้นไม่ใช่แค่นี้เท่านั้น เสียจิตนั้นเป็นขั้นที่รุนแรงมากแล้ว ทีนี้ คนที่เสียดุลยภาพถึงขั้นนั้นอาจจะมีไม่มากนัก แต่การเสียดุลยภาพทางจิตใจที่เป็นกันมากและหาได้ทั่วไป ก็คือภาวะขาดดุลยภาพในยามดีใจหรือเสียใจ แล้วปล่อยตัวให้เกิด

พฤติกรรมที่ไม่เป็นผลดีต่อชีวิตและสังคม เช่น ในยามที่ดีใจเกินไป เมื่อได้โลกธรรมสมปรารถนาแล้วรักษาตัวไม่อยู่ ไม่มีดุลยภาพก็จะทำให้เกิดมีพฤติกรรมไม่ดีตามมา

คนเรานี้จะต้องประสบโลกธรรม คนที่อยู่ในโลกนี้ไม่มีใครพ้นโลกธรรมไปได้ โลกธรรมคืออะไร ก็คือได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ มีแปดอย่าง แยกเป็นสองด้าน คือ ฝ่ายที่น่าชอบใจเรียกว่า *อิฏฐารมณ์* กับฝ่ายที่ไม่น่าชอบใจเรียกว่า *อนิฏฐารมณ์*

ฝ่ายที่น่าชอบใจเรียกว่า อิฏฐารมณ์ ก็คือ ได้ลาภ ได้ยศ สรรเสริญ และมีความสุข ฝ่ายที่ไม่น่าชอบใจเรียกว่า อนิฏฐารมณ์ ก็คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์

การที่เราอยู่ในโลกนี้ ท่านบอกว่า ต้องรู้เท่าทันว่าเป็นธรรมดาที่เราต้องเจอโลกธรรมเหล่านี้ จะเจอมากหรือเจอน้อย ก็ต้องเจอบ้างล่ะ ไม่มีใครสามารถหลีกพ้นไปได้โดยสิ้นเชิง ทีนี้ข้อสำคัญก็คือว่าจะปฏิบัติต่อมันอย่างไร ถ้าวางตัวต่อมันไม่ถูกแล้ว ก็จะเกิดปัญหาแน่นอน

การวางตัวถูกต้อง ก็คือ การรักษาดุลยภาพทางด้านจิตใจไว้ ถ้าไม่รักษาดุลยภาพของจิตใจไว้ให้ได้ ไม่ว่าทางดีหรือทางเสีย ก็เสียทั้งคู่ ท่านเรียกว่าฟูกับยุบ คือถ้าทางดีก็ฟู ถ้าทางเสียก็ยุบ พอได้ลาภก็ฟู พอเสียหรือเสื่อมลาภก็ยุบ พอได้ยศก็ฟู พอเสื่อมยศก็ยุบ คนทั่วไปมักจะเป็นอย่างนี้

ดุลยภาพของจิตใจ: ศูนย์พลังยิ่งใหญ่แห่งการสร้างสรรค์

ทีนี้ จะทำอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าหากว่าได้แล้วเกิดเหลิงระเริงมัวเมา ได้เงิน ได้ทอง ก็ใช้กันเป็นการใหญ่สนุกสนานหากันแต่ความสุข ถ้าอย่างนี้ก็หมด ไม่ใช่หมดแต่เพียงทรัพย์เท่านั้น สุขภาพก็เสื่อมโทรมลงไปด้วยกับเงินที่หมดไปนั้น หรือว่าได้ยศก็มัวเมาในยศนั้น ถืออำนาจและใช้อำนาจนั้นในทางที่ผิด เช่น ข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่น หรือทำการชั่วร้ายทุจริต หาผลประโยชน์ บำรุงบำเรอตนเอง สร้างปมสร้างปัญหาขึ้นมา ถ้าอย่างนี้การได้ลาภหรือได้ยศนั้น ก็กลายเป็นเหตุให้ชีวิตของเขาต้องเอียงหรือตะแคงเสียดุลไป

ทีนี้ ในทางตรงกันข้ามถ้าหากประสบความเสื่อม พอเสื่อมลาภเสื่อมยศ สูญเสียเงินทองมากมาย ประสบภัยพิบัติอันตรายและเสื่อมยศ เสียฐานะ ก็มีความเศร้าเสียใจเกินไปรักษาตัวไม่อยู่ จิตใจก็อาจจะเลยเถิดไป อาจจะเสียจริตเสียสติไปเลย บางทีไม่ถึงขนาดนั้นก็อาจจะเหงาหงอยเฉากาย เฉาใจ เป็นคนเสียสุขภาพ มีผลกระทบมาทางร่างกายอีกกลายเป็นคนที่ทั้งกายทั้งใจนี่บอบช้ำทรุดโทรมไปหมด และชีวิตทั้งชีวิตก็หมด ก็เสื่อม ก็โทรม ก็ทรุดไป นี่ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติไม่ถูกต้องต่อทั้งได้และเสีย คือฟูเกินไปและยุบเกินไป

ทีนี้ ถ้าปฏิบัติถูกต้องจะเป็นอย่างไร ถ้าปฏิบัติถูกต้องก็กลายเป็นว่า ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นผลดีแก่ชีวิตขึ้นมา เช่น คนได้ลาภ พอได้ลาภก็รู้ทันว่า นี่เป็นโลกธรรม เป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลกเป็นธรรมดา เมื่อเราได้ ก็คือเหตุปัจจัยมาประกอบกัน ประจวบพอดีทำให้เป็น

ผลดีแก่เรา เราก็ควรใช้ลาภ ใช้เงินใช้ทองนี้ให้มันเป็นประโยชน์ หรือถ้าได้ยศ ก็ถือโอกาสใช้ยศให้เป็นประโยชน์ เป็นโอกาสที่จะสร้างสรรค์ความดี

เวลามีเงินมีทองก็ผูกมิตรไมตรี ช่วยเหลือเจือจานคนเข้าไว้ เป็นโอกาสแล้วที่จะทำความดี ถ้าคนมีความตั้งใจดี การได้เงินได้อำนาจเป็นต้น ก็เป็นโอกาสที่จะได้ทำความดีมากขึ้น แทนที่จะหลงระเริงมัวเมาใช้ไปในทางที่บำรุงบำเรอตัวเอง หรือข่มขี่เบียดเบียนผู้อื่น ก็เอามาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ทำความดีให้มากขึ้นส่งเสริมกัน ก็เท่ากับเป็นความดีทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นปลูกฝังเข้าไว้ อันนี้ก็กลายเป็นว่าการได้นั้น ทำให้เกิดความดีงามและประโยชน์สุขมากยิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนว่า ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง ลาภยศเป็นต้น ก็จะกลายเป็นโอกาสให้เราทำความดีได้มากยิ่งขึ้น

คนบางคนแม้จะมีความคิดที่ดีแสนดี แต่ไม่มีเงิน ไม่มีอำนาจ จะทำอะไรก็ไม่สะดวก ไม่มีบริวารทำไม่ได้ติดขัดไปหมด ทำได้แคบ ๆ แต่ทีนี้พอมีเงินมีทรัพย์ก็สามารถนำเอาความคิดดีอย่างนั้นมาทำได้สบายเลย เงินก็มี บริวารก็มี ตำแหน่งฐานะและอำนาจก็มี พอมีอย่างนี้แล้ว คนเขาเชื่อถือ ทำอะไรก็ได้สะดวก ความคิดที่ดีงามนั้นก็เกิดผลงอกเงยออกไป เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ใช้ลาภยศในทางที่ถูกต้อง คือให้เป็นโอกาสในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้มากยิ่งขึ้นไป

ในทางตรงข้าม พอประสบความเสื่อมเสีย พบโลกธรรมฝ่ายที่ไม่น่าพอใจ เกิดเสื่อมลาภ เสียเงินเสียทอง หรือเสื่อมยศขึ้น

มา ก็รู้เท่าทันอีกนั้นแหละว่า นี่แหละ ถึงคราวที่เราเจอบ้างแล้วนะ อ้าว มันก็เป็นบททดสอบเรา เอาล่ะ ให้มันรู้ไป เราเจอมันเข้าแล้วเป็นอย่างไร เอาเป็นบททดสอบ ถ้ามองในแง่เป็นบททดสอบ เราก็ปรับตัวปรับใจได้ ดูซิว่าเราเข้มแข็งมั่นคงพอไหม

ถึงจะเสียดุลยภาพกาย ก็ต้องรักษาดุลยภาพใจไว้ให้ได้

ในกรณีที่เสื่อมสุขภาพนี่ก็เหมือนกัน เราก็ต้องมองในแง่ดี อย่าไปมองในแง่ว่า โอ้ย เราแย่แล้วไม่ได้ความเลย ร่างกายของเราเสื่อมเสียแล้วทำอะไรก็ไม่ได้ ถ้ามองอย่างนี้ ก็ยิ่งทรุด แล้วก็จะเอียงหรือล้มไปเลย ในทางที่ถูกจะต้องมองให้เป็นคือมองว่าเราเกิดมาทีหนึ่ง ก็ได้มีประสบการณ์ที่เป็นกำไรชีวิต คนอื่นเขาอาจจะไม่เจอการเจ็บป่วยอย่างเรา เราเจอมันเข้าแล้วจะได้รู้จักทุกข์ที่เกิดจากโรคนี้ว่ามันเป็นอย่างไร

๑. เราได้ประสบการณ์ที่เป็นกำไรชีวิต หรือที่แปลกพิเศษซึ่งหลายคนไม่มีโอกาสได้พบ

๒. เราได้ทดสอบตัวเอง ดูความเข้มแข็งว่า เรามีความเข้มแข็งแค่ไหน จิตใจของเราเจออุปสรรคอันตรายขนาดนี้สู้ได้ไหม

๓. ถ้าหากว่าเจอขนาดนี้แล้ว เรายังไม่หวั่นไหว ยังเข้มแข็งสู้ได้ เราจะมีความภูมิใจเกิดปีติขึ้นมา จิตใจกลับสบายผ่องใสว่า เราสามารถทนต่อทุกข์ทรมานขนาดนี้ เอาชนะได้ สามารถทำจิตใจให้ดีได้

๔. การเป็นโรค เป็นโอกาสที่เราจะตัดกังวลหรือภาระอะไรบางอย่างลงไปได้ และสามารถใช้เวลาในขณะที่เป็นโรคนี้ ไปทำในสิ่งเป็นประโยชน์ เช่น บำเพ็ญเพียรทางจิตใจหรือจะมาพัฒนาทางจิตใจ

ของเรา ให้จิตใจมีความสุขได้อีกด้านหนึ่งก็ได้

๕. ตัวโรคและความทุกข์อย่างที่ท่านเรียกว่าทุกขเวทนาที่เกิดจากโรคนั่นเอง เป็นของจริง เป็นประสบการณ์ตรง ซึ่งผู้ที่ได้ศึกษาธรรมแล้ว สามารถยกเอาขึ้นมาพิจารณา หรือมองลงไปตรงๆ ในเวลาที่มันกำลังเป็นอยู่นั้น แล้วทำให้มองเห็นสัจจธรรมของชีวิต จนกระทั่งเกิดปัญญารู้แจ้ง บรรลุโลกุตตรธรรม ยกจิตใจขึ้นเป็นอิสระ เรียกว่าบรรลุมรรค ผล นิพพานได้

ตกลงว่าคนที่รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ไม่ว่าได้หรือเสียก็กลายเป็นได้ทั้งนั้น

ถึงอย่างไรก็ตาม เราต้องตั้งใจไว้ก่อนว่า เราจะต้องทำให้กลายเป็น การได้ในทุกกรณี ทางพระท่านถือหลักอย่างนี้ ท่านเรียกว่า *โยนิโสมนสิการ*

คนใดเกิดมาในโลกมีโยนิโสมนสิการแล้ว เรียกว่าโอกาสที่จะสูญเสียมีน้อยอย่างยิ่ง ได้เสมอไป ไม่ว่าอะไรได้หมด เจออะไรที่ไม่ดีใครว่าไม่ดี ฉันต้องได้ประโยชน์สักอย่าง ได้คติจากชีวิต ได้อะไรต่างๆ ได้สิ่งที่เป็นประโยชน์ อย่างน้อยก็ได้ประสบการณ์ หรือถ้าดีกว่านั้น ก็อาจจะถึงขั้นรู้แจ้งเห็นความจริงของโลก แม้แต่ปลงอนิจจังเห็นความไม่เที่ยงแท้ของสิ่งทั้งหลาย แล้วทำใจให้เป็นอิสระได้

คนโง่ เสียดุลยภาพกายแล้วก็พลอยเสียดุลยภาพใจไปด้วย คนฉลาด เอาดุลยภาพใจมาช่วยดุลยภาพกาย

บางคนเจอเหตุร้ายในชีวิต แต่รู้จักมองก็ได้ประโยชน์ แม้แต่ถึงขั้นสูงสุด อย่างเช่นบางท่านในสมัยพุทธกาล มีประวัติพระ

สาวกบางองค์ไปเจอเหตุร้ายในชีวิตแล้วได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ก็เพราะได้ประสบภัยพิบัติ นี้เรียกว่ารู้จักถือเอาประโยชน์จากสิ่งทั้งหลาย อันนี้ก็คือหลักของดุลยภาพในชีวิต เรียกว่า เราต้องรู้จักถือเอาประโยชน์จากสิ่งทั้งหลาย และรักษาดุลยภาพของชีวิตเอาไว้ให้ได้

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องของดุลยภาพด้านจิตใจ สภาพทางด้านจิตใจนี้ก็จะมาสมดุลกับทางร่างกาย จิตใจเองก็มีภาวะที่เรียกว่ามีดุลยภาพ หรือสมดุล อย่างที่อาตมภาพกล่าวแล้ว และยังจะมาสมดุลหรือดุลยภาพกับร่างกายด้วย เราไม่ใช่มีแต่ร่างกายเท่านั้น อย่างที่อาตมภาพพูดเมื่อกี้นี้ จะได้โยงให้เห็นว่า ร่างกายกับจิตใจนี่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ถ้าร่างกายของเรากระทบกระเทือน เราเหี่ยวเฉาทางร่างกาย ก็อาจจะมีผลกระทบให้จิตใจเสื่อมโทรมตามร่างกายไปด้วย ในทำนองเดียวกันถ้าเรารักษาร่างกายดี ทำให้จิตใจของเราสบายได้ง่าย เช่น คนที่ร่างกายแข็งแรง ก็ไม่ค่อยมีปัญหาทางร่างกายที่จะทำให้หงุดหงิดกังวลใจ แต่ถ้าร่างกายของเราเกิดความบกพร่อง ป่วยเจ็บขึ้นมา ก็มีโอกาสที่จะทำให้จิตใจถูกกระทบกระเทือน หงุดหงิดได้ง่าย ฉุนเฉียวง่าย

นี่แหละเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับดุลยภาพระหว่างร่างกายกับจิตใจ ร่างกายเสียดุลก็พลอยทำให้ใจเสียดุลไปด้วย ใจเสียดุลก็ทำให้กายเสียดุลไปด้วย

ทีนี้ คนที่รู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ก็คือว่าเวลากายเสียดุล ก็เอาใจมาช่วยกาย หมายความว่าคนที่ทำเป็นนั้นจะทำให้ผลย้อนกลับตรงข้าม คนที่ทำไม่เป็นพอร่างกายเสียดุล ใจก็เสียดุลด้วย เสียดุล

ไปทั้งชีวิต แต่คนที่ทำเป็นพอกายเสียดุล เขาก็ไปเสริมทางจิตใจ เอาจิตใจมาช่วยถ่วงดุลไว้ ทำให้กายได้ดุลสูงขึ้นไป และกลับมาช่วยร่างกายให้ดีขึ้น

ดังนั้นหลักเรื่องดุลยภาพนี้จึงสำคัญมาก และดุลยภาพระหว่างกายกับใจก็เป็นเรื่องใหญ่อันหนึ่ง คือดุลยภาพของกายก็ส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณหมอได้พูดเป็นพิเศษ กับดุลยภาพของใจที่พระพูดเป็นพิเศษ แล้วก็ยังมีดุลยภาพระหว่างกายกับใจที่สัมพันธ์กันนี้อีก ซึ่งก็จะต้องเอามาช่วยเสริมกันให้ได้อีก อย่างที่ว่าแล้ว ถ้ากายเสียหลักก็ต้องเอาใจมาช่วย ถ้าใช้เป็นแล้วใจก็มาช่วยกายได้ นี่เป็นหลักในเรื่องดุลยภาพ อาตมภาพก็ได้พูดมาแล้วหลายแง่หลายอย่าง

แม้แต่ธรรมก็ต้องมีดุลยภาพ

ทีนี้ ดุลยภาพยังไม่หมด ยังมีดุลยภาพที่ลึกซึ้งไปกว่านั้นอีก เมื่อกี้นี้พูดถึงดุลยภาพ มาถึงดุลยภาพของใจ และดุลยภาพระหว่างกายกับใจ นอกจากนี้ยังมีดุลยภาพที่ลึกลงไปกว่านั้นคือ ดุลยภาพแห่งธรรม

ธรรมก็มีดุลยภาพเหมือนกัน คือ การปฏิบัติธรรม หรือทำความดีอะไรต่างๆ ต้องมีดุลยภาพ กล่าวคือ ความพอเหมาะพอดีเหมือนกัน ถ้าไม่พอเหมาะพอดีก็เกิดโทษ ยกตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เช่นอย่างศรัทธาที่เราฟังกันมา มีเรื่องศาสนาก็ต้องมีเรื่องศรัทธา

สำหรับคนที่เข้ามานับถือศาสนานั้น คำที่ได้ยินบ่อย ก็คือคำว่า ศรัทธา ได้แก่ความเชื่อ ซึ่งต้องมีไว้เป็นหลักสำคัญอันหนึ่ง แต่ในทางพระพุทธศาสนาบอกว่า ศรัทธาที่เป็นคุณธรรมอย่างเดียว

ไม่พอ จะปล่อยให้ศรัทธาเรื่อยเปื่อยไปไม่ได้ ต้องมีดุลยภาพ สิ่งที่จะทำให้เกิดดุลยภาพ เข้าคู่กันกับ*ศรัทธา* ก็คือ *ปัญญา*

หลักนี้มาในหมวดธรรมที่เรียกว่า *อินทรีย์* ๕ ประการ ท่านบอกว่าอินทรีย์ ๕ ต้องได้สมดุลต้องมีความสม่ำเสมอ พอเหมาะพอดีกัน นี่ก็คือ หลักดุลยภาพนั่นเอง

อินทรีย์ ๕ นั้นมีที่ต้องเข้าคู่กันสองคู่ คู่ที่หนึ่งก็คือ ศรัทธากับ ปัญญา ศรัทธามีไว้ ถ้ามากเกินไปไม่มีปัญญาคุม จะกลายเป็นความงมงาย เชื่อไปตามเขาหมดอะไรๆ ก็เชื่อ หลงใหลโน้มใจเชื่อง่ายถูกหลอกง่าย ใครเขาอยากจะหลอกก็หลอกได้ง่าย

ในทางตรงข้าม ถ้ามีแต่ปัญญา ใช้แต่ปัญญา ก็มักมองอะไรข้ามไปง่ายๆ บางทีก็เอาแต่ความรู้ที่ตัวมีอยู่ไปวินิจฉัย คอยจะปฏิเสธไปหมด หรือไม่ก็คิดฟุ้งซ่านไป ไม่ยอมตั้งหลักพิจารณา ไม่ยอมจับหรือรับเอามาพิจารณาก็เลยเป็นคนที่จับอะไรเป็นจุดเป็นหลักไม่ค่อยได้บางทีก็กลายเป็นฟุ้งซ่านไป นี่เรียกว่ายึดไปข้างปัญญามากเกินไป

เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่าต้องปรับศรัทธากับปัญญาให้สมกัน ให้พอดีกัน ศรัทธาเป็นตัวช่วย ถ้าทำให้ถูกต้องก็เป็นตัวนำไปสู่ปัญญา และช่วยเสริมปัญญา แต่ถ้าใช้ไม่เป็น ศรัทธาก็มาขวางปัญญา

ทำไมศรัทธาจึงขวางปัญญา เพราะว่าถ้าเชื่อแล้วเขาว่าอย่างไรก็ว่าไปตามนั้น ก็เลยไม่ได้ปัญญาอะไรขึ้นมา

แต่ในทางตรงข้าม ที่ว่าศรัทธาเสริมปัญญานั้นเป็นอย่างไรก็คือ มันเป็นจุดให้เราเริ่มต้นได้ เราเห็นว่าสิ่งนี้ดีมีเหตุผลเข้าทีเรารับฟังมา หรือฟังท่านผู้นี้พูดมีเหตุมีผลน่าเชื่อ ศรัทธาก็เกิดขึ้น พอศรัทธา

เกิดขึ้นก็ได้จุดที่จะนำมาพิจารณา และถ้าเอาจริงเอาจัง ศรัทธาเป็นตัวที่ทำให้เกิดพลังว่า ต่อไปนี้เราจะคิดเรื่องนี้จริงจัง ได้จุดที่จะไปศึกษาค้นคว้า

คนที่จะไปศึกษาค้นคว้าเรื่องอะไร มันต้องมีจุดมีเป้าที่ชัดเจน และต้องเริ่มที่ศรัทธา ศรัทธาเป็นตัวจับเอาไว้ พอศรัทธาเป็นตัวส่งแรงไปแล้ว ปัญญาก็ค้นในเรื่องนั้นไปจริงจัง จนกระทั่งสำเร็จได้ปัญญาเห็นแจ่มแจ้งโดยสิ้นเชิง พอปัญญาจบสิ้นแล้ว ก็บอกว่าอยู่เหนือศรัทธา ไม่ต้องอาศัยศรัทธาอีก

ตอนแรกศรัทธากับปัญญาต้องมีดุลยภาพ ได้สมดุลกัน ศรัทธาก็มาเป็นตัวเสริมช่วยตั้งจุดเริ่มต้นให้ปัญญา ปัญญาก็มาคุมศรัทธาไว้ และอาศัยศรัทธาเป็นตัวชี้นำทางพุ่งไปทำให้มีกำลังที่จะศึกษาค้นคว้าได้เต็มที่ ดังนั้น ก็ต้องใช้ศรัทธากับปัญญาให้เป็น จึงต้องมีดุลยภาพ ดังที่ท่านบอกว่าต้องปรับศรัทธากับปัญญาให้สมกัน

ถ้าจัดธรรมเข้าดุลได้ ก็ไม่พลาดจากผลที่มุ่งหวัง

ต่อไปคู่ที่สองได้แก่ *วิริยะ*และ*สมาธิ* วิริยะ คือความเพียรพยายามเห็นอะไรก็เป็นสิ่งท้าทายใจสู้ จะทำให้สำเร็จจะก้าวไปข้างหน้าอยู่เรื่อย อีกด้านหนึ่งก็คือ สมาธิ ได้แก่ ความมีใจแน่วแน่ สงบมั่นคง คนที่มีวิริยะ คือ ความเพียร เป็นคนที่เรียกว่าอยู่ไม่เป็นสุข ไม่อยู่นิ่ง นิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ จะทำโน่นทำนี่เรื่อยไป แต่ทีนี้ถ้าหากว่าวิริยะนั้นเกินไป ก็จะกลายเป็นพร่าหรือพล่านไปเลย วิริยะ เพียร แล้วก็เลยเถิดไปจนกระทั่งว่าไม่ได้อะไรจริงจัง

ส่วนคนที่มีสมาธินั้น ใจสงบอยู่กับสิ่งที่กำลังทำหรือกำลังเกี่ยวข้อง ใจจดใจจ่อ พอใจจดใจจ่อ ก็สบาย ก็เพลิน บางทีพอได้สมาธิอย่างที่ชอบพูดกันว่ามาปฏิบัติธรรมได้สมาธิแล้วใจสงบ นอกจากสงบแล้วก็ยังได้ความสุขด้วย พอทำสมาธิได้ความสุขบางทีก็เลยติดอยู่ในความสุขนั้น แล้วก็อยู่ตรงนั้นเอง ไม่ไปไหน ไม่อยากก้าวต่อไป หรือคืบเคลื่อนออกไปจากสภาพนั้น

ท่านว่าคนที่มีแต่สมาธินั้น ถ้าสมาธิแรงเกินไป ไม่เอาวิริยะมาช่วย ก็จะกลายเป็นคนเกียจคร้านไป เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่าต้องปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน วิริยะกับสมาธิต้องปรับให้เสมอพอดีกัน

เหลือจากนี้ แล้วก็มีอินทรีย์อีกตัวหนึ่ง ยังไม่ครบ ๕ อินทรีย์อีกตัวหนึ่งนั้นก็คือ *สติ* ซึ่งอยู่ตรงกลาง สตินี้เป็นตัวที่คอยตรวจตราคอยดูว่า ศรัทธาแรงไปหรืออ่อนไป ปัญญาแรงไปหรืออ่อนไป ตรวจและคอยยับยั้ง คอยเหนี่ยวรั้ง คอยเตือนว่า ศรัทธาตอนนี้แรงไปแล้วนะ ปัญญาตอนนี้น้อยไป ต้องดึงขึ้นมาเสริมขึ้นมา หรือว่าวิริยะตอนนี้อ่อนไปหรือแรงไป สมาธิอ่อนไปหรือแรงไป อะไรทำนองนี้ สติเป็นตัวคอยตรวจตราและคอยควบคุมไว้ เพราะฉะนั้นสตินี้จึงต้องใช้ตลอดเวลา

เรื่องอินทรีย์ ๕ นี้อาตมภาพยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อให้เห็นว่า แม้แต่ธรรมก็ต้องมีสมดุลหรือมีดุลยภาพ การปฏิบัติธรรมทุกอย่างต้องมีดุลยภาพ ถ้าไม่มีดุลยภาพ ก็เสียหลักไปทุกอย่าง เสียไปด้วยกัน ไม่ใช่ว่ามีธรรมข้อหนึ่งแล้ว ปฏิบัติเรื่อยไปจะถูกต้องและได้ผลดีเสมอไป อย่างที่ว่าศรัทธาก็เป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง แต่ไม่ใช่ว่าศรัทธาจะทำให้เกิดแต่ผลดีเสมอไป

แม้แต่อกุศลธรรม ท่านบอกว่าถ้าใช้เป็นก็เอามาเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมได้ แต่มีอันตรายนิดหน่อย เรียกว่ามีผลพ่วงในทางเสียเหมือนกับใช้ยาที่ว่ามีสารซึ่งเป็นพิษอยู่บ้าง แต่เอามาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์บางประการ บางครั้งก็ต้องอาศัยมันเหมือนกัน

ในที่สุด ธรรมคือดุลยภาพ และดุลยภาพก็คือธรรม

ต่อไปนี้ จะขอพูดถึงเรื่องดุลยภาพของธรรมเป็นแง่สุดท้าย แต่เป็นแง่ที่คุมทั้งหมด ว่าไปแล้วมันก็คือ การปฏิบัติถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายนั่นเอง ตัวธรรมอยู่ที่นี่ และเมื่อพูดในแง่นี้ ตัวธรรมนั่นเองคือดุลยภาพ หรือดุลยภาพ ก็คือตัวธรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น จะปฏิบัติถูกต้องต่อร่างกายให้ร่างกายเกิดดุลยภาพก็ตาม ปฏิบัติถูกต้องต่อเศรษฐกิจ ดำเนินการหาเลี้ยงชีพ จัดการเงินให้พอเหมาะพอดีก็ตาม หรือการปฏิบัติในทางสังคมให้พอเหมาะพอดีก็ตาม หรือการปฏิบัติในเรื่องของจิตใจของเราให้พอดีก็ตาม นั่นคือ ดุลยภาพของธรรมหรือตัวธรรมเป็นดุลยภาพ เป็นข้อสุดท้ายซึ่งเป็นตัวที่คุมและคลุมทั้งหมด

เพราะฉะนั้น ในการที่จะปฏิบัติดุลยภาพทั้งหลาย ในที่สุดแล้วก็อาศัยดุลยภาพของธรรมนั่นเอง มาช่วยปรับทำให้เกิดความพอเหมาะพอดี

เราอยู่ในโลกนี้ก็ต้องรู้หลักดุลยภาพ ที่เราต้องรู้หลักดุลยภาพเพราะอะไร? เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในโลกนี้ มีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันทั้งนั้น มันไม่ได้อยู่ลำพังตัวของมันเองเท่านั้น และตัวมันเองก็เกิดขึ้นจากส่วนประกอบมากมาย ซึ่งส่วนประกอบเหล่านั้นจะ

ต้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำอย่างไรจะให้มีความสัมพันธ์ที่พอเหมาะพอดี ซึ่งความพอเหมาะพอดีนี้ถ้ารักษาไว้ได้ มันก็จะทำให้ทุกอย่างดำเนินไปได้ด้วยดี เพราะฉะนั้น หลักในเรื่องดุลยภาพนี้ก็เกิดจากการที่สิ่งทั้งหลายนั้นสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนั่นเอง

ดุลยภาพว่าไปแล้วก็คือ ความสัมพันธ์อย่างพอเหมาะพอดี ถ้าความสัมพันธ์ไม่พอเหมาะพอดีเมื่อไรก็จะเสียดุลยภาพเมื่อนั้น ทีนี้ถ้าหากว่าจะปล่อยให้มันมีดุลยภาพของมันเอง ก็ไม่แน่นอน เพราะว่าชีวิตของมนุษย์เรานี้ก็ประสบสิ่งที่เข้ามากระทบกระทั่งมากมายที่จะทำให้ดุลยภาพนั้นสูญเสียไป เพราะฉะนั้น เราจึงต้องรู้หลักในการปฏิบัติเพื่อรักษาดุลยภาพอันนี้

ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนวิธีปฏิบัติในการที่จะรักษาดุลยภาพอยู่เสมอ แม้แต่หลักธรรมที่สำคัญสุดยอดที่สุด ที่เรียกว่า *มัชฌิมาปฏิปทา* ก็คือ หลักแห่งดุลยภาพนี้นั่นเอง

ทางสายกลาง คือ ทางแห่งดุลยภาพ

ปฏิปทา ก็คือ ข้อปฏิบัติหรือการปฏิบัติ มัชฌิมา ก็คือ พอดี ที่เราแปลกันว่าทางสายกลาง ก็คือวิธีปฏิบัติที่พอดีนั่นเอง ปฏิบัติอย่างได้สัดได้ส่วนพอเหมาะพอดี ต้องมีองค์ประกอบ ๘ อย่างเข้ามาประสานกันพอเหมาะแล้วจึงจะเกิดเป็นมัชฌิมาปฏิปทา กล่าวคือ

๑. มีทิฏฐิที่เป็นสัมมา ครบถ้วนเหมาะเจาะ คือถูกต้องพอเหมาะกับความเป็นจริง

๒. มีสังกัปปะ ความดำริที่สัมมา คือถูกต้องครบถ้วนพอเหมาะพอดี เรียกว่าโดยชอบ

สำนวนโบราณ ท่านเรียกว่าโดยชอบ หมายความว่า ถูกต้องอย่างครบถ้วน โดยสอดคล้องกับความจริง พูดง่ายๆ ก็คือมีปัญญาเห็นชอบ มีความคิด มีความดำริที่ถูกต้องชอบธรรม

๓. แล้วก็มีการใช้วาจา ใช้คำพูดอย่างถูกต้อง

๔. แล้วก็รู้จักแสดงออก กระทำการต่างๆ ทางกายอย่างถูกต้อง

๕. เลี้ยงชีพ คือประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพ

๖. แล้วก็มีความเพียรพยายามอย่างถูกต้อง

๗. มีสติที่ใช้อย่างถูกต้อง

๘. แล้วก็มีสมาธิ จิตตั้งมั่นอย่างถูกต้อง

ทั้งหมดนี้ต้องมาเป็นองค์ประกอบประสานกลมกลืนกัน ถ้าได้ไม่ครบถ้วนก็ไม่เกิดเป็นมัชฌิมาปฏิปทา พอครบถ้วนได้สัดส่วนพอเหมาะพอดี มันจะเสริมกัน มาเป็นปัจจัยแก่กันและกัน แล้วทำงานร่วมกันให้เกิดผลสำเร็จ คือบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงามมีความสุข เป็นอิสรภาพอย่างแท้จริง จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง คือ ข้อปฏิบัติสายกลาง หรือข้อปฏิบัติที่พอดี คำว่าสายกลางในที่นี้คือพอดี

เพราะฉะนั้น ข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาจึงเต็มไปด้วยเรื่องของความพอดี

หลักใหญ่มัชฌิมาปฏิปทาก็พอดี

เราจะเป็นมนุษย์ที่ดี ท่านบอกว่า ต้องมีสัปปุริสธรรม ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมของคนดี ธรรมของคนดีนั้นมีอะไรบ้าง มีรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล รู้จัก

ชุมชน ในบรรดา ๗ ข้อนี้ ข้อที่สำคัญอันหนึ่งก็คือ รู้จักประมาณ รู้จักประมาณ ก็คือ รู้จักความพอดี ได้แก่ การรู้จักพอดีในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง จะทำอะไรต้องรู้จักพอดี

ความพอดีนี้เป็นเรื่องสำคัญ เป็นเคล็ดลับในความสำเร็จของทุกอย่าง ถ้าทำพอดี นอกจากสำเร็จแล้ว ผลดีเกิดขึ้นด้วย ถ้าไม่พอดี ก็ต้องเกิดปัญหาไม่มากก็น้อย เพราะฉะนั้น หลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ทางสายกลางคือหลักของความพอดี แม้แต่รับประทานอาหารท่านยังบอกว่าต้อง*โภชเนมัตตัญญุตา* คือต้องรู้จักประมาณในการบริโภค ก็คือรับประทานแต่พอดี ถ้ารับประทานไม่พอดี เดี๋ยวน้ำหนักเพิ่มมากเกินไป ก็เสียดุลยภาพ ทีนี้ก็จะยุ่ง เดี๋ยวเสียสุขภาพด้านนั้นด้านนี้

เพราะฉะนั้น หลักพระพุทธศาสนาหมดทุกประการ ไม่ว่าจะไปมองอะไร จะเป็นเรื่องปรับอินทรีย์ ๕ ให้พอดีก็ตาม เรื่องรับประทานอาหารให้พอดีก็ตาม เรื่องสัปปุริสธรรม ในข้อที่ว่ารู้จักประมาณคือรู้จักความพอดีก็ตาม ตลอดจนกระทั่งมัชฌิมาปฏิปทาปฏิบัติให้พอดีเป็นทางสายกลาง ล้วนแต่เป็นเรื่องของความพอดี ซึ่งเกี่ยวกับดุลยภาพทั้งสิ้น ตกลงว่า ทั้งหมดนี้ก็คือหลักของการดำเนินชีวิตอยู่ในโลก ให้อยู่ได้ด้วยดี

ดุลยภาพ คือสาระขององค์รวม

ทีนี้ อาตมภาพมาพูดในวันนี้ ก็มาพูดในที่ประชุมของท่านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ และการดูแลรักษาพยาบาลพร้อมทั้งญาติโยม ท่านที่ได้มารับการรักษาพยาบาล อย่างที่กล่าวแล้ว ทุก

ท่านมีน้ำใจมาสังสรรค์ร่วมกันในวันนี้ ก็เป็นโอกาสอันดีงาม

ทางโรงพยาบาลก็ใช้แนวความคิด (หรือจะเรียกว่าปรัชญาก็แล้วแต่) ตามแบบ holistic คือแนวคิดแบบองค์รวม ซึ่งในการปฏิบัติต่อองค์รวมนี้ก็ถือว่าองค์รวมจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยดุลยภาพ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ที่พอเหมาะพอดีต่อกันระหว่างองค์ประกอบทั้งหลายขององค์รวมนั้น

หลักพระพุทธศาสนาก็ว่าด้วยองค์รวม เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากการประชุมกันของสิ่งต่างๆ ที่เป็นส่วนประกอบ การประชุมกันของสิ่งทั้งหลายนั่นเองเรียกว่า องค์รวม องค์รวมก็คือการประชุมเข้าของปัจจัยหรือองค์ประกอบต่างๆ องค์ประกอบเหล่านี้ต่างก็สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เมื่อสัมพันธ์กันพอดี ก็จะทำให้ทุกอย่างเป็นไปด้วยดี ความสัมพันธ์ที่พอเหมาะพอดีนั้นเรียกว่า ดุลยภาพ

เพราะฉะนั้น ดุลยภาพจึงเป็นตัวที่รักษาองค์รวมไว้ ทำให้องค์รวมอยู่ได้ด้วยดี องค์รวมคือตัวเรานี้จะอยู่ได้ด้วยดี หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า องค์รวมคือชีวิตนี้ จะมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ ก็ต้องอาศัยการรักษาดุลยภาพให้ดี ทั้งด้านร่างกาย ทั้งด้านจิตใจ และพร้อมทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งระหว่างกายกับใจนั้นด้วย

ทางฝ่ายแพทย์และบุคลากรของโรงพยาบาล ก็ย่อมเอื้ออำนวยช่วยเหลือในการรักษาพยาบาล การรักษาพยาบาลนั้น ก็เริ่มต้นด้วยการที่จะพยายามให้คนไข้ได้มีดุลยภาพในทางร่างกาย เป็นประการที่ ๑

เพราะฉะนั้น ที่คุณหมอรักษา มีการฝังเข็ม มีการนวด มีการประคบ และบริหารร่างกาย อะไรต่างๆ นี้ก็ด้วยต้องการที่จะให้

เกิดดุลยภาพในทางร่างกาย

แต่พร้อมกันนั้น เพราะอาศัยเมตตาจิต ความปรารถนาดีต่อคนไข้ ก็จะมีส่วนของดุลยภาพด้านจิตใจมาช่วยด้วย ถ้าสมมติว่าทางฝ่ายโรงพยาบาลนี่ไม่มีเมตตาจิต ปฏิบัติต่อคนไข้โดยที่ไม่มีน้ำใจ ทำให้กิริยาวาจาไม่งาม ไม่เป็นไปในทางที่เอื้อเฟื้อ บรรยากาศขาดความอบอุ่น คนไข้ก็ใจรันทด ขุ่นมัว เศร้า ไม่สบายใจ น้อยอกน้อยใจ ผลที่สุด การรักษาพยาบาลทางร่างกายก็เลยพลอยไม่คอยได้ผลดีไปด้วย จริงหรือเปล่า อันนี้ก็เป็นความจริง เพราะฉะนั้น จึงว่าคุณหมอไม่ได้รักษาแต่ร่างกายของคนไข้เท่านั้น คุณหมอพร้อมทั้งบุคลากรที่โรงพยาบาลนี้รักษาใจของคนไข้ด้วย คือพยายามช่วยให้จิตใจของคนไข้อยู่ในสภาพที่มีดุลยภาพด้วย

ดุลยภาพในใจเองที่มีจิตใจสบาย จิตใจดำรงสถานะของมันได้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ไม่เอียงไม่ทรุดลงไป นั่นก็ด้วยอาศัยความปรารถนาดี มีเมตตาต่อคนไข้ ปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ อย่างนี้แหละจะช่วยให้จิตใจของคนไข้มีดุลยภาพอยู่ได้ พอจิตใจคนไข้มีดุลยภาพดีก็จะมาเอื้อต่อร่างกาย ทำให้การรักษาพยาบาลได้ผลเพิ่มพูนทั้งสองด้านเสริมซึ่งกันและกัน

ผู้มีดุลยภาพทางใจ แม้แต่ความตายก็ดึงขึ้นมาเข้าดุลได้

อาตมภาพก็เลยคิดว่าการที่คุณหมอพูดถึงดุลยภาพบำบัดประการที่ ๑ คือเริ่มด้วยดุลยภาพบำบัดทางด้านร่างกาย ก็เพราะว่าเกี่ยวข้องกับโรคทางกาย แต่แท้จริงนั้น ท่านคงมีความหมายลึกซึ้งลงไปถึงดุลยภาพทางจิตใจด้วย คือคำนึงถึงความเมตตา

ปรารถนาดีต่อคนไข้ รักษาด้วยน้ำใจ ปฏิบัติด้วยความเอื้ออาทร

ส่วนทางฝ่ายคนไข้เมื่อสบายใจและวางใจว่า เราไว้ใจต่อคุณหมอ และทางคุณพยาบาล ว่าท่านมารักษาพยาบาลให้เราแล้ว ก็ยกให้ท่านช่วยรักษาดุลยภาพทางด้านร่างกายของเรา ส่วนตัวเราเองก็ต้องรักษาดุลยภาพทางใจของเรา เพราะฉะนั้นจึงจะต้องเอาหลักธรรมมาช่วย เมื่อเอาธรรมมาช่วยแล้ว รักษาดุลยภาพใจไว้ได้ เราก็สบาย อย่างที่อาตมภาพว่าเมื่อกี้นี้

เราต้องพยายามใช้สถานการณ์ทุกอย่างให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตหมด มองทุกอย่างให้เป็นประโยชน์ ท่านบอกว่า คนที่เก่ง มีปัญญามาก ก็คือคนที่สามารถมองสิ่งที่เลวร้ายที่สุดให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ว่าสถานการณ์ไหนเราต้องได้ประโยชน์ อย่างที่บอกว่าแม้แต่คนที่แย่ที่สุด จะตายอยู่แล้วยังสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ได้

ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น แม้แต่ความตายที่เราถือกันว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี น่าเกลียดน่ากลัวเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าก็ยังทรงสอนให้เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ท่านให้เจริญมรณสติ ให้พิจารณาความตายในแง่ที่ทำจิตใจของเราให้สดใส เบิกบานได้

คนที่มองความตายไม่เป็น ใจจะหดหู่เศร้ากลัวใช่หรือเปล่า ยิ่งคนไม่เคยมอง บางทีเจอไม่ได้ พูดถึงไม่ได้เลย บางคนใครมาพูดถึงความตายไม่ได้เลยนะ อยากจะหนีไปให้พ้น หรือไล่คนพูดไปเลย

แต่ในทางพระท่านบอกว่า ถ้าฝึกตัวดีแล้ว สบายมากเลย แม้จะนึกถึงความตายตลอดเวลาก็หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส นึกถึงความตายด้วยใจเป็นสุข อย่างนี้ก็เป็นได้ เพราะฉะนั้น บางท่านเอาความ

ตายมาใช้พิจารณา สามารถบรรลุอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ไปเลย มีความสุขยิ้มแย้มได้ตลอดกาล จิตใจเบิกบานผ่องใส เป็นพุทธะอยู่ด้วยความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน

อยู่ในโลก ก็รู้จักมองสิ่งทั้งหลาย
ยามเจ็บไข้ ก็ปฏิบัติให้พร้อมดุล

เพราะฉะนั้น เราอยู่ในโลกนี้แล้ว เรามองทุกอย่างให้ดี ในแง่ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต แต่เรื่องนี้ต้องมอง ๒ ชั้นนะ มองตามหลักที่ในทางพระพุทธศาสนาท่านเรียกว่า โยนิโสมนสิการ เดี๋ยวจะมองเป็นดีไปหมดทุกอย่าง ก็ผิดอีก การมองที่ถูกต้องมี ๒ อย่าง คือ

๑. มองตามความจริง ถ้าอะไรที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความจริงต้องมองตามความเป็นจริง คือมองตามที่มันเป็น

๒. แต่ในแง่ที่เกี่ยวกับประโยชน์ต้องมองในแง่ดี ให้มันเป็นประโยชน์แก่ชีวิต หรือให้ชีวิตของเราได้ประโยชน์จากมันให้ได้

เป็นอันว่า การมองที่ถูกต้องมี ๒ อย่าง คือ มองตามเป็นจริง หรือมองตามที่มันเป็นอย่างหนึ่ง กับมองในแง่ดี หรือมองให้เป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง

สำหรับการมองอย่างที่ ๑ ที่ว่ามองตามเป็นจริงนั้น เช่น เราจะวินิจฉัยเรื่องราวอะไรต่างๆ นี้ จะมองแต่ในแง่ดีเสมอไปไม่ได้นะ ผิดเลยนะ เสีย เพราะฉะนั้น ถ้ามองเพื่อวินิจฉัยสิ่งต่างๆ ต้องมองตามที่มันเป็น มองตามเป็นจริง แต่ถ้าเรื่องนั้นไม่เกี่ยวกับการวินิจฉัยความจริง ก็ต้องมองในแง่เอาประโยชน์ คือ มองในแง่ดี พระพุทธศาสนาสอนไว้ หลักนี้เรียกว่า โยนิโสมนสิการ

เป็นอันว่า ทางฝ่ายคนไข้ก็มองอย่างที่ว่าแล้ว คือพยายามรักษาสมดุลหรือดุลยภาพทางจิตใจเข้าไว้ จึงจะมาช่วยให้คุณหมอรักษาทางกายได้ผลดีด้วย ตกลงว่า ทั้งคนไข้และทางคุณหมอพร้อมทั้งบุคลากรของโรงพยาบาล ต่างก็ช่วยเสริมซึ่งกันและกันช่วยกันในการรักษาพยาบาล ไม่ใช่หมอเป็นฝ่ายรักษาฝ่ายเดียว คนไข้ก็ต้องรักษาตัวเองด้วย

ว่าที่จริงคนไข้มีบทบาทสำคัญมากในการรักษาตนเอง คุณหมอนั้นช่วยได้ส่วนหนึ่งเท่านั้น คิดว่าอย่างนั้น คนไข้ต้องช่วยตัวเองมาก

ตกลงว่า บทบาททางด้านคุณหมอและบุคลากรของโรงพยาบาลนี้ก็มีดังนี้

๑. ช่วยให้เกิดดุลยภาพทางกายแก่คนไข้ ด้วยการรักษาพยาบาลตามวิธีดุลยภาพบำบัด

๒. มีความเอื้ออารี มีเมตตา ไมตรีธรรมที่จะช่วยเสริมดุลยภาพทางจิตใจของคนไข้ด้วย

ส่วนในฝ่ายคนไข้ ก็ร่วมมือกับทางด้านบุคลากรของโรงพยาบาล ในการรักษาดุลยภาพทางกาย พร้อมทั้งตัวเองก็รักษาสุขภาพทางจิตใจด้วย แล้วเราก็จะได้ดุลยภาพทางกายและใจนี้มาเสริมกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์

มาร่วมกันสร้างกุศล ช่วยกันทำวันเวลาให้เป็นมงคล และปฏิบัติตนให้สุขสันต์ทุกเวลา

อาตมภาพเองก็ได้มารับการรักษาที่นี่ ก็ขออนุโมทนาใน

โอกาสนี้ด้วย ในการนี้ก็ได้รับความเอื้ออุปถัมภ์จากคุณหมอลดาวัลย์ พร้อมทั้งบุคลากรที่นี่ โดยเฉพาะผู้ที่ได้ช่วยใกล้ชิดก็มี คุณหนุ่ม หรือ คุณกังวาล ที่ได้ช่วยนวดอยู่เป็นประจำ แล้วก็มีคุณเจริญก็มาช่วยอยู่บ่อยๆ ทั้งนี้ในความดูแลของคุณเล็ก ซึ่งมาคอยเอาใจใส่บอกกล่าวแนะนำอยู่ รวมทั้งท่านอื่นๆ ด้วยหลายท่าน อาตมภาพก็เลยถือโอกาสอนุโมทนาไว้ในที่นี้ด้วย

ขออนุโมทนาคุณหมอ พร้อมทั้งบุคลากรของโรงพยาบาลทุกท่าน และในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ ก็ถือว่าเราได้มาทำสิ่งที่ดีงามกันแล้ว เป็นบุญเป็นกุศล อย่างน้อยใจของแต่ละท่านก็เป็นกุศล คือมีความคิดที่ดี

ความคิดที่ดีนั้นก็เริ่มจากการมีน้ำใจนั่นเอง คือ มีน้ำใจ มีไมตรีธรรมต่อกัน แค่นี้ก็ดีแล้ว ท่านเรียกว่าเป็นกุศลเกิดขึ้นแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า มีเมตตาหรือไมตรีเกิดขึ้นในใจนั้นเป็นบุญมหาศาลเลยทีเดียว

การทำบุญนั้นบางทีเราไม่จำเป็นต้องไปถวายทาน คือไปถวายอาหารหรือให้ของอะไรหรอก เพียงแต่เราสร้างใจของเราให้เป็นใจที่ดี มีน้ำใจ ชุ่มฉ่ำด้วยความปรารถนาดี ก็เป็นบุญกุศลเกิดขึ้นแล้ว

ทุกท่านในที่นี้อาตมภาพว่าอย่างน้อยก็มีน้ำใจอันนี้เกิดขึ้น บุญกุศลจึงเกิดขึ้นแล้ว นับว่าเราได้ตั้งต้นอย่างถูกต้อง ก็ขอให้บุญกุศลที่ตั้งขึ้นในใจนี้แผ่ออกมา หลั่งไหลออกมาทางกาย วาจาของเราด้วย แล้วก็มาช่วยนำทางชีวิตของเราให้มีความสดชื่นเบิกบานต่อไป

ยิ่งในโอกาสที่จะต้อนรับปีใหม่นี้ เป็นเวลาที่เราถือตามคตินิยมว่าเป็นวันเวลาที่ดี ก็ขอให้ทุกท่านได้เตรียมใจต้อนรับความสุขอัน

นี้ไว้ การเตรียมใจต้อนรับความสุข ก็โดยการกระทำของเราเอง คือ ทำใจของเราให้เป็นสุขสดชื่นเบิกบาน

การทำใจให้สดชื่นเบิกบานนั้น ถ้าเป็นพุทธศาสนิกชน ก็เอาอย่างพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ามีคำแปลง่าย ๆ ว่า รู้ ตื่น และเบิกบาน เพราะฉะนั้น เราก็ทำใจของเราให้มีพระพุทธเจ้าเข้าไปอยู่ในใจ คือ

๑. มีความรู้ มองอะไรด้วยความรู้เข้าใจไม่ใช้อารมณ์ ใช้ปัญญา รู้จักพิจารณาเหตุผล แค่นี้ก็ไปได้เยอะแล้ว มองสิ่งทั้งหลายด้วยความรู้ด้วยปัญญา ไม่ปล่อยตัวให้เป็นทาสของอารมณ์

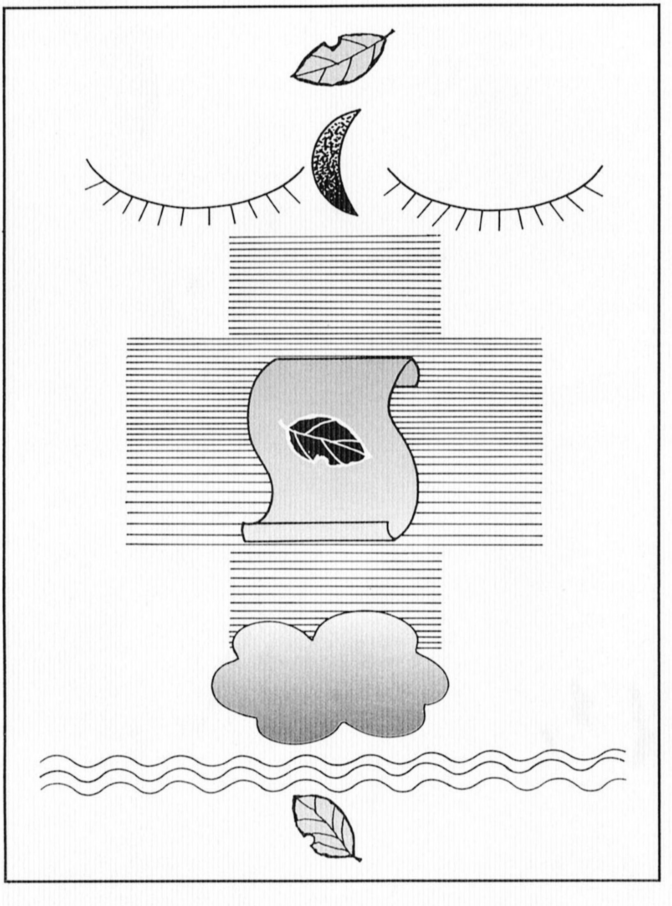
๒. ตื่น คือ ไม่หลับใหล และไม่หลงใหล มีจิตใจที่ตื่นตลอดเวลา และ

๓. เบิกบาน คือ มีความสดชื่นผ่องใส

พยายามรักษาสภาพจิตใจอย่างนี้ไว้ให้ได้เรื่อย ๆ แล้วท่านจะมีความสุข และพร้อมกันนั้นการรักษาโรคนี้ก็จะได้ผลดีด้วย

วันนี้อาตมภาพก็ขออนุโมทนาอีกครั้งหนึ่ง ขอให้บุญกุศลที่ท่านได้เริ่มตั้งไว้ในใจนี้ มาประกอบเข้าเป็นแรงหนุน ด้วยอานุภาพคุณพระรัตนตรัย เป็นเดชานุภาพ อภิบาลรักษาให้บุคลากรแห่งโรงพยาบาลบ้านสวนมีคุณหมอลดาวัลย์ สุวรรณกิตติ เป็นประธาน พร้อมด้วยโยมญาติมิตรที่มารับการรักษาพยาบาล คือคนไข้ทุกท่าน ซึ่งมีน้ำใจมาร่วมการสังสรรค์ครั้งนี้ จงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเจริญก้าวหน้างอกงามรุ่งเรือง ประสบความสำเร็จ พรั่งพร้อมด้วยสุขภาพทั้งกายและใจ มีความร่มเย็นเป็นสุขในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน เทอญ

ช่วยให้ตายเร็ว
หรือช่วยให้ตายดี

ช่วยให้ตายเร็ว หรือช่วยให้ตายดี*

ขอเจริญพร ท่านรองอธิบดีกรมการแพทย์ผู้เป็นประธาน ท่านผู้อำนวยการสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ ท่านสหธรรมมิก และญาติโยมสาธุชนทุกท่าน

เริ่มต้นคงจะต้องขอประทานอภัยออกตัวนิดหน่อย เกี่ยวกับชื่อเรื่องที่ได้รับนิมนต์มาพูดวันนี้ ตอนแรกก็แปลกใจหน่อย เพราะเป็นคำใหม่ ไม่เคยได้ยินมาก่อน แม้ว่าอาจจะเป็นคำที่ได้บัญญัติในวงการแพทย์ใช้กันมา แต่ตัวเองเพิ่งได้ยิน ตอนแรกก็งงหน่อย แม้พระที่อยู่ใกล้ได้ยินคำนี้ ท่านก็ไม่เข้าใจว่า "พินัยกรรมชีวิต" นี้คืออะไร แต่พิจารณาดูก็พอจับความได้

ว่าที่จริงก็เป็นเรื่องที่เคยมีผู้ถามมาแล้ว แต่ตอนนั้นยังไม่มีการบัญญัติชื่อกัน จนกระทั่งเมื่อวานนี้ มาเปิดดูหนังสือนิมนต์ ปรากฏว่า

---

* ปาฐกถาธรรม ตามคำอาราธนาของสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ ณ ห้องประชุมโรงพยาบาลสงฆ์ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๔๑ (เดิมชื่อเรื่องว่า "พินัยกรรมชีวิต: ผลต่อศาสนา")

ไม่ได้มีเฉพาะคำว่า "พินัยกรรมชีวิต" เท่านั้น แต่มีต่อท้ายว่า "ผลต่อศาสนา" เลยยิ่งงงใหญ่ ว่า เอ๊ะ...เรื่องนี้จะมีผลต่อศาสนาอย่างไร ก็เป็นความผิดของตัวเองที่ไม่ได้ดูให้ชัดเสียก่อน พอเวลากระชั้นเข้าเลยไม่มีโอกาสถามให้แน่นอน จากความไม่ชัดเจนนี้ก็อาจจะทำให้การพูดวันนี้ไม่เข้าสู่แนวทางที่ต้องการก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่แน่ใจก็คือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความตาย หรือว่าให้ชัดขึ้นอีกว่า เป็นเรื่องระหว่าง*ชีวิตกับความตาย* คือการที่ชีวิตจะสิ้นสุดลง และจะสิ้นสุดอย่างไร บุคคลที่เกี่ยวข้อง เริ่มตั้งแต่เจ้าของชีวิต ซึ่งในกรณีของการเจ็บไข้ได้ป่วยก็คือตัวผู้ป่วยเอง จะปฏิบัติต่อชีวิตของตนในขั้นสุดท้าย หรือต้อนรับความตายได้อย่างไร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งญาติ ทั้งแพทย์ ผู้รักษา พยาบาล จะมีท่าทีและปฏิบัติอย่างไร โดยเฉพาะในยุคนี้ที่การแพทย์ได้เจริญมาก เรามีเทคโนโลยีอำนวยอุปกรณ์ที่เรียกว่ายืดอายุได้ เรื่องก็ยิ่งซับซ้อนมากขึ้น

ตายดีคืออย่างไร และสำคัญอย่างไร?

ลองมาดูในแง่ของพระศาสนา การสิ้นสุดของชีวิตที่เรียกว่าความตายนั้น ท่านก็เห็นความสำคัญอย่างมาก ในคัมภีร์พุทธศาสนาพูดถึงอยู่เสมอว่าอย่างไรเป็นการตายที่ดี ท่านมักใช้คำสั้นๆ ว่า "มีสติไม่หลงตาย" ข้อความนี้ท่านเน้นอยู่เสมอ หมายความว่า ในการดำเนินชีวิตที่ดีนั้น การสิ้นสุดของชีวิตก็ถือว่าเป็นตอนที่สำคัญ

ที่ว่าตายดีนั้น ไม่ใช่เฉพาะตายแล้วจะไปสู่สุคติเท่านั้น แต่ขณะที่ตายก็เป็นจุดสำคัญ ที่ว่าต้องมีจิตใจที่ดี คือมีสติ ไม่หลงตาย

ท่านใช้คำว่า "อสมฺมุฬฺโห กาลํ กโรติ"

ที่ว่าไม่หลงตาย คือมีจิตใจไม่ฟั่นเฟือน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจดีงาม ผ่องใส เบิกบาน แล้วก็ขยายความไปถึงการที่ว่า จิตใจนึกถึงหรือเกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งที่ดี เราจึงได้มีประเพณีที่ว่าจะให้ผู้ตายได้ยินได้ฟังสิ่งที่ดีงาม เช่น บทสวดมนต์ หรือคำกล่าวเกี่ยวกับพุทธคุณ อย่างที่เราใช้คำว่า "บอกอะระหัง" ก็เป็นคติที่ให้รู้ว่าเป็นการบอกสิ่งสำหรับยึดเหนี่ยวในทางใจ ให้แก่ผู้ที่กำลังป่วยหนักในขั้นสุดท้าย ให้จิตใจเกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยวอยู่กับคุณพระรัตนตรัย เรื่องบุญกุศล หรือเรื่องที่ได้ทำความดีมา เป็นต้น

ไม่ว่าอะไรที่เป็นเรื่องดีงาม ทำให้จิตใจสดชื่นผ่องใส เราก็พยายามยกเอามาบอก เอามาแนะให้เป็นที่เกาะเกี่ยว หรือเรียกว่าเป็นอารมณ์ เพื่อให้จิตของผู้ป่วยอยู่กับสิ่งที่ดีงามนั้น จิตใจจะได้ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว แล้วก็มีสติ ไม่เป็นจิตใจที่ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย หรือขุ่นมัวเศร้าหมองอยู่กับความทุกข์ทรมาน

อย่างไรก็ตาม ยังมีการตายที่ดีกว่านั้นอีก คือให้เป็นการตายที่ใจมีความรู้ หมายถึงความรู้เท่าทันชีวิต จนกระทั่งยอมรับความจริงของความตาย หรือความเป็นอนิจจังได้

เพียงแค่ว่าคนที่จะตายมีจิตยึดเหนี่ยวอยู่กับบุญกุศลความดีก็นับว่าดีแล้ว แต่ถ้าเป็นจิตใจที่มีความรู้เท่าทัน จิตใจนั้นก็จะมีความสว่าง ไม่เกาะเกี่ยว ไม่มีความยึดติด เป็นจิตใจที่โปร่งโล่งเป็นอิสระแท้จริง ขั้นนี้แหละถือว่าดีที่สุด

ในเมื่อเราถือว่าจะต้องให้ตายดีที่สุด สำหรับคนที่เกี่ยวข้อง เราก็จึงพยายามว่าทำอย่างไรจะช่วยให้เขาไปถึงภาวะแห่งการตาย

อย่างดีที่สุดนั้น

ขอแทรกนิดหนึ่งคือ มีคติที่เกี่ยวกับเรื่องจิตตอนที่จะตาย ที่ท่านสอนว่าให้จิตไม่เศร้าหมอง มีสติ ไม่หลงตายนั้น นอกจากความหมายในขณะที่ตายแล้ว ก็ยังมีความหมายโยงไปถึงภพที่จะเกิดใหม่ด้วย อย่างที่พุทธศาสนิกชนจำนวนมากคงจำได้ถึงพุทธภาษิตที่ว่า *“จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา”* แปลว่า *เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ก็เป็นอันหวังทุคติได้* ในทางตรงข้ามก็มีพุทธพจน์ว่า *“จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา” เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติก็เป็นอันหวังได้*

นี้เป็นพุทธพจน์ ที่ทำให้เราเห็นความสำคัญของการที่จะทำให้จิตใจผ่องใสดีงามในเวลาที่จะตาย เพราะว่า แม้แต่คนที่ทำกรรมมาไม่ดี ตามปกติก็จะมีจิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว แต่ในตอนที่ตาย ถ้าโดยบังเอิญจิตเกิดไปยึดเหนี่ยวสิ่งที่ดี นึกถึงเรื่องที่เป็นบุญเป็นกุศล จิตผ่องใสขึ้นมา เวลานั้นกรรมกลายเป็น*อาสันนกรรม* คือกรรมใกล้ตายฝ่ายดี แทนที่จะไปทุคติจากการที่ได้ทำกรรมชั่วมาตลอดเวลาหลายๆ สิบปีในชีวิต ก็กลับไปดีเสียนี่ เพราะฉะนั้นทางพระศาสนาจึงให้ความสำคัญกับเรื่องของจิตใจตอนที่จะตายนี้มาก

เมื่อสภาพจิตในเวลาตายมีความสำคัญอย่างนี้ เราก็จึงพยายามช่วยให้คนตายได้ตายอย่างดี นอกจากไม่ฆ่าเขาแล้วก็หาวิถีทางที่จะช่วยให้เขาตายอย่างดีที่สุดด้วย

แม้ถึงวาระสุดท้าย
มนุษย์ก็ไม่หมดโอกาสที่จะได้สิ่งดีที่สุดของชีวิต

ยิ่งกว่านั้น ทางพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตคนมีโอกาสตลอดเวลา

จนถึงวาระสุดท้าย แม้แต่จะบรรลุประโยชน์สูงสุดของชีวิต ในขณะจะดับจิต โดยเฉพาะการบรรลุธรรมซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ยอดสุดของชีวิต เรียกง่ายๆ ก็คือการบรรลุนิพพานนั้น แม้แต่ป่วยไข้กำลังจะตายก็มีโอกาส *มนุษย์จึงมีโอกาสจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ไม่มีอะไรจะได้แล้วก็ยังสามารถได้สิ่งสูงสุดของชีวิต* ดังมีท่านที่บรรลุธรรมในขณะจิตสุดท้ายตอนจะดับ ที่เรียกเป็นศัพท์ว่า “ชีวิตสมสีสี” คือบรรลุธรรมสูงสุดพร้อมกับสิ้นชีวิต

การที่มีโอกาสมากถึงขนาดนี้ บางครั้งก็ขัดกันกับเรื่องทางร่างกาย คือแม้แต่ร่างกายเจ็บปวดทุกข์ทรมานที่สุดแล้วจิตก็ยังมีโอกาสอยู่ ตามปกติเราย่อมต้องการให้ทั้งกายทั้งจิตดีทั้งคู่ จึงจะมีสุขเต็มพร้อม แต่ดังที่กล่าวแล้วว่าคนเราไม่หมดโอกาส แม้ร่างกายเจ็บปวดสุดทรมานอย่างจะขาดใจ บางทีความทุกข์ทรมานเป็นต้นที่เกิดขึ้นนั้นกลับมาเป็นอารมณ์ของปัญญา ทำให้เข้าใจหยั่งเห็นความจริงของชีวิต และบรรลุโพธิญาณได้ เลยตรัสรู้ในตอนที่จะดับจิตนั้น กลายเป็นพระอรหันต์ไป เป็นอันว่า *คนแม้จะตายจนถึงวาระสุดท้าย ก็ยังมีโอกาสที่จะบรรลุธรรมสูงสุด ที่เป็นประโยชน์สุดยอดของชีวิต* จึงเป็นข้อที่ต้องคำนึงไว้อย่างหนึ่ง

มีเรื่องในพระไตรปิฎกกล่าวถึงพระสาวกที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งก็คงจะไม่แพ้คนที่เจ็บป่วยในปัจจุบันอย่างคนที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งบางชนิดที่ทุกข์ทรมานอย่างมาก ยิ่งสมัยก่อนนั้นเราต้องนึกว่ายังไม่มีเครื่องอุปกรณ์มาช่วย ยาระงับความเจ็บปวดก็คงได้ผลไม่เท่าสมัยนี้ คนสมัยก่อนจึงคงจะต้องเจ็บปวดทรมานอย่างที่สุด แต่ถึงอย่างนั้นก็ปรากฏว่า บางท่านในขณะ

สุดท้ายที่ทุกข์ทรมานอย่างยิ่งนั้น ก็ได้เกิดปัญญามองเห็นธรรมรู้เข้าใจความจริงของชีวิตอย่างแท้จริง แล้วก็วางจิตต่อชีวิตของตนและต่อโลกได้ถูกต้อง จิตใจก็โปร่งโล่ง หลุดพ้นเป็นอิสระ จึงบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์อย่างที่กล่าวเมื่อกี้

ที่พูดมานี้เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงอย่างหนึ่งในการที่จะปฏิบัติต่อคนที่เจ็บป่วย คนที่ช่วยเหลือจะต้องเข้าใจเรื่องนี้ แล้วเราอาจจะกลับไปช่วยคนเจ็บไข้ได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากช่วยในทางสภาพจิตที่ดีงาม ให้ยึดเหนี่ยวในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งก็ดีอยู่แล้ว เราอาจจะก้าวต่อไปอีกขั้นหนึ่ง คือการช่วยทางปัญญา

ด้านปัญญานี้คนมักจะไม่ค่อยนึกถึง มักจะมองแค่เรื่องที่จะให้จิตยึดสิ่งที่ดีไว้ เกาะเกี่ยวกับบุญกุศลไว้ ซึ่งยังเป็นความยึดถืออย่างหนึ่ง ถ้าพ้นจากขั้นนี้ไปได้ เหนือขึ้นไป ก็จะอยู่ด้วยความสว่างโปร่งโล่งของปัญญาที่บรรลุธรรม

คนเราที่เกิดมานี้ บางทีอยู่ด้วยความสุขสบายมาตลอดชีวิต ถ้าขาดความรู้เท่าทัน วางใจไม่ถูก ชีวิตที่อยู่มาดีนั้น กลับส่งผลย้อนกลับมาทำให้ยึดมั่นในชีวิตมากขึ้น หรือยึดมั่นเข้าไปเต็มที่ แล้วความยึดมั่นในชีวิตนั้นแหละ พอถึงเวลาจะต้องละจากไป ก็เป็นเหตุให้มีความทุกข์ขุ่นมัวเศร้าหมองมากขึ้นเพราะฉะนั้นในวาระสุดท้ายที่ว่าเมื่อกี้ ถ้าเกิดแสงสว่างแห่งปัญญาขึ้นมาก็หลุดไปได้อีกที

เรื่องนี้มองในสายตาของเรา อาจจะคิดไม่ถึงว่าอะไรดีที่สุด แต่ในทางพระศาสนาท่านสอนให้เรารู้ว่า *การเกิดปัญญาเข้าถึงความจริงนั้นแหละ เป็นความสุขที่สมบูรณ์ที่สุด ถึงตอนนั้นเราจะปลงใจวาง*

ใจต่อทุกอย่างถูกต้องไปหมด จิตใจโปร่งโล่งสว่างไสวอย่างไม่มีอะไรมาขีดคั่นจำกัด

ชีวิตของทุกคนที่เกิดมาควรจะได้ถึงขั้นนี้ แต่ถ้าหากว่าตอนที่สุขสบายอยู่ยังไม่ได้ แล้วคนเจ็บป่วยทุกข์ทรมานกลับได้ขึ้นมา เราก็ต้องยอมรับว่าเขาได้สิ่งประเสริฐกว่าเรา อันนี้เป็นข้อที่นำมาเสนอไว้ให้เห็นทัศนคติหรือท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องความตายนี้ในส่วนหนึ่ง

ต้องยอมรับว่าเรายังรู้ไม่เพียงพอต่อความจริงของธรรมชาติ จึงต้องปฏิบัติการด้วยความไม่ประมาท

ปัจจุบันนี้เรามีปัญหาซับซ้อนสืบเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าก็จริง แต่พร้อมกันนั้นอาจจะเป็นเพราะความไม่สมดุลในความเจริญนั้นด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา

พูดในแง่หนึ่งคล้าย ๆ กับว่าเทคโนโลยีนั้นเจริญมาก ได้สร้างอุปกรณ์มาช่วยยืดชีวิตคน แต่ในเวลาเดียวกันอีกด้านหนึ่ง วิทยาศาสตร์กลับเจริญไม่พอที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตของคน คือแม้ว่าวิทยาศาสตร์จะเจริญ แต่ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติที่วิทยาศาสตร์ค้นพบมา ยังไม่เพียงพอที่จะให้คำตอบที่ชัดเจนว่าชีวิตคืออะไร ความตายเป็นอย่างไร ชีวิตจะดับสิ้นเมื่อไรแน่ ถึงเดี๋ยวนี้จะบอกอย่างนั้นอย่างนี้ เช่นบอกว่าคนตายเมื่อก้านสมองตายเป็นต้น ก็ยังอยู่เพียงในขั้นคาดหมาย เป็นเรื่องที่ยังไม่ได้รู้เด็ดขาด

นอกจากนั้น คำตอบของวิทยาศาสตร์ก็เป็นคำตอบแห้ง ๆ

พูดเรื่องชีวิตอย่างไม่มีชีวิตชีวา เพราะพูดได้แต่เรื่องด้านร่างกาย ซึ่งเป็นเพียงด้านหนึ่งของชีวิต แต่เวลาคนมีปัญหา เรื่องมันจะมารวมอยู่ที่จิตใจ พอถึงตอนนี้วิทยาศาสตร์ก็เลยไปไม่ถึง

ทางพุทธศาสนาบอกว่าชีวิตสิ้นสุดเมื่อจิตสุดท้ายดับไปในภพนี้ คือเมื่อจุติจิตดับ แต่ก็เป็นเรื่องนามธรรมที่มองไม่เห็น ก็อย่างที่พูดไปแล้วว่า ความรู้ของมนุษย์ แม้วิทยาศาสตร์จะมาช่วย ก็ได้เพียงในระดับของ รูปธรรม คือด้านร่างกาย แต่ความรู้เรื่องชีวิตอย่างสมบูรณ์ที่บรรจบกันทั้งด้านกายและด้านจิต ก็ยังไม่เพียงพอ

จึงได้พูดไว้เมื่อกี้ว่า ความเจริญทางเทคโนโลยีไปไกล ได้ช่วยให้มีอุปกรณ์ยืดชีวิตคน แต่วิทยาศาสตร์เจริญไม่พอที่จะให้ความรู้ที่สมบูรณ์เกี่ยวกับชีวิต *เมื่อความรู้เรื่องชีวิตกับอุปกรณ์ที่มาทำต่อชีวิตไม่สมดุลกัน ก็ต้องเกิดปัญหา เรียกว่าเป็นปัญหาจากความไม่สมดุลในด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ กับการมีเครื่องมือที่ใช้จัดการกับธรรมชาติ*

เป็นความใฝ่ฝันมานานแล้วที่มนุษย์ต้องการพิชิตธรรมชาติ โดยเฉพาะอารยธรรมปัจจุบันตามแนวคิดของตะวันตกที่มุ่งมั่นว่าจะต้องพิชิตธรรมชาติให้ได้ เพราะเชื่อว่าเมื่อไรมนุษย์พิชิตธรรมชาติได้ก็จะเป็นความสำเร็จที่สมบูรณ์ของมนุษย์ แต่ในการที่จะพิชิตธรรมชาตินั้นก็จะต้องรู้จักธรรมชาติอย่างแท้จริง แต่เวลานี้เราก้าวในด้านหนึ่งล้ำไป คือเราสามารถประดิษฐ์อุปกรณ์เทคโนโลยีที่จะใช้จัดการกับธรรมชาติได้มากมาย แต่พร้อมกันนั้น เรายังไม่มีความรู้ในธรรมชาติอย่างเพียงพอ เราจึงต้องมาประสบปัญหาอย่างนี้

การรู้ตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับความไม่สมดุลหรือความไม่

พร้อมเหล่านี้ จะทำให้เราปฏิบัติต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีขึ้นโดยมีความไม่ประมาท คือจะปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง ความไม่ประมาทในความหมายหนึ่งก็คือ อย่าไปตัดสินปุ๊บปั๊บเด็ดขาด ต้องเผื่อใจไว้ให้พร้อมที่จะมีการแก้ไขปรับปรุง คนเรามักมีความโน้มเอียงที่ชอบตัดสินอะไรว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ทั้งที่ยังไม่รู้จะแจ้งและเมื่อตัดสินไปแล้วก็ยึดอยู่อย่างนั้น และใช้ข้อที่ยึดไว้นั้นเป็นเกณฑ์ตัดสินต่อไปโดยไม่หาความจริงต่อ

ลักษณะอย่างหนึ่งของการที่จะอยู่อย่างไม่ประมาท คืออาจจะพูดเป็นสองขั้นว่า ในขั้นนี้เราทำได้เท่านี้ แต่เราเผื่อใจไว้พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป ซึ่งจะทำให้ต้องมีการศึกษา ต้องมีการพัฒนาปัญญาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อว่าในภายหน้า ตัวเราก็ตาม ลูกหลานของเราก็ตาม จะได้ปฏิบัติต่อเรื่องนี้ได้ดีขึ้น

นอกจากนั้น ตอนนี้ถ้าจะมีการบัญญัติกฎหมายอะไร เราก็คงจะต้องเผื่อใจไว้เช่นเดียวกัน เช่นยอมรับว่า เรากำลังบัญญัติกฎหมายที่จะมาใช้ปฏิบัติต่อชีวิตนี้โดยที่เรายังไม่รู้ความจริงแท้แน่นอน แม้ว่าบางครั้งเราอาจจะรอความรู้จริงไม่ได้ แต่เราจะทำอย่างไรให้ดีที่สุด

การรู้ความจริงของธรรมชาติ กับการตัดสินใจปฏิบัติเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์

เมื่อมีเรื่องที่จะต้องพิจารณา อย่างในกรณีนี้ เราพูดได้ว่าไม่มีสูตรสำเร็จ เมื่อไม่มีสูตรสำเร็จ เราจะทำได้เพียงนำเอาหลักการบางอย่างมาใช้ ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์ที่จะต้องใช้ปัญญาในการนำหลักการทั่วไปมาใช้ให้เข้ากับเรื่องเฉพาะกรณี เมื่อไม่มีสูตรสำเร็จ ปัญญา

ก็ต้องเข้ามา เพื่อพิจารณาที่จะทำให้ดีที่สุดในกรณีนั้น

ถ้าว่าตามทางพุทธศาสนา เราต้องแยกเรื่องเป็น ๒ ระดับ

ระดับที่ ๑ คือหลักการที่เป็นความจริงของธรรมชาติ

ระดับที่ ๒ คือการสนองความต้องการของมนุษย์ว่า เมื่อรู้ความจริง นั้น หรือมีความจริงเท่าที่รู้ แล้วมนุษย์จะเอาอย่างไร

๑. *การรู้ความจริงของธรรมชาติว่าเป็นอย่างไร* อย่างในกรณีนี้ก็คือรู้เรื่องชีวิตมนุษย์ เช่นว่าชีวิตมนุษย์คืออะไร เป็นอย่างไร ชีวิตสิ้นสุดเมื่อไรแน่ ถ้าเรารู้ความจริงนี้แน่นอนเด็ดขาดแล้ว การปฏิบัติที่ว่ามนุษย์จะเอาอย่างไรก็จะชัด แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่าความจริงของธรรมชาตินั้นเรายังรู้ไม่เด็ดขาด

๒. *การปฏิบัติของมนุษย์ว่าจะเอาอย่างไร* ในเรื่องนี้ปัญหาอยู่ที่ว่า ถ้าข้อหนึ่งยังไม่ถึง การตัดสินในข้อที่สองก็ทำได้ยาก ปัญหาจึงมาอยู่ที่ว่าถ้าจะต้องทำทั้งที่ยังไม่รู้มนุษย์จะเอาไหม และจะเอาอย่างไร

เป็นอันว่า การที่จะสนองความต้องการของมนุษย์อย่างไรเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างการรู้ความจริงของธรรมชาติ กับการปฏิบัติต่อความต้องการของคน เรื่องนี้เป็นปัญหาของมนุษย์มาโดยตลอด ถ้าเป็นกรณีที่เราได้เข้าถึงความจริงแล้ว เราก็มั่นใจและสบายใจในการปฏิบัติที่ว่าจะเอาอย่างไร ทั้งนี้เราก็ต้องรู้ตัวอยู่แล้วว่าความจริงของธรรมชาตินั้นไม่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องแยกออกเป็นสองขั้นอย่างที่ว่าไปแล้วนั้น

ที่ว่าความจริงของธรรมชาติไม่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์นั้น ก็รวมทั้งการที่ว่ามันจะไม่เป็นไปตามบัญญัติของมนุษย์ด้วย มนุษย์อาจจะมาตกลงบัญญัติกันว่าอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ถ้าเราไม่รู้

ความจริงของธรรมชาติ การปฏิบัติก็ไม่ได้ผลจริง และก็จะมีปัญหาต่อไป

ไม่ว่าเราจะบัญญัติอย่างไรก็ตาม ความจริงของธรรมชาติก็ไม่เป็นไปตามบัญญัติของมนุษย์นั้น จึงเป็นเรื่องที่บอกว่าต้องไม่ประมาท คนจะต้องพยายามศึกษาเพื่อให้รู้ความจริงของธรรมชาติ เมื่อรู้แล้วจะทำอย่างไร ก็เป็นขั้นปฏิบัติการที่สืบเนื่องออกไป แต่ก็ขอให้มีการประสานกันไว้ ถ้ายังทำไม่ได้อย่างถึงความจริงแท้ ก็จะได้ตามความจริงเท่าที่รู้ถึงเวลานั้น

ในกรณีของความตายนี้ก็มีเรื่องของความต้องการที่จะต้องพิจารณา เช่นอย่างความต้องการของผู้ป่วยเอง เช่นที่ว่าผู้ป่วยมีความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ก็อยากจะตาย แล้วก็อาจจะบอกคนอื่นให้ช่วยฆ่าเขา ตามธรรมดาแม้คนที่เป็นเจ้าของชีวิตเขาต้องการจะตายแล้วให้คนอื่นฆ่าเขา โดยปกติก็ต้องยอมรับว่าคนฆ่าไม่พ้นผิด ฆ่าฉันทีซิ ถึงเราจะบอกว่าก็เขาอยากตายนี่ ฉันก็ฆ่าให้แล้วตามความต้องการเขา ฉันก็น่าจะได้บุญ แต่มันก็ยังเป็นการฆ่าอยู่นั่นแหละ นี่ก็เป็นปัญหาอีก

ในกรณีของความเจ็บป่วย บางทีคนที่จะตายไม่รู้ตัวแล้ว พอสั่งเสร็จแล้ว ตัวเองก็ไปอยู่ในภาวะไม่รู้ตัวจนกระทั่งโคม่า ทีนี้ปัญหาก็อยู่ที่ว่า คนที่อยู่จะปฏิบัติตามคำสั่งอย่างไร ซึ่งเป็นตอนสำคัญที่จะต้องพินิจพิจารณา ซึ่งแน่นอนเราย่อมหวังประโยชน์แก่คนตายนั่นแหละ

ขั้นที่หนึ่ง เราอาจจะนึกว่าเราอยากให้เขาพ้นจากทุกข์ทรมาน แต่เป็นไปได้ไหมว่าเจ้าของชีวิตเองที่ต้องการจะตายนั้นก็อาจจะสั่งโดยหลงผิด เพราะเวลาที่ทุกข์ทรมานเต็มที่นั้น ก็จะมองและเห็นไปข้างเดียว คิดแต่ว่าทำอย่างไรจะพ้นจากทุกข์ทรมานนั้นไปเสีย แต่

แท้จริงนั้นที่เขาทุกข์ทรมานมาก เขาอาจจะไม่ตายก็ได้ ถ้าเราไม่ด่วนไปตัดรอนชีวิตของเขาเสียก่อน เขาอาจจะรอดก็ได้ นี่บางทีเราก็ไม่รู้ แต่นี้ก็ยังเป็นเรื่องข้างนอก

ข้างในที่ลึกกว่านั้นก็คือจิตใจของเขาเอง ในตอนที่เขาสื่อสารกับคนอื่นไม่ได้นั้น เราไม่รู้ว่าในใจเขายังมีความคิดได้หรือเปล่า ทั้งในระดับที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว แม้แต่ง่ายๆ อย่างในเวลาเจ็บป่วยมากๆ ญาติอาจจะนิมนต์พระไปพูดให้ฟัง ไปสวดมนต์ หรือแม้แต่ลูกหลานเองอาจสวดมนต์ให้ฟัง ก็จะมีการสงสัยกันว่า เอ...นี่คนเจ็บเขาจะได้ยินหรือเปล่า เขาจะรู้ไหม เขาจะได้ประโยชน์หรือเปล่า

บางทีอินทรีย์ทั้งหลาย เช่น ตา หู เป็นต้น ไม่ได้ดับไปพร้อมกัน แม้คนเจ็บจะสื่อสารไม่ได้แล้ว เพราะประสาทที่จะสื่องานและสมองที่จะสั่งงานในส่วนที่สื่อสารแสดงออกนั้นทำไม่ได้ แต่ในฝ่ายรับรู้บางทีก็ยังรับรู้อยู่ แม้จะรับรู้ด้านนี้ไม่ได้ ก็อาจจะรับรู้ด้านโน้นได้ รับรู้โดยตรงไม่ได้ แต่อาจจะรับรู้ทางอ้อมได้ บางทีรับรู้ทางตาไม่ได้ แต่อาจจะรับรู้ทางหูบ้าง ทางสัมผัสกายบ้าง หรือแม้โดยบรรยากาศ คือยังมีบางส่วนหรือบางทางที่ยังรู้ได้อยู่

เพราะฉะนั้น แม้แต่เสียงสวดมนต์ ซึ่งเราอาจจะนึกว่า เขาคงไม่รู้เรื่อง แต่เขาอาจจะได้ยิน หรืออาจจะแว่ว หรืออาจจะรับรู้บรรยากาศ เพราะฉะนั้นจึงต้องเผื่อกันไว้ก่อน เสียงสวดมนต์ อย่างน้อยแม้แต่เจ้าตัวไม่ได้ยิน คือไม่ได้รับรู้โดยตรง แต่อาจจะสัมผัสแบบคนฝัน คนที่ฝันไม่ใช่ไม่มีการรับรู้เลยใช่ไหม คนฝันนี้ที่ว่าไม่รู้เรื่องนั้น ที่จริงในบางระดับก็รู้เหมือนกัน อย่างเช่นนอนหลับอยู่ในห้องนี้ แล้วมีคนมาเคาะประตู ป๊อก ๆ ๆ ปรากฏว่าเดี๋ยวก็ตื่น แต่ก่อนตื่น ฝันไปแล้วว่า

ไปรบที่เวียดนาม ได้ยินเสียงระเบิดตูมตามๆ นั่นคือเสียงเคาะประตู หมายความว่ามีการรับรู้อยู่บ้าง คือในตอน [illegible] อาจจะไม่สนิท นี่ก็คือการรับรู้โดยไม่รู้ตัว

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องตื่นหรอก ในขณะที่หลับนั่นแหละอาจจะได้ยินเสียงบางอย่าง หรือมีการรับรู้บางอย่าง ทางหู ทางตา ทางสัมผัส แล้วก็เอาไปปรุงแต่งเป็นความฝันได้มากมาย นั่นหมายความว่าเขามีการรู้และจิตยังทำงานอยู่ ในสภาพจิตที่ทำงานอย่างนี้ ถ้ามีอะไรช่วยจิตของเขาอาจจะเดินไปในทางที่ดี อย่างเสียงสวดมนต์ที่แว่วก็จะเป็นประโยชน์ เช่นจิตใจอาจจะเอาไปปรุงแต่งเป็นภาพนิมิตต่างๆ ที่ดีงาม ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของเขา เราจึงไม่ควรไปตัดรอน

ในกรณีที่ว่าลึกเข้าไปก็คือ ถ้าคนไข้สั่งไว้ว่าเมื่อถึงตอนนั้นอย่างนั้นแล้วให้จัดการให้เขาจบชีวิตเสียเลย ทีนี้ตอนนี้เราก็ไม่รู้แน่ว่า *ที่เราไปตัดชีวิตเขานี้จะเป็นการไปตัดรอนโอกาสในการที่เขาจะได้เข้าถึงสิ่งที่ดีงามของชีวิต แม้แต่ประโยชน์สูงสุดอย่างที่กล่าวแล้วหรือเปล่า* เมื่อทราบอย่างนี้ก็จะทำให้เราคิดมากขึ้น ไม่ใช่เห็นเขาทุกข์ทรมาน เราก็คิดไปข้างเดียวว่านี่เขาเจ็บปวดแสนสาหัสแล้ว เขาแย่แล้ว อยู่ไปทำไม ให้ตายเสียดีกว่า

พระสาวกบางองค์ในพุทธกาล แม้จะเจ็บป่วยทุกข์ทรมานแสนสาหัส แต่พอถึงที่สุดแล้วกลับเกิดผลในทางที่ว่า ในกระบวนการทำงานของจิตใจ อาจจะมีภูมิหลังความรู้อะไรต่างๆ กลับมาประมวลกันแล้วกระทบกับประสบการณ์นั้น ทำให้เกิดการหยั่งรู้หยั่งเห็นได้ปัญญาอย่างที่ว่าเป็นโพธิญาณตรัสรู้ไปเลย อันนี้ก็กลายเป็นว่าบุคคลนั้นจะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เรากลับไปตัดรอนเขาเสีย

เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ต้องเผื่อไว้ให้เป็นข้อคำนึงเพื่อจะได้ไม่คิดข้างเดียว เพราะเรามักจะมองไปในแง่เดียวว่า เขาทุกข์ทรมานนัก ถ้าตายพ้นทุกข์ไปได้คงดี

ที่ว่ามานี้เป็นแง่ต่างๆ ที่จะต้องพิจารณา เพื่อจะได้ระมัดระวังว่า การที่จะถือเอาตามคำสั่งของคนไข้จะเพียงพอหรือไม่ รวมทั้งความคิดของเราว่าเป็นการคิดที่เพียงพอหรือไม่ด้วย

อย่างน้อย เราก็จะไม่คิดเพียงแค่ว่าทำอย่างไรจะช่วยให้เขาได้ตาย แต่จะคิดว่าทำอย่างไรจะให้เขาตายดีด้วย

หลักการใหญ่: ปฏิบัติการด้วยเจตนาดีที่สุด บนฐานแห่งปัญญาที่รู้ถ่องแท้ที่สุด

ในโลกที่เจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้นนี้ จะมีปัญหาต่างๆ ที่ซับซ้อนแปลกๆ มากขึ้นด้วย ซึ่งไม่มีสูตรสำเร็จในการที่จะแก้ปัญหา จะมีให้ก็เฉพาะตัวหลักการ ซึ่งมนุษย์จะต้องรู้จักใช้ปัญญานำไปปรับเข้ากับเรื่องในแต่ละกรณี

ในขณะที่มนุษย์สมัยโบราณ อาจจะอยู่ง่ายๆ ด้วยสูตรสำเร็จที่ยึดถือปฏิบัติไปตามความเชื่อหรือศรัทธา แต่ในยุคปัจจุบัน ที่สูตรสำเร็จไม่เพียงพอ มนุษย์จะต้องอยู่ด้วยหลักการ ที่ปฏิบัติโดยใช้ปัญญา และข้อสำคัญประการแรกก็คือ ต้องมีหลักการที่เป็นหลักได้จริงๆ

ที่ว่า เราต้องอยู่ด้วยหลักการ แล้วเอาหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้ เพราะไม่มีสูตรสำเร็จนั้น ได้บอกแล้วว่ามีหลัก ๒ อย่างที่ต้องคำนึง คือ

๑. ความจริงของธรรมชาติเป็นอย่างไร

๒. มนุษย์จะเอาอย่างไร

ความจริงของธรรมชาติ กับความต้องการของมนุษย์ จะต้องมาโยงกันว่า เมื่อความจริงของธรรมชาติเป็นอย่างนี้ และเมื่อรู้ว่าความจริงเป็นอย่างนี้แล้ว มนุษย์จะเอาอย่างไร หรือจะปฏิบัติอย่างไร

การรู้ความจริงนั้นเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของมนุษย์ที่สำคัญมาก เป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษคือ **ปัญญา** มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีภูมิปัญญา และปัญญานี้ก็พัฒนาได้ จนกระทั่งถึงที่สุดเป็นโพธิ คือความตรัสรู้ ซึ่งเป็นการเข้าถึงความจริงแท้

ข้อสองคือการตัดสินใจของมนุษย์ว่าจะเอาอย่างไร เรียกว่าเจตนา

สองอย่างนี้เป็นเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาตัดสินและปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ แต่ในเมื่อคนทั่วไปหาได้รู้ความจริงของธรรมชาติอย่างถ่องแท้ไม่ เราจึงต้องมีข้อเตือนใจในการปฏิบัติ ๒ ประการคือ

๑. ในขณะที่ตัวเองยังไม่เข้าถึงความจริง มนุษย์จะต้องใช้ปัญญาให้มากที่สุด หาความรู้ในความจริงให้ดีที่สุดก่อนที่จะตัดสินใจ ให้การตัดสินใจหรือเจตนาที่จะเอาอย่างไรนั้นเกิดจากความรู้อย่างถ่องแท้มากที่สุด พูดง่ายๆ ว่าปัญญาที่ดีที่สุดในขณะนั้น

๒. มีความไม่ประมาท ที่จะพัฒนาปัญญานั้นต่อไป

เมื่อถึงขั้นนี้ เราก็เอาเกณฑ์สองอย่างนี้มาใช้ตัดสินว่า ในการกระทำแต่ละอย่างนั้น เราได้ทำไปโดย

๑. มีปัญญารู้ความจริงโดยศึกษาอย่างละเอียดลออถี่ถ้วนที่สุด พิจารณาค้นคว้าปรึกษาหารือกัน รอบคอบที่สุดแล้วหรือยัง
๒. ตัดสินด้วยเจตนาดีที่สุดแค่ไหน เจตนาดีที่สุดในกรณีนี้ก็คือเจตนาที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มีความปรารถนาดี

ต่อผู้ป่วย

เราตัดสินใจด้วยความปรารถนาดีต่อผู้ป่วย แต่ก็ต้องประกอบด้วยปัญญาด้วย ให้สองอย่างนี้มาประกอบกัน ในแต่ละกรณีนั้นๆ เราก็อาจจะพูดยุติได้ว่า *ถ้าทำด้วยปัญญาสูงสุด และด้วยเจตนาดีที่สุดแล้ว เท่าไรก็เท่านั้นก่อน* ถ้าไม่อย่างนั้นเรื่องของมนุษย์ก็จะไม่มีทางยุติ แต่ทั้งนี้ก็เป็นวิธีปฏิบัติที่เราใช้ในกรณีอย่างที่ว่า เราไม่มีสูตรสำเร็จ

แต่ก็ไม่ใช่เท่านั้น ยังต้องมีต่อไปอีกว่า *เราจะต้องไม่ประมาท* ในขณะนี้ ครั้งนี้ กรณีนี้ เราตัดสินใจด้วยปัญญาสูงสุดและด้วยเจตนาดีที่สุดแล้ว เราก็เผื่อไว้อีกว่า เราจะ*พัฒนาตัวเองต่อไป* เพื่อให้การตัดสินใจครั้งต่อไปได้ผลดียิ่งขึ้น ไม่ใช่ยึดไว้ตายตัวและจบเท่านี้

ปัญญาที่ว่ามานี้มีความหมายหลายอย่าง นอกจากรู้ความจริงของธรรมชาติแล้ว ก็ยังมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาของเราเอง เช่นเรื่องวิชาการการแพทย์ และความรู้ที่เกิดจากการเพียรแสวงหาเพิ่มเติม เช่นด้วยการปรึกษาหารือกัน ไม่ใช่จะตัดสินใจไปง่าย ๆ คนเดียว อย่างนี้เป็นต้น การที่ได้มารวมหัวกัน ระดมความคิดกัน ร่วมกันพิจารณาแล้ว ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เราพูดได้ว่า*มีปัญญาที่ดีที่สุด* และทำด้วยความรู้ความเข้าใจมากที่สุด

จากนั้นก็คือ *ทำด้วยเจตนาที่ดีที่สุด* มีความมุ่งหมายดีปรารถนาดีต่อมนุษย์ที่เป็นเจ้าของชีวิตนั้นพร้อมทั้งปรารถนาดีต่อสังคมและปรารถนาดีต่อมนุษยชาติ

เวลานี้เรื่องความปรารถนาดีก็มีความซับซ้อนที่จะต้องพิจารณากันอีก เช่นว่า เราจะรักษาชีวิตคนเจ็บนี้คนเดียวแล้วจะต้องยอมเสีย

เงินอย่างมากมาย ซึ่งเกิดจากงบประมาณของประเทศชาติ จะก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชนเท่าไร เดี๋ยวนี้ปัญหาโยงกันไปหมด

เพราะฉะนั้น ที่ว่าเจตนาดีที่สุด บางทีไม่ใช่เจตนาดีเฉพาะต่อตัวผู้ป่วยไข้คนเดียวเท่านั้น ต้องปรารถนาดีทั้งต่อชีวิตของคนที่จะตายด้วย และต่อสังคม ต่อประเทศชาติทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งเรื่องปัญหาทางเศรษฐกิจและเรื่องอื่นๆ นี่แหละที่ว่าพูดได้ในแง่หลักการ แต่ไม่มีสูตรสำเร็จ

ในกรณีอย่างนี้ก็เป็นอันว่า เราได้หลักในการประสานความจริงของธรรมชาติ กับความต้องการของมนุษย์ให้พอไปกันได้

วันนี้จะพูดแต่เพียงแนวกว้างๆ อย่างนี้ก่อน เพราะไม่แน่ใจว่าจะเข้าใจความหมายของหัวข้อปาฐกถาชัดเจน โดยเฉพาะตอนที่สองที่ว่าผลต่อศาสนา แต่เรื่องพินัยกรรมชีวิตก็พูดไปจากพื้นความเข้าใจเก่าในเรื่องที่ใช้ศัพท์ใหม่ ซึ่งสำหรับตัวเองไม่ทราบว่าได้บัญญัติกันเมื่อไร แต่ว่าโดยสาระคำถามทำนองนี้มีมานานพอสมควรแล้ว *เป็นปัญหาของยุคสมัยในเวลาที่วิทยาศาสตร์เจริญ แต่อย่างที่ว่าแล้วคือเจริญไม่สมดุล เพราะรู้ความจริงของธรรมชาติไม่เพียงพอ แต่สามารถสร้างสรรค์อุปกรณ์เทคโนโลยีมาจัดการกับชีวิต และจัดการกับธรรมชาติได้ก้าวไกลล้ำหน้าไปมาก*

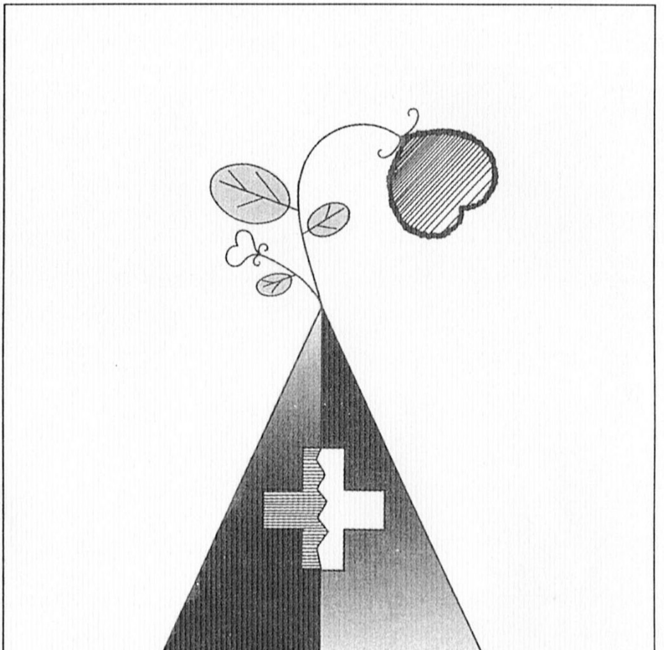
แม้จะพูดไม่ยาวก็คิดว่าอาจจะเป็นข้อคิดบางประการ หรือแทนที่จะเป็นข้อคิดที่เป็นประโยชน์ ก็อาจจะกลับทำให้ท่านทั้งหลายยิ่งสับสนหนักเข้าไปอีก คือยิ่งทำให้ตัดสินใจยากเข้าไป แต่ก็เป็นเรื่องจำเป็น เป็นธรรมดาว่าเมื่อเราจะหาข้อยุติที่ดีที่สุด เราก็ต้องนำเอาสิ่งเกี่ยวข้องที่ควรจะพิจารณาเข้ามา

สุดท้ายนี้ขอฝากย้ำอย่างที่ว่าแล้วคือ *ปัญญากับเจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญ* ปัญญาเป็นตัวเชื่อมมนุษย์ให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ แล้วก็เป็นสัตว์พิเศษที่ตรงนี้ ตรงที่ว่าสามารถรู้ความจริงของธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นเพียงผลผลิตของธรรมชาติ สัตว์ทั้งหลายอื่นนั้นมันเกิดขึ้นมา เหมือนกับเป็นผลผลิตของธรรมชาติเท่านั้น แต่มนุษย์มีความสามารถพิเศษที่กลับไปรู้ต้นตอของตัวเอง คือรู้ธรรมชาตินั้นได้ นี้คือตัวปัญญา

ปัญญาเชื่อมมนุษย์เข้ากับความจริงของธรรมชาติ และเมื่อมนุษย์มีปัญญา รู้ความจริงของธรรมชาติแล้ว ก็จะช่วยให้เจตนาในการเลือกตัดสินใจของมนุษย์นั้นทำได้ดีที่สุดด้วย เพราะฉะนั้นจึงขอให้เรามีเจตนาที่เกิดจากพื้นฐานของปัญญาที่ดีที่สุด พร้อมทั้งมีความไม่ประมาทที่จะพัฒนาปัญญานั้นต่อไปจนกว่าจะเป็นปัญญาที่สมบูรณ์

ขออภัยที่วันนี้ไม่ได้ช่วยให้ความแจ่มแจ้งแก่ที่ประชุมมาก แต่ขอฝากไว้เป็นข้อคิดพิจารณาเพียงเท่านี้ก่อน ขออนุโมทนาต่อทุกท่านในที่ประชุมนี้ และขอให้ความตั้งใจดีนี้ ดำเนินไปสู่ประโยชน์ที่ดีที่สุดแก่ชีวิตและสังคม เพราะว่าท่านที่ตั้งเรื่องนี้ขึ้นมาแน่นอนว่ามีกุศลเจตนาปรารถนาดีต่อชีวิตและเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะต่อท่านผู้สูงอายุ เมื่อเจตนาดีเริ่มแล้ว ก็เป็นมงคล นับว่าเป็นจุดเริ่มที่ดี ก็ขอให้เราก้าวหน้าไปทั้งในเจตนาดีที่เรามี และก้าวหน้าไปในปัญญาที่จะมาเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจด้วยเจตนานั้นด้วย ขอความสุขสวัสดีจงมีแด่ทุกท่าน

อายุรแพทย์
กับปัญหาจริยธรรม

คำกล่าวนำ
ของ
นายแพทย์กมล สินธวานนท์
ประธานราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย

กราบนมัสการ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพเวที ท่านคณบดี สมาชิกราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

เช้าวันนี้นับได้ว่าเป็นโอกาสอันประเสริฐ ที่นอกจากเราจะได้รับฟังความคิด แนวความคิด ประสบการณ์ในเรื่องวิชาการแพทย์และวิชาทางแพทย์และวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องด้วยแล้ว ทางคณะผู้บริหารฯ ก็ถือว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะได้รับฟังธรรมกถา จากพระคุณเจ้า เจ้าคุณพระเทพเวที ในเรื่อง "อายุรแพทย์กับปัญหาจริย-ธรรม" ซึ่งคงจะเป็นประโยชน์แก่พวกเราเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางด้านการแพทย์ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ สื่อมวลชนเวลานี้อะไรเกิดขึ้น ใช้เวลาผ่านดาวเทียมเกือบจะทันทีที่เหตุการณ์เกิดขึ้นต้นข่าวก็กระจายไปได้ทั่วโลก ที่จะมีเวลาคำนึงถึงเรื่องจริยธรรม เป็นเรื่องสำคัญ กระผมขอเรียนว่า แพทย์ธรรมดาก็มีจริยธรรมอยู่แล้วเหมือนสามัญชนทั้งหลายที่เป็นสัตบุรุษ แต่สังคมนั้นหวังว่า เราจะ

มีจริยธรรมในระดับที่สูงขึ้น หรือไม่ก็เคร่งครัดกว่าเดิม แต่ในฐานะที่แพทย์ประกอบวิชาชีพเวชกรรม แม้ว่าแพทย์บางท่านจะไม่ได้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม แต่ถ้าท่านใดประกอบวิชาชีพเวชกรรม กระผมว่านอกจากจริยธรรมที่จะหนักหนาขึ้นแล้ว ยังก้าวล่วงไปสู่กฎหมาย มีกฎหมายออกมาควบคุมด้วย และเราก็เกี่ยวข้องทั้งเกิด ตาย และระหว่างกลาง มีอยู่เสมอ ซึ่งกระผมจะไม่กล่าวให้ยาวความ

การที่จะกล่าวแนะนำ ท่านเจ้าคุณพระเทพเวที โดยใช้เวลาสั้นนั้น ก็เป็นการยาก เพราะกระผมเชื่อว่าท่านผู้สนใจมาในวันนี้ ส่วนมากก็ได้เคยกราบนมัสการท่านอย่างใกล้ชิด หรือได้ติดตามงานของท่านอยู่แล้ว ซึ่งผมจะไม่กล่าวถึงคุณวุฒิการศึกษาของท่าน ผมเชื่อว่าท่านรู้ดี งานหนึ่งซึ่งบุคคลกล่าวถึงในยุคปัจจุบันนี้ คือ หนังสือเรื่อง พุทธธรรม ของท่าน ตั้งแต่ฉบับเดิมที่พิมพ์ ๒ ครั้ง และฉบับขยายความซึ่งพิมพ์ครั้งที่ ๓ และกระผมเพิ่งทราบจากท่านเมื่อสักครู่ว่า ฉบับครั้งที่ ๔ ได้พิมพ์ออกมาประมาณเดือนหนึ่งแล้ว อันนี้ก็เป็นที่กล่าวขวัญและเป็นที่ยกย่องว่าเป็นตำรา และในเรื่องอรรถรสก็ได้รับรางวัลในด้านวรรณกรรมแล้ว เพราะฉะนั้น เพื่อไม่ให้เปลืองเวลาต่อไปในการกล่าวในด้านนี้ กระผมขอถือโอกาสนี้ ขออาราธนาพระคุณเจ้าได้โปรดแสดงธรรมกถา และหวังว่าพวกเราคงจะได้รับประโยชน์ และน้อมนำไปปฏิบัติ

ขอกราบอาราธนา

อายุรแพทย์ กับปัญหาจริยธรรม*

ขอเจริญพร ท่านผู้เป็นประธาน ท่านคณบดี ท่านอาจารย์แพทย์ และท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน

ในวันนี้ อาตมภาพได้รับอาราธนามาโดยกำหนดให้พูดในหัวข้อเรื่อง อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม พอดีว่า ที่ประชุมนี้ ตอนนี้ยังมีผู้ที่ร่วมประชุมมาน้อยหน่อย เข้าใจว่ารถคงจะติดมาก ก็คงจะได้พูดแบบสบาย ๆ เป็นกันเองไปพลาง ๆ

บุคคลภายนอก เช่นอาตมภาพ เวลาได้รับนิมนต์หรือได้รับเชิญให้มาพูดเกี่ยวกับเรื่องทางแพทย์ โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นปัญหา บางทีก็ไม่ค่อยสบายใจนักที่จะพูด เพราะอาจจะต้องมีการวิจารณ์ ตามปกตินั้นสังคมไทยเรามีความเคารพนับถือแพทย์ ถือว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ชีวิต และคนไทยจำนวนมากหรือคนทั่วไป ก็ต้องเคยได้รับ

---

* ปาฐกถาพิเศษ ในการประชุมวิชาการ กลางปี ๒๕๓๒ ของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๒

การช่วยเหลือดูแลรักษาจากแพทย์ไม่มากก็น้อย อย่างอาตมภาพผู้พูดเอง ก็ได้รับความเอื้อเฟื้อจากแพทย์อยู่เสมอ ย่อมระลึกถึงคุณความดีของแพทย์ทั้งหลาย และแพทย์จำนวนมากทีเดียว ก็เป็นผู้ที่มีคุณธรรมมีเมตตากรุณา ก็ทำให้เกิดความประทับใจ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ เราได้ยินได้ฟังคำวิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องความประพฤติของแพทย์หนาหูขึ้น ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ไม่ค่อยน่าสบายใจ ถ้ามองในแง่ของความไม่ประมาท เราก็ต้องมาช่วยกันคิดหาทางป้องกันแก้ไขว่า ทำอย่างไรจะให้กิจการแพทย์นี้ เป็นไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ คือเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมไทยเราให้มากที่สุด พร้อมกันนั้นก็ให้สถาบันแพทย์คงอยู่ในฐานะซึ่งเป็นที่เคารพนับถือต่อไป แต่ในสภาพปัจจุบันนี้ สิ่งแวดล้อมทางสังคมดูเหมือนไม่ค่อยเอื้อที่จะให้มีการรักษาจริยธรรม เพราะคนมีค่านิยมบริโภคหรือค่านิยมในทางวัตถุมาก และต้องการความมีสถานะในทางสังคมต่างๆ การที่คนเรามีความเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น บูชาความพรั่งพร้อมทางวัตถุ มุ่งแต่จะหาเงินทอง จนถึงกับถือเอาการมีทรัพย์สินเงินทองเป็นเครื่องวัดความดีไปก็มี สภาพเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การรักษาจริยธรรมเป็นไปได้ยาก เพราะจริยธรรมนั้นเป็นคุณค่าทางจิตใจ และบางทีก็เป็นเรื่องตรงข้ามกับการมีทรัพย์สินเงินทองมาก มันไปกันไม่ได้ เหมือนการเดินสวนทางกัน ในสภาพนี้เราจะแก้ปัญหากันอย่างไร

ในการพูดถึงเรื่องอายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรมนั้น มีแง่ที่จะพูดได้อย่างน้อย ๒ อย่าง คือ

๑. ปัญหาจริยธรรมที่ตัวแพทย์เองว่า แพทย์นั้นเป็นผู้มีจริยธรรมหรือไม่ แพทย์ประพฤติผิดจากจริยธรรมอย่างไร

๒. ปัญหาจริยธรรมที่แพทย์ต้องไปประสบ และคิดแก้ไขตัดสินใจ

แง่ที่หนึ่งเป็นปัญหาที่จิตใจของแพทย์เอง ว่ามีคุณธรรมที่จะประพฤติจริยธรรมหรือไม่ ส่วนในแง่ที่สองเป็นปัญหาทางปัญญา คือต้องใช้ปัญญาพินิจพิจารณาในการแก้ไขปัญหาจริยธรรมที่ตนต้องประสบ หรือจะต้องตัดสินใจเลือก ในที่นี้จะต้องพูดทั้ง ๒ แง่เท่าที่เวลาจะอำนวย

๑. ปัจจัยที่ส่งเสริมและบั่นทอนจริยธรรม

สำหรับคนไทย โดยทั่วไปแล้วมีความเคารพนับถือแพทย์ ให้เกียรติแก่แพทย์ สภาพที่ว่านี้เป็นไปตามวัฒนธรรมของไทยเรา ซึ่งเกิดจากการสั่งสมอบรมกันมา เป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีมานานแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าสมมติว่า จะมีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความประพฤติของแพทย์ไปบ้าง แต่การสั่งสมอบรมทางวัฒนธรรมที่ฝังลึกมานานนั้น ก็จะทำให้ความเคารพนับถือของประชาชนที่มีต่อแพทย์นั้นยังคงมีอยู่ ส่วนในทางแพทย์ก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าในหลักสูตรแพทย์จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการอบรมทางจริยธรรมหรือไม่ก็ตาม แต่สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ก็ทำให้แพทย์จำนวนมากยังคงรักษาจริยธรรมไว้ได้ คืออาศัยสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมมาช่วยทำให้เป็นคนมีความเมตตากรุณา มีน้ำใจ เป็นต้น จากนี้เราจะเห็นว่า

องค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยกำหนดในเรื่องจริยธรรมนี้ ด้านหนึ่งก็คือสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนี้เป็นตัวกำหนดใหญ่ ที่ควรจะต้องนำมาพิจารณา เวลานี้เรามีวัฒนธรรม ๒ ด้านมาตรึงกันอยู่ หรือมาคานมาต้านกันอยู่ ด้านหนึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรมและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นปัจจัยที่บั่นทอนจริยธรรม

ปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรม

ปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรมนั้นแบ่งอย่างคร่าว ๆ เป็นหัวข้อใหญ่ ๆ หรือปัจจัยที่สำคัญก็มี ๒ อย่าง ดังนี้

ปัจจัยที่หนึ่ง คือ *วัฒนธรรมน้ำใจ* ที่ได้กล่าวไปเมื่อครู่นี้แล้ว ซึ่งได้สั่งสมมาในวัฒนธรรมของเราในประวัติศาสตร์สังคมอันยาวนาน วัฒนธรรมน้ำใจนี้เราพูดถึงกันเสมอ และชาวต่างประเทศมาเมืองไทยก็ประทับใจว่า คนไทยเป็นคนมีน้ำใจ และวัฒนธรรมน้ำใจนี้ เราเห็นปรากฏเด่นในบุคคลบางกลุ่มที่เราเคารพนับถือเป็นพิเศษ เช่น อย่างแพทย์เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่ดูแลเกี่ยวกับชีวิตของคนไข้ จึงต้องเป็นคนที่มีเมตตากรุณา มีความหวังดีต่อผู้อื่น คุณสมบัตินี้เป็นสิ่งที่สั่งสมมาทางวัฒนธรรม และเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนส่งเสริมความมีจริยธรรม แต่ในสภาพปัจจุบันนี้ การที่เรามีปัญหาก็เพราะว่าวัฒนธรรมน้ำใจกำลังลด หรือกำลังหดหายไป คนทั่วไปในสังคมกำลังอยู่ในระบบแข่งขัน เอาแต่ตัวเองมากขึ้น เป็นธรรมดาว่าการที่ต้องคิดเห็นเอาแต่ตนเองนั้น ย่อมทำให้ความมีน้ำใจต่อกันลดน้อยลง วัฒนธรรมน้ำใจ

นี้เป็นปัจจัยที่หนึ่ง ที่จะต้องกำหนดไว้ว่าเป็นตัวเอื้อต่อการส่งเสริมจริยธรรม

ปัจจัยที่สอง คือ *แรงจูงใจในการทำงาน* หรือบางทีจะเรียกว่าวัฒนธรรมในการทำงานก็ได้ แรงจูงใจในการทำงานหรือทำหน้าที่ชนิดที่เป็นตัวเอื้อหรือส่งเสริมจริยธรรมที่สำคัญก็คือ แรงจูงใจที่ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ หมายความว่า เมื่อเราทำงานอะไรก็ตาม หรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม เราก็ทำเพื่อวัตถุประสงค์ของงานนั้น เพื่อผลของการกระทำนั้นโดยตรง เช่นว่าเรียนหนังสือ ก็เรียนเพื่อให้ได้ความรู้ ถ้ารักษาโรคก็เพื่อให้คนไข้หายจากโรค ให้มีสุขภาพดี ความมุ่งหมายของอาชีพแพทย์ก็เพื่อผลที่ว่านี้ คือเพื่อทำให้คนมีสุขภาพดี หายโรคหายภัย แรงจูงใจอย่างนี้ เป็นแรงจูงใจที่ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติในการกระทำทุกอย่าง ซึ่งทางพระเรียกว่า ฉันทะ

แต่ในสังคมปัจจุบันนี้ แทบจะทุกวงการ แม้แต่ในการศึกษา เราจะเห็นว่า โดยทั่วไปเราไม่ได้ทำให้คนมีแรงจูงใจนี้ อย่างน้อยเราไม่ได้ช่วย ไม่ได้เรียกร้องให้เขาเริ่มต้นการกระทำของเขาด้วยแรงจูงใจนี้ อย่างมากเราก็ทำให้แรงจูงใจชนิดนี้ค่อยๆ เลือนลางหรือจางหายหมดไปจากตัวเขาเลยทีเดียว ในการศึกษาปัจจุบันนี้จะมีภาวะขาดแคลนแรงจูงใจที่ตรงไปตรงมานี้มาก คือ จะให้คนทำอะไรก็ไม่ใช่เพื่อผลดีที่เป็นวัตถุประสงค์ของการกระทำนั้น แต่กลายเป็นว่าทำเพื่อผลได้ของตัวคนที่ทำนั้นเอง คือไม่ทำเพื่อวัตถุประสงค์ของงาน แต่มีวัตถุประสงค์ของคนซ้อนขึ้นมา แล้วคนทำเพื่อวัตถุประสงค์ของคน ไม่ใช่ทำเพื่อวัตถุประสงค์ของงาน

ที่ว่าทำเพื่อวัตถุประสงค์ของคนก็เช่นว่า เรียนตามระบบค่านิยม ที่มุ่งเพื่อหารายได้ เพื่อหาตำแหน่งฐานะ เพื่อการเลื่อนสถานะทางสังคม ถ้าเราจะเรียนอะไร เราก็ไม่ได้เรียนเพราะรักวิชานั้น ไม่ได้เรียนเพราะต้องการจะทำให้ผลของวิชาการนั้นเกิดขึ้น หรือให้วิชาการนั้นอำนวยประโยชน์ที่เป็นคุณค่าของมันแก่มนุษย์ แต่เราเรียนเพราะเห็นว่ามันจะเป็นช่องทางให้เรามีรายได้มาก หรือได้มีตำแหน่งฐานะ ก็เลยกลายเป็นว่า ตัวฉันทะซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ตรงไปตรงมาในการทำงานนั้น มันหดหายไป หรือเป็นเพียงตัวประกอบ ไม่ใช่เป็นตัวเด่น ไม่ใช่เป็นตัวหลักในการกระทำ แต่ตัวหลักหรือปัจจัยนำกลายเป็นแรงจูงใจในการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ทางพระเรียกว่า ตัณหา ในสังคมของเราขณะนี้ แรงจูงใจแบบฉันทะได้หายไปมาก หรือแทบจะไม่ค่อยมี

เมื่อเริ่มระบบการศึกษาสมัยใหม่ ในสมัย ร.๕ เราจัดการศึกษา เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์ปรับปรุงประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า และพร้อมกันนั้น การศึกษาก็เป็นช่องทางให้คนได้เข้ารับราชการมียศศักดิ์ มีตำแหน่งฐานะและมีทรัพย์สินเงินทอง ความหมายแง่ที่สองนี้เด่นชัดมากสำหรับคนทั่วไปในสังคม จนกระทั่งว่า ต่อแต่นั้นมา เมื่อคนไทยเรามองการศึกษา เราไม่ได้มองในความหมายที่ว่าเป็นเครื่องช่วยพัฒนาชีวิตและสังคม หรือทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น แต่เรามองการศึกษาว่าเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเลื่อนสถานะทางสังคม และเป็นช่องทางสำหรับหารายได้ส่วนตน

ถ้าแพทย์เล่าเรียนหนังสือ หรือทำงานด้วยฉันทะ อันเป็นแรงจูงใจที่ตรงไปตรงมา ตามวัตถุประสงค์ของการทำงาน คือรักษา

โรคเพื่อให้คนหายโรค ให้เขามีสุขภาพดี ถ้าทำงานด้วยแรงจูงใจนี้และประกอบด้วยวัฒนธรรมน้ำใจ คือ มีความเมตตากรุณา อย่างนี้จริยธรรมก็มาเต็มที่อย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น ปัจจัย ๒ อย่างนี้จึงเป็นตัวการสำคัญมากในการที่จะทำให้เกิดจริยธรรม

ปัจจัยที่ขัดขวางบั่นทอนจริยธรรม

ทีนี้ ปัญหาทางจริยธรรมเกิดขึ้น เมื่อ

๑. วัฒนธรรมน้ำใจขาดหายไป และ

๒. แรงจูงใจในการทำงานเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น

ทั้งนี้เพราะมีปัจจัยในฝ่ายตรงข้ามเข้ามาบั่นทอนจริยธรรม ปัจจัยฝ่ายตรงข้ามที่มาบั่นทอนจริยธรรม ก็มี ๒ อย่างเช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่ ๑ คือ *วัฒนธรรมธุรกิจ*

วัฒนธรรมธุรกิจ มองกิจการต่างๆ หรือมองความหมายของการทำงานโดยมุ่งไปที่การหารายได้ ซึ่งจะเข้ามาเสริมกันกับค่านิยมบริโภค ในแง่ที่ว่าจะหาทรัพย์สินเงินทองและสิ่งบำรุงบำเรอหรือฟุ่มเฟือยหรูหราต่างๆ มาปรนเปรอความประสงค์ของตนเองในการที่จะมีฐานะดี มีความสะดวกสบายอะไรต่างๆ ในสภาพของวัฒนธรรมธุรกิจนี้ คนที่เล่าเรียน หรือแม้แต่ผู้ที่ประกอบอาชีพแพทย์ ก็จะมองอาชีพแพทย์เพียงในแง่ที่เป็นช่องทางหารายได้ ว่าเป็นอาชีพที่มีค่าตอบแทนสูง ไม่ได้มุ่งที่วัตถุประสงค์ของตัวงาน แต่มุ่งที่ค่าตอบแทนเพื่อตนเอง หรือพูดเป็นสำนวนว่า ทำงานไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค์ของงาน แต่ทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ของคน อันนี้เป็นเรื่องของวัฒนธรรมธุรกิจ

ปัจจัยที่ ๒ คือ *วัฒนธรรมอุตสาหกรรม*

วัฒนธรรมอุตสาหกรรม เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมธุรกิจ คือเข้ามากับระบบการศึกษาแบบตะวันตก และมากับกิจการแทบทุกอย่างที่มาจากตะวันตก เพราะว่าเมื่อความเจริญจากตะวันตกเข้ามาก็นำวัฒนธรรมธุรกิจ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมเข้ามาด้วย วัฒนธรรมอุตสาหกรรมนี้มองชีวิตอย่างเป็นชิ้นเป็นส่วน เหมือนเครื่องจักรกลไม่ได้มองว่าเป็นชีวิตจิตใจ คล้าย ๆ กับมองคนอย่างเป็นวัตถุ ไม่ใช่มองคนเป็นคน ขาดการสัมผัสกับชีวิต หรือไม่มีความสัมพันธ์ทางจิตใจต่อกัน หมายความว่าชีวิตต่อชีวิตไม่ได้สัมผัสถึงกัน จิตใจต่อจิตใจก็ไม่ถึงกัน ไม่เห็นความสำคัญของชีวิตจิตใจ ทำให้เฉยเมยและชินชาต่อชีวิตและความตาย เช่น ไม่มองเห็นความตายของผู้อื่นว่าเป็นการสิ้นสุดของชีวิตที่มีค่าหรือมีความรู้สึก บางทีมองชีวิตคนเป็นเพียงตัวเลขบนแผ่นกระดาษ หรือเป็นเพียงเบอร์เตียงเบอร์หนึ่ง ๆ ว่าเบอร์นั้นเอาออกไปเอาเบอร์นี้เข้ามา อะไรต่าง ๆ ทำนองนี้ ชีวิตคนเป็นเพียงตัวเลขเป็นเบอร์เตียง เป็นการมองชีวิตที่บิดเบือนจากสายตาของธรรมชาติ เรียกว่าเป็นการมองชีวิตอย่างเป็นเครื่องจักรกล และเป็นชิ้นเป็นส่วนที่แยกย่อย ไร้ชีวิตชีวา และไม่คำนึงถึงจิตใจ เวลารักษาก็รักษาอวัยวะแยกเป็นแต่ละชิ้นไป ลืมนึกถึงชีวิตคนที่เป็นคน ซึ่งมีจิตใจอยู่ด้วย ฉะนั้น การเกิดการตายของคนก็เลยเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยมีความหมาย การมองด้วยสายตาแบบวัฒนธรรมอุตสาหกรรมนี้ ทำให้มีความเฉยเมยต่อชีวิตและคุณค่าทางจิตใจ

เมื่อปัจจัย ๒ อย่างนี้มาประกอบเข้าด้วยกัน คือ เมื่อวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่ทำให้คนมีความเฉยเมย ไม่เห็นคุณค่าของชีวิต มา

ประกอบเข้ากับวัฒนธรรมธุรกิจ ซึ่งมองการงานเป็นเรื่องของการหารายได้ให้แก่ตนเอง พอวัฒนธรรม ๒ อย่างนี้มาประกอบกันเข้าก็อาจจะทำให้เกิดภาวะที่ว่าชีวิตคนเป็นเพียงเครื่องมือหารายได้ ฉะนั้น ถ้าไม่มีปัจจัยฝ่ายส่งเสริมจริยธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งไว้ ก็อาจจะทำการแม้แต่จะเกิดความเสียหายแก่ชีวิตก็ได้ เพื่อให้ตนมีรายได้ขึ้นมา อันนี้ก็เป็นปัญหาทางจริยธรรม ถ้ามีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมกับวัฒนธรรมธุรกิจอย่างเดียว ไม่มีวัฒนธรรมน้ำใจ และแรงจูงใจที่ถูกต้องในการทำงานแล้ว ก็จะทำให้ความเสื่อมโทรมทางจริยธรรมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ในแง่จริยธรรม สิ่งที่สำคัญก็คือความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ สำหรับแพทย์ก็มีความสัมพันธ์กับคนไข้ ความสัมพันธ์ที่ดีก็เป็นจริยธรรม อย่างไรก็ตาม ระบบวัฒนธรรมอุตสาหกรรมและวัฒนธรรมธุรกิจนั้นไม่เอื้อ ที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ที่เกื้อกูลต่อชีวิต วัฒนธรรมอุตสาหกรรมนั้น ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตอยู่แล้ว เพราะว่ามองชีวิตคล้ายวัตถุ เป็นเครื่องจักรกล เป็นตัวเลขที่ผ่านไปผ่านมา ส่วนในวัฒนธรรมธุรกิจมีความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์เหมือนกัน แต่ความสัมพันธ์นั้นไม่ตรงไปตรงมา คือไม่ได้ออกจากจิตใจที่แท้จริง อาจจะมีการสอนว่าให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น แต่ในความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นนั้น เรามุ่งเพื่อหารายได้ให้แก่ตนเอง

พฤติกรรมบางอย่างในวัฒนธรรมธุรกิจนั้น บางครั้งมองดูเผิน ๆ ก็คล้ายกับวัฒนธรรมน้ำใจ เพราะคนที่อยู่ในวงวัฒนธรรมธุรกิจนี้ ก็อาจจะยิ้มแย้มแจ่มใสเหมือนกัน แต่โดยที่จริงแล้วเป็นภาวะที่ตรง

กันข้าม เรายิ้มนั้นไม่ใช่ยิ้มเพื่อให้เขามีความสุข หรือมีความปรารถนาดีต่อเขา แต่เรายิ้มให้เขาเพื่อที่จะล้วงกระเป๋าเขา หรือเพื่อผลประโยชน์บางอย่างของตัวเราเอง คือเรายิ้มนั้นไม่ใช่เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเขา แต่เรายิ้มเพื่อกระเป๋าของเรา อย่างนี้เป็นวัฒนธรรมธุรกิจ ซึ่งเด่นมากในสังคมตะวันตก จะเห็นว่า หนังสือของตะวันตกที่เขียนในเรื่องจิตวิทยาเกี่ยวกับความสำเร็จของบุคคล ในการประกอบการทางธุรกิจ เขาจะมองความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์โดยวัดด้วยความสำเร็จของจุดมุ่งหมายทางธุรกิจ ความสัมพันธ์ที่ได้ผลดี ก็คือ ความสัมพันธ์ที่บรรลุจุดมุ่งหมายในเรื่องผลประโยชน์ การสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นนั้น โดยจุดหมายที่แท้จริงแล้ว ก็มุ่งเพื่อรายได้หรือผลสำเร็จของตน แม้แต่หนังสือของเดล คาร์เนกี้ ซึ่งเป็นนักเขียนมีชื่อเสียงมากในสมัยหนึ่ง ก็จะเน้นหนักไปในด้านนี้

จริยธรรมที่แท้ จะต้องเกิดจากจิตใจที่มีเมตตากรุณาอย่างแท้จริง การยิ้มก็ต้องเป็นยิ้มที่เกิดจากความปรารถนาดีต่อผู้อื่น อันเป็นลักษณะของวัฒนธรรมน้ำใจ วัฒนธรรม ๒ อย่างนี้บางทีแสดงออกคล้ายกัน แต่ให้ผลไม่เหมือนกัน เพราะไม่ได้มาจากพื้นฐานคือสภาพจิตใจอย่างเดียวกัน คนที่มีเมตตากรุณาอย่างแท้จริงนั้น ย่อมมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นพื้นฐานจิตใจอยู่ตลอดเวลา การที่เขาจะยิ้มแย้มกับผู้อื่น การที่เขาแสดงออกดีงามต่อผู้อื่น ตลอดจนการที่เขาไปเอาอกเอาใจผู้อื่นนั้น เขาจะทำโดยเป็นอุปนิสัยที่สั่งสมมาซึ่งเอาใจใส่อยากให้ผู้อื่นมีความสุขสบายใจเท่านั้น ไม่ได้หวังสิ่งหนึ่งสิ่งใดตอบแทน จะเห็นว่า คนที่มีวัฒนธรรมน้ำใจเช่นนี้ก็มีอยู่ในสังคมเป็นจำนวนมาก แต่ในเวลาเดียวกันก็จะมีคนอีกจำนวนหนึ่งที่

อยู่ในวัฒนธรรมธุรกิจซึ่งแสดงอาการยิ้มแย้มแจ่มใส เอาใจใส่ผู้อื่นเพียงเพื่อหวังผลตอบแทนหรือจะทำรายได้ แม้แต่บุคคลคนเดียวกันบางครั้งก็ยิ้มแบบวัฒนธรรมธุรกิจ บางครั้งก็ยิ้มแบบวัฒนธรรมน้ำใจ อันนี้เป็นเรื่องของสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความซับซ้อนมาก

สำหรับในวงการแพทย์เกี่ยวกับการรักษาโรค วัฒนธรรมธุรกิจจะแสดงตัวให้เห็นชัด เช่นในการให้บริการ ตอนที่อยู่โรงพยาบาลหลวงอาจจะมีหน้าตาแบบหนึ่ง เช่นอาจจะมีความเฉยเมย หรือบึ้งตึง แต่เวลาไปประกอบธุรกิจเอกชน อยู่ในโรงพยาบาลเอกชน กลับยิ้มแย้มแจ่มใส เอาใจใส่บริการดี กระฉับกระเฉงเป็นต้น สภาพเช่นนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมนั้นเป็นเรื่องของจริยธรรมที่แท้จริงหรือไม่ วัฒนธรรมน้ำใจที่แท้จริงจะต้องออกมาจากจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา

เป็นอันว่า ขณะนี้เราอยู่ในสภาพสังคมที่มีแรงต้านอยู่ ๒ ฝ่าย ระหว่างปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรม กับปัจจัยที่บั่นทอนจริยธรรม

สถานะของแพทย์ในสังคมไทยปัจจุบัน

ในสังคมไทยเราที่ผ่านมานั้น กล่าวได้ว่า เรามีวัฒนธรรมน้ำใจค่อนข้างดี แต่วัฒนธรรมในการทำงาน หรือแรงจูงใจในการทำงานนี้รู้สึกว่า เราจะอ่อนหรือค่อนข้างขาดแคลนมานานแล้ว จึงทำให้ขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และทำให้กิจการงานต่างๆ ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

คราวนี้เมื่อวัฒนธรรมฝรั่งเข้ามา โดยเฉพาะการแพทย์สมัยใหม่จากตะวันตก ได้เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมธุรกิจและวัฒนธรรม

อุตสาหกรรม และปรากฏว่าได้เข้ามาสู่สังคมไทย ในลักษณะที่กลายเป็นผลประโยชน์แก่แพทย์ ทำให้แพทย์กลายเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากวัฒนธรรมทั้ง ๒ สาย ทั้งสายวัฒนธรรมน้ำใจของไทยที่มีมาแต่ก่อน และทั้งวัฒนธรรมธุรกิจที่มาจากต่างประเทศด้วย ในแง่วัฒนธรรมน้ำใจ แพทย์ก็ได้รับความเคารพนับถือ คนไข้มองแพทย์ด้วยสายตารำลึกถึงคุณความดี ไม่อยากทำอะไรที่จะกระทบกระเทือนน้ำใจ แต่ในเวลาเดียวกันวัฒนธรรมธุรกิจก็ทำให้แพทย์มีรายได้ดี เป็นอาชีพที่มีรายได้สูงมากเป็นพิเศษ

ที่ว่าวัฒนธรรม ๒ สายทำให้เกิดเป็นผลดีต่อแพทย์ ก็คือว่า วัฒนธรรมธุรกิจทำให้แพทย์สามารถประกอบอาชีพมีรายได้สูงมาก แต่ในเวลาเดียวกัน อาศัยวัฒนธรรมน้ำใจ แพทย์ก็ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนด้วย ตรงกันข้ามกับในสังคมตะวันตก ซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมธุรกิจ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมอยู่ด้วยกันด้านเดียว ด้านวัฒนธรรมน้ำใจแทบจะไม่มีเลย คนไข้จะมองแพทย์ เป็นเพียงผู้ที่มาประกอบอาชีพอย่างหนึ่งเหมือนกับอาชีพอื่นๆ ทั้งหลาย อาจจะเรียกว่าเป็นการรับจ้างรักษา หรืออะไรก็แล้วแต่ ซึ่งจะมีเพียงการให้ค่าตอบแทนต่อกันและกัน และคนไข้ก็มักจะคอยจ้องดู ถ้าแพทย์ทำผิดทำพลาด ก็จะมีการเรียกร้องค่าเสียหาย เพราะฉะนั้น ในสังคมตะวันตกนั้น คำว่า "sue" (เรียกร้องค่าเสียหาย) จึงเป็นคำที่ใช้กันอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ในสังคมตะวันตก แม้ว่าในด้านหนึ่งแพทย์จะมีรายได้ดี แต่ก็จะต้องระวังตัวกลัวอยู่เสมอว่าเขาจะ sue แต่เมื่อมาในสังคมไทย แพทย์ได้ทั้งผลประโยชน์จากวัฒนธรรมธุรกิจ ทำให้มีรายได้สูง และในขณะเดียวกันก็อยู่ใน

วัฒนธรรมน้ำใจ ซึ่งทำให้ไม่ต้องกลัวว่าชาวบ้านจะ sue แถมยังมีเกียรติได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงอีกด้วย อย่างไรก็ตาม หากแพทย์ไม่สามารถรักษาจริยธรรมไว้ได้ ในไม่ช้านักความรู้สึกเคารพนิยมนับถือแพทย์ก็คงจะลดลงไป และเมื่อนั้นวิถีทางในสังคมเองก็จะเปลี่ยนไป การ sue และการอะไรต่างๆ ก็คงจะต้องเกิดขึ้นในสังคมไทยต่อไป อันนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญ ๒ ด้าน อย่างละ ๒ ประการ ที่เป็นตัวการส่งเสริมจริยธรรมกับเป็นตัวการบั่นทอนจริยธรรม

๒. เหตุใดแพทย์จึงต้องมีจริยธรรม

ในเมื่อจริยธรรมมีสภาพเป็นอย่างนี้ เราก็ควรจะมาพูดกันถึงเหตุผลว่า ทำไมแพทย์จึงต้องมีจริยธรรม จริยธรรมนี้จะเป็นเรื่องขัดขวางอาชีพแพทย์ หรือส่งเสริมอาชีพแพทย์

วัตถุประสงค์ของอาชีพแพทย์นั้น ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นว่า ที่จริงนั้น การแพทย์มีไว้เพื่อจะช่วยให้ประชาชนปลอดภัยหายโรคมีสุขภาพดี ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม การมีความมุ่งหมายอย่างนี้ก็คือจริยธรรม ขอย้ำว่า ความมุ่งหมายของอาชีพแพทย์อยู่ที่ตรงนี้ คือ การที่ว่าจะทำอย่างไรให้ประชาชนหายโรคหายภัยมีสุขภาพดี การปฏิบัติเพื่อประโยชน์อันนี้ หรือการปฏิบัติเพื่อบรรลุความมุ่งหมายนี้แหละ เรียกว่าการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม พูดง่ายๆ ว่า จริยธรรมนั้นไม่ได้เป็นเรื่องต่างหากออกไปจากชีวิตความเป็นอยู่ หรือการประกอบอาชีพการงาน จริยธรรมก็คือการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดี

ต่อชีวิตและสังคมของมนุษย์นั่นเอง

เมื่อเราไปเกี่ยวข้องในเรื่องใดก็ตาม ถ้าเราทำเรื่องนั้น ๆ ปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ ให้เกิดผลดีแก่ชีวิตและสังคมให้มากที่สุด อันนั้นก็เป็นจริยธรรม ฉะนั้น เมื่อมองในแง่ของความหมายพื้นฐานนี้ ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่ว่าแพทย์จะต้องมีจริยธรรม ถ้าแพทย์ไม่มีจริยธรรมก็หมายความว่า แพทย์ไม่ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวิชาชีพของตน นี้เป็นการพูดอย่างรวบรัดในขั้นพื้นฐาน แต่ถ้าวิเคราะห์ออกไปจะเห็นว่า มีเหตุผลมากมายหลายประการที่แพทย์จะต้องมีจริยธรรม

ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงวางวินัยสำหรับพระสงฆ์ ก็ทรงแสดงถึงเหตุผลในการที่ต้องบัญญัติวินัยหรือวางกฎข้อบังคับไว้ ดังปรากฏว่า ในวินัยของพระนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่ามีเหตุผลถึง ๑๐ ประการ ที่จะต้องให้มีบทบัญญัติทางพระวินัย ในด้านแพทย์ก็เช่นเดียวกัน อาตมภาพลองพิจารณาดู ก็ได้เหตุผลที่ว่าแพทย์จะต้องมีจริยธรรมถึง ๑๐ ประการ เหตุผล ๑๐ ประการนี้ อาจจะแยกได้เป็น ๕ หมวด หมวดละ ๒ ข้อ โดยเฉพาะเหตุผลเหล่านี้จะใช้กับแพทย์ไทยเป็นสำคัญ เพราะแพทย์ตะวันตกอยู่ในสภาพแวดล้อมและมีภูมิหลังไม่เหมือนของเรา จึงอาจจะมีข้อพิจารณามากหรือน้อยกว่านี้ หรือมีเหตุผลต่างไปจากนี้บางประการ

ความรับผิดชอบในฐานะผู้นำของสังคม

สำหรับแพทย์ไทยที่จำเป็นต้องมีจริยธรรมนั้น เหตุผลในหมวดแรกก็คือ ความรับผิดชอบในฐานะผู้นำของสังคม แพทย์นั้นถือได้ว่าเป็นบุคคลชั้นนำของสังคม และเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูง ทำไมจึงเป็น

อย่างนั้น

ประการที่ ๑ คือ ในสภาพปัจจุบันนี้ คนที่มาเป็นแพทย์ เรียกได้ว่า เป็นคนชั้นหัวกะทิของสังคม คือเป็นคนที่มีสมองดีในชั้นสูงสุด และคนที่มีสมองดีนั้นนับว่า เป็นทรัพยากรที่เยี่ยมยอดของสังคม ธรรมดาคนในสังคม ที่เรียกว่าเป็นสมาชิกของสังคมนี้ ทุกคนย่อมมีหน้าที่อยู่แล้วในการที่จะรับผิดชอบ ช่วยกันสร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้เจริญ ให้มีความสุข ทีนี้คนที่เยี่ยมยอดเป็นหัวกะทินี้ ซึ่งมีความสามารถมากกว่าคนอื่นๆ ก็น่า จะมีความรับผิดชอบมากยิ่งกว่าคนอื่นๆ ในการที่จะช่วยสร้างสรรค์พัฒนาสังคมของตนเอง ถ้าหากว่าคนที่เป็นหัวกะทิซึ่งมีความสามารถมาก ไม่รับผิดชอบ ไม่ทำตนเองให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย สังคมจะสูญเสียทรัพยากรที่มีคุณค่าไปเสียเปล่าๆ และศักยภาพส่วนที่เหลือ ที่เกินอยู่ของแพทย์ ที่ควรจะมาเป็นประโยชน์แก่สังคม ก็ไม่ได้เป็นประโยชน์ เพราะฉะนั้น ในแง่ที่แพทย์เป็นคนระดับนำหน้าของสังคมในฐานะที่เป็นหัวกะทิของสังคมนั้น จะต้องมีส่วนรับผิดชอบให้มากกว่าคนอื่นๆ ในสังคมเดียวกัน ในการที่จะช่วยสร้างสรรค์พัฒนาสังคมนี้

ประการที่ ๒ คือ ความเป็นผู้นำ ในฐานะเป็นบุคคลที่ได้รับการศึกษาอย่างดีแล้ว การเรียนแพทย์เป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษา คนที่เรียนจบในระดับอุดมศึกษาจะมีฐานะ ๒ อย่าง คือ ฐานะหนึ่งที่เกี่ยวกับวิชาชีพของตน เช่น ผู้เรียนแพทย์ก็มีฐานะเป็นแพทย์ และอีกฐานะหนึ่ง คือความเป็นบัณฑิต

การเป็นแพทย์นั้น มีหน้าที่เฉพาะในการที่จะรักษาโรคภัยไข้เจ็บ แต่อีกด้านหนึ่งแพทย์นั้นก็เป็นบัณฑิตด้วย การเป็นบัณฑิต

หมายถึงความเป็นชนชั้นนำของสังคม เป็นคนมีปัญญา เป็นคนมีความสามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาของสังคมนี้ได้ดี ในฐานะที่เป็นคนชั้นนำ คือเป็นบัณฑิต จึงน่าจะมีความรับผิดชอบ ในการช่วยสร้าง-สรรค์พัฒนาสังคมให้มาก และจึงเป็นคนกลุ่มแรกที่จะต้องมีจริยธรรม ถ้าแม้แต่คนในระดับที่เป็นผู้นำหรือคนชั้นนำของสังคมยังไม่ใส่ใจจริยธรรมแล้ว เราจะหวังให้ใครมาใส่ใจ และถ้าเราไม่ใส่ใจจริยธรรมของสังคมกันแล้ว สังคมจะอยู่รอดได้อย่างไร นี่ก็เป็นเหตุผลสำหรับเตือนจิตสำนึกของแพทย์ ในฐานะผู้นำของสังคมที่จะต้องมีความรับผิดชอบในทางจริยธรรม

ความรับผิดชอบในฐานะผู้ได้เปรียบ

ต่อไปในหมวดที่ ๒ คือ ความรับผิดชอบในฐานะเป็นบุคคลที่ได้เปรียบ สำหรับแพทย์ไทย เหตุผลส่วนนี้จะเด่นหน่อย ในหมวดนี้ก็แยกย่อยเป็น ๒ ข้อเหมือนกัน คือ

ประการที่ ๑ แพทย์นั้นอยู่ในวงอาชีพชั้นสูง มีรายได้ดี มีฐานะสูง ประกอบเข้ากับวัฒนธรรมไทยที่ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชน จึงเรียกได้ว่าเป็นผู้มีโอกาสเหนือกว่าคนส่วนมากในสังคม ทั้งโดยฐานะทางเศรษฐกิจและความเคารพนับถือ ไม่ถูกบีบรัดในความเป็นอยู่ เป็นต้น เมื่อเป็นผู้มีโอกาสมากอย่างนี้แล้ว ก็ควรใช้โอกาสนั้นมาช่วยเหลือสังคมให้มากที่สุดด้วย ต่างจากคนอีกจำนวนไม่น้อยที่ต้องถูกบีบรัด ในด้านความเป็นอยู่ เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจบ้าง ไม่อยู่ในฐานะที่คนเชื่อฟัง จึงทำอะไรไม่ได้มากบ้าง ถ้าแพทย์ใช้โอกาสของตนที่มีอยู่ให้เป็นไปตามหลักจริยธรรมแล้ว ก็

จะช่วยเหลือสังคมได้มาก ข้อนี้เป็นความรับผิดชอบอย่างหนึ่งในแง่ที่ว่าเป็นคนที่อยู่ในฐานะได้เปรียบในสังคม

ประการที่ ๒ ในหมวดเดียวกันนี้ คือ ความได้เปรียบโดยการลงทุนของสังคม การผลิตแพทย์นี้ต้องใช้เงินลงทุนมาก และเงินลงทุนนั้นก็มาจากภาษีอากรของประชาชน หมายความว่า สังคมนี้ต้องลงทุนมากในการผลิตแพทย์ เพื่อที่จะให้แพทย์นี้มาช่วยพัฒนาสังคม มาช่วยให้สังคมนี้ปลอดภัยไร้โรค มีสุขภาพดี เมื่อเป็นผู้ได้จากสังคมมากที่สุด ก็ควรจะให้กลับแก่สังคมให้มากที่สุดเช่นเดียวกัน ข้อนี้เป็นหลักทางจริยธรรมอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ในแง่ของความได้เปรียบ แพทย์ไทยก็ควรจะมีความรับผิดชอบในทางจริยธรรมที่สูงที่สุดเช่นเดียวกัน

ความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์

หมวดที่ ๓ เกี่ยวกับเหตุผลในแง่ที่ว่า เพื่อเป็นหลักประกันให้การทำหน้าที่ของแพทย์นั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์อย่างแท้จริง

ประการที่ ๑ ในหมวดนี้ก็คือ การมีจริยธรรมนั้นก็เพื่อป้องกันมิให้มีการนำเอาวิชาชีพแพทย์ไปใช้เป็นเครื่องมือ หรือใช้ไปในทางที่จะก่อให้เกิดโทษภัยแก่สังคมมนุษย์ วิชาชีพแพทย์นั้นเป็นวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ถ้าแพทย์ไม่มีจริยธรรมแล้ว ก็จะก่อให้เกิดโทษภัยแก่ชีวิตของมนุษย์ได้มาก เช่น การที่มุ่งแต่วัฒนธรรมธุรกิจ มองหาแต่ผลประโยชน์ของตนเอง อาจทำให้ทำอะไรได้ทุกอย่างเพื่อให้ได้เงินทองมา โดยไม่คำนึงถึงมนุษยธรรม เคยมีคนเขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องการผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะ ซึ่งในที่นี้ก็เป็นเรื่อง

ของศัลยแพทย์ไม่เกี่ยวกับอายุรแพทย์โดยตรง แพทย์อาจจะหลอกคนไข้ ลักลอบตัดเอาอวัยวะไปเก็บไว้เพื่อจะได้เอาไปขาย สับเปลี่ยนใส่ให้แก่คนไข้อื่นที่ร่ำรวยเป็นเศรษฐี เป็นต้น นี่เป็นเรื่องของจินตนาการ แต่ในสภาพความเป็นจริง ก็มีทางทำอย่างอื่นได้มากมายในทำนองนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่มีจริยธรรมแล้ว อาชีพแพทย์นั้นก็อาจจะกลับกลายเป็นเครื่องมือ ที่ใช้ในการก่อโทษภัยแก่ชีวิตมนุษย์ได้ ยิ่งในสมัยปัจจุบันนี้เทคโนโลยีทางด้านชีววิทยา หรือ biotechnology โดยเฉพาะวิชาวิศวพันธุกรรมศาสตร์เจริญมากแล้ว และแพทย์ส่วนมากก็เป็นคนสมองดีด้วย แพทย์จึงอาจจะทำอะไรๆ กับชีวิตได้มากมาย จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้แพทย์จะต้องมีจริยธรรม มิฉะนั้นแล้ว แพทย์อาจจะก่อโทษก่อภัยแก่สังคมอย่างร้ายแรงก็ได้

ประการที่ ๒ คือ เวลานี้ นอกจากเชื้อโรคและสภาพร่างกายแล้ว เราได้มองเห็นความสำคัญขององค์ประกอบอื่นที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคด้วย คือได้มีความรู้ตระหนักมากขึ้นว่า นอกจากร่างกายของมนุษย์แล้ว การรักษาโรคจะต้องสัมพันธ์โยงกันไปหมด ทั้งตัวคนทั้งชีวิต ทั้งด้านกาย ทั้งด้านใจ และนอกจากด้านกาย และด้านใจแล้ว จะต้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางสังคมด้วย ดังที่เราเรียกว่าเป็นทัศนะแบบองค์รวม หมายความว่า การรักษาโรคที่ดี ที่จะให้เกิดประโยชน์แท้จริงแก่ชีวิตนั้น ต้องรักษาทุกอย่างที่ชีวิตเกี่ยวข้อง และที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เพื่อจะได้เกิดผลดีแก่ชีวิตจิตใจ และแก่สภาพแวดล้อมทางสังคมของคนไข้ นี่ก็เป็นเรื่องของจริยธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น เพื่อให้การรักษาโรค และปฏิบัติการของแพทย์เกิดผลดีเป็นประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์อย่างแท้จริง ก็จะต้องมีจริยธรรมเข้ามา

เกี่ยวข้องในการรักษาทั้งด้านจิตใจและด้านสังคมเป็นต้นทั้งแก่ผู้ป่วยเอง และทั้งคนที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วย เช่น ญาติของคนไข้เป็นต้น

ความรับผิดชอบต่อชีวิตทั้งของตนเองและของผู้อื่น

หมวดที่ ๔ คือ เหตุผลเกี่ยวกับประโยชน์ที่แท้จริงแห่งชีวิตทั้งของตนเอง และผู้อื่น

ตอนนี้ก็มาถึง ประการที่ ๗ การทำหน้าที่ของแพทย์ที่ถูกต้องแท้จริงนั้น ก็เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรมนั่นเอง และในการที่จะส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์นั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความรักและความสุขที่แท้จริง ความรักและความสุขที่แท้จริงนี้ ไม่ใช่เฉพาะคนไข้เท่านั้นที่ต้องการ แม้แต่ตัวแพทย์เองก็ต้องการความรักและความสุข ถ้าหยั่งลงไปให้ถึงพื้นฐานจิตใจที่ลึกซึ้งแล้ว จะพบว่า แพทย์ก็ต้องการความรักและความสุขเพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดีอย่างแท้จริง แต่ถ้ามุ่งจะหารายได้ในทางธุรกิจเพียงอย่างเดียว เราก็ใช้เงินซื้อความสุข ใช้เงินซื้อความรัก แต่ความรักและความสุขที่แท้จริงนั้น เป็นสิ่งที่เงินซื้อไม่ได้ และถ้าซื้อได้มาก็ไม่ใช่ความรักและความสุขที่แท้จริง ความรักและความสุขที่เท็จเทียมนั้น ในระยะยาวจะทำให้เกิดปมปัญหาทางจิตใจ ไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพจิต ผลเบื้องปลายท้ายสุดของการรักษาโรค ก็คือการมีคุณภาพชีวิต ซึ่งได้แก่ สุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางกายและทางจิต ซึ่งประกอบด้วยความรักและความสุขที่แท้จริง การรักษาโรค ถ้าไม่ส่งผลให้ถึงเบื้องปลายท้ายสุดนี้ การทำหน้าที่ของแพทย์ก็ยังไม่สมบูรณ์

ทำอย่างไร จะให้มนุษย์มีความรักและมีความสุขที่แท้จริง คำ

ตอบก็คือจะต้องมีการปฏิบัติทางจริยธรรม เริ่มตั้งแต่จะต้องมีคุณธรรมในจิตใจ มีเมตตากรุณา ฉะนั้น ข้อนี้ก็เป็นเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่บ่งชี้ว่า เพื่อประโยชน์ที่แท้จริงแก่ชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาหากต้องการความสุขที่แท้จริงแล้ว ก็จะต้องมีความจริงใจที่จะกระทำต่อกันด้วยความปรารถนาดีอย่างแท้จริงต่อชีวิต ถ้าแพทย์รักษาคนไข้โดยมีความปรารถนาดีอย่างแท้จริงต่อชีวิตของคนไข้นั้น เช่นนี้แล้ว ก็จะเกิดความรักและความสุขอย่างแท้จริง เพราะเมื่อแพทย์มีความปรารถนาดีต่อคนไข้ แพทย์ก็มีความรักที่แท้จริง เมื่อแพทย์มีความรักที่แท้จริงแล้ว แพทย์เองก็จะได้รับความรักตอบแทนจากคนไข้ ซึ่งเป็นความรักที่แท้จริงด้วย จากความรักนั้นก็ทำให้เกิดความสุข และเกิดสุขภาพจิตที่ดีอย่างแท้จริง และเป็นคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้น ความมุ่งหมายในแง่ที่จะให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงแก่ชีวิตทั้งของตนเองและผู้อื่น ทั้งของตัวแพทย์เองและของคนไข้ ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้จำเป็นต้องมีจริยธรรม

เหนือกว่านั้นขึ้นไป คือ เหนือกว่าความรักและความสุขที่แท้จริง ก็คือ ความรู้และความสุขที่แท้จริง หรือจะเรียกให้ถูกต้องกว่านั้นว่า ความรู้และความไร้ทุกข์ หรือความรู้และความเป็นอิสระ ถ้าแพทย์รักษาคนไข้โดยมีคุณธรรม มีเมตตากรุณาอย่างแท้จริง และใช้ปัญญาต่อชีวิตจิตใจของคนไข้ ก็จะเอื้อโอกาสและให้ช่องทางแก่คนไข้ในการที่จะรู้เข้าใจเท่าทันต่อความจริงของชีวิต และวางท่าทีต่อชีวิตอย่างถูกต้อง จนถึงขั้นที่มีชีวิตที่เหลืออยู่ด้วยความรู้และความเป็นอิสระไร้ทุกข์ ซึ่งเป็นสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ถึงที่สุด

ประการที่ ๘ คือ การทำหน้าที่ของแพทย์ที่ถูกต้องตาม

จริยธรรมนั้น เป็นการทำหน้าที่ต่อชีวิตของตนเองด้วย หมายความว่า คนเราเมื่อเกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ก็ควรจะมีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ ถ้าแพทย์ประพฤติจริยธรรม คือ ได้ประกอบอาชีพอย่างถูกต้องตามความมุ่งหมายของวิชาชีพ กระทำต่อคนไข้ด้วยความปรารถนาดี ให้เขามีความสุข ก็จะเกิดความมั่นใจในชีวิตของตนเองว่า เราได้ใช้ชีวิตของเราอย่างมีคุณค่า ได้ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์แล้ว ไม่ได้ก่อโทษภัยแก่ใครๆ อันนี้ก็จะเป็นความสุขอย่างหนึ่งของชีวิตเหมือนกัน เป็นการทำชีวิตให้มีคุณค่า และเป็นคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต คุ้มกับการที่ได้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง อันนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งทุกคนไม่ว่าแพทย์หรือใคร ก็ควรจะทำให้เกิดขึ้น

ความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์

หมวดสุดท้าย เป็นเหตุผลเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพของแพทย์เอง หรือต่อวงการแพทย์ มีดังนี้

ประการที่ ๙ การทำให้วิชาชีพแพทย์บรรลุวัตถุประสงค์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า วิชาชีพแพทย์หรือการมีแพทย์นั้น วัตถุประสงค์ที่แท้จริงก็คือ การรักษาคนเจ็บไข้ ทำให้คนหายจากโรค มีสุขภาพดี การที่ตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นมา ก็เพื่อที่จะให้สังคมไทยนี้มีประชาชนที่มีสุขภาพดี มีโรคภัยขึ้นมาก็รักษาให้หายได้ คงไม่ได้ตั้งโรงเรียนแพทย์หรือจัดการสอนวิชาชีพแพทย์เพียงเพื่อให้แพทย์มีรายได้ การที่แพทย์มีช่องทางหารายได้เป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสถาบันวิชาชีพแพทย์ อยู่ที่ประโยชน์สุขแก่สังคมนั้น แพทย์แต่ละคนมีหน้าที่ที่จะทำให้สถาบันวิชาชีพของตนบรรลุ

วัตถุประสงค์ที่กล่าวมา คือช่วยให้สังคมนี้มีสันติสุข ในด้านความปลอดภัยไร้โรค มีสุขภาพดี ฉะนั้น ถ้าแพทย์ประพฤติจริยธรรม ประโยชน์ก็จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ เป็นการช่วยสถาบันวิชาชีพแพทย์นั่นเองให้ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง และบรรลุวัตถุประสงค์ของตน นี้เป็นความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์

ถ้าวงการแพทย์หรือวิชาชีพแพทย์เจริญมากขึ้น มีความก้าวหน้าในทางวิชาการอย่างสูง เชี่ยวชาญในเทคนิควิทยาเกี่ยวกับการรักษาอย่างยอดเยี่ยม แต่ขาดจริยธรรม บางทีความเจริญก้าวหน้าที่มากมายล้ำเลิศนั้น ก็อาจจะเป็นความเจริญที่ไร้ประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ได้ ซึ่งข้อนี้ก็มีทางที่จะเป็นความจริง เราอาจจะมีวิชาการที่เจริญเลิศล้ำเหลือเกิน แต่เป็นความเจริญที่ไร้ประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยแก่สังคม เพราะฉะนั้น แพทย์ทุกคนจึงมีหน้าที่รับผิดชอบ ที่จะต้องมาช่วยกันทำให้สถาบันวิชาชีพแพทย์นี้ ได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของสถาบันของตนเอง ในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่สังคม โดยเฉพาะทางด้านสุขภาพและความปลอดภัยไร้โรค

ประการสุดท้าย นอกจากความรับผิดชอบที่จะช่วยให้สถาบันของตนบรรลุวัตถุประสงค์ในการทำงาน ก็คือความรับผิดชอบในการดำรงรักษาเกียรติภูมิของสถาบันวิชาชีพแพทย์เอง เมื่อแพทย์ทำหน้าที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรม ก็จะรักษาเกียรติภูมิ รักษาศักดิ์ศรีของสถาบันวิชาชีพแพทย์ไว้ได้ รักษาความเคารพนับถือและรักษาภาพพจน์ในสายตาของประชาชนไว้ได้ ยิ่งในประเทศไทยที่เรามีวัฒนธรรมประเพณี ที่ประชาชนยกย่องบูชานับถือแพทย์ ก็ยิ่ง

จำเป็นจะต้องพยายามรักษาภาพพจน์ รักษาความเคารพนับถืออันนี้ไว้

ถ้าหากแพทย์พากันมุ่งแต่รายได้ของตนเอง ไม่ประพฤติจริยธรรม ต่อไปภาพพจน์ก็จะเสื่อม สายตาของประชาชนก็จะมองแพทย์ไปในทางที่ไม่ดีไม่งาม และอาจจะเป็นทางให้เกิดความเสื่อมแก่เกียรติภูมิของแพทย์เอง ดังจะเห็นตัวอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกาปัจจุบัน ซึ่งกำลังมีปัญหากับวงการวิชาชีพทนายความ เขาพูดกันว่าวิชาชีพทนายความ หรือวงการทนายความ กำลังมีภาพไม่ดีในสายตาของประชาชน จนถึงขั้นที่คนพูดถึงทนายความด้วยถ้อยคำที่ล้อเลียน หรือบางทีก็กลายเป็นเย้ยหยันไป ทนายความนั้นในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะสังคมอเมริกัน นับว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สูงมาก อาจจะเรียกว่าเป็นอันดับ ๑ ก็ได้ ถ้ามองในแง่วัฒนธรรมธุรกิจแล้วก็เป็นคนที่มีฐานะสูงเด่นเหลือเกิน แต่ได้เกิดปัญหาทางจริยธรรม จนกระทั่งว่าในสายตาของประชาชนนั้น กลายเป็นภาพที่ไม่ดี เป็นภาพที่ถูกล้อเลียน และสภาพเช่นนี้ก็คือความเสื่อมของสถาบันวิชาชีพ เรื่องที่เล่ามานี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า จริยธรรมมีความสำคัญมากเพียงไร แม้แต่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบธุรกิจ

เพราะฉะนั้น ในแง่ของวงการแพทย์ ซึ่งได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนดีอยู่แล้ว อยู่ในฐานะอันสูงในสายตาของประชาชน ถ้าหากแพทย์แต่ละคนได้ปฏิบัติหน้าที่ตามจริยธรรมอย่างถูกต้อง ก็จะรักษาเกียรติภูมิและภาพในสายตาของประชาชนไว้ในฐานะอันสูงเป็นที่เคารพนับถือยกย่องต่อไป แต่ถ้าแพทย์แต่ละคนไม่ทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามจริยธรรม ก็เท่ากับว่าแพทย์ทั้งหลายกำลังมาช่วยกันลด

เกียรติภูมิของสถาบันวิชาชีพแพทย์ลงไป กล่าวได้ว่า แพทย์ที่ขาดจริยธรรม คือผู้ที่กำลังทำลายเกียรติภูมิของสถาบันวิชาชีพแพทย์ เป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อวงการแพทย์ อันนี้ก็เป็นเรื่องของความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์

ตกลงว่า เรามีเหตุผลมากมายหลายอย่าง รวมถึง ๑๐ ประการในการที่ว่าแพทย์จะต้องมีจริยธรรม และความที่ว่ามานี้ครอบคลุมวงการแพทย์ทั่วไป ไม่เฉพาะอายุรแพทย์เท่านั้น แต่หมายถึงแพทย์ทุกสาขาวิชาทีเดียว นี้ก็เป็นเรื่องของการที่จะมีจริยธรรมของแพทย์

๓. ปัญหาจริยธรรมสำหรับแพทย์ที่มีจริยธรรม

สังคมยิ่งเจริญ ปัญหาจริยธรรมยิ่งเพิ่มมากและซับซ้อน

เมื่อสังคมมีความเจริญก้าวหน้า มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ปัญหาจริยธรรมก็เพิ่มมากขึ้นและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นด้วย ทำให้แพทย์เอง แม้แต่แพทย์ที่รักจริยธรรม และปรารถนาจะรักษาจริยธรรม บางทีก็ประสบปัญหาในการที่จะรักษาจริยธรรมนั้น ว่าตนจะปฏิบัติอย่างไร นอกจากแรงยั่วยวนบีบคั้นในทางวัฒนธรรมธุรกิจ และสภาพชินชา ไร้ชีวิตจิตใจของวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแล้ว ก็ยังมีปัญหาที่เกิดจากเทคโนโลยีเป็นต้น ในสังคมที่เจริญนี้ ปัจจัยอย่างหนึ่งที่สร้างสรรค์ความเจริญนั้นก็คือ เทคโนโลยี เทคโนโลยีมาช่วยสร้างสรรค์ความเจริญ และก็ทำให้ชีวิตและสังคมซับซ้อนมากขึ้นด้วย ชีวิตและสังคมยิ่งซับซ้อนขึ้นเท่าใด ปัญหาทาง

จริยธรรมก็ดูเหมือนจะยิ่งซับซ้อนมากขึ้นเท่านั้น พร้อมกันนั้นก็มีปัญหาแปลกๆ ใหม่ๆ ที่ไม่เคยพบ มาเผชิญหน้า ซึ่งแพทย์จะต้องพิจารณาตัดสินใจว่า จะเลือกปฏิบัติอย่างไร

ในสภาพที่เรามีปัญหาจริยธรรมเพิ่มขึ้น พร้อมกับความเจริญใหม่ๆ นั้น ก็ปรากฏว่า ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ นั้น มีลักษณะพิเศษของมันแบบหนึ่ง คือเป็นปัญหาที่เราไม่มีคำตอบสำเร็จรูป เพราะฉะนั้น ในสังคมที่เจริญแบบนั้น การเกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะไม่มีสิ่งที่เรียกว่าเป็น dogma มาช่วย เราจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาวินิจฉัยเป็นกรณีๆ ไป หรือจะต้องหาหลักการที่นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในแต่ละกรณี แต่รวมแล้วในทางปฏิบัติแพทย์จะต้องใช้ความคิด ต้องพิจารณา ต้องใช้สติปัญญามากๆ เมื่อแพทย์ได้ตกลงใจปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ ไปอย่างไรแล้ว อันนั้นก็คือสิ่งที่เรียกว่า เป็นกรรมของมนุษย์เอง ที่จะมาตัดสินชะตากรรมของโลกหรือของสังคมต่อไป เพราะว่าเมื่อมีปัญหาใหม่ๆ ทางจริยธรรมและเมื่อเราตัดสินใจเลือกปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง การตัดสินใจเลือกนั้นก็เป็นกรรมที่จะกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ และสังคมต่อไป เพราะฉะนั้น ปัญหาจริยธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ๆ แบบนี้ และการปฏิบัติต่อปัญหาเหล่านั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก

สำหรับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาแห่งปัญญา สอนให้คนรู้จักใช้ความคิดพิจารณา เป็นที่กล่าวขวัญกันว่า พุทธศาสนานั้นไม่มีสิ่งที่เรียกว่า dogma ฝรั่งบางพวกหันมานับถือพระพุทธศาสนาก็เพราะเห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่มี dogma คือให้แต่หลักการแห่งความจริงและเหตุผลทั่วๆ ไป แล้วให้ใช้สติปัญญาของตนเอง

พิจารณาเลือกตัดสินใจ ในยุคสมัยนี้เราก็จะต้องใช้วิธีปฏิบัติทางจริยธรรมตามหลักการอย่างนี้ด้วย จึงเป็นเรื่องเหมาะสมกับยุคสมัยที่ว่าพระพุทธศาสนายกย่องการใช้ปัญญา

ตัวอย่างปัญหาใหม่ ๆ ในทางจริยธรรม

ปัญหาจริยธรรมในยุคใหม่ ที่ว่ามากับความเจริญใหม่ๆ ที่ซับซ้อน มีตัวอย่างซึ่งจะเห็นได้ง่ายๆ เช่น ปัญหาการทำแท้งว่าเป็นผิดเป็นบาปหรือไม่ เป็นการทำลายชีวิต อย่างที่ทางพระเรียกว่าเป็นปาณาติบาตหรือไม่ และปัญหาอย่างนี้ก็จะโยงไปถึงคำถามที่ว่าชีวิตเริ่มต้นเมื่อใด เริ่มเมื่อปฏิสนธิในครรภ์ หรือว่าเริ่มต้นเมื่อคลอดจากครรภ์มารดา อย่างที่กฎหมายถือว่ามนุษย์เกิดเป็นบุคคลเมื่อคลอดจากครรภ์มารดาแล้วมีชีวิตรอดอยู่เป็นต้น นอกจากนั้น ก็มีปัญหาการทำแท้งที่กลายเป็นธุรกิจไป ปัญหาอย่างอื่นที่ซับซ้อนก็เช่นเรื่องชีวิตของเด็กในครรภ์ จะให้พ่อแม่เป็นผู้ตัดสินใจ ถือว่าพ่อแม่เป็นเจ้าของชีวิต เป็นผู้มีสิทธิในชีวิตของเด็ก จะทำอย่างไรกับเด็กในครรภ์ของตนก็ได้ หรือว่าเด็กในครรภ์นั้น เป็นเจ้าของสิทธิในชีวิตของตนเอง เหล่านี้เป็นปัญหาทางจริยธรรมทั้งนั้น เพราะว่าเมื่อกำหนดตกลงอย่างไรแล้ว ก็จะนำไปสู่การปฏิบัติ

กรณีอื่นๆ ยังมีมากมาย อย่างเด็กเกิดใหม่ที่เรียกว่า severely disabled คือ มีความบกพร่องทางร่างกายอย่างยิ่งจนแทบจะไม่สามารถทำอะไรได้เลย เราจะปฏิบัติอย่างไร จะปล่อยให้ตายเองหรือจะทำให้ตายอย่างสบายๆ และการทำให้ตายแบบสบายๆ กับการปล่อยให้ตายเองนี้ มีผลต่างกันอย่างไรต่อชีวิตของตัวเด็กนั้นเอง และ

ต่อจริยธรรม หรืออย่างคนที่ป่วยหนักถึงขั้นที่หมดหวัง แพทย์ควรจะกระทำตามความประสงค์ของผู้ป่วยเป็นหลัก หรือว่าจะเอาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยนั้นเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้ข้อวินิจฉัยและการปฏิบัติที่ตามมาแตกต่างกันไป เช่นว่า ถ้าเอาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยเป็นหลัก แพทย์ก็อาจจะวินิจฉัยว่าคนนี้ควรจะตายแล้ว อยู่ไปก็ทุกข์ทรมานเปล่าๆ แต่คนที่จะตายบางทีเขายังอยากมีชีวิตอยู่ ยังไม่อยากตาย หรือเขาอาจจะไม่รู้ว่าเขาอยากจะตายหรือเปล่า ในทางตรงข้าม บางคนยังพอชะลอให้มีชีวิตที่น่าอยู่ไปได้บ้าง แต่เกิดอยากจะตายขึ้นมาเพราะทุกข์ทรมาน แพทย์ก็ต้องพิจารณาว่าจะเอาอย่างไร จะเอาตามความประสงค์ของคนตาย หรือจะเอาคุณภาพชีวิตของเขา

เกี่ยวกับเครื่องมือเทคโนโลยี ยังมีปัญหาอีกมาก เมื่อคนป่วยหมดหวังแล้ว แต่มีเครื่องมือที่จะช่วยยืดอายุ เช่น เครื่องช่วยหายใจเป็นต้น ถ้าเราเห็นชัดๆ อยู่ว่าคนนี้หมดหวังแล้ว ต้องตายแน่นอน เราเอาเครื่องช่วยไปยืดชีวิตของเขา ก็อาจทำให้เขาทุกข์ทรมาน และสิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดินเป็นต้น อย่างนี้ควรจะทำหรือไม่ หรือการนำเอาน้ำเชื้อของผู้ชายไปใส่ไว้ในผู้หญิงอีกคนหนึ่ง เพราะว่าหญิงที่ได้ชื่อว่าเป็นมารดา คือภรรยาของชายคนนั้นไม่สามารถมีลูก เรียกว่าเป็นการเช่าครรภ์ หากหญิงที่ให้เช่าครรภ์นั้นให้กำเนิดลูกแก่สามีภรรยาที่ต้องการ ผู้หญิงคนนั้นมีความผิดหรือไม่ในทางจริยธรรม และหญิงที่ให้เช่าครรภ์มีสิทธิยึดครองเด็กนั้นเป็นลูกของตนหรือไม่ ก็เป็นปัญหาที่อาจจะมีการแย่งกรรมสิทธิในลูกกันต่อไป

ในการผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะก็จะมีปัญหา เช่น ถ้ามีการรับซื้ออวัยวะ โดยมีสถานที่ซื้อขายหรือจัดเป็นกิจการ ซึ่งดำเนินธุรกิจในการรับซื้ออวัยวะของคน ก็อาจจะมีการประพฤติที่เป็นผลร้ายได้หลายอย่าง เช่น คนบางคนที่มาขายอวัยวะด้วยต้องการเงิน ก็อาจจะหาเงินด้วยการขายอวัยวะของตนเองอย่างเดียวโดยไม่ทำงานทำการอื่นๆ เป็นอยู่ด้วยความเกียจคร้าน กลายเป็นผลเสียแก่สังคมอย่างนี้เป็นต้น เหล่านี้เป็นปัญหาทางจริยธรรมซึ่งมีมากมาย และหลายอย่างก็ต้องการการพิจารณาตัดสินใจเป็นกรณีๆ ไป ทีนี้ จะทำอย่างไรในกรณีที่เราไม่มีเวลาที่จะมาวิเคราะห์วินิจฉัยเป็นเรื่องๆ อาตมภาพคิดว่าจะพูดถึงหลักทั่วไปว่าในทางพุทธศาสนาแนะนำให้ปฏิบัติอย่างไร

หลักการทั่วไปในการพิจารณาปัญหาจริยธรรม

ในทางพุทธศาสนานั้น ในเบื้องต้นขอพูดถึงหลักที่ถือว่าเป็นความจริงพื้นฐานบางเรื่องก่อน อย่างเช่นในเรื่องการเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์ หรือความเป็นมนุษย์นี้ พุทธศาสนาถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มต้นเมื่อปฏิสนธิ การทำลายชีวิตตั้งแต่จุดนั้นไป คือตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดาแล้วถือว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ หรือเป็นการฆ่าเป็นปาณาติบาต

ประการต่อไปก็คือ สิทธิในชีวิต ต้องถือว่าสิทธิในชีวิตเป็นของผู้มีชีวิตนั้น คนอื่นจะมาเป็นเจ้าของที่แท้จริงไม่ได้ คนอื่นเป็นแต่เพียงผู้ช่วยหล่อเลี้ยง เป็นผู้ช่วยเกื้อกูลเท่านั้น แม้แต่ชีวิตเล็กๆ ในระยะเริ่มแรกนั้นก็รู้จักรักสุข เกลียดทุกข์ ความรักสุขเกลียดทุกข์นี้

บางทีอาจจะไม่แสดงออกมาถึงระดับจิตสำนึก เพราะอายตนะต่างๆ ยังไม่เจริญพอที่จะทำหน้าที่รับรู้ แต่ความรู้สึกนั้นก็มีอยู่แล้ว ความรู้สึกรักสุขเกลียดทุกข์นี้ เราสามารถพิสูจน์ได้จากพฤติกรรมของทารกแม้ในระยะที่ยังไม่มีอวัยวะ เช่น ตา หู ที่จะได้เห็นได้ยินชัดเจน การพิจารณาทางจริยธรรมจะต้องคำนึงถึงคุณค่าในด้านความสุขความทุกข์ของชีวิต ที่ว่ามานั้นด้วย

อีกประการหนึ่ง ว่าโดยธรรมชาติทั่วไป ทุกชีวิตรักสุข เกลียดทุกข์ รักชีวิต กลัวตายด้วยกันทั้งนั้น แม้แต่ชีวิตที่คนอื่นเห็นว่าแย่เต็มที มีความทุกข์ทรมานมากไม่น่าจะอยู่ต่อไป เขาก็ยังอยากจะเป็นอยู่ ในทางตรงกันข้าม บางชีวิตมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ดี แต่ภายในจิตใจอาจอยากจะตายก็ได้ เรื่องนี้ไม่แน่นอน สำหรับภาวะที่เป็นอัตวิสัยเช่นนี้ เราจะไปรู้สึกแทนเขาไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราจะไปวินิจฉัยความรู้สึกแทนกันยาก ว่าคนนี้เขาทุกข์ทรมานขนาดนี้ เขาไม่น่าจะอยู่ เขาคงไม่อยากอยู่ เขาคงอยากตาย แต่แท้ที่จริงเขาอาจจะยังอยากอยู่ก็ได้ ชีวิตยังเป็นสิ่งที่น่าพิศมัยสำหรับเขาอยู่ อย่างนี้ก็เป็นเรื่องที่ควรพิจารณา ซึ่งเราไม่ควรด่วนเอาตัวเราเป็นผู้วินิจฉัยเสียแต่เบื้องต้น

วิธีปฏิบัติในการใช้หลักทั่วไปพิจารณาวินิจฉัยปัญหาใหม่ ๆ ทางจริยธรรม

สำหรับการปฏิบัติของอายุรแพทย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษา จึงควรใช้หลักทั่วไป เพราะในกรณีอย่างนี้เราไม่สามารถเอาหลักตายตัวมาใช้ จึงต้องใช้หลักทั่วไป โดยพิจารณาประยุกต์เป็น

รายๆ หรือเป็นประเภทๆ ไป ว่าถึงหลักทั่วไปนั้น ในทางปฏิบัติจะมีการพิจารณาเป็น ๒ ขั้น

ขั้นที่ ๑ พึงพิจารณาปัญหาทางจริยธรรมโดยแยกออกเป็น ๒ ด้าน

ด้านที่ ๑ คือ มองในแง่สัจธรรมก่อน มองในแง่สัจธรรมก็คือมองตามความจริงตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ เช่น ในแง่ของความผิดต่อชีวิตอื่น ความผิดต่อชีวิตอื่น ก็คือ การฆ่าหรือการทำลายชีวิต ในแง่นี้เมื่อว่ากันตามสัจธรรม ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ เมื่อมีการทำลายชีวิตก็คือการทำลายชีวิต การฆ่าก็คือการฆ่า ก็เป็นปาณาติบาต เป็นความจริงที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ต้องยอมรับตามความเป็นจริง แล้วไม่เอาเหตุผลในแง่อื่นมาบิดเบนเป็นการหาเหตุผลเข้าข้างตนเองว่า ไม่ใช่ปาณาติบาต ไม่ใช่การฆ่า เพราะมิฉะนั้นแล้วจะกลายเป็นการบิดเบือนสัจธรรม จึงต้องพิจารณาความจริงตรงไปตรงมาก่อน

เมื่อพิจารณาด้านที่ ๑ คือสัจธรรมหรือความเป็นจริงตามธรรมชาติแล้ว ก็ไปสู่ด้านที่ ๒ คือพิจารณาในแง่จริยธรรม จริยธรรมก็คือด้านปฏิบัติการของบุคคล การปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตและสังคม โดยสอดคล้องกับสัจธรรมนั่นแหละ เป็นจริยธรรม จริยธรรมต้องอิงอาศัยสัจธรรม เกี่ยวเนื่องกับสัจธรรม แต่จริยธรรมถือเอาเจตนาเป็นหลัก ตอนนี้เราจะพิจารณาปัญหาในแง่ปฏิบัติการของคนซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรม ก็ต้องดูที่เจตนา

เมื่อยอมรับความจริงว่าเป็นอย่างนั้นแล้ว เช่น เมื่อมีการฆ่าเกิดขึ้น ก็ยอมรับตามตรงว่าเป็นการฆ่า เพราะการฆ่าสัตว์นั้นเป็น

ความจริงตามธรรมชาติ แต่ต่อจากนั้นมาพิจารณาในแง่ที่เกี่ยวกับคนว่า การฆ่านั้นเป็นความผิดมากหรือน้อย ก็เป็นเรื่องของจริยธรรม ซึ่งพูดภาษาทางพระก็ว่าเป็นบาปมากหรือน้อย ถึงตอนนี้พระท่านก็จะว่าแล้วแต่เจตนา เช่นว่า ถ้าฆ่าด้วยเจตนามุ่งร้ายด้วยความเห็นแก่ตัวของผู้ฆ่านั้น หรือด้วยความเกลียดแค้นชิงชัง มุ่งจองล้างจองผลาญเป็นต้น เช่นนี้ ก็บาปมาก แต่ถ้าฆ่าด้วยเหตุสุดวิสัย เช่น จะป้องกันตัว หรือเป็นการฆ่าเพื่อช่วยเหลือชีวิตอื่นที่มีคุณความดีเป็นประโยชน์ เพราะชีวิตที่เราฆ่านั้น อาจจะทำให้ชีวิตอื่นที่มีคุณความดีเป็นประโยชน์ต้องสูญสิ้นไป เป็นการฆ่าโดยมีความหวังดีต่อชีวิตที่มีคุณความดี การฆ่านั้นก็มีโทษน้อย มีบาปน้อย ดังนี้เป็นต้น

ที่ว่านี้ก็คือไม่ใช่เป็นการพูดตายตัว จะต้องมองถึงความยืดหยุ่นความมากความน้อย เป็นต้น โดยพิจารณาองค์ประกอบอื่นที่พ่วงมาด้วย ข้อพิจารณาก็คล้ายกับที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งข้อที่ว่า สัตว์ที่เราฆ่านั้นมีคุณมากหรือมีโทษมาก ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณความดีมากการฆ่าก็มีโทษมาก ถ้าเป็นสัตว์ที่มีโทษมาก เป็นสัตว์ที่เป็นภัย เป็นอันตรายต่อมนุษย์ต่อสังคม การฆ่าสัตว์นั้นก็เป็นโทษน้อยลงไป ในแง่สัตว์ใหญ่สัตว์เล็ก ถ้าฆ่าสัตว์ใหญ่ก็มีบาปมากกว่าฆ่าสัตว์เล็ก หรือในแง่ของความพยายาม ถ้าใช้ความพยายามในการฆ่ามาก เช่น วางแผนตามล่า เป็นต้น ก็เป็นบาปมาก ถ้าไม่ได้ใช้ความเพียรพยายามมาก ก็บาปน้อย นี้เป็นข้อพิจารณาต่างๆ เกี่ยวกับความยืดหยุ่นซึ่งเป็นเรื่องทางจริยธรรม

ตกลงว่าในขั้นที่ ๑ ต้องแยกการพิจารณาเป็น ๒ ด้าน คือต้องยอมรับความเป็นจริงของธรรมชาติ ตามหลักสัจธรรม เมื่อความ

จริงเป็นอย่างไร ก็ต้องเป็นอย่างนั้น แล้วจึงมาพิจารณาในแง่การปฏิบัติของคน ในทาง จริยธรรม อีกทีหนึ่ง

ขั้นที่ ๒ ในแง่จริยธรรม ที่ว่าถือเจตนาเป็นหลักนั้น จะต้องพิจารณาลึกลงไปอีกถึงคุณธรรม ๒ ประการที่พ่วงมากับเจตนา คุณธรรม ๒ ประการนั้น ได้แก่

คุณธรรมประการที่ ๑ คือ ปัญญา เราต้องพิจารณาในแง่ปัญญา ว่าการกระทำนั้นประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจ เกิดจากการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล ข้อดีข้อเสีย รู้เข้าใจความจริงอย่างดีมากที่สุด ฉะนั้น การประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรมจึงไม่ใช่การทำไปอย่างลอย ๆ ทำไปด้วยความมืดบอดหรือไม่ได้ใช้ความคิดพิจารณา แต่ต้องใช้การพิจารณาวินิจฉัยด้วยสติปัญญาอย่างดีที่สุด โดยมองเห็นแล้วว่า ทำอย่างนี้จะเกิดผลดีอย่างมากที่สุดแก่ชีวิต เท่าที่สติปัญญาของเราจะเห็นได้ การตัดสินวินิจฉัยโดยอาศัยฐานแห่งปัญญาโดยมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนที่สุดนั้น เป็นแง่หนึ่งของจริยธรรม

คุณธรรมประการที่ ๒ คือ เมตตากรุณา ต้องพิจารณาว่าเป็นการกระทำ หรือปฏิบัติการที่เกิดจากความหวังดี ปรารถนาดี ต้องการช่วยเหลือให้เขาพ้นทุกข์ ถ้ามีเจตนานี้อยู่แม้จะมีการกระทำผิดพลาดประการใด ก็ถือว่า มีจริยธรรมอยู่ในตัวของผู้ปฏิบัติการนี้เป็นฐานอยู่แล้ว

ถ้าหากว่าได้ใช้ปัญญาอย่างเต็มที่ และทำด้วยความหวังดี มีเมตตากรุณาต้องการช่วยเหลืออย่างแท้จริงแล้ว การปฏิบัติก็จะเป็นจริยธรรมอย่างดีที่สุดที่จะบรรลุถึงได้ในกรณีนั้น ๆ แม้จะมีความผิดพลาดขึ้นมา ก็จะเป็นเรื่องของเหตุสุดวิสัย หรือปัญญาของเรายัง

หยั่งไปไม่ถึง ซึ่งเราก็จะพยายามสืบค้นหาความจริงในเรื่องนั้นต่อไป

นอกจากปัญญาและกรุณาแล้ว ในตัวผู้ปฏิบัติการนั้นเอง เพื่อจะให้จริยธรรมได้ผลสมบูรณ์ ควรจะมีจิตใจที่ปลอดโปร่งผ่องใส และมีความสุขในการกระทำของตน ที่ตนได้ใช้ปัญญาอย่างดี และมีจิตใจปรารถนาดีอย่างเต็มที่แล้ว จะต้องไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมอง เพราะภาวะเช่นนี้เป็นผลดีต่อชีวิตของตนเอง ซึ่งควรจะเกิดมีขึ้นตามเหตุตามผล เพราะเมื่อตั้งใจดี และใช้ปัญญาพิจารณาอย่างดีที่สุดแล้ว เราก็ควรจะมีจิตใจที่สุขสบาย และก็จะมีผลดีต่อชีวิตผู้อื่น และต่อสังคมด้วย เพราะว่าเราจะต้องเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติจริยธรรม ถ้าคนที่ประพฤติจริยธรรมมีความสุข เป็นคนมีจิตใจสบาย ก็จะเป็นเครื่องชักจูงให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าของจริยธรรม ที่จะประพฤติปฏิบัติจริยธรรมด้วย ไม่ใช่ประพฤติจริยธรรม แล้วกลายเป็นคนมีความทุกข์มาก มีความขุ่นมัวเศร้าหมองไม่เป็นที่น่าชื่นชมยินดี ซึ่งควรจะตรวจสอบว่า อาจจะเป็นการปฏิบัติที่ผิดพลาดไป ภาวะดังกล่าวนี้เป็นฐานรองรับอยู่ภายใน

อีกด้านหนึ่ง คือ ฝ่ายคนไข้ คนไข้ที่แพทย์ปฏิบัติด้วยความมีเมตตากรุณานั้น มีความหมายรวมไปถึงการที่แพทย์จะต้องพยายามให้คนไข้นั้น ทำผลดีให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตของเขาเองด้วย ซึ่งผลดีนี้จะเกิดขึ้นโดยทำให้เขา เกิดปัญญา แล้วปฏิบัติต่อชีวิตของเขาเองด้วยปัญญานั้นพร้อมด้วยความเมตตากรุณาต่อชีวิตของตนเอง คือ คนไข้ควรมีความรู้สึกที่ดีต่อชีวิตของตนเอง และมีความเข้าใจในเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตของตนอย่างถ่องแท้ เพราะฉะนั้น ถ้าหากแพทย์สามารถทำได้ ซึ่งเป็นการทำได้อย่างดีที่สุดด้วย ก็คือ แม้แต่เมื่อคนไข้จะต้อง

เผชิญกับความตาย จะทำอย่างไรที่จะให้คนไข้ สามารถเข้าใจความจริง และยอมรับความจริงได้ จนกระทั่งจิตใจของเขามีที่ลงกับตนเองหรือลงตัวกับตนเองได้ เมื่อจิตใจของเขาปลงลงได้แล้ว เขาจะปลอดโปร่ง เบา โล่งสบาย เกิดอิสรภาพในทางจิตใจ ถ้าไม่สามารถทำได้ถึงขั้นนี้ แพทย์ก็ได้แต่มีเมตตากรุณาต่อคนไข้ อาจจะทำให้คนไข้ยังไม่รู้ว่าตนเองจะต้องตาย แล้วก็ตายไป แต่นี่ยังไม่ถือว่าดีที่สุด

ถ้าดีที่สุดก็คือ คนไข้ต้องตายไปด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันความจริง จนเป็นอิสระออกไปได้ พร้อมด้วยจิตใจที่ดีที่งาม คือ มีจิตใจที่ไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมอง ไม่เกิดความกระวนกระวายใจต่อเรื่องชีวิต และไม่เกิดความเป็นปฏิปักษ์ต่อชีวิตของตนเองด้วย ก็คือมีปัญญาเข้าใจ และเกิดความเมตตากรุณาต่อชีวิตพร้อมกันไป

ความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่และความมีจริยธรรม

รวมความว่า การปฏิบัติในทางจริยธรรมนั้น แม้จะมีข้อจำกัด ด้วยการที่ต้องพิจารณาวินิจฉัยตัดสินใจเลือกทำ ไม่มีคำตอบสมบูรณ์โดยเด็ดขาดในแต่ละเรื่อง แต่ถ้ามีเจตนาบริสุทธิ์ ประกอบไปด้วยเมตตากรุณา จริยธรรมก็มาครึ่งหนึ่งแล้ว นี่เป็นขั้นที่หนึ่ง นอกจากนั้น ถ้าใช้ปัญญาทำการ ด้วยความรู้เข้าใจตรงตามความเป็นจริงให้เต็มที่ โดยพิจารณาเหตุผลให้เข้าใจรู้เห็นความเป็นจริงนั้น ก็จะทำให้ปฏิบัติถูกต้องเป็นจริยธรรมที่สมบูรณ์

สำหรับแพทย์ แม้จะไม่มีคำตอบสำเร็จรูปเด็ดขาด แต่ถ้าแพทย์ทำให้ประชาชนเห็นว่า แพทย์ปฏิบัติการต่อคนไข้อย่างมีหลักมี

เกณฑ์ และทำด้วยความรู้ความเข้าใจอย่างมีเหตุผลสมภูมิปัญญา พร้อมทั้งเป็นการกระทำที่เกิดจากเมตตากรุณา ปรารถนาดีต่อคนไข้และประชาชนอย่างแท้จริง ถ้าทำได้เพียงเท่านี้ ประชาชนก็จะเกิดความมั่นใจ เกิดความอบอุ่นใจ และไว้วางใจต่อแพทย์ และคิดว่านี่เป็นจริยธรรมที่ดีที่สุด ที่จะพึงหวังได้ในสภาพของจริยธรรมที่มีปัญหาเกี่ยวกับความไม่เด็ดขาด ไม่สมบูรณ์เหล่านี้

อนึ่ง ด้วยการกระทำเช่นนี้ แพทย์ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อชีวิตและสังคมมนุษย์ เป็นผู้ดำรงจริยธรรมของสังคมไว้ เพื่อประโยชน์สุขของสังคมนั้นเองด้วย และจะเป็นการดำรงรักษาสถาบันแพทย์ให้มีเกียรติภูมิ และเป็นที่เคารพนับถือชื่นชมบูชาในสายตาของประชาชนต่อไปด้วย แต่ถ้าแพทย์ไม่รักษาจริยธรรม ภาพอย่างหนึ่งก็จะเกิดขึ้น คือ อาจจะกลายเป็นว่า แพทย์นั้นเป็นเพียงผู้ที่มาแอบอิงอาศัยระบบสังคม ตลอดจนระบบวัฒนธรรม ที่เอื้อโอกาสแก่ตนเองในการแสวงหาผลประโยชน์ ถ้าแพทย์เป็นผู้มีจริยธรรม ภาพที่ดีงามก็จะได้รับการเชิดชูขึ้นไป ทำให้แพทย์คงอยู่ในฐานะ เป็นบุคคลที่ควรเคารพบูชา เป็นบุคคลที่มีประโยชน์ มีคุณค่าต่อสังคมมนุษย์

เพราะฉะนั้น แพทย์ไม่ใช่จะเป็นเพียงผู้ประกอบอาชีพเพื่อทำมาหากินเลี้ยงชีวิตของตนเท่านั้น แต่จะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เป็นผู้มีส่วนสำคัญ เป็นระดับผู้นำในการพัฒนาสังคม และแพทย์ไม่ใช่แต่จะเป็นผู้มีจริยธรรมเองเท่านั้น แต่จะต้องเป็นแบบอย่างในการประพฤติและรักษาจริยธรรม แม้กระทั่งเป็นผู้นำในการส่งเสริมจริยธรรมด้วย เพราะว่า เมื่อคำนึงถึงความรับผิดชอบ

ต่อสังคมโดยส่วนรวม ตลอดจนการที่เป็นผู้นำของสังคม และวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวิชาชีพในการเป็นแพทย์แล้ว ก็เป็นเหตุผลที่เรียกร้องให้เกิดจิตสำนึกในทางจริยธรรมเป็นอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้น ปัญหาก็อยู่ที่ว่า แพทย์จะเลือกปฏิบัติอย่างไรในทางเลือก ๒ อย่าง คือ จะเป็นผู้ใช้ระบบสังคมนี้เป็นช่องทางหาผลประโยชน์ หรือจะเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบในการสร้างสรรค์พัฒนาสังคม ให้สมกับฐานะของตนเอง ที่ประชาชนเคารพนับถือบูชาอยู่แล้ว

วันนี้อาตมภาพก็ได้พูดมาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ขออนุโมทนาต่อคณะท่านผู้ดำเนินการ ที่ได้จัดให้มีการประชุมครั้งนี้ขึ้น อาตมภาพได้พูดไปก็เป็นเพียงข้อคิด แง่ความเห็นบางประการ หากจะมีข้อผิดพลาดล่วงเกินประการใด ก็ขอประทานอภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย เท่าที่พูดมาก็ด้วยเจตนามุ่งดี หวังดีต่อกัน พร้อมกับในจิตใจนั้นก็มีความเคารพนับถือสถาบันวิชาชีพแพทย์ และมีความรำลึกถึงคุณความดีของแพทย์มากมายหลายท่าน ที่ได้เกื้อกูลทั้งต่อตนเองและสังคมไทยโดยทั่วไป

ในที่สุดนี้ ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยอภิบาลรักษาท่านผู้เป็นแพทย์ และท่านผู้เกี่ยวข้องในการรักษาพยาบาลทุกท่าน ขอจงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเข้มแข็งด้วยกำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา ในการที่จะปฏิบัติภารกิจแห่งวิชาชีพแพทย์ต่อไป และในการที่จะทำให้สถาบันวิชาชีพแพทย์ ตลอดจนวงการแพทย์เจริญงอกงามรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยนี้ และของมวลมนุษย์ ตลอดกาลนาน เทอญ

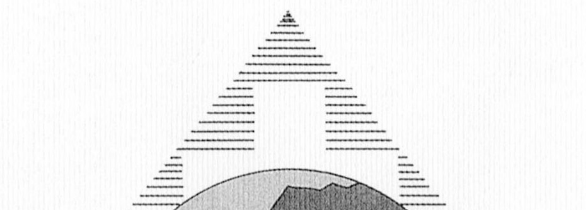
คำกล่าวสรุป

กระผม ในนามของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย และสมาชิกทั้งมวล ก็ขอกราบพระคุณเจ้าที่เคารพที่ได้มาแสดงธรรมกถาเรื่อง อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม

ผมเชื่อมั่นว่า พวกเราคงจะได้น้อมนำคำชี้แจงของท่านด้วยเจตนาที่ดีนี้ ไปพิจารณาและใช้ให้เป็นประโยชน์

กระผมขอกราบเรียนต่อที่ประชุมนี้ และต่อพระคุณเจ้าที่เคารพว่า เป็นมติเอกฉันท์ของคณะกรรมการบริหารว่า คงจะมีประโยชน์ยิ่งขึ้นในการ ที่จะจัดพิมพ์ธรรมกถาของท่านซึ่งแสดงจบไปเมื่อครู่นี้ แจกจ่ายให้แก่ อย่างน้อยสมาชิกของราชวิทยาลัย ซึ่งจะด้วยเหตุใดก็ตามไม่อาจจะเข้ามาฟังธรรมะอันประเสริฐในเช้าวันนี้ได้ และจำนวนหนึ่งก็จะได้ถวายท่านเพื่อแจกเป็นธรรมทาน ในโอกาสสุดแท้แต่ท่านจะพิจารณาต่อไป

ยุคโลกาภิวัตน์ :
บทบาทของแพทย์
กับ ความหวังจากคนไข้

ยุคโลกาภิวัตน์ :
บทบาทของแพทย์ กับ ความหวังจากคนไข้

ขอเจริญพร ท่านประธานที่ประชุม พร้อมทั้งท่านผู้บริหาร ครู อาจารย์ ในวงการแพทย์ และท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน

วันนี้อาตมภาพได้รับนิมนต์มาพูด ถือว่าเป็นคนนอก มาพูดในเรื่องเกี่ยวกับการแพทย์ นับว่าเป็นความใจกว้างของวงการแพทย์ที่ให้โอกาสบุคคลภายนอกเข้ามาพูด อาจจะถึงกับวิพากษ์วิจารณ์ แต่เราอยู่ในสังคมเดียวกัน มองในแง่หนึ่งก็เป็นเรื่องของการที่ควรจะร่วมมือกันช่วยสร้างสรรค์กิจการต่างๆ ในสังคมให้ดีขึ้น เช่นเดียวกับเรื่องพระ พระก็ควรได้รับการเอาใจใส่ช่วยติช่วยติงจากญาติโยม วงการแพทย์ก็เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือแพทย์กับคนไข้

---

* ปาฐกถาพิเศษในการประชุมวิชาการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖ รอบนักษัตร เรื่อง การแพทย์ วัฒนธรรม และจริยธรรม จัดโดยมหาวิทยาลัยมหิดล กับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ๓๐ พฤศจิกายน - ๑ ธันวาคม ๒๕๓๘ ณ โรงแรมรอยัลซิตี กรุงเทพฯ (ปาฐกถาพิเศษนี้แสดง ณ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๘)

วันนี้อาตมภาพมาพูด เป็นคนนอกก็จริง แต่ก็เป็นคนไข้ด้วย เป็นคนไข้ของคุณหมอหลายท่าน ได้รับความอุปการะ ความมีน้ำใจมากมาย ก็ถือว่าท่านมีคุณธรรม เพราะฉะนั้นในประสบการณ์ส่วนตัวอาตมภาพเองมีความรู้สึกต่อคุณหมอในแง่ดี คือส่วนมากพบแต่คุณหมอที่มีคุณธรรม แต่เสียงที่ได้ยินในเวลานี้ แม้แต่จากคุณหมอเอง ก็พูดเกี่ยวกับกิจการแพทย์ในทางที่ไม่น่าสบายใจ ฉะนั้นสิ่งที่พบเห็นกับสิ่งที่ได้ยินอาจจะขัดกันบ้าง

วันนี้ก็เอาสิ่งที่ทั้งพบเห็นและได้ยินมาพูด แต่คงจะหนักไปทางที่ได้ยินมากกว่า เพราะว่าเรื่องที่ได้ยินนั้นกว้างกว่าที่ตัวเองได้พบได้เห็นและได้ประสบซึ่งเป็นการจำเพาะกับบางท่าน แต่เรื่องเสียงเรื่องข่าวหรือแม้แต่เรื่องจากการอ่านมีโอกาสได้รู้กว้างขวางออกไป และวันนี้จะมาพูดกันทั้งในแง่ที่เป็นความหวังและความหวาด

เรื่องความหวาดนี้สำหรับตัวเองอาจจะไม่ค่อยมีปัญหา แต่เราควรพูดในแง่ที่จะไม่ประมาท ไม่ประมาทไว้แหละดี เพราะฉะนั้นถ้าจะไม่ให้ประมาทก็ต้องพูดเน้นในเรื่องที่ไม่น่าสบายใจ เป็นจุดที่บกพร่องอะไรทำนองนี้ จะได้ป้องกันแก้ไขและปรับปรุง

หัวข้อการประชุมวันนี้ ใช้คำที่ถือว่าเป็นยอดนิยม คือคำว่าโลกาภิวัตน์ บอกว่า *ยุคโลกาภิวัตน์ : บทบาทของแพทย์ กับความหวังจากคนไข้*

ทีนี้ก็ต้องมาดูว่า ในยุคที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์นั้นบทบาทของแพทย์เป็นอย่างไร และคนไข้หวังอย่างไร บทบาทกับความหวังนั้นตรงกันหรือไม่ และควรจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างไร

โลกปัจจุบันเรียกร้องจริยธรรม

การพูดในวันนี้คงมุ่งเรื่องของวงการแพทย์ในประเทศไทยมากกว่า คงจะไม่มุ่งไปทั่วโลก แต่การที่จะพูดให้ชัดในเรื่องที่ตั้งหัวข้อไว้ว่ายุคโลกาภิวัตน์ ก็ต้องทำความเข้าใจกันนิดหน่อยก่อนว่ายุคโลกาภิวัตน์นั้นเป็นอย่างไร คือว่า สภาพสังคม หรือประเทศชาติบ้านเมืองในยุคที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์นั้นเป็นอย่างไร แล้วเราจึงจะมองเห็นว่า ในท่ามกลางสภาพเช่นนั้น แพทย์มีบทบาทอย่างไร คนไข้มองและหวังอย่างไร

โลกาภิวัตน์ เราก็รู้กันอยู่แล้วว่าหมายถึงสภาพที่แผ่ขยายกระจายไป มีทั่วไป ครอบคลุมทั้งโลก ทีนี้โลกาภิวัตน์ปัจจุบันก็มีหลายเรื่องหลายอย่าง เราคงไม่ต้องเสียเวลาพูดถึงโลกาภิวัตน์ให้มากมายครบทุกอย่าง แต่บรรดาโลกาภิวัตน์ต่างๆ นั้น มีสภาพโลกาภิวัตน์บางอย่างที่มีอิทธิพลแรงถึงกับครอบงำโลกาภิวัตน์อย่างอื่น เมื่อมองในแง่นี้จะเห็นว่า สังคมปัจจุบันนี้ หรือโลกนี้ทั้งหมด อยู่ภายใต้การครอบงำของสภาพโลกาภิวัตน์ ๒ อย่าง คือ

๑. ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์ซึ่งเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ และในกรณีนี้หมายถึงลัทธิทุนนิยมนั่นเอง และทุนนิยมก็หมายถึงวัตถุนิยมด้วย

๒. พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่งก็คือ ค่านิยมของสังคมที่มาสนองและมาเป็นปัจจัยหนุนเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น คือบริโภคนิยม

ระบบการแข่งขันแย่งผลประโยชน์กัน กับบริโภคนิยมนี้ สอดคล้องประสานซึ่งกันและกัน การที่มนุษย์แข่งขันหาผลประโยชน์กันมากก็เพราะมีค่านิยมบริโภคมาก และเมื่อคนมีค่านิยมบริโภคมาก ก็ไปหนุนการแข่งขันหาผลประโยชน์ให้จริงจังและได้ผลรุนแรงมากยิ่งขึ้น

สองอย่างนี้ เวลานี้เป็นโลกาภิวัตน์ที่ถือได้ว่าครอบงำโลกาภิวัตน์อื่นๆ เช่น แม้แต่ในด้านการเมืองการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยเวลานี้ก็มองได้ว่าอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของลัทธิทุนนิยมในระบบแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ จนกระทั่งว่าประชาธิปไตยแบบที่รู้จักกันในปัจจุบันนี้ ก็ใช้คำว่า*ประชาธิปไตยแบบตลาดเสรี* ดังที่เรียกว่า free-market democracy แต่ก่อนแยกเป็น ๒ คำ free-market เป็นฝ่ายเศรษฐกิจ ส่วนการปกครองก็เป็น democracy แต่เวลานี้บางทีเอามารวมผนวกเป็นอันเดียวกัน เรียกรวมกันว่า free-market democracy ฉะนั้น ประชาธิปไตยก็มาอยู่ใต้อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

เรื่องของโลกาภิวัตน์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือข่าวสารข้อมูล ยุคนี้เป็นยุคที่เรียกว่า IT บางทีก็เรียกว่ายุคสารสนเทศ หรือยุคข่าวสารข้อมูล ที่ใช้ภาษาอังกฤษว่า Information Age ข่าวสารข้อมูลนั้นปัจจุบันเอามาสนองรับใช้ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์เสียมาก เป็นตัวอย่างของการที่ว่า โลกาภิวัตน์ต่างๆ มีจุดรวมศูนย์กลางที่มีอิทธิพลยิ่งใหญ่คือระบบแข่งขันทางเศรษฐกิจนี้ และกลายเป็นกระแสสังคมที่ครอบงำ ซึ่งหล่อหลอมจิตใจคนไปด้วย เพราะจิตใจคนที่อยู่ในสภาพอย่างนี้ก็ต้องมุ่งในการที่จะแข่งขันหาผลประโยชน์ ทำให้คนมองกันด้วยความรู้สึกหรือทัศนคติอย่างที่เราเรียกว่าเป็น*คู่แข่ง* คือคนเดี๋ยวนี้ไม่ได้มองเพื่อนมนุษย์เป็นเพื่อนมนุษย์ แต่จะมองเป็นคู่แข่ง และเมื่อระบบผลประโยชน์รุนแรงขึ้น ก็จะทำให้มองเป็นยิ่งกว่าคู่แข่ง คือจะมีคนฝ่ายหนึ่งที่มองเพื่อนมนุษย์เป็น*เหยื่อ* การหาผลประโยชน์ก็มีความหมายเป็นการหาเหยื่อไปด้วย นี้คือการที่สภาพจิตใจของคนถูกหล่อหลอมโดยสภาพของสังคม

คนเดี๋ยวนี้บ่นกันมากในเรื่องนี้ และก็รู้กันว่าเป็นแนวโน้มที่ไม่สู้จะดี ซึ่งก่อปัญหาได้มาก อาจจะเป็นไปในทางทำลายก็ได้ ถ้าเราไม่คุมให้ดีหรือคุมไม่อยู่ จึงจะต้องมีการควบคุมให้ดีเพื่อให้กระแสโลกาภิวัตน์ที่กล่าวมานี้เป็นไปในทางที่ดี ไม่นำมนุษย์ไปสู่หายนะ เพราะฉะนั้นเวลานี้จึงมีการเรียกร้องในเรื่อง *จริยธรรม* กันมาก เพราะถือว่าจริยธรรมเป็นตัวที่จะมาช่วยคุมให้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ว่ามานี้ไม่รุนแรงเกินไป หรือไม่ก่อความเสียหายกระทบกระเทือนมากนัก

การเรียกร้องจริยธรรมนี้ ปรากฏขึ้นแทบทุกวงการ อย่างที่เห็นชัดก็คือ วงการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระแสเศรษฐกิจ เรื่องของการแข่งขันหาผลประโยชน์ก็คือธุรกิจ วงการธุรกิจนั่นเองเวลานี้เรียกร้องจริยธรรมกันมาก จึงมีจริยธรรมธุรกิจ (business ethics) เกิดขึ้นเป็นศัพท์ที่ใช้กว้างขวาง และกลายเป็นหลักสูตรในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในเวลานี้ฝรั่งบอกว่า มหาวิทยาลัยในอเมริกานั้นเกิน ๙๐% แล้วที่จัดหลักสูตรวิชาจริยธรรมธุรกิจเข้าไป ฉะนั้น เรื่องของจริยธรรมก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ เดี๋ยวนี้มีจริยธรรมสิ่งแวดล้อม มีจริยธรรมนิติศาสตร์ และจริยธรรมทางการแพทย์ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็อาจจะไม่เท่าไรนัก แต่โรงพยาบาลต่าง ๆ ในอเมริกาเวลานี้ต้องมีคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมร่วมกันเพิ่มมากขึ้น เพราะมีปัญหาเรื่องจริยธรรมเกิดขึ้นเรื่อย ๆ โดยทั่วไป

จริยธรรมนี้ ถ้าจะให้ดี มันจะต้องรวมอยู่ในวิถีชีวิตของคน เมื่อรวมอยู่ในวิถีชีวิตของคนแล้ว จริยธรรมนั้นก็จะกลายเป็น *วัฒนธรรม* หรืออยู่ในวัฒนธรรม เมื่อจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหรืออยู่ในวัฒนธรรมแล้ว ก็สบายใจได้ว่าจริยธรรมนั้นจะเป็นพื้นฐานของสังคม จะเป็นสิ่งที่มีในตัว อย่างที่เรียกว่าเป็นเรื่องของความเป็นอยู่

ประจำวัน ซึ่งทำให้มีความหนักแน่นมั่นคง

แต่มีปัญหาว่า วัฒนธรรมที่มีจริยธรรมอยู่ด้วย หรือเป็นที่ห่อหุ้มจริยธรรมนั้น เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมนั้นบางทีก็เกิดความขัดแย้งหรือขัดข้อง หมายความว่าวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตมาแต่เดิมนั้นขัดแย้งกับวิถีชีวิตใหม่ พอขัดแย้งกับวิถีชีวิตใหม่ วัฒนธรรมนั้นก็อาจจะไม่เหมาะสม หรืออาจจะไม่พอ หรือยิ่งกว่านั้นอาจจะเลือนลาง และเสื่อมไป สภาพอย่างนี้ก็เป็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน เมื่อวัฒนธรรมนั้นไม่พอหรือเสื่อมไป เราก็ต้องกำหนดจริยธรรมกันใหม่ให้เหมาะกับสังคมนั้น

ทีนี้การที่จะกำหนดจริยธรรมขึ้นมาใหม่นั้น ก็จะมีปัญหาสำคัญคือ เป็นสิ่งที่ต้องยัดเยียด และมีความจำใจ ฝืนใจในการที่จะประพฤติปฏิบัติ ต่อเมื่อใดจริยธรรมนั้นลงตัวเข้าเป็นวิถีชีวิต กลายเป็นวัฒนธรรมแล้ว เมื่อนั้นจึงจะเบาใจ

แต่เวลานี้ปัญหาก็คือว่า วัฒนธรรมที่เป็นแหล่งเดิมของจริยธรรมนั้น ขณะนี้ได้เกิดความติดขัดขึ้นแล้ว ในเมืองไทยเราก็มีวัฒนธรรมในเรื่องนี้อยู่ ซึ่งก็เห็นกันอยู่ชัดๆ ว่า วัฒนธรรมที่เป็นฐานรองรับความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับคนไข้และประชาชนทั่วไปมีอยู่ แต่เวลานี้วัฒนธรรมนั้นเกิดความขัดแย้งกับวิถีชีวิตปัจจุบัน เราก็เลยมองว่าวัฒนธรรมนั้นไม่เหมาะสมหรือไม่ได้ผลต่อไป เราจึงต้องมาหาทางกำหนดจริยธรรมให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตปัจจุบัน แต่ทีนี้ปัญหาก็มีอย่างที่ว่า คือจริยธรรมนั้นยังไม่ลงตัวเป็นวัฒนธรรม ยังไม่ลงตัวเป็นวิถีชีวิต จึงมีลักษณะที่จะเป็นเรื่องยัดเยียด พอเป็นเรื่องยัดเยียดมันก็เป็นเรื่องยุ่งยาก

จะทำอย่างไรให้จริยธรรมที่ต้องการลงตัวเป็นวัฒนธรรมได้ อันนี้เป็นปัญหาใหญ่ ทางออกอย่างหนึ่งก็คือ มีข้อยกเว้นว่า จริยธรรมนั้นไม่จำเป็นต้องลงตัวเป็นวัฒนธรรมก็ได้ ถ้าหากว่าคนเข้าถึงสัจธรรม ถ้าคนเข้าถึงสัจธรรมแล้ว จริยธรรมก็มีได้เอง แม้แต่วัฒนธรรมก็ไม่จำเป็น คนที่เข้าถึงสัจธรรมแล้ววิถีชีวิตจะสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ สิ่งที่ควรจะเป็นก็เกิดมีขึ้นมาตามธรรมดา เรียกว่าเป็นการเข้าถึงจริยธรรมบนพื้นฐานของสัจธรรม แต่ทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตของคนในปัจจุบันทั้งหมด

การแก้ไขปัญหาในสภาพของสังคมปัจจุบันนี้เป็นเรื่องในวงกว้าง ไม่จำเพาะเป็นผลกระทบจากวงการแพทย์เท่านั้น แต่เป็นเรื่องของชาวโลกหรือสังคมของมนุษยชาติทั้งหมดทีเดียว และในเมื่อมีปัญหาอย่างนี้ มันก็เป็นสภาพท้าทายต่อคนทุกคน ว่าเราจะต้องมีความรับผิดชอบ ทุกวงการต้องรับผิดชอบ ทุกคนต้องรับผิดชอบ ว่าทำอย่างไรจะช่วยแก้ปัญหาของโลกหรือสังคมมนุษย์นี้ได้ ถ้าเรามองเป็นสภาพท้าทาย เราก็ช่วยคิดกันแก้ไขปัญหา ถ้าเรามีจิตสำนึกรับผิดชอบ มันก็มีทางที่จะแก้ไขให้ดีขึ้น ข้อสำคัญก็คือทำอย่างไรจะเกิดจิตสำนึกอันนี้ เพราะบางทีมันเป็นไปในทางตรงข้ามว่า เมื่อเราอยู่ภายใต้กระแสนี้แล้วก็กลายเป็นว่าเรากลับไปยึดติดหรือว่าพอใจ ชื่นอกชื่นใจ ลุ่มหลงไปในท่ามกลางกระแสอันนี้เสียเลย การที่จะแก้ไขก็จึงต้องเริ่มที่ตัวของแต่ละคนที่จะมีความสำนึกขึ้นมา จะต้องมีหลักว่าไม่ยอมตกอยู่ภายใต้กระแสที่พัดพา แต่จะช่วยกันเป็นแกนนำสังคมนี้ออกไปจากกระแสที่นำไปสู่ปัญหานั้น

แพทย์ในฐานะผู้ที่อยู่ร่วมในกระแสโลกาภิวัตน์นี้ ถ้าว่าโดยทั่วไปแล้วก็ต้องพูดว่า แพทย์ก็เช่นเดียวกันกับคนในวงการอื่น เมื่อพูดโดยเฉลี่ยย่อมมีความรู้สึกรับผิดชอบพอสมควร แล้วก็แบ่งต่างกันไป บางคนก็รับผิดชอบมาก บางคนก็ไม่รับผิดชอบ บางท่านก็มีจริยธรรมมาก บางท่านก็ไม่มีจริยธรรม แต่ในฐานะที่เป็นบุคคลในวงการชั้นนำ น่าจะมีความรับผิดชอบเป็นพิเศษ

มีเหตุผลหลายอย่างที่จะทำให้แพทย์ควรจะเป็นผู้มีความรู้สึกรับผิดชอบและเอาใจใส่ต่อการที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคม ซึ่งรวมทั้งการที่จะมีจริยธรรมมากเป็นพิเศษด้วย และความรับผิดชอบนี้ก็มีทั้งความรับผิดชอบเฉพาะวงการวิชาชีพของแพทย์เอง ซึ่งก็ต้องการจริยธรรมอยู่แล้ว และทั้งในฐานะเป็นบุคคลชั้นนำในสังคมที่มีบทบาทในระดับสูง ตอนนี้จะขอทิ้งเรื่องนี้ไว้ก่อน ในเวลาอันสั้นนี้จะต้องออกไปดูเรื่องของแพทย์ในสภาพโลกาภิวัตน์กันก่อนว่าเป็นมาอย่างไร จะขอพูดเรื่องนี้สั้นๆ

แพทย์กับคนไข้ในกระแสวัฒนธรรม ๒ สาย

แพทย์ไทยในสภาพโลกาภิวัตน์ปัจจุบันก็มีเรื่องที่สืบเนื่องมาแต่เก่าก่อน ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมด้วย พูดโดยรวบรัดว่า แพทย์ไทยในปัจจุบันอยู่ในวัฒนธรรมสองกระแส หนึ่ง คือกระแสของวัฒนธรรมของไทยเองแต่เดิม และสอง คือกระแสวัฒนธรรมที่มาจากตะวันตก การแพทย์ปัจจุบันของเราสมัยใหม่นี้เป็นการแพทย์ที่เรานำมาจากตะวันตก เมื่อการแพทย์แบบตะวันตกเข้ามา วัฒนธรรมตะวันตกก็เข้ามากับการแพทย์ด้วย

ทีนี้กระแสวัฒนธรรมไทยกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกนั้น ก็มีทั้งในแง่ที่ขัดกันและในแง่ที่จะเสริมกัน เรามามองดูวัฒนธรรมไทยก่อน วัฒนธรรมไทยเดิมนั้น ก็อย่างที่บอกแล้วว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นวิถีชีวิตของคนซึ่งรวมเอาจริยธรรมเข้าไว้ด้วย จริยธรรมก็รวมอยู่ในวิถีชีวิตที่เรียกว่าวัฒนธรรมของไทยเรา เราเรียกวัฒนธรรมของเราว่าวัฒนธรรมน้ำใจ

วัฒนธรรมน้ำใจเป็นเรื่องของจิตใจที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความปรารถนาดีต่อกัน พร้อมที่จะช่วยเหลือ พูดทางพระก็คือมีเมตตากรุณา ฝ่ายหนึ่งมี*เมตตากรุณา* อีกฝ่ายหนึ่งก็มีความ*กตัญญู* หรือความรู้สึกบุญคุณ ซึ่งเป็นความรู้สึกต่อแพทย์ในสังคมไทย ในฐานะที่แพทย์เป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือช่วยรักษาบำบัดความเจ็บป่วยทำให้หายโรค จึงทำให้มีความรู้สึกในทางที่ชื่นชมว่าเป็นผู้มีพระคุณต้องเคารพบูชา เราก็เลยมีคติในสังคมไทยว่า บุคคล ๓ กลุ่มหรือ ๓ พวกนี้ เป็นบุคคลที่สังคมไทยยกย่องเชิดชูบูชา คือ พระ ครู และแพทย์

ทำไมจึงเชิดชูบูชาถือเป็นผู้มีพระคุณ ทัศนคตินี้ตั้งอยู่บนฐาน คือ *คุณค่าต่อชีวิต* คือ เรามองไปที่คุณค่าของชีวิตว่า แพทย์เป็นผู้มาช่วยทำสิ่งที่เป็นคุณค่าต่อชีวิต คือ มาช่วยชีวิตนั่นเอง ทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากภัยอันตราย ทำให้มีสุขภาพดี อันนี้เป็นความสำคัญพื้นฐานที่มองคุณค่าต่อชีวิต เมื่อผู้ใดเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อชีวิตของตัวช่วยชีวิตของตัว เขาก็มีความซาบซึ้งในพระคุณ ความรู้สึกเคารพบูชาจึงเกิดขึ้น อันนี้คือสภาพที่เป็นมาในสังคมไทย เป็นกระแสวัฒนธรรมไทยเดิม

ทีนี้อีกสายหนึ่งก็คือวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมตะวันตกที่แทรกอยู่ในการแพทย์ก็คือ วัฒนธรรมธุรกิจ วัฒนธรรมธุรกิจ

เป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ก็มองไปที่ *ค่าตอบแทน* และเวลามองอย่างนั้นจุดเพ่งก็จะอยู่ที่การได้เปรียบเสียเปรียบ เพราะฉะนั้นทั้งคนไข้และแพทย์ต่างก็จะดูว่า ทำอย่างไรเราจะได้เปรียบมากกว่า หรือว่าเราจะไม่เสียเปรียบ อย่างน้อยก็ต้องพิทักษ์สิทธิ์ของตัวเองที่จะไม่ให้เสียเปรียบ เพราะฉะนั้นก็จะมองกันด้วยสายตาของ *ลูกค้า* กับ *ผู้ให้บริการ*

เมื่อเป็นอย่างนี้ ตัวฐานที่ตั้งของวัฒนธรรมแบบนี้จะอยู่ที่อะไร ก็อยู่ที่ผลประโยชน์ พูดง่ายๆ ก็คือ เงิน ทีนี้เมื่อเงินเข้ามาเป็นตัวเด่น เป็นตัวเป้าหมายแล้ว เงินนี้ก็จะเข้ามาบังคุณค่าของชีวิต หรือบังชีวิตนั่นเอง เมื่อเงินบังชีวิตแล้วคนก็มองแต่เงิน เมื่อมองแค่เงินไม่ถึงชีวิตแล้ว ความรู้สึกในด้านคุณค่าก็ไม่มี เพราะมองไปแค่ผลประโยชน์ และก็จะระวังในเรื่องของการได้เปรียบเสียเปรียบ เพราะฉะนั้น ความซาบซึ้งในคุณค่าในฐานะเป็นผู้มีพระคุณก็ไม่เกิดขึ้น เพราะมองไม่ถึงชีวิตของคน แต่มองไปติดแค่เงิน เงินก็บังตัวคุณค่าของชีวิตนั้นเสีย แทนที่จะมี *คุณค่า* ก็มีแต่*ราคา* คนก็ไม่มองเห็นคุณค่าของกันและกัน แต่จ้องไปที่ราคา

ในวัฒนธรรมตะวันตก *จริยธรรม* ไม่รวมลงไปในกระแสวัฒนธรรม เพราะว่าระบบเองมันขัดกับจริยธรรมอยู่ในตัว จึงต้องมีระบบการควบคุมทางสังคมมาช่วย ไม่ให้คนเอาเปรียบกัน อะไรที่จะมาเป็นระบบควบคุมทางสังคม ที่สำคัญก็คือ *กฎหมาย* ฉะนั้นจะต้องยึดกฎหมายเป็นหลัก ถ้าหากว่าแพทย์ทำผิด ไม่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนเท่าที่จ่าย เอาเปรียบคนไข้ กฎหมายก็จะต้องเข้ามาให้ความเป็นธรรม เช่นเดียวกัน ถ้าคนไข้มองเห็นว่าแพทย์ทำอะไรถึงตัวเองไม่พอใจ ก็ต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมายเหมือนกัน เพราะกฎหมายเป็น

มาตรฐาน

พร้อมกันนั้น มาตรการอีกอย่างหนึ่งก็เข้ามาประกบ คือ วัฒนธรรมแบบพิทักษ์สิทธิ ที่กลายมาเป็นค่านิยมพิทักษ์ผลประโยชน์ ทำให้มีวัฒนธรรมของการเรียกร้องค่าเสียหาย ที่เรียกว่า sue ซึ่งก็อาศัยกฎหมายเข้ามาช่วย หมายความว่า ๒ อย่างนี้เข้ามาหนุนซึ่งกันและกัน

กฎหมายเป็นเรื่องของระเบียบแบบแผนภายนอก เป็นหลักการของสังคม หรือเป็นกติกา แต่ในจิตใจของคนก็จะต้องมีแนวโน้มหรือมีค่านิยมที่สอดคล้องกันด้วย ค่านิยมอันหนึ่งก็คือ ค่านิยมปกป้องสิทธิ ซึ่งจะแสดงออกในการที่ว่า ถ้ามีการทำอะไรผิดพลาดฉันจะต้องเรียกร้องค่าเสียหาย คือ sue ฉะนั้นฝรั่งจึงมีหลักปฏิบัติที่สำคัญ คือ sue และอันนี้ก็เป็นวิธีถ่วงดุล และคานกันเองในทางสังคม ฉะนั้นการที่จะเอารัดเอาเปรียบอะไรกันก็จะต้องคุมไว้ด้วยกฎหมายและระบบการ sue นี้ หรือพูดอีกสำนวนหนึ่งว่า ควบคุมไว้ด้วย *กติกาสังคม* และ *วัฒนธรรมพิทักษ์สิทธิ์*

ในวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรม ระบบสังคมจะมีเครื่องถ่วงดุลกันเอง แต่พอกระแสวัฒนธรรม ๒ สายเข้ามาปะทะหรือบรรจบกันก็ทำให้เกิดความระส่ำระสาย ความไม่พอดีก็เกิดขึ้น ดังที่ปรากฏว่าพอวัฒนธรรมธุรกิจของตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยก็เกิดปัญหา๒ แบบ คือ

๑. ในแง่ที่ขัดกัน ถ้าแพทย์มีใจโน้มไปทางวัฒนธรรมกระแสไทยมาก โดยมีความรู้สึกด้านน้ำใจมาก มีเมตตากรุณามาก พอมาเจอกับกระแสวัฒนธรรมธุรกิจ ก็หนักใจ อึดอัดใจ เช่น ลำบากใจในการคิดเงินทองกับลูกค้า คือคนไข้ ทำให้ไม่สบายใจ กลายเป็นผล

เสียแก่หมอ ซึ่งถ้ามองด้วยสายตาของวัฒนธรรมตะวันตก หมอก็เสียเปรียบ เพราะจะคิดราคาค่ารักษา ค่ายาหรือค่าอะไรก็ไม่กล้าคิดแพง กลายเป็นว่าวัฒนธรรมไทยนี้ไปขัดกับวัฒนธรรมธุรกิจที่เข้ามา

๒. อีกด้านหนึ่งกลายเป็นการเสริม คือ ถ้าแพทย์ยึดวัฒนธรรมธุรกิจของฝรั่งที่เข้ามา ก็อาจจะเอาประโยชน์จากวัฒนธรรมไทย โดยฉวยโอกาสที่ว่าคนไทยไม่มีนิสัยในการที่จะเรียกร้องค่าเสียหาย ไม่รู้จัก sue และคนไข้ก็มองแพทย์ด้วยความรู้สึกเคารพบูชา แพทย์จะทำอะไร คนไข้ก็รู้สึกว่ามาช่วยเหลือชีวิตเรา มาช่วยเหลือญาติของเรา ถึงจะผิดพลาดไปบ้าง ก็ต้องยอมรับ อย่าไปทำอะไรท่าน ฉะนั้นก็ไม่คิดจะไปเรียกร้องอะไรจากแพทย์ เมื่อเป็นอย่างนี้แพทย์ก็ได้โอกาส กลายเป็นว่าแพทย์สามารถปฏิบัติการทางแพทย์โดยไม่ต้องมีความรับผิดชอบมากนัก แต่สามารถมุ่งเอาผลประโยชน์ได้เต็มที่ คือเอาวัฒนธรรมธุรกิจเป็นใหญ่ แล้วก็ฉวยโอกาสเอาประโยชน์จากวัฒนธรรมไทย คือน้ำใจของคนไข้นั่นเอง เลยสบายไป กลายเป็นว่า หารายได้สูงสุด โดยไม่ต้องเสี่ยงต่อการ “ซู”

เป็นอันว่า สังคมไทยเวลานี้มีจุดอ่อนแล้ว จากการที่วัฒนธรรมสองสายเข้ามาพบกัน

ในเมื่อสภาพอย่างนี้เกิดขึ้นในเมืองไทย เมืองไทยจะยิ่งมีปัญหามากกว่าเมืองฝรั่ง ซึ่งเขามีวัฒนธรรมแบบเดียว ไม่มีการขัดแย้งระหว่างกระแสวัฒนธรรม ๒ สาย ยิ่งเวลานี้ระบบการแข่งขันหาผลประโยชน์รุนแรงขึ้นๆ สภาพนี้จะยิ่งน่ากลัว ถ้าเราไม่มีทางแก้ไขปรับให้มีความพอดีสมดุลได้แล้ว สังคมไทยจะไปดีได้อย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับคนไข้จะเอื้ออำนวยต่อการสร้างสรรค์สังคมและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร จะเป็นปัญหาใหญ่มาก

ฉะนั้นจะต้องมาดูกันว่า เราจะมีความหวังจากแพทย์อย่างไร ก็เลยต้องพูดกันในแง่ของคนไข้

ในการที่จะพูดกันในแง่ของความหวังนี้ อาจจะมีการพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ พร้อมกับการที่มีความหวัง อยากจะให้เป็นอย่างนั้นก็มีการคาดหมายด้วย การคาดหมายหมายความว่าคาดการณ์โดยไม่ใช่เอาความปรารถนาของตัวเป็นเกณฑ์ คือมองตามเหตุตามผลว่ามันจะเป็นอย่างไร

บางทีการคาดการณ์กับความหวังก็ไม่เหมือนกันหรืออาจจะขัดกัน ฉะนั้น เวลาที่คนไข้หวังอยากจะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็อาจจะมีการคาดการณ์ไปด้วยว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ การคาดการณ์นั้นอาจจะเป็นไปได้ในทางที่ไม่ค่อยดีนัก คือผลการคาดหมายอาจจะไม่เป็นอย่างที่หวัง ถ้ามองดูประชาชนทั่วไปเวลานี้โดยมองในแง่คาดการณ์แล้ว ก็จะมีความรู้สึกในแง่ว่ากระแสธุรกิจจะชนะ โลกนี้จะอยู่ภายใต้การครอบงำของกระแสนี้หนักยิ่งขึ้นๆ เพราะมันเป็นโลกาภิวัตน์ที่รุนแรงเหลือเกิน มันไม่ใช่ครอบงำเฉพาะวงการแพทย์อย่างเดียว แต่ครอบงำสังคมทั้งหมด และแพทย์เองก็ต้องอยู่ในสังคมใหญ่นี้ด้วย

เมื่อสังคมส่วนใหญ่นี้มีกระแสไหลไปในทางนี้อย่างรุนแรง วงการแพทย์จะไปต้านทานกระแสนี้ได้อย่างไร ฉะนั้นยิ่งนานไปๆ วัฒนธรรมน้ำใจจะยิ่งหายไป ยิ่งเราไม่มีระบบการดุลหรือถ่วงกันในทางสังคมแบบของฝรั่ง จริยธรรมจะยิ่งเสื่อม การมุ่งหาผลประโยชน์จะมีมาก การมุ่งเอาเปรียบกันจะแรงขึ้น และเมื่อนานเข้าก็จะต้องมีวิธีการหาทางออก เมื่อประชาชนถูกกระทบกระทั่งเสียเปรียบมากก็จะต้องหาทางแก้ปัญหาให้ตนเอง ก็จะมีการเรียกร้อง ซึ่งต่อไปก็

จะมีผลกระทบต่อวงการแพทย์เอง คือว่าคงจะต้องมีเรื่องของกฎหมายเพิ่มขึ้น สังคมก็จะเรียกร้องให้ออกกฎหมาย เพื่อจะมาสร้างความเป็นธรรม ในการที่จะมาพิทักษ์สิทธิ์ ระบบการเรียกร้องค่าเสียหาย คือ sue ก็คงจะเข้ามา และพร้อมกันนั้น ถ้าหากกระแสนี้ยังไหลแรงอยู่ อีกด้านหนึ่งคือด้านจิตใจ คนไข้และประชาชนทั่วไปก็จะเสื่อมความเคารพความศรัทธาต่อตัวแพทย์ เกิดความด้อยหรือการลดลงเสื่อมลงของศรัทธาในวงการแพทย์ สถาบันแพทย์ หรือวิชาชีพแพทย์ การมองกันก็จะเป็นไปในทัศนคติแบบธุรกิจ เป็นการขายบริการ ในแบบของสังคมตะวันตกโดยเฉพาะแบบอเมริกา ซึ่งไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทย แม้ในสังคมตะวันตกเอง กระแสนี้ก็เป็นไปในทางเสื่อมคุณค่าลง

สังคมตะวันตกถึงแม้จะไม่เหมือนสังคมไทย แต่ในอดีตไม่นานนี้ ความรู้สึกต่อแพทย์กับสมัยนี้ก็ไม่เหมือนกัน อย่างในหนังสือ *Power Shift* ของ Alvin Toffler ก็เขียนไว้ว่า เมื่อ ๒๐ ปีก่อน แพทย์ในสหรัฐอเมริกาเป็นเทพในเสื้อคลุมขาว เป็นประดุจเทวดา คนไข้ยอมรับคำพูดของแพทย์เสมือนเป็นกฎหมาย เขาว่าอย่างนั้น แต่ปัจจุบันนี้ตรงกันข้าม แพทย์อเมริกันตกเป็นฝ่ายรับ หรือเป็นฝ่ายปกป้องตัวไปแล้ว แต่ก่อนนี้แพทย์มีวาจาสิทธิ์ พูดอย่างไรก็ต้องอย่างนั้น แต่เดี๋ยวนี้แพทย์กลายเป็นฝ่ายรับ เป็นฝ่ายปกป้องตัว คนไข้คอยจ้องจะ sue คอยดูว่าหมอทำอะไรผิดพลาด และยิ่งเวลานี้แพทย์ในสังคมอเมริกันไม่ได้มีอำนาจมากในเรื่องของระบบสุขภาพ แต่บริษัทประกันกับรัฐบาลกลายเป็นผู้มีอำนาจคุมระบบสุขภาพของอเมริกา บริษัทประกันมาจากไหนล่ะมันก็โยงกันกับระบบการเรียกค่าเสียหายคือ sue นี้ด้วย เวลานี้ ฐานะของแพทย์ในอเมริกาเองก็เสื่อมลงไปอีก

ทัศนคติความรู้สึกต่อกันได้เปลี่ยนไปในทางเลวร้ายหนักขึ้น

ทีนี้ ความเสื่อมของความเชื่อถือต่อแพทย์ในอเมริกาอาจจะไม่เหมือนกับในสังคมไทย คือไม่มาทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเลื่อมใสในคุณธรรม แต่เป็นเรื่องของปัญญาคือความรู้ เขาบอกว่าในอดีตนั้น คนไข้ไม่ค่อยรู้ ไม่เข้าใจเรื่องเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ ดังนั้นแพทย์ก็กำเอาความรู้นี้ไว้ แพทย์พูดอย่างไร คนไข้ก็ต้องเชื่อ ฉะนั้นคำพูดของแพทย์จึงมีความหมายหนักแน่นมาก แต่ปัจจุบันนี้เป็นยุคข่าวสารข้อมูล คนไข้เข้าถึงแหล่งความรู้ได้ง่าย มีทั้งรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับเรื่องการแพทย์ ความเจริญก้าวหน้าและการค้นพบทางแพทย์ใหม่ๆ เข้าถึงคนไข้ไม่ได้ช้ากว่าตัวแพทย์เอง บางทีคนไข้บางคนเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางการแพทย์ไวกว่าแพทย์อีกก็มี ฉะนั้นก็กลายเป็นว่าคนไข้สามารถเอาความรู้นั้นมาใช้เพื่อคอยเฝ้าดูพฤติกรรมของแพทย์ ทำให้กลายเป็นว่ามีการระมัดระวังและหวาดระแวงซึ่งกันและกันหนักยิ่งขึ้น

ส่วนในสังคมไทยของเรานี้ แม้ว่าต่อไปอาจมีปัญหากับเรื่องความรู้ของคนไข้เกี่ยวกับวิชาการทางแพทย์ แต่สิ่งที่มาก่อนก็คือเรื่องคุณธรรม ที่ว่า เมื่อแพทย์ไม่ได้เอาใจใส่ในเรื่องของวัฒนธรรมน้ำใจ แต่เอาวัฒนธรรมธุรกิจมาก คนไข้ก็จะรู้สึกไม่ดีต่อคุณหมอมากขึ้น อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมที่สร้างสมฝังลึกมานานนี้ มันจะช่วยไปอีกนานทีเดียว วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงค่อนข้างช้าเพราะเป็นสภาพเคยชินอย่างหนึ่ง แต่เป็นความเคยชินของสังคมเมื่อเป็นความเคยชินก็เปลี่ยนแปลงยากหน่อย โดยจะมีความหนืดในตัว เพราะฉะนั้น เมื่อมองในแง่คนไข้และประชาชนทั่วไป ก็จะยังมีความรู้สึกเคารพนับถือแพทย์ตามวัฒนธรรมเดิมอยู่ไปได้ และเมื่อ

มองในฝ่ายแพทย์ ความรู้สึกในเชิงคุณธรรมน้ำใจก็จะยังมีอยู่ หมายความว่าหมอดีก็ยังมีอีกมาก แต่เมื่อพูดถึงระยะยาว ถ้ากระแสวัฒนธรรมธุรกิจ แรงขึ้นๆ และไม่มีการใส่ใจแก้ปัญหากันอย่างจริงจัง จะมีพลังรักษาตัวและสู้กระแสที่ไม่พึงประสงค์ได้อย่างไร

ความจริง การแพทย์ของไทยมีโอกาสมากที่จะมีความเป็นเลิศอย่างสมบูรณ์ หรือมากที่สุด เพราะในด้านวิชาการ การแพทย์ไทยก็มีความเป็นเยี่ยม อยู่ในระดับมาตรฐานสูงยิ่ง และในด้านคุณ-ธรรม เราก็มีวัฒนธรรมที่รวมเอาจริยธรรมเข้าไว้ในวิถีชีวิตได้อย่างดี แต่เวลานี้ต้องพูดว่าเรากำลังสูญเสีย เริ่มด้วยสูญเสียหรือตกต่ำลงในทางคุณธรรม ต่อไปเมื่อคุณธรรมตกต่ำลง ผลสัมฤทธิ์ในการรักษาคนไข้ก็จะตกต่ำลงไปตาม และเมื่อความมุ่งแต่เงินทองแรงเกินไป วิชาการก็จะอาจจะตกต่ำลงด้วย แล้วในที่สุดแม้แต่รายได้ก็จะตกตามลงมา

ตอนนี้ ปัญหาสำคัญก็อยู่ที่ว่าตัวแพทย์เองจะเป็นเพียงผู้ถูกกระแสครอบงำพัดพาไป หรือแพทย์จะตั้งตัวขึ้นใหม่เป็นผู้สามารถนำกระแส ถ้าแพทย์มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมก็จะเป็นผู้นำกระแส และสามารถนำการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสังคม ซึ่งเวลานี้เราต้องการให้คนในทุกวงการเป็นผู้ที่จะลุกขึ้นมาเป็นผู้นำ เป็นผู้สร้างสรรค์สังคม ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ถูกกระแสพัดพาไป หมายความว่าแพทย์จะต้องเป็นตัวของตัวเองได้ มีความมั่นคงในหลักการ และมีอุดมคติที่มุ่งมั่นโดยมีเป้าหมายชัดเจนว่าจะนำสังคมนี้ไปสู่ความดีงามให้อาชีพการงานของตนเป็นสิ่งสร้างสรรค์แก้ปัญหาสังคมให้ได้ มิฉะนั้นแล้วแพทย์ก็จะกลายเป็นผู้ถูกจูง หมายความว่าถูกกระแสสังคมแห่งระบบสังคมโลกาภิวัตน์ที่อาจจะร้ายนั้นพาตัวไป เรียกว่า

เป็นผู้ถูกกระทำ ไม่ใช่เป็นผู้กระทำ ถ้าเก่งจริงต้องเป็นผู้กระทำต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ใช่เป็นผู้ถูกกระทำ แล้วก็ไม่ใช่เป็นเพียงผลิตผลของสังคม แต่จะต้องเป็นผู้สร้างสรรค์พัฒนาสังคม

คนไข้ในสายตาของแพทย์

ที่จริงสภาพปัจจุบันไม่ใช่เพียงวัฒนธรรมธุรกิจเท่านั้น ที่มีอิทธิพลแผ่กว้างออกไป ที่ทำให้แพทย์มองคนไข้เป็นเพียงลูกค้า แต่ยังมีกระแสวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ และกระแสวัฒนธรรมอุตสาหกรรมเข้ามาด้วย ซึ่งพันโยงกันไปหมด ซึ่งทำให้แพทย์มองดูคนไข้ด้วยสายตาอีกแบบหนึ่ง สำหรับทัศนะที่มาจากวิทยาศาสตร์และจากอุตสาหกรรมก็คือ *ทัศนะจักรกล* หมายความว่า แพทย์จะมองดูคนไข้โดยไม่ได้มองดูที่ชีวิตที่เป็นตัวคน แต่จะมองที่ร่างกาย ที่แยกออกเป็นชิ้นส่วน เป็นอวัยวะที่จะรักษา ก็เลยไม่มีความรู้สึกทางด้านจิตใจ และเกิดความชินชา หนำซ้ำระบบการปฏิบัติงานของเราก็ยิ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ไม่เข้าถึงชีวิตจิตใจกันอีก เช่น เวลาพูดถึงคนไข้ก็อาจจะพูดถึงเลขเบอร์ที่เท่านั้น เลขเตียงที่เท่านี้ เบอร์นี้เข็นออกไปได้ เบอร์นั้นเอาเข้ามา พอพูดอย่างนี้แล้วชีวิตจิตใจก็ไม่มี เกิดความชินชา ไม่มีชีวิตชีวา ไม่มีความรู้สึก ฉะนั้น คนไข้จะเป็นจะตายอะไรก็ไม่ค่อยกระทบความรู้สึก นี่คือผลกระทบทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นฐานของจริยธรรม จากทัศนะแบบเครื่องจักรกล

อีกทัศนะหนึ่งคือ *ทัศนะแบบชำนัญพิเศษ* แพทย์ก็เป็นผู้เชี่ยวชาญ เมื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญก็มุ่งมารักษาอวัยวะเฉพาะชิ้นส่วน ผู้ใดชำนาญในเรื่องไหนก็เจาะเป็นเรื่องๆ ไป เฉพาะชิ้นส่วนหรือแม้แต่เป็นด้านนั้นด้านนี้ของชิ้นส่วน แบ่งหน้าที่กันไป แพทย์ผู้นี้ทำหน้าที่

เรื่องนี้เสร็จก็ไป ไม่เกี่ยวข้องกับคนไข้นั้นอีก เลยไม่ได้มอง ไม่ได้เข้าถึง ไม่ได้สัมพันธ์กับตัวคนเลย ฉะนั้นความรู้สึกทางจิตใจของคนจึงไม่ถึงกัน ระบบชีวิตอย่างนี้จึงกลายเป็นห่างจากธรรมชาติ ได้แต่อยู่กับวัตถุ ฉะนั้นคุณค่าทางจิตใจก็ยิ่งไม่มี เป็นอันว่าระบบของสังคมที่กลายมาเป็นวัฒนธรรมต่างๆ มีหลายอย่างที่จะทำให้มีปัญหาต่อจริยธรรม ทั้งเรื่องของวัฒนธรรมธุรกิจ วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์อุตสาหกรรม ทัศนะการมองแบบผลประโยชน์ ทัศนคติแบบเครื่องจักรกล ตลอดจนความชำนาญพิเศษ

เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ต้องมาหาทางแก้ไข ว่าจะแก้ไขกันอย่างไร เวลานี้พูดโดยสรุปแพทย์จะมองคนไข้ ๓ แบบ

๑. ทัศนะที่มองคนไข้ตรงตามธรรมชาติ คือมองคนเป็นคน มองว่าคนไข้เป็นมนุษย์ซึ่งมีคุณค่ายิ่งกว่าอะไรทั้งหมด สำหรับมนุษย์อะไรจะมีค่ายิ่งกว่าชีวิตเป็นไม่มี เพราะชีวิตเป็นที่รองรับทุกสิ่งทุกอย่าง การมองตามธรรมชาติตรงไปตรงมานี้เป็นพื้นฐานอยู่ก่อนที่จะมีระบบอะไรเข้ามา คือ มองคนเป็นคน มองเป็นชีวิตมนุษย์และเป็นชีวิตที่มีคุณค่ามาก อย่างน้อยก็มองเป็นเพื่อนร่วมโลก

เมื่อมองเป็นมนุษย์แล้ว ก็จะมองต่อไปว่า คนนี้มีครอบครัว มีลูกมีหลานที่จะต้องรับผิดชอบว่า คนผู้นี้มีประโยชน์ต่อครอบครัวของเขา บุคคลนี้มีประโยชน์ต่อสังคม คนนี้ถ้าหากว่ามีชีวิตรอดไป มีกำลังแข็งแรง จะทำประโยชน์ให้แก่สังคมนี้ได้มากมาย จะสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์ เมื่อมองเห็นอย่างนี้แล้ว จิตใจก็ยิ่งมองกว้าง ก็เห็นคุณค่าของชีวิตมากขึ้น การทำงานของตัวเองก็ยิ่งมีความหมายกว้างไกลออกไปว่า การทำงานของเรานี้เป็นการช่วยเหลือชีวิตของเพื่อนมนุษย์ ช่วยสร้างประโยชน์สุขแก่

สังคม ทำให้คนนั้นๆ ออกไปรับผิดชอบชีวิตอื่นต่อไปอีก ชีวิตของเขามีความหมายมาก อย่างนี้เรียกว่ามองด้วยทัศนคติแบบตรงตามธรรมชาติ

๒. ทัศนะแบบวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม ซึ่งมองคนไข้เป็นร่างกาย เป็นชิ้นส่วนวัตถุแบบเครื่องจักรที่ว่า มันเกิดติดขัดขึ้นมา มันไม่ทำงาน เราจะไปแก้เครื่องยนต์ส่วนนี้ให้ทำงานได้อย่างไร พอทำงานเสร็จก็แล้วไป ชีวิตคนเป็นแบบเครื่องจักร

๓. ทัศนคติแบบธุรกิจ คือ เวลาเห็นคนไข้ก็มองเป็นลูกค้าผู้รับบริการ หรือมองว่าเป็นช่องทางที่จะได้เงิน พอคนไข้มาก็คิดว่าเป็นทางให้เราได้เงิน แล้วแต่ได้มากได้น้อย เมื่อมองไปในแง่เงิน ก็จะต้องมองว่าแล้วคนนี้จะให้เงินแก่เราได้มากหรือได้น้อย จุดที่มองไม่ใช่อยู่ที่คุณค่าของชีวิต แต่อยู่ที่ว่าเงินจะมากหรือน้อย ก็ต้องดูฐานะกันก่อน ถ้าคนไข้นั้นฐานะไม่ดียากจน ก็ไม่เอาใจใส่ รังเกียจ แต่ถ้ามีฐานะดีก็เอาอกเอาใจเต็มที่ ทัศนคตินี้เป็นอย่างไร ก็คือ มองคนไข้เป็นเหยื่อ

นี่เป็นเรื่องของสภาพปัจจุบัน สังคมมีสภาพเป็นอย่างนี้ แพทย์ก็มองคนไข้ในความหมาย ๓ อย่างนี้ คือ หนึ่ง มองตรงตามธรรมชาติว่าเป็นชีวิตมนุษย์ สอง มองร่างกายคนเป็นวัตถุที่จะจัดการแก้ไข ดุจเป็นชิ้นส่วนของเครื่องจักรเครื่องยนต์ และสาม มองเป็นลูกค้า

ทีนี้ในการปฏิบัติที่เป็นจริง บางทีก็มองทีเดียว ๓ แบบเลย ถ้าได้อย่างนั้นก็ยังดี คือ ถึงอย่างไรก็ตามก็ให้มองตรงตามธรรมชาติเป็นฐานไว้ ก็จะยังใช้ได้ ในเมื่อเป็นมนุษย์ปุถุชนก็ต้องยอมรับความจริง จะให้สูงสุดโดยมองถึงอุดมคติอย่างเดียวก็คงเป็น

ไปไม่ได้ เพียงแต่ให้การมองตามแบบธรรมชาตินั้นยังมีเป็นฐานอยู่ก็ใช้ได้

ขอแยกอีกนิดหนึ่งเป็นเบ็ดเตล็ดว่าทัศนคติแบบวิทยาศาสตร์อุตสาหกรรมอย่างที่พูดมาแล้วนั้น ก็ยังแยกย่อยได้เป็น ๒ อย่างด้วยกัน คือ ทัศนะแยกส่วนแบบที่เรียกเป็น specialist คือ เป็น *ผู้ชำนัญพิเศษ* อย่างที่ว่ามาแล้ว คือ เป็นผู้เชี่ยวชาญรักษาชิ้นส่วนอวัยวะ และอีกอย่างหนึ่ง คือ ทัศนคติอุตสาหกรรมแบบช่างซ่อมเหมือน*ช่างซ่อมเครื่องยนต์* แพทย์เป็นผู้บำบัดโรคของอวัยวะส่วนนั้นๆ เมื่อเป็นอย่างนี้ก็เข้าสู่คำที่เราพูดกันบ่อยๆ เวลานี้ว่า หมอได้แต่บำบัดโรคหรือแก้ไข้ แต่ไม่รักษาคน ปัจจุบันรู้สึกว่าจะพูดกันบ่อยว่า หมอไม่นึกถึงชีวิตจิตใจของคน

อย่าเสียฐานคือการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ

ทีนี้ทำอย่างไรเราจะแก้ไขปัญหานี้ได้ อย่างน้อยก็อย่าดิ่งไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้ามีทั้งสามอย่างก็จะดุลกันอยู่ได้ ไม่เอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง โดยเฉพาะถ้าไม่เอียงไปในวัฒนธรรมธุรกิจเต็มที่ ก็ยังดีสังคมพออยู่ได้ แต่ถ้าจะแก้ลงไปถึงตัวปัญหาที่แท้ก็ต้องไปให้ถึงความจริงของธรรมชาติ ความจริงของธรรมชาติที่พูดไปแล้วก็คือพื้นฐานที่แท้จริงในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ การแก้ปัญหาของมนุษย์ไม่มีอะไรเกินความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และถ้าเราไม่เข้าถึงตัวความจริงตามธรรมชาติแล้ว ก็แก้ปัญหาไม่ได้ ฉะนั้น เราจึงจะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ตรงตามหลักการ หรือตรงไปตรงมาตามหลักการที่เป็นธรรมชาติเสียก่อน ความตรงไปตรงมาตามหลักการของธรรมชาติเป็นระบบของความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย กิจกรรมและ

งานการต่างๆ มีเหตุมีผลของมัน และมีวัตถุประสงค์ของมัน

การแพทย์ก็ต้องมีวัตถุประสงค์ที่ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ ซึ่งเวลานี้เราอาจจะเรียกว่าเป็นการซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ แต่ที่จริงไม่จำเป็นต้องเรียกว่าซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ ซึ่งเป็นศัพท์ที่เราประดิษฐ์ขึ้น ความจริงก็คือว่า อย่าให้ถูกหลอกโดยระบบของสังคมที่เป็นสมมติ อย่าให้สมมติมันหลอกเอา ให้อยู่กับความจริงของธรรมชาติ เข้าถึงตรงนี้ก่อน

ความจริงตามธรรมชาติที่เป็นเหตุเป็นผลในตัวของงานแห่งการแพทย์คืออะไร งานของแพทย์ตามธรรมชาตินั้น แน่นอนว่ามีวัตถุประสงค์คือผลที่ตามมาตามระบบเหตุปัจจัยซึ่งเป็นเหตุผลที่ตรงแท้ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า งานของแพทย์ก็คือการทำให้คนไข้หายโรค มีสุขภาพดี อันนี้แน่นอน ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ เราไม่ต้องบอกว่าซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพหรอก เพราะนี่คือความจริงที่ตรงตามธรรมชาติ ถ้าเราอยู่กับความจริงตามธรรมชาตินี้ และยึดเอาความจริงนี้เป็นฐานอยู่ ก็จะไม่ติดยึดไปข้างเดียว และจะไม่หลุดลอย เพราะยังตั้งอยู่บนฐาน แต่ถ้าเราเอียงไปข้างวัฒนธรรมธุรกิจ พอมุ่งเงิน ก็แน่นอนว่าเราจะต้องถูกมันหลอกเอา เพราะว่าความหมายของการแพทย์ก็คือการบำบัดโรค แก้ไขปัญหา รักษาคน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วงานของแพทย์ทำให้เกิดเงินไม่ได้ มันไม่มีเงิน แต่การได้รับเงินเป็นผลตอบแทนนั้น เป็นเรื่องของระบบสังคมที่มนุษย์ได้ตกลงกำหนดกันขึ้น ซึ่งทางพระเรียกว่า สมมติ

สมมติ ก็คือมติร่วมกัน สมมติมาจาก สํ + มติ = มติร่วมกัน คือการยอมรับหรือข้อตกลงร่วมกัน เมื่อมนุษย์ตกลงร่วมกันว่า คุณทำงานอันนี้นะแล้วจะได้อันนี้ตอบแทน แล้วก็ปฏิบัติตามข้อตกลง

นั้น ก็เรียกว่าทำตามสมมติ ซึ่งทำให้เกิดเป็นระบบ เป็นกฎเกณฑ์ในสังคมขึ้นมา อาชีพการงานในสังคมมนุษย์ก็เลยมีกฎ ๒ ชั้น คือ กฎแท้ของธรรมชาติ กับ กฎสมมติของมนุษย์ หรือกฎธรรมชาติ กับ กฎมนุษย์

กฎธรรมชาติ ก็คือ การแพทย์ทำให้คนไข้หายโรค มีสุขภาพดี *กฎมนุษย์* คือ เมื่อบำบัดโรครักษาคนไข้ก็ได้เงินเท่านั้นเท่านี้เป็นค่าตอบแทน ตลอดจนผลประโยชน์ต่างๆ ฉะนั้น ถ้าเราไปติดแค่ว่าจะได้เงิน ได้ผลตอบแทน ก็คือติดในกฎมนุษย์ เรียกว่าติดสมมติ ถ้าติดสมมติก็ไม่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ถ้าไม่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ความเป็นเหตุเป็นผลที่แท้ก็หายไป ความวิปริตก็เกิดขึ้นในสังคม เพราะฉะนั้น จุดสำคัญจะต้องอยู่กับความจริงตามธรรมชาติก่อน เหตุผลที่แท้ในตัวธรรมชาติซึ่งไม่มีใครจะปฏิเสธได้ก็คือว่า งานของแพทย์นั้นคือการทำให้คนไข้หายโรค และมีสุขภาพดี ฉะนั้นจะต้องเข้าถึงจุดนี้ก่อน นี้เป็นตัวจุดเริ่มต้นของศีลธรรมหรือเป็นตัวที่จะสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ และทำให้มองในแง่ของส่วนรวม

ในแง่ส่วนรวมจะมองเห็นได้เลยว่า งานของแพทย์นั้นจะต้องช่วยรักษาคนไข้ เมื่อคนไข้มีสุขภาพดีก็ไปเป็นกำลังของสังคม เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ

มองอีกอย่างหนึ่ง ในแง่ของยุคปัจจุบัน เฉพาะสภาพที่เป็นอยู่ในเวลานี้ เมื่อมองในแง่ความรับผิดชอบต่อสังคมในสภาพปัจจุบัน ก็คือว่า ผู้ที่มีมากที่สุดก็ควรให้แก่สังคมให้มากที่สุด ถ้ามองในแง่นี้แพทย์จะต้องรับผิดชอบมากที่สุด เพราะว่าแพทย์มีมากที่สุดในหลายแง่ เมื่อมีมากที่สุดก็ควรจะให้มากที่สุด แพทย์มีมากที่สุดอย่างไร

๑. ผู้ที่จะมาสู่วงการแพทย์นี้ ตั้งแต่เข้าเรียนก็มาตามค่า

นิยมของสังคมไทย ใครๆ ก็อยากเข้าสู่อาชีพแพทย์ อาชีพแพทย์ก็เลยคัดเลือกนักศึกษาได้จากคนที่เป็นชั้นหัวกะทิ ที่มีสติปัญญามาก มีความสามารถมาก เมื่อมีความสามารถมาก มีสติปัญญามาก ตลอดจนกระทั่งมีสถานะสูงหรือมีโอกาสดี ก็ควรจะเป็นผู้ให้แก่สังคมให้มากด้วย

อย่างไรก็ตาม ความนิยมของสังคมในข้อนี้กำลังเริ่มเปลี่ยนไป คนเริ่มเลือกวิชาชีพแพทย์เป็นอันดับหนึ่งน้อยลง แต่ข้อต่อไปก็จะยังเป็นความจริงที่สำคัญ

๒. เป็นผู้ได้มาก เมื่อกี้มีมาก อันนี้ได้มาก ได้มากก็คือเริ่มตั้งแต่เข้าเรียน รัฐลงทุนสูง อาจจะสูงที่สุด ในการที่จะให้การศึกษาแก่แพทย์ กว่าจะผลิตแพทย์มาได้คนหนึ่งรัฐลงทุนมากมายเหลือเกิน ไม่เหมือน บัณฑิตทางด้านสังคมศาสตร์ และทางด้านมนุษย์ศาสตร์ ซึ่งลงทุนน้อย เมื่อให้การศึกษาแพทย์ต้องลงทุนมากในแง่นี้แพทย์ก็ได้มากตอนเรียนมาขั้นหนึ่งแล้ว พอมาทำงานทำการแพทย์ก็ได้เงินมากอีก ฉะนั้น เมื่อได้มากก็ควรให้แก่สังคมมาก

อีกอย่างหนึ่งคือ เอามาก หมายความว่า เวลาทำการงานอาชีพก็เอามากด้วย ฉะนั้นจึงต้องให้มากโดยความรับผิดชอบนี้ที่สอดคล้องกัน

เป็นอันว่า แพทย์ควรจะให้แก่สังคมให้มาก แต่ถ้าจะให้ได้ผลอย่างนี้ แพทย์ก็จะต้องมีดุลยภาพระหว่างผลประโยชน์ของตัวเองกับจิตสำนึกต่อผู้อื่น หรือส่วนรวมและสังคม สองอย่างนี้ให้มีดุลยภาพกัน เราไม่ได้หวังว่าจะต้องถึงอุดมคติ แต่ก็ควรมีอุดมคติ แม้ว่าเราจะไม่สามารถอยู่กับอุดมคติได้เต็มที่ เราจะเรียกร้องให้ทุกคนมีอุดมคติก็คงไม่ไหว บางคนก็เป็นได้ แต่จะต้องอยู่กับความเป็นจริง เอาเป็นว่า

ให้ได้ดุลยภาพระหว่างประโยชน์ตนและจิตสำนึกต่อผู้อื่นโดยส่วนรวม เอาแค่ว่า แพทย์มีความ

๑. จริงใจต่อเพื่อนมนุษย์ คือ มีเจตนาดีต่อคนไข้ ตรงตามงานหรือหน้าที่ที่ตนทำ ถ้าใช้ศัพท์ทางพระคือมีกรุณา หมายความว่า เมื่อจะรักษาเขา ก็มีความปรารถนาจะช่วยเขาให้พ้นทุกข์ อันนี้ข้อที่หนึ่ง จริงใจต่อเพื่อนมนุษย์

๒. จริงใจต่อสังคม หมายความว่า งานของแพทย์มีขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่แก้ปัญหาสังคม ช่วยพัฒนาสังคมในด้านสุขภาพของหมู่มนุษย์อย่างไร ก็ทำให้ตรงตามนั้น นี่คือ การมีความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่มุ่งเอาแต่ผลประโยชน์จากสังคมฝ่ายเดียว ไม่มุ่งที่จะเอารัดเอาเปรียบสังคม และมีความจริงใจในฐานะที่เป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วย ที่จะต้องสร้างสรรค์พัฒนาแก้ปัญหาของสังคมประเทศชาติ อย่างน้อยก็มีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง

๓. จริงใจต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์ คือ ผลประโยชน์และความมั่นคงของตนได้อาศัยสถาบันวิชาชีพแพทย์เป็นฐานรองรับอยู่ ซึ่งตนเองจะต้องช่วยรักษาสถาบันนั้นไว้ สถาบันวิชาชีพแพทย์มีความคาดหวังจากแพทย์อย่างไร แพทย์จะต้องพยายามทำให้ได้อย่างนั้น อันนี้เป็นเรื่องใหญ่เหมือนกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะรักษาความเคารพและศรัทธาของประชาชน และของคนไข้ไว้ได้ในระดับหนึ่ง เพราะว่าถ้าแพทย์ไม่มีความจริงใจ ก็คือไม่มีความรับผิดชอบต่อสถาบันของตน และแพทย์ผู้นั้นก็จะกลายเป็นผู้ทำลายสถาบันของตนด้วย และก็จะกลายเป็นว่า แพทย์ท่านนั้นก็จะเป็นภัยต่อสถาบัน หรือต่อวงการแพทย์ ฉะนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญมาก อย่างน้อยต้องได้ข้อนี้ คือจริงใจต่อสถาบันและวิชาชีพ โดยมีส่วนในการรักษาเกียรติคุณ

ของสถาบันวิชาชีพแพทย์ หรือวงการแพทย์ได้

สามอย่างนี้ถ้ามีอยู่ก็จะมาถ่วงดุลกับเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัว ทำให้อยู่ในขอบเขต เป็นอันว่า ถ้าจะเอาผลประโยชน์ ก็อย่าละเมิด อย่าให้เสีย ๓ อย่างนี้

๑. จริงใจต่อเพื่อนมนุษย์ รักษาเขา แม้จะหาผลประโยชน์ก็จริง แต่ต้องตั้งใจทำให้เขาหายโรคให้ได้

๒. จริงใจต่อสังคม โดยรับผิดชอบต่อสังคม และ

๓. จริงใจต่อสถาบันของตน

ถ้ามิฉะนั้น ต่อไปแพทย์ก็จะเข้าสู่ทางเลือกระหว่างศรัทธากับ sue คือต้องเลือกเอาอย่างหนึ่ง ถ้าไม่มีคุณธรรมที่จะรักษาศรัทธาไว้ ก็กลายเป็นเรื่องของ sue ซึ่งหมายความว่า ถ้าเอาประโยชน์ระยะสั้น มุ่งประโยชน์ส่วนตนแล้ว ระยะยาวสถาบันก็จะทรุดเสื่อมลง ความนับถือก็จะสูญเสียไป

เหมือนกับในสังคมอเมริกันเวลานี้ ประชาชนมองวงการกฎหมาย คือทนายความทั้งหลาย ด้วยความรู้สึกที่ไม่ดี เยาะเย้ย ถากถาง พูดด้วยความรู้สึกที่ไม่เคารพนับถือ ที่จริงนั้น วิชาชีพกฎหมายเป็นวิชาชีพอันดับหนึ่งในอเมริกา ในอเมริกานั้นใคร ๆ ก็อยากเรียนกฎหมาย แต่เวลานี้ วงการวิชาชีพกฎหมายเสื่อมลงมาก เสียความเคารพนับถือ ถูกเยาะเย้ย ถากถาง คนเอามาพูดล้อเลียน

ฉะนั้น ความจริงใจที่ทำให้จริงจังนี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และความรู้สึกรับผิดชอบ ที่เกิดจากความจริงใจอย่างที่ว่ามานี้ จึงเป็นสิ่งที่จะต้องรักษาให้ได้

ความสุขก็เป็นเครื่องพิสูจน์ความสำเร็จ

เป็นอันว่า เราจะต้องเข้าถึงความจริงของธรรมชาตินี้ให้ได้ โดยไม่หลงติดอยู่กับค่านิยมของกระแสโลกาภิวัตน์ และการเข้าถึงความจริงนี้ จะมีผลต่อชีวิตของเราอย่างแท้จริง มันไม่ใช่มีผลแต่เพียงต่อการงานภายนอกเท่านั้น แต่หมายถึงว่าชีวิตจิตใจก็จะดีขึ้นด้วย การที่เราเข้าถึงความจริงของชีวิต จะทำให้มีความสุขมากขึ้น ชีวิตจะสงบหายเร่าร้อนลงไป แทนที่จะถูกบีบคั้นด้วยความเร่าร้อนในการหาผลประโยชน์ มัวเครียดอยู่กับการครุ่นคิดว่าทำอย่างไรจึงจะได้เงินมากๆ ยิ่งกว่านั้นถ้าเราเข้าถึงความจริงในธรรมชาติได้ เรื่องวุ่นวายเหล่านี้นอกจากจะลดน้อยลงแล้ว ปัญหาในการอยู่ร่วมสังคมก็น้อยลง จิตใจก็หายเครียดลง สงบสบาย เย็นลงไป ตัวแพทย์เองก็จะรู้สึกถึงความเป็นมนุษย์ของตนที่เป็นอยู่ดีงามถูกต้อง มีชีวิตที่มีคุณค่า มีความภูมิใจในตัวเอง มีความมั่นใจในชีวิตที่ดี มีความสัมพันธ์ต่อเพื่อนมนุษย์ดีขึ้น และจะมีความสุขมากขึ้น

ความสุขของแพทย์นั้นมีได้หลายทาง จะขอยกตัวอย่างให้ฟังว่า ในเมื่อเราปรับชีวิตของเราให้เข้ากับความจริงตามธรรมชาติได้แล้ว ในชีวิตนี้ เราจะมีความสุขหลายประเภท เช่น

๑. ความสุขจากทรัพย์สินเงินทองวัตถุสิ่งของสิ่งเสพบริโภคและสถานะในสังคม อันนี้จะมีเป็นอันดับแรก ซึ่งถึงอย่างไรสำหรับอาชีพแพทย์ความสุขระดับนี้ก็ได้แน่นอนอยู่แล้ว ไม่ต้องห่วง แต่ถ้าไม่มีความสุขข้อต่อจากนี้ไปด้วย ความสุขข้อแรกนี้อาจกลายเป็นความเร่าร้อนและความทุกข์ คือ

๒. ความสุขจากการงานที่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของมัน คนที่จิตใจเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ก็จะได้ความสุขแท้เพิ่มขึ้น ซึ่ง

เป็นความสุขพื้นฐาน และเป็นแกนของชีวิต อันเกิดจากความต้องการผลแท้จริงที่ตรงตามธรรมชาติ

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าคนทำสวน ทำงานของเขาโดยเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เขาก็จะหวังผลที่ตรงตามเหตุของธรรมชาติด้วยคืออะไร ในการทำสวน ผลตามเหตุที่เกิดตามธรรมชาติคือ ต้นไม้เจริญงอกงาม เมื่อเขาหวังผลที่เกิดจากการทำงานที่เป็นเหตุ คือหวังความเจริญของต้นไม้ เมื่อเขาทำสวน เขาก็จะได้ความสุขจากการทำสวนนั้นทันที เพราะการทำสวนทำให้ต้นไม้เจริญงอกงาม ไม่ใช่เป็นทุกข์ทุรนทุรายใจ อย่างคนหวังผลตอบแทนที่รอว่าเมื่อไรผลประโยชน์จะมา รอว่าเมื่อไรวันไหนจะได้เงินเดือน ทำงานไปก็ทุกข์ไปตลอดเวลา แต่คนที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เมื่อเขาทำโดยต้องการผลที่ตรงตามธรรมชาติ การทำสวนนั้นก็ทำให้เกิดความสุขทันทีตลอดเวลาที่ทำงาน

แพทย์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำงานด้วยความต้องการผลที่ตรงไปตรงมาของการทำงาน คือรักษาคนไข้โดยต้องการให้คนไข้หายโรค อยากเห็นคนไข้หายโรค อยากเห็นผลของการรักษา พอเห็นคนไข้หายโรค หรือสุขภาพดีขึ้น ก็ดีใจ จะมีความสุขทันทีที่เห็นผลการทำงานของตัวเอง ฉะนั้น จิตใจที่สร้างขึ้นแบบนี้ จะทำให้ได้ความสุขแท้ที่เป็นพื้นฐาน คือ ความสุขจากงานที่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของมัน ซึ่งเป็นผลตามธรรมชาติ

แม้แต่ในการเล่าเรียน ถ้าเลือกเรียนด้วยความรักวิชาชีพแพทย์จริงๆ คือรักการที่จะช่วยทำให้คนหายจากโรคภัยไข้เจ็บ ก็จะตั้งใจเรียน เต็มใจเรียน มีความสุขในการเรียน แต่ถ้าเลือกเรียนเพราะรักวิชาชีพแพทย์ในเง่ที่จะได้ค่าตอบแทนสูง ก็ไม่ได้รักวิชาชีพ

แพทย์จริง เพราะต้องการผลที่ไม่ตรงกับความหมายของวิชาชีพแพทย์ ก็จะเป็นการเรียนอย่างฝืนธรรมชาติ ถ้าตอนเรียนไม่สามารถเปลี่ยนใจให้รักวิชาชีพแพทย์จริงๆ ได้ ก็จะจำใจเรียน ไม่มีความสุขตั้งแต่เรียนไปเลย

๓. ความสุขจากการได้ช่วยเหลือชีวิตของเพื่อนมนุษย์อะไรจะมีค่ามากกว่าชีวิต เราพูดกันว่าเวลาเป็นเงินเป็นทอง นั่นเป็นเวลาในความหมายของนักธุรกิจ แต่เวลาของแพทย์นั้นยิ่งกว่าเงินทอง เวลาของแพทย์นั้นมีค่าเป็นชีวิตมนุษย์เลยทีเดียว ฉะนั้นเราจะต้องพูดว่า เวลามีค่าเป็นชีวิต ทุกขณะนั้นสำคัญที่ว่าชีวิตจะอยู่หรือจะไป แพทย์นั้นให้ชีวิตแก่คนไข้ เมื่อการรักษาประสบความสำเร็จได้ช่วยชีวิตของคนไข้ ก็จะเกิดความสุขจากการที่ได้ช่วยชีวิตของเพื่อนมนุษย์ ทำให้เพื่อนมนุษย์พ้นภัย หายโรค หายทุกข์ทรมาน

๔. ความสุขจากความสัมพันธ์ที่ดีงามกับเพื่อนมนุษย์ เมื่อแพทย์ทำงานด้วยความต้องการรักษาชีวิตของเพื่อนมนุษย์ เห็นเขาเป็นชีวิตและอยากให้เขามีความสุข มีความจริงใจ ก็เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับคนไข้ กับเพื่อนมนุษย์ กับญาติคนไข้ เมื่อเราสัมพันธ์กับคนไข้ได้ดี ก็เกิดความสุข เกิดไมตรีกับเพื่อนร่วมโลก คนไข้ รวมทั้งประชาชนทั่วไปซึ่งก็อยู่ในฝ่ายของคนไข้ มีความรู้สึกที่ดีต่อแพทย์ เคารพนับถือด้วยจริงใจ เจอกันด้วยความรู้สึกที่ดี ชื่นอกชื่นใจ ซาบซึ้งใจ ก็เป็นความสุขชนิดหนึ่งที่ไม่ต้องไปคอยรอจากผลประโยชน์ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์สังคม ความสุขชนิดนี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่จะให้ชีวิตอยู่ด้วยดี

ถ้าไม่มีความรักความปรารถนาดีต่อคนไข้ และไม่มีความจริงใจต่อคนไข้แล้ว นอกจากไม่ได้ความสุข ก็จะมีความเครียดในตัว

แพทย์เอง และสร้างบรรยากาศแห่งความเครียดให้เกิดขึ้นด้วย ความสูญเสียในด้านความสุขก็จะแผ่ขยายออกไป

๕. ความสุขจากการเห็นคุณค่าแห่งชีวิตของตนเอง ว่าชีวิตเราเกิดมานี้ได้ทำประโยชน์แก่โลก ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ได้มีส่วนสร้างสรรค์พัฒนาแก้ปัญหาของสังคม มองเห็นชีวิตของตัวเองเกิดมีคุณค่าขึ้นมา นึกเมื่อใดก็มีความภูมิใจ ซึ่งจะเป็นความสุขที่คงอยู่ไปนาน แม้ภายหลังวางมือจากการแพทย์ไปแล้ว แพทย์ที่มีคุณธรรมช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์มามาก ต่อไปทำงานไม่ไหวแล้ว พักผ่อนร่างกายอ่อนแอลง จะนึกถึงงานที่ตนได้ทำมา ได้ช่วยเหลือชีวิตเพื่อนมนุษย์ ความรู้สึกในคุณค่าของชีวิตตนก็เกิดขึ้น มีปีติอิ่มใจ มีความสุขอยู่ตลอดเวลา ซึ่งความสุขอันนี้เงินทองก็ช่วยไม่ได้ ทดแทนไม่ได้

๖. ความสุขจากการได้เห็นชีวิตของตน พัฒนาสู่ความไพบูลย์ยิ่งขึ้นๆ ไป ถ้ามองในแง่ธรรม ชีวิตของทุกคนต้องการเข้าถึงสิ่งที่ดีงามยิ่งขึ้น เมื่อเราดำเนินชีวิตถูกต้อง ทำความดีงาม ชีวิตของเราก็เข้าถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นชีวิตที่เต็มยิ่งขึ้น

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาหลายขั้นว่า ถ้าเราปรับชีวิตให้ถูกต้อง แม้แต่เพียงตัวงานแท้ๆ ยังไม่ต้องพูดถึงผลประโยชน์ตอบแทน เราก็จะได้รับประโยชน์แม้แต่กับตัวเอง คือทั้งสังคมก็ได้และชีวิตของตัวเองก็ได้ด้วย เมื่อทำได้อย่างนี้ ความหวังจากคนไข้ ความพอใจ ความไว้ใจ ความศรัทธาก็อยู่ด้วยในตัว และตัวแพทย์เองก็มั่นใจในคุณค่าแห่งชีวิตของตน ไม่เกิดความมัวหมองขุ่นข้องใจที่เกิดจากความบกพร่องในการทำงานที่ไม่ตรง ไม่จริงใจ ไม่ซื่อสัตย์ต่อการงานของตนเอง

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้ได้ผลดีอย่างนี้โดยสมบูรณ์ จะต้องอาศัยหลักการที่เป็นมาตรฐาน ๒ ข้อ ต่อไปนี้ มาช่วยหนุน คือ

๑. ใช้ปัญญาเต็มที่ หมายความว่า ในเวลาทำงาน มีความมั่นใจตัวเองว่าได้ทำด้วยปัญญาเต็มที่ ด้วยความสามารถเต็มที่ เมื่อจะรักษาคนไข้รายหนึ่ง เราได้ทำการรักษาโดยใช้สติปัญญาความสามารถ ใช้ปัญญาความรู้เต็มที่แล้ว ได้แสวงหาหนทางวิธีการและแหล่งปัญญาแหล่งความรู้ต่างๆ อย่างดีที่สุดแล้ว เปิดโอกาสแก่คนไข้เต็มที่แล้ว ได้แค่ไหนก็แค่นั้น

๒. ทำด้วยเจตนาดี คือ เจตนาดีต่อคนไข้ ตั้งใจรักษา มีความหวังดีต่อชีวิตของคนไข้ รักษาด้วยจิตใจที่มีเมตตากรุณา

ถ้าได้ ๒ อย่างนี้เป็นหลักประกัน ได้แค่ไหนก็แค่นั้น แล้วจะสบายใจ โดยเฉพาะแพทย์ที่ทำงานด้วยใจบริสุทธิ์ ทำงานด้วยความตั้งใจจริง เมื่อรักษาแล้ว ผลการรักษาไม่เป็นไปตามที่หวัง คนไข้หนักลง หรือตายไป ก็มักไม่สบายใจ หลัก ๒ ข้อนี้ก็จะเป็นมาตรฐานหรือเป็นที่ยันตัวเอง

ฉะนั้น ในเวลารักษาหรือทำงานแต่ละชิ้น ต้องมี ๒ ข้อ คือ

๑. ทำด้วยปัญญา ความสามารถ ให้ถึงที่สุด

๒. ทำด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์คือคิดช่วยเหลือเขาอย่างแท้จริง

อะไรจะเกิดขึ้น ก็ได้ทำดีที่สุดแล้ว ไม่ต้องเสียใจ ส่วนเรื่องเงินทอง ถ้าหากว่าเราตั้งอยู่บนฐานทั้ง ๒ ข้อนี้แล้ว ก็ปรับกันเอา คือ ถึงจะมีเรื่องระบบผลประโยชน์ ถ้ามีฐานอย่างนี้แล้วจริยธรรมก็อยู่ได้ ถ้าทำอย่างนี้ได้ ก็เป็นความหวังของคนไข้ไปด้วยในตัว โดยไม่ต้องพูดถึงความหวังของคนไข้กันให้มาก

ถ้าแพทย์อยู่ในบทบาทที่แท้ คนไข้ไม่จำเป็นต้องหวัง

ในสังคมปัจจุบันนี้ คือในสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมอย่างนี้ คนก็ยังยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมเดิม อย่างน้อยในใจก็มีความคิดอยู่ว่า ถึงอย่างไรก็ให้เหลือคนสักกลุ่มสองกลุ่ม ไว้เป็นที่เคารพนับถือของเราเถิด ถ้าแพทย์ยังเป็นอย่างที่ว่ามานี้ ก็หมายความว่า วงการแพทย์หรือสถาบันแพทย์ยังเป็นความหวัง เป็นที่ศรัทธา เป็นที่เคารพ ให้ความมั่นใจแก่ประชาชนอยู่ได้ต่อไป และเราก็ยอมรับสภาพความเป็นจริงของระบบแข่งขันธุรกิจนี้ว่า ถึงจะมีบ้างก็ไม่เป็นไร เพราะว่าแพทย์ก็อยู่ในภาวะที่ดีที่สุดแล้ว หมอก็จะอยู่ในกลุ่มคนพิเศษของสังคมต่อไป พิเศษไม่ใช่ในแง่อภิสิทธิ์ แต่พิเศษในแง่ของคุณธรรม ซึ่งหมายถึงความเคารพนับถือ

พูดอีกแง่หนึ่งก็คือ เหมือนกับครูเวลานี้ เราพูดกันว่า ในสังคมไทย ครูเคยเป็นปูชนียบุคคลของสังคม เคยมีครูพูดว่า ไม่เอาอย่าพูดแบบนี้ เพราะอะไร เพราะครูเองไม่อยากและไม่ยอมเป็นปูชนียบุคคล ในกรณีนี้ก็คือว่า คนไข้หรือสังคมยังหวังจะให้แพทย์เป็นที่เคารพบูชา แต่มีปัญหาว่าแพทย์หรือหมอจะยอมตนให้เป็นที่เคารพหรือไม่ หรือจะเป็นเหมือนครู ซึ่งก็คงต้องถามกันต่อไป อันเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง รวมทั้งพระด้วย เวลานี้พระก็เป็นปัญหาอยู่ไม่น้อย

เป็นอันว่าหมดเวลาแล้ว จะขอปิดท้ายนิดหน่อย บทบาทของหมอนั้นเป็นได้หลายอย่างในเวลาเดียวกัน บางอย่างก็ไปด้วยกันได้ บางอย่างก็ขัดกัน มีบทบาทอะไรบ้าง

๑. บทบาทของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์

๒. บทบาทของนักธุรกิจ

๓. บทบาทของแพทย์โดยตรง

๔. บทบาทของผู้เชี่ยวชาญ และ

๕. บทบาทของผู้นำสังคม

บทบาทเหล่านี้แพทย์เป็นได้ทั้งหมด แต่บางอย่างขัดกัน เช่น บทบาทของผู้ประกอบอาชีพแพทย์ กับบทบาทของนักธุรกิจ ตอนนี้ต้องเลือกว่าจะเอาแค่ไหน เช่น บทบาทของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ ซึ่งหมายถึงบทบาทของแพทย์ในฐานะเป็นผู้ประกอบอาชีพอย่างหนึ่งที่ตนถนัด อันนี้เป็นธรรมดาของคนทุกคนอยู่ในโลกต้องมีอาชีพ เพื่อจะได้เลี้ยงตัวได้ สังคมจะได้มีระบบแบบแผน ด้วยบทบาทนี้แพทย์ก็เป็นคนทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างหนึ่งแต่ถ้าเลยจากนั้นไปอีกขีดระดับหนึ่ง แพทย์นั้นก็จะกลายเป็นนักธุรกิจ เราจะเอาแพทย์ในบทบาทผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ หรือในบทบาทนักธุรกิจ นี้เป็นทางเลือกที่สำคัญอย่างหนึ่ง

ถ้าบทบาทธุรกิจขึ้นมานำเมื่อไร เกณฑ์วัดความสำเร็จของการประกอบวิชาชีพแพทย์ก็จะเปลี่ยนไปด้วย เช่น เมื่อตั้งโรงพยาบาลขึ้นมาโรงหนึ่ง *เกณฑ์วัดความสำเร็จ* แทนที่จะหมายถึงการทำให้ประชาชนพลเมืองผ่อนคลายจากโรคภัยไข้เจ็บมีสุขภาพดีขึ้น ก็จะหมายถึง*การได้เงินกำไรสูงสุด* ถ้าถึงตอนนี้ผลที่ต้องการของแพทย์ก็จะไม่ตรงกับเหตุผลที่แท้จริงตามธรรมชาติ และบทบาทของแพทย์ก็จะขัดแย้งกับความหวังของคนไข้อย่างชัดเจน และเมื่อนั้น การแพทย์ที่เป็นเครื่องแก้ปัญหาสังคม ก็จะกลายเป็นปัญหาสังคมไปเสียเอง

ถึงอย่างไรก็ตาม บทบาทที่เป็นตัวยืนก็คือบทบาทแพทย์ บทบาทแพทย์ ไม่ใช่อย่างเดียวกับบทบาทผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์

แต่หมายถึงบทบาทที่ตรงความจริงตามธรรมชาติ ที่เป็นเหตุผลในตัวของมันเอง กล่าวคือเป็นบทบาทของผู้ทำหน้าที่หรือทำงานในการบำบัดโรค ช่วยให้คนไข้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีสุขภาพดี นี่คือบทบาทโดยตรงยืนพื้น ซึ่งจะต้องรักษาไว้ให้ได้

ต่อไป บทบาทผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเน้นทางวิชาการว่าเชี่ยวชาญด้านโน้นด้านนี้ เป็นตัวประกอบเข้ามาเสริมบทบาทแพทย์ก็ได้ แต่ไม่เหมือนกัน

ข้อสุดท้าย คือ บทบาทผู้นำสังคม ในฐานะที่แพทย์เป็นบุคคลชั้นนำ มีสติปัญญาสูง มีสถานะ โอกาส และอิทธิพลในสังคมสูง ควรจะเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์และแก้ปัญหาของสังคม

ทีนี้บทบาทไหนที่ตรงตามธรรมชาติที่สุด ก็เอาบทบาทนั้นเป็นหลัก หรือตั้งเป็นแกนไว้ ก็คือบทบาทแพทย์ที่ว่านี้ บทบาทแพทย์นี้ต้องเข้าใจกันให้ชัดว่าเป็นบทบาทของการทำหน้าที่ตรงตามเหตุผลโดยธรรมชาติอย่างแท้จริง เราก็เอาบทบาทแพทย์ที่แท้จริงนี้เป็นฐาน บทบาทอื่นก็เสริมเข้ามา และก็ทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น อันไหนขัดกันเราก็แก้ไขไป

บัดนี้อาตมภาพได้พูดมาเกินเวลาแล้วไม่มีโอกาสที่จะอธิบายอะไรอีก ก็คิดว่าเป็นแง่คิดตามสมควร ถ้าเป็นไปได้อย่างนี้ ก็ไม่ต้องพูดถึงความหวังจากคนไข้ เพราะว่าถ้าเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติมันก็เป็นเรื่องของกฎธรรมดา จะต้องไปพูดถึงความหวังอะไรของคนไข้ คนไข้ไม่ต้องหวังหรอก ไม่ต้องพูดถึงความหวังจากคนไข้ มันดีกว่าการที่คนไข้จะหวังเสียอีก ฉะนั้นอาตมภาพจึงไม่อยากจะพูดถึงความหวังจากคนไข้ เพราะว่าคนไข้บางทีก็หวังผิดหวังถูก ดีไม่ดีก็หวังผิด

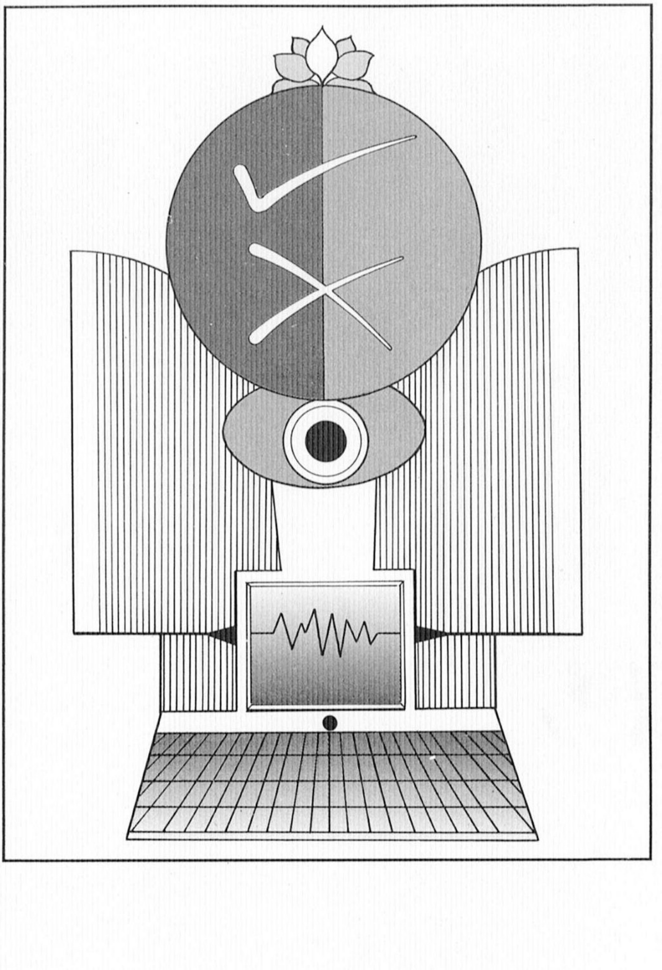
จากแพทย์เสียอีก ฉะนั้นก็ให้ว่ากันตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ

เป็นอันว่า ถ้าแพทย์เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ รักษาบทบาทที่แท้ตามธรรมชาติ ก็จะมีผลดีแน่นอนยิ่งกว่าความหวังจากคนไข้ และจะเป็นฐานที่มั่นคงรองรับบทบาททุกอย่าง โดยที่บทบาทอื่นจะมาเป็นเพียงส่วนประกอบที่ทำให้แพทย์เป็นผู้มีชีวิตที่สร้างสรรค์พัฒนาสังคม เพื่อจะได้แก้ปัญหาของมนุษย์ นำโลกไปสู่ความสุขและความร่มเย็น พร้อมกับที่แพทย์เองก็มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขอยู่ในตัวเองแท้จริงด้วย

อาตมภาพขออนุโมทนาทุกท่านที่มาประชุม ถ้ามีอะไรผิดพลาดไปก็ขอประทานอภัยด้วย ขอตั้งจิตอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยให้ทุกท่าน เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย และมีความร่มเย็นเป็นสุขในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยทั่วกันตลอดกาลทุกเมื่อ

ถาม-ตอบ

เทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่
กับจริยธรรมในแง่พุทธศาสนา

ถาม-ตอบ
เทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่
กับจริยธรรมในแง่พุทธศาสนา

ปุจฉา ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีใหม่เป็นอันมากที่นำมาใช้ในทางการแพทย์ และทำให้เกิดผลกระทบอย่างมากทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม กฎหมาย และจริยธรรม.

เทคนิคที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การวินิจฉัยโรคก่อนคลอด ปัจจุบันมีวิธีการที่สามารถจะตรวจทารกตั้งแต่อยู่ในครรภ์ว่าทารกนั้นมีความผิดปรกติหรือไม่ ถ้าพบว่าทารกมีความผิดปรกติ อันจะเป็นเหตุให้มีปัญญาอ่อน หรือพิการ หรือเป็นโรครุนแรงจนถึงแก่ชีวิตตั้งแต่อายุน้อย พ่อแม่สามารถจะเลือกทำแท้งได้ วิธีการนี้มีจุดประสงค์สำคัญคือต้องการช่วยให้คู่สามีภรรยามีลูกปรกติ ถ้าพบว่าลูกในครรภ์ผิดปรกติก็จะเลือกทำแท้งเสีย ก่อนหน้าที่จะมีเทคนิคนี้คู่สามีภรรยาไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากไม่มีลูกทั้งๆ ที่อยากมี หรือเสี่ยงเอา บางครอบครัวกลัวมากว่าลูกจะผิดปรกติ ดังนั้น พอตั้งครรภ์ก็ไปทำแท้งเสีย แต่การวินิจฉัยโรคก่อนคลอดช่วยให้คู่สามี

---

* จาก “สารศิริราช” ปีที่ ๔๑, ฉบับที่ ๙, กันยายน ๒๕๓๒ หน้า ๕๐๗-๕๑๕

ภรรยาไม่ต้องทุกข์ทรมานจากการมีลูกผิดปรกติ และช่วยให้ได้ลูกที่ปรกติ

การวินิจฉัยโรคก่อนคลอดและการเลือกทำแท้งถ้าทารกในครรภ์ผิดปรกติ เป็นที่ถกเถียงกันมากในระยะแรกที่มีเทคนิคนี้ใช้ แต่ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับและถือเป็นบริการที่ทำกันเป็นประจำในต่างประเทศ

สำหรับประเทศไทยเทคนิคนี้ก็นำมาใช้แล้ว และมีคู่สามีภรรยาที่ต้องการใช้บริการนี้จำนวนไม่น้อย และจะมากขึ้นเรื่อยๆ ทางด้านกฎหมายมีการต่อต้านกฎหมายทำแท้งโดยบุคคลหลายกลุ่ม อันที่จริงกฎหมายทำแท้งนี้มีอยู่หลายประเด็น ทั้งการทำแท้งในกรณีอื่นๆ และการทำแท้งในกรณีที่ทารกในครรภ์ผิดปรกติ ประเด็นหลังนั้นนับว่ามีความสำคัญเพราะถ้ายังไม่ชัดเจน แพทย์คงจะไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือคู่สามีภรรยาโดยการวินิจฉัยโรคก่อนคลอดได้ ในด้านคู่สามีภรรยาเองก็อาจมีความวิตกกังวลว่าวิธีการนี้ทำแล้วผิดไหม เป็นบาปไหม ถ้าปัญหานี้ยังไม่ได้พูดกันให้กระจ่าง แพทย์ก็ไม่รู้จะอธิบายอย่างไร

ขอนมัสการเรียนถามว่า ทางพุทธศาสนามองปัญหานี้อย่างไร การทำแท้งนั้นเห็นได้ชัดว่าเป็นบาป แต่มีเจตนาที่จะไปช่วยเขาให้มีลูกปรกติและป้องกันไม่ให้มีความทุกข์ทรมาน จากการมีลูกพิการ นอกจากนี้ สำหรับเด็กพิการที่เกิดมาตัวเด็กเองก็ทุกข์ทรมานด้วย

วิสัชนา ในแง่ของจริยธรรม จริยธรรมนี้มีอย่างน้อย ๒ แบบ คือแบบหนึ่งกำหนดเอาที่ประโยชน์เป็นหลัก อีกแบบหนึ่งเอาความจริงเป็นหลักและประโยชน์เป็นรอง ทางพระพุทธศาสนาถือว่า

จริยธรรมต้องตั้งอยู่บนฐานของสัจจธรรม ต้องสอดคล้องกับสัจจธรรมด้วย

เมื่อมีปัญหาเรื่องความจริงหรือสัจจธรรมเข้ามา มันจะเป็นการพิจารณาในแง่ความจริงอย่างหนึ่ง และการตัดสินใจเลือกของมนุษย์ว่าจะเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งบางทีเราก็ต้องเลือกเอาในแง่ได้มากเสียน้อย เวลาเราตัดสินเรื่องชีวิตเราจะทำแท้งเราก็เห็นแก่พ่อแม่ มองในแง่หนึ่งเหมือนกับพ่อแม่เป็นเจ้าของชีวิต มาตัดสินชะตากรรมของเด็กนั้น เหมือนกับว่าเจ้าของชีวิตนั้นเขาไม่มีส่วนที่จะแสดงความคิดเห็นอะไร เราไม่รู้ว่าเขาจะพอใจอย่างไร จริงอยู่ในแง่หนึ่งเรามีเจตนาดี มีความปรารถนาดีต่อเด็กนั้นด้วย ว่าแม้แต่เด็กนั้นเราก็ไม่อยากให้เขาทุกข์ทรมาน แม้แต่มองในแง่นี้ เราก็ไม่รู้แน่นอนว่าเจ้าตัวเด็กนั้นเอง เขาอยากเป็นอย่างไร ทั้งๆ ที่พิการเขาก็อาจจะอยากมีชีวิต เราก็พูดยาก ตอนนี้เรามาเป็นผู้ตัดสินให้

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาถือเจตนาเป็นเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาปัญหาจริยธรรม โดยยึดความจริงเป็นหลัก ตัวความจริงเป็นอย่างไร ความจริงก็คือสัตว์ทุกตนรักชีวิต ชีวิตทุกชีวิตต้องการอยู่รอด ไม่ต้องการให้ใครมาทำลาย อันนี้เป็นหลักกลาง ในแง่ความจริงแล้ว เมื่อมีการทำลายชีวิตเกิดขึ้น ก็เป็นปาณาติบาต แต่เมื่อมีเหตุผลอื่นประกอบขึ้นมาในแง่ที่ว่าจะทำให้เกิดปัญหาความทุกข์ทรมานแก่พ่อแม่ หรือความเดือดร้อนแม้แก่ตัวเจ้าของชีวิตนั้นเอง ซึ่งเราสันนิษฐานหรืออย่างน้อยก็เห็นว่าเขาจะต้องทุกข์ทรมาน ทั้งที่แท้จริงแล้วเราก็ไม่รู้ใจเขาว่าอยากจะอยู่หรือไม่ ในแง่นี้ก็ถือว่าเรามีเจตนาดี เจตนาดีนี้จะเป็นตัวตัดสินในแง่ที่ว่า ถ้าผิด จะผิดมากหรือน้อย ซึ่งโยงไปถึงการพิจารณาด้วยปัญญาว่าจะเลือกเอาแค่ไหน แต่

ต้องยอมรับความจริงก่อนว่าเป็นปาณาติบาต

แต่ในฐานะมนุษย์เราอยู่ในโลกนี้ เราอาจจะจำเป็นต้องเลือกมีกรณีมากมายในการดำเนินชีวิตซึ่งเราจะต้องเลือกว่าจะเอาอย่างไหนโดยเหตุผลอย่างไร การเลือกที่ดีที่สุด คือการเลือกที่ประกอบด้วยเจตนาที่ดีที่สุดเป็นประการแรก และนอกจากเจตนาที่ดีที่สุดแล้วก็ต้องมีปัญญาประกอบด้วย คือปัญญาความรู้ความเข้าใจ มองเห็นเหตุผลให้มากที่สุด แล้วตัดสินใจด้วยปัญญาความรู้เหตุผลที่ดีที่สุดและเจตนาที่ดีที่สุด

สำหรับเรื่องของชีวิต เจตนาที่ดีที่สุดก็คือเจตนาที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา ในทางปฏิบัติเราต้องตัดสินใจว่าจะเอาแค่ไหน แต่เราจะต้องไม่ทำลายความจริง เพราะถ้าเราไปหันเหความจริงตามความต้องการของเราว่าไม่ผิด จริยธรรมก็จะไม่มีหลักการที่แน่นอนต่อไปก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างโน้นอย่างนี้ได้ เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาจึงแยกเป็นสองขั้น ขั้นแรก ต้องยอมรับความจริงว่าเป็นปาณาติบาต เมื่อความจริงเป็นอย่างนั้นแล้ว ขั้นที่สอง ในฐานะมนุษย์เรา จะเลือกเอาอย่างไร ซึ่งตัวชี้สำคัญที่ว่าตะกี้คือเจตนา เจตนาจะเป็นตัวตัดสินเรื่องความบาปน้อยบาปมาก สมมติว่ามีคนฆ่ากันขึ้น ถ้าทำด้วยความโกรธแค้นมีเจตนาที่ต้องการทำลายเบียดเบียน กลั่นแกล้ง ก็เป็นบาปมาก แต่ถ้าเป็นเรื่องของการถูกข่มเหงรังแกป้องกันตัว เจตนาไม่มีที่จะเบียดเบียนผู้อื่น ก็เป็นบาปน้อย ถ้ามีเจตนาดีอย่างอื่น เช่น mercy killing เข้ามาประกอบ ก็มีส่วนที่เป็นบุญแทรกซ้อนเข้ามาด้วย คือมีความปรารถนาดีต่อเขา แต่ที่จริงในการตัดสินใจอย่างนี้เราต้องยอมรับความจริงว่ามีความไม่รู้ประกอบอยู่ด้วย คือที่จริงเราไม่รู้ว่า เจ้าตัวเจ้าของชีวิตที่เราบอกว่าเราทำ mercy killing

นั้น เขาเอาด้วยกับเราหรือไม่ เขายังอยากมีชีวิตอยู่หรือไม่ เราตัดสินข้างเดียว ดังนั้น เบื้องแรกจะต้องถือหลักการพื้นฐานไว้ก่อนว่าเจตนาที่ฆ่าเป็นบาป ถ้าเป็นชีวิตแล้วเมื่อทำลายก็เป็นปาณาติบาตทั้งนั้น นี่เป็นตัวความจริง

ปุจฉา สำหรับเรื่อง mercy killing นี้เป็นเรื่องใหญ่ที่อยากจะขอเรียนถามต่อไป แต่ขอเรียนถามก่อนว่า ทางพุทธศาสนาถือว่าชีวิตเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อไหร่

วิสัชนา ทางพุทธศาสนาถือว่าชีวิตเริ่มต้นตั้งแต่ปฏิสนธิ ปฏิสนธินี้มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ (๑) มีสเปอร์ม, (๒) ไข่ มาบรรจบกัน, แล้ว (๓) มีวิญญาณาคือมีจิตเกิดขึ้นจึงจะถือว่าเริ่มชีวิต ถ้ามีแต่ลำพังสเปอร์มหรือไข่ถือว่ายังไม่มีชีวิต คือยังไม่เป็นชีวิตมนุษย์ ถ้าเป็นชีวิตก็เป็นชีวิตแบบพืชหรืออะไรไป

ปุจฉา จะทราบได้อย่างไรว่ามีวิญญาณ

วิสัชนา พอบรรจบกันแล้วเกิดการสืบต่อก็ถือชีวิตเริ่มต้นเป็นมนุษย์แล้ว ตั้งแต่วินาทีที่บรรจบกันนั้น เมื่อมีชีวิตต่อไปก็ถือว่าเริ่มมีชีวิตเป็นมนุษย์แล้ว

ปุจฉา ในปัจจุบันเราสามารถทำการปฏิสนธิในหลอดแก้วได้ มีปัญหาว่าสิ่งที่เราทำในหลอดแก้วนั้นเป็นชีวิตหรือไม่

วิสัชนา เป็น ก็เหมือนกันไม่แปลกอะไร จะอยู่ที่ไหนก็เป็นเพียงที่อาศัย จะเป็นมดลูกหรือหลอดแก้วก็เป็นเพียงที่อาศัยของชีวิตนั้นเท่านั้น

ปุจฉา ขณะนี้มีเทคโนโลยีทางการเจริญพันธุ์ (reproductive technology) ที่สามารถทำให้มีลูกได้โดยวิธีต่างๆ วิธีหนึ่ง คือ

การผสมเทียม ซึ่งมีข้อบ่งชี้ในหลายกรณี เช่น สามีเป็นหมัน หรือ สามีมีความผิดปรกติทางพันธุกรรม และไม่อยากถ่ายทอดไปให้แก่ลูก ก็จะใช้น้ำเชื้อจากผู้ชายคนอื่นฉีดเข้าไปที่ปากมดลูกของผู้หญิง การปฏิสนธินั้นไม่ได้เกิดจากสเปอร์มของสามี แม้เรื่องนี้เป็นเรื่องที่คนยอมรับกันมากกว่าการทำแท้ง เพราะจุดประสงค์คือการช่วยให้เขาได้ลูก แต่วิธีนี้จะถูกต้องทางธรรมหรือไม่ เพราะน้ำเชื้อไม่ใช่ของสามี คนบางคนก็อาจมีความรู้สึกตะขิดตะขวงใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะว่าไม่ใช่ลูกของสามีของตน

วิสัชนา ไม่ใช่ลูกของสามีแน่ แต่ในกรณีเช่นนี้ ในแง่หนึ่งก็เป็นการยอมรับของสามีด้วย จึงเป็นเรื่องที่เบาลงไป เพราะไม่ได้จงใจละเมิด

ปุจฉา ถือว่าเป็นการละเมิดศีลในแง่การผิดสามีภรรยาหรือไม่

วิสัชนา อยู่ที่เจตนาเป็นอันดับหนึ่ง ผู้ชายฝ่ายที่ ๓ ไม่ได้มีเจตนาที่จะล่วงละเมิด และฝ่ายสามีก็มีการยอมรับ จึงเป็นเรื่องที่เบาลง แต่ก็ไม่พ้นสิ้นเชิง ยังมีปัญหาอยู่ เพราะทั้ง ๒ ฝ่ายมีความรู้สึกที่ไม่สมบูรณ์ ไม่มีความสมบูรณ์ในตัว ก็รู้ชัดอยู่ว่าไม่ใช่ลูกของเรา

ปุจฉา อันที่จริงคนที่ให้น้ำเชื้อมาจะไม่ทราบเลย และคนที่เป็นสามีก็จะไม่ทราบว่าใครเป็นเจ้าของน้ำเชื้อ

วิสัชนา ในกรณีอย่างนี้ฝ่ายที่ ๓ ไม่มีเจตนา

ปุจฉา ถ้าเช่นนั้นสามีก็ไม่มีผิดอะไร เจ้าของน้ำเชื้อก็ไม่มีเจตนา แล้วทางผู้หญิงจะมีความผิดหรือไม่

วิสัชนา ถ้าสามียอมก็เป็นการยอมรับ ไม่ใช่การละเมิด ทาง

พระท่านใช้คำว่า "ลักผัสสะ" หมายความว่าคนที่มาได้กับภรรยาหรือสามีของอีกฝ่ายหนึ่ง มาลักผัสสะ มาขโมยหรือละเมิด เป็นการละเมิดโดยเป็นการขโมยชนิดหนึ่ง ถ้าเจ้าของผัสสะนั้น คือฝ่ายคู่ครองเขายอมรับแล้ว อนุญาตแล้ว ก็ไม่เป็นการลักผัสสะ บางทีอาจจะถึงกับถือว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือหรือเสียสละให้ ถ้าดูในแง่นี้แล้วก็ทำให้พ้นได้เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ในแง่จิตใจและวัฒนธรรมปัญหายังมีได้อีกมาก ถ้าสามีภรรยาคู่นั้นเกิดมีลูกของตนเองโดยตรงขึ้นมา เขาจะมีความรู้สึกและปฏิบัติต่อลูกสองแบบนั้นเสมอกันได้หรือไม่ อีกอย่างหนึ่ง ก็จะยังไม่พ้นปัญหาการทำวงศ์ตระกูลให้สับสน ซึ่งศีลมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งที่จะป้องกัน

ปุจฉา ในปัจจุบันสามารถจะเอาไข่จากผู้หญิงคนอื่นผสมในหลอดแก้วแล้วใส่เข้าไปในมดลูกของผู้หญิงเจ้าตัว ในกรณีที่เจ้าตัวไม่สามารถมีไข่ได้ หรือไม่ต้องการถ่ายทอดความผิดปรกติทางพันธุกรรมไปให้แก่ลูก สารกรรมพันธุ์คือไข่ไม่ใช่ของตัวเขา แต่เขาเป็นคนเลี้ยงอุ้มชู ไม่ทราบว่าจะมีข้อขัดข้องทางศาสนาหรือไม่ และอย่างนี้จะถือว่าใครเป็นแม่

วิสัชนา แม่ก็คือเจ้าของไข่ อันนั้นชัดเจน ผู้หญิงอีกคนก็เป็นที่ฝังตัวเพาะเลี้ยง เหมือนกับหลอดแก้วหรือเป็นที่ฝากไว้ ก็เป็นแม่ที่สอง ไม่ใช่แม่แท้ คล้ายๆ แม่เลี้ยง แต่แทนที่จะเลี้ยงตอนที่คลอดมาแล้ว ก็เลี้ยงตั้งแต่เอามาฝากไว้ในท้องของตน

ปุจฉา อย่างนี้ไม่มีปัญหาอะไรใช่ไหม

วิสัชนา ไม่มีปัญหาอะไร

ปุจฉา ต่อไปกฎหมายทำแท้งคงจะต้องเข้าสภาอีก

กฎหมายทำแท้งนี้กว้าง ข้อเสนอให้ทำแท้งได้มีหลายกรณี แต่การที่กฎหมายทำแท้งไม่ผ่าน ทำให้การวินิจฉัยโรคก่อนคลอดและการเลือกทำแท้งในกรณีที่เด็กในครรภ์ผิดปรกติยังไม่สามารถทำได้ถูกต้องตามกฎหมาย ที่ทำกันอยู่ทำโดยที่กฎหมายเปิดช่องไว้ แต่ตราบใดที่ประเด็นนี้ยังไม่ชัดเจน คนทำแท้งก็คงจะไม่สบายใจ แพทย์บางคนพยายามจะหลีกเลี่ยงไม่ทำแท้ง แต่ให้คนอื่นทำ เทคนิคการวินิจฉัยโรคก่อนคลอดนั้นคงหลีกเลี่ยงไม่พ้น และคงต้องนำมาใช้แน่ ดังนั้นคงจะต้องมีแนวทางปฏิบัติและแนวคิดว่าอะไรถูกอะไรผิด

วิสัชนา ทางพระก็ชัดเจนว่าการทำแท้งเป็นปาณาติบาต แต่เจตนาเป็นตัวบอกว่าเป็นปาณาติบาตที่เบาหรือแรง

ปุจฉา แต่ยังไม่ทำให้เป็นสิ่งที่ถูกอยู่นั่นเองใช่ไหม

วิสัชนา จะเป็นการถูกอย่างสิ้นเชิงไม่ได้ เพราะเป็นการละเมิดต่อชีวิตคือทำลายชีวิต อันนี้เป็นตัวความจริง หลักการถือว่าสัตว์ทุกตนรักชีวิต ชีวิตทุกชีวิตต้องการดำรงอยู่ ต้องการอยู่รอด

ปุจฉา ถ้ามีกุศลเจตนา แม้จะลบล้างกันไม่ได้กับการทำแท้ง แต่จะคุ้มไหมที่จะทำปาณาติบาต

วิสัชนา อันนี้ต้องขึ้นอยู่กับการตัดสินใจเองแล้ว เพราะเป็นเรื่องที่เสี่ยงเหมือนกัน บางครั้งมีบ้างเหมือนกันใช่ไหมที่เทคโนโลยีพลาด ปัญหาในยุคเทคโนโลยีจะมีมากขึ้นในเรื่องเหล่านี้ และมีความซับซ้อนด้วย อย่างเรื่องการปฏิสนธิในหลอดแก้ว จะทำให้คุณค่าทางจิตใจเปลี่ยนแปลงไปอย่างใดบ้าง เด็กที่เกิดจากการผสมในหลอดแก้ว จะมีความผันแปรอย่างไรบ้างในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดจิตใจต่างๆ เนื่องจากการที่ตัวเกิดมาในหลอดแก้วนี้ เมื่อเขา

เติบโตขึ้นมาความผูกพันทางจิตใจต่างๆ จะเปลี่ยนแปลงผิดแปลกไปอย่างไร ก็เป็นตัวปัจจัยที่ ๒,๓,๔,๕ ที่เข้ามา ทำให้ความสมบูรณ์เดิมพร่องลงไป

ปุจฉา หมายความว่าทางพุทธศาสนาไม่สนับสนุนให้ทำสิ่งเหล่านี้

วิสัชนา อาตมาว่าพุทธศาสนาให้สิทธิในการใช้สติปัญญาของมนุษย์มาก จึงย่อมจะให้มนุษย์รู้จักพิจารณาตัดสินใจเลือกเอง ซึ่งก็ต้องดูว่าเมื่อตนใช้สติปัญญาพิจารณาแล้วความสมบูรณ์เต็มอิ่มจะมีเท่ากันหรือไม่ และมีแง่ดีแง่เสียอะไรอีกบ้าง

ปุจฉา ยังมีกรณีที่ยากกว่าที่เรียนถามท่านมาแล้วอีก เพราะในการวินิจฉัยก่อนคลอดสำหรับโรคพันธุกรรมบางโรคที่เป็นเฉพาะผู้ชายแต่ยังไม่มีวิธีวินิจฉัยได้ว่าเด็กในครรภ์ที่เป็นผู้ชายนั้นเป็นโรคหรือไม่ ทราบเพียงแต่ว่าถ้าลูกในครรภ์เป็นชายก็มีโอกาสเสี่ยงสูงต่อการเป็นโรค ถ้าไม่อยากมีลูกเป็นโรคก็ต้องตัดสินใจทำแท้งถ้าเป็นลูกชาย โดยที่ไม่รู้ว่าเด็กที่เป็นชายนั้นเป็นโรคหรือไม่ นี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง ตัวอย่างอื่นก็คือในกรณีที่แม่เป็นหัดเยอรมันในขณะที่ครรภ์อ่อน ลูกในครรภ์มีโอกาสพิการมาก แต่ก็ไม่ ๑๐๐% รวมทั้งแม่ที่เป็น AIDS ลูกในครรภ์ก็ไม่เป็นโรค ๑๐๐% ทั้ง ๓ กรณีนี้เราไม่สามารถวินิจฉัยได้แน่นอนว่าเด็กพิการ แต่มีโอกาสเสี่ยงสูงเป็นความพิการที่ไม่มีทางรักษาและเป็นความพิการที่รุนแรงมาก ในกรณีเหล่านี้ถ้าเราตัดสินใจเลือกทำแท้งไป ก็จะยิ่งหนักกว่ากรณีที่กล่าวมาแล้วหรือไม่

วิสัชนา ใจจะต้องพร้อมที่จะรับผิดชอบ คือตัวจะต้องรู้

ตามความเป็นจริงว่า (๑) เป็นปาณาติบาต (๒) จะแรงเบาแค่ใด อยู่ที่เจตนาของตัวเอง ที่ประกอบด้วยสติปัญญาที่รู้เข้าใจ และมีความเสี่ยงปนอยู่ด้วย พ่อแม่หรือแม้แต่หมอก็ตาม ก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เรียกว่าเวลาตัดสินใจปัญหาอยู่ที่ว่าเจตนาในการตัดสินใจนั้นเป็นอย่างไร ถ้ามีเจตนาที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นหลัก มีความปรารถนาดี ต่อพ่อแม่เด็ก และต่อเด็กด้วย ก็เป็นตัวที่ช่วยได้มาก เป็นตัวที่ให้ผลเป็นพื้นฐาน ส่วนการตัดสินใจผิดถูกนี้ก็จะมาเป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่ง สมมติว่ามีเจตนาที่ดีมาก ปรารถนาดี แต่ตัดสินใจแล้วผิดพลาด การตัดสินใจพลาดนั้นก็มาบั่นรอน คือทำให้ผลของเจตนาดีนี้ไม่เต็มที่ แต่มันก็จะต้องมีผล ยิ่งเมื่อยังเป็นเรื่องของความไม่รู้จริงเมื่อทำไปด้วยความไม่รอบคอบก็จะมีข้อเสียเพิ่มอีก องค์ประกอบหรือปัจจัยแต่ละอย่างมีผลทั้งนั้น สำหรับเรื่องของเทคโนโลยีนี้ เรามองในแง่ว่าเทคโนโลยีแบบนี้เป็นเครื่องช่วยป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียแก่พ่อแม่และแก่ชีวิตเด็ก แต่ในเวลาเดียวกันเทคโนโลยีอีกด้านหนึ่งก็น่าจะพัฒนาไปด้วยพร้อมกันคือเทคโนโลยีที่จะมาช่วยคนพิการให้สามารถดำเนินชีวิตที่ดีที่สุด เพราะการตัดสินใจอย่างนี้เป็นการตัดสินใจของฝ่ายผู้อื่นที่ไม่ใช่เจ้าของชีวิต เราไปตัดสินชีวิตเขา ควรจะคิดในแง่เอื้ออำนวยโอกาสแก่เขาด้วย

ปุจฉา พ่อแม่ไม่ใช่เจ้าของชีวิตเด็กใช่ไหม

วิสัชนา ไม่ใช่แน่ ๆ

ปุจฉา ทางตะวันตก ฝ่ายที่สนับสนุนกฎหมายทำแท้งนี้ถือว่าผู้หญิงมีสิทธิที่จะตัดสิน โดยถือว่าลูกที่อยู่ในท้องเป็นส่วนหนึ่ง

ของแม่ จึงให้สิทธิว่าผู้หญิงสามารถจะตัดสินได้ว่าอยากจะมีลูกหรือไม่อยากมีลูกหรืออยากจะทำแท้ง แต่ถ้ามองทางเรา ก็ถือว่าผู้หญิงไม่มีสิทธิตัดสินใจทำแท้งใช่ไหม

วิสัชนา เป็นเพียงมีส่วน คือเป็นผู้ที่ให้โอกาสแก่ชีวิตนั้นหรือช่วยให้ชีวิตนั้นเกิดขึ้นได้ แต่ไม่ใช่เจ้าของชีวิต

หลักการอย่างหนึ่งคือทุกชีวิตอยากมีชีวิตอยู่ อันนี้แน่นอนแม้จะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ถ้าชีวิตนั้นยังไม่มีจิตสำนึกที่ทางพระเรียกว่า "วิถีวิญญาณ" ที่จะแสดงออกให้เห็นว่าเขาอยากมีชีวิต แต่โดยจิตไร้สำนึกนี่เขามีแล้ว มันมีความดิ้นรนเพื่อความมีชีวิตอยู่ แม้แต่ว่าเจ้าตัวไม่รู้ตัว และการดิ้นรนเพื่อความมีชีวิตอยู่หรือความอยากมีชีวิตนั่นแหละ ทำให้ตัวเขาเจริญเติบโตขึ้นมาได้ ดังนั้นมันมีอยู่แล้วคือความปรารถนาของเขาที่จะคงอยู่ แม้แต่ชีวิตที่ปฏิสนธิใหม่ เมื่อปฏิสนธิแล้วความปรารถนาที่จะมีชีวิตเกิดขึ้นแน่นอน อันนี้เท่ากับว่าเราไปลิขิตชีวิตเขา โดยทำการที่ฝืนต่อความปรารถนาของเขา

ปุจฉา ถ้าพ่อแม่ไม่ใช่เจ้าของชีวิต เจ้าของชีวิตเองมีสิทธิไหมที่จะตัดสินว่าจะอยู่หรือไม่อยู่หมายความว่าจะตัดสินว่าไม่อยู่ได้ไหมแต่จะตาย ดังเช่น ปัจจุบันมี life will คือการเขียนพินัยกรรมไว้ล่วงหน้าว่าในเวลาที่ตัวเองป่วยหนักขออย่าให้ใช้วิธีใดก็ตามที่จะช่วยชีวิตเลย ไม่อยากให้รักษา ขอตาย ยอมตาย อย่างนี้มีสิทธิจะทำหรือไม่ หรือถ้าเป็นโรคร้ายแรงแต่ไม่อยากให้รักษา อย่างนี้จะเป็นบาปหรือไม่

วิสัชนา ถ้าว่าตามหลักแท้ๆ แล้ว เจ้าของชีวิตเขามีสิทธิในชีวิตของเขา แต่ผู้อื่นอาจจะพิจารณาว่าในขณะนั้นจิตเขาแปรปรวนไม่สมบูรณ์ การพิจารณาต่างๆ ไม่เป็นไปโดยสติรอบคอบ เพราะ

ฉะนั้นเราก็ถือว่าเรามีเมตตากรุณาและมีสติปัญญาที่จะพิจารณา จึงพยายามที่จะช่วยชีวิตเขา เพราะว่าเขาอาจจะตัดสินใจผิดก็ได้ ซึ่งก็เป็นความจริงที่บางคนตัดสินใจผิด เราจึงพยายามช่วยเหลือเขาไว้ก่อน อันนี้ก็เป็นเรื่องของการที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันกับมนุษย์ตามธรรมดานี่เอง การที่เรามีเจตนาดีก็คือมีเมตตากรุณา จะพยายามช่วยชีวิตเขาไว้ แต่ในแง่ของสิทธิเขามีสิทธิต่อชีวิตของเขา

ปุจฉา เจ้าของชีวิตบาปไหม เพราะเหมือนกับเป็นการฆ่าตัวตาย แต่เป็นการฆ่าตัวตายที่ไม่ได้ลงมือกระทำ ถ้ารักษาเขาอาจมีชีวิตอยู่ อาจหายขาดหรือมีชีวิตอยู่นานต่อไป แต่ถ้าไม่รักษาจะตายแน่

วิสัชนา ตามปรกติคนที่ตัดสินใจฆ่าตัวตายจะมีความรู้สึกที่ท่านเรียกว่าความไม่สบายใจบางอย่าง ความรู้สึกขุ่นมัวเศร้าหมองใจ เกิดความขัดใจคับแค้นใจอะไรบางอย่าง และทำให้ตัดสินใจที่จะฆ่าตัวตาย ภาวะจิตอันนี้เองที่เป็นความเศร้าหมอง เป็นบาป

ปุจฉา ไม่ใช่การฆ่าตัวตายเป็นบาปหรือ แต่เป็นความเศร้าหมองหรือ

วิสัชนา มันเนื่องอยู่ด้วยกัน เจตนาที่จะฆ่านี่แหละเป็นเจตนาที่เป็นบาป เพราะเป็นเจตนาในการทำลาย ซึ่งทำให้จิตขณะนั้นเป็นจิตที่ไม่สมบูรณ์ คับข้อง ขุ่นมัว ขัดใจ ไม่ปลอดโปร่ง ไม่ผ่องใส ทางพุทธศาสนาถือว่าจิตที่ดีงามที่เป็นบุญก็คือจิตที่ปลอดโปร่งผ่องใสสมบูรณ์ในตัวของมันเอง

ปุจฉา ถ้าฆ่าตัวตายด้วยความเชื่อ เช่น ตามประเพณีของชาวญี่ปุ่น หรือฆ่าตัวตายตามศาสดาอย่างที่เกิดใน Guyana

วิสัชนา อย่างนั้นเป็นโมหะ

ปุจฉา ตามประเพณีญี่ปุ่น มีการฆ่าตัวตายเพื่อแสดงความรับผิดชอบ อย่างนั้นถือว่าเป็นบาปหรือเป็นบุญ

วิสัชนา มีทั้งบุญทั้งบาป เรื่องนี้มีความซับซ้อนอยู่เหมือนกัน ในพุทธศาสนาก็มีเรื่องในพระไตรปิฎกอยู่หลายเรื่องที่พระบางองค์ป่วยมาก มีความทุกข์ทรมาน ก็เลยฆ่าตัวตาย ตอนที่เชือดคอตัวเองนี้ มีความรู้สึกเศร้าหมองใจ มีความขุ่นมัว มีความไม่พอใจชีวิตของตัวเอง ซึ่งทางพระถือว่าเป็นจิตที่ประกอบด้วยโทสะอย่างละเอียดอ่อน คือมีความขัดเคืองใจ ความขุ่นเคืองที่จะทำร้ายตัวเอง ก็เป็นบาป พอเชือดคอไปแล้ว ขณะนั้นผ่านไปแล้ว ก็ได้เกิดความเข้าใจ มองเห็นอะไรต่างๆ แม้แต่ว่าเอาชีวิตของตัวเองมาเป็นเครื่องพิจารณา ด้วยความเข้าใจความเป็นจริง เห็นสัจจธรรม กลับหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์ไปเลยก็ได้ ในเสี้ยววินาทีที่จะตายกลับพลิกตรงข้าม คืออาศัยการฆ่าตัวตายนั้นยกเอาการที่จะตายขึ้นมาเป็นข้อพิจารณา ก็สามารถเกิดปัญญารู้แจ้งซึ่งเป็นความดีงามอย่างสูงสุดได้ การมีความรับผิดชอบและความสำนึกต่อหน้าที่ที่จะรักษาความดีงามของสังคมเป็นความดี เป็นบุญ แต่เจตนาในการฆ่าเป็นเจตนาในการทำลาย ประกอบด้วยโทสะเป็นบาป เรื่องนี้มีความซับซ้อนในตัว แต่ก็เป็นไปตามหลักการที่ว่าจิตของมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้น ในการวินิจฉัยเรื่องนี้เราจะต้องนำเอาเงื่อนไขหรือตัวปัจจัยต่างๆ มาเป็นเครื่องประกอบการพิจารณาด้วย และแยกวินิจฉัยเป็นอย่างๆ

ปุจฉา ถ้าอย่างนั้น คนที่เจ็บป่วยไม่อยากให้รักษา อยาก

ปล่อยให้ตาย เขาอาจคิดด้วยความเศร้าหมองก็เหมือนกับการฆ่าตัวตาย แต่ถ้าเขาไม่คิดด้วยความเศร้าหมองเล่า ถ้าเขาปลง และมองเห็นแล้วว่าเป็นอย่างนี้ แล้วพร้อมที่จะไปจากโลกนี้

วิสัชนา เขาก็เลยบอกว่าไม่ต้องมาทำอะไรเขา ขอไปสบาย ๆ อย่างนี้อาตมาว่าเป็นได้ อาจเป็นจิตที่สมบูรณ์ด้วยซ้ำ ในทัศนะของอาตมาว่าไม่เป็นปัญหา เพราะเขามีสิทธิของเขา แต่ถ้าเขามีความรู้สึกท้อแท้เบื่อหน่าย มีความขุ่นมัว คับแค้นต่อชีวิต ขุ่นเคืองใจตัวเอง คิดว่าตายเสียให้หมดเรื่อง จิตเศร้าหมอง อย่างนี้เป็นบาปอยู่ในตัว

ปุจฉา ในปัจจุบัน การรักษาโรคระยะท้ายเป็นได้มาก เช่น โรคไตวายระยะสุดท้ายมีวิธีรักษาอยู่หลายวิธี แต่โดยข้อจำกัด ที่มีอยู่ในขณะนี้เราไม่สามารถรักษาผู้ป่วยทุกคนได้ ดังนั้นบางทีเขาอยากอยู่ แต่เขาไม่สามารถรับการรักษาด้วยวิธีดังกล่าวได้ เราก็แนะนำเขาว่าอย่ารักษาเลย การแนะนำอย่างนี้ไม่ทราบว่าควรหรือไม่ควร เหตุผลก็คือว่าการรักษาเป็นการรักษาเรื้อรัง ค่าใช้จ่ายสูงมาก จะสู้ไม่ไหว ขณะเดียวกันก็จะเป็นภาระต่อครอบครัว บางครั้งเมื่อทำไปแล้วทางครอบครัวผู้ป่วยเกิดปัญหามากกว่า ถ้าผู้ป่วยอยู่นานเท่าที่จะอยู่ได้ตามธรรมชาติ การให้คำแนะนำอย่างนั้นไม่ทราบว่าควรหรือไม่

วิสัชนา ถ้า (๑) เราให้คำแนะนำด้วยเจตนาดีต่อตัวเขา เราปรารถนาดีต่อชีวิตของเขา และ (๒) เราให้ข้อมูลความจริงเท่าที่เราจะให้ได้เต็มที่ แล้วการตัดสินใจเป็นของเขาเอง อย่างนี้ไม่เป็นไร

ปุจฉา แต่บางครั้งแพทย์เป็นคนตัดสิน เช่น การดูแลผู้ป่วยที่หมดหวังหรือระยะท้ายของโรค เพราะขณะนี้มีปัญหาทางเศรษฐ-ศาสตร์มาเกี่ยวข้องด้วย บางครั้งคล้ายกับแพทย์ต้องทำตัวเป็นพระ

เจ้าตัดสินว่าคนใดควรช่วยชีวิตหรือคนใดควรจะปล่อยให้เสียชีวิตตัวอย่าง เช่น ในกรณีผู้ป่วยไตวายระยะสุดท้าย ถ้าตัดสินว่าควรช่วยชีวิตก็มีวิธีรักษาต่างๆ ให้มีชีวิตต่อไปได้ ปัญหานี้เป็นปัญหาทั่วโลก เพราะเราไม่สามารถให้การรักษาแก่ผู้ป่วยทุกคนได้ แม้ว่าบางครั้งผู้ป่วยเป็นคนตัดสินเอง แต่ก็มีไม่น้อยที่แพทย์เป็นคนตัดสินให้ คำถามคือเรามีสิทธิจะทำอย่างนั้นหรือไม่

วิสัชนา ในกรณีอย่างนี้ แพทย์มีความเสี่ยงอยู่มาก เป็นการมองและตัดสินชีวิตของเขาจากแง่ของเราและคนอื่น ถึงจะทำอย่างดีที่สุดก็คงสมบูรณ์ได้ยาก และคงจะต้องเรียกว่าการถือสิทธิมากกว่าจะเรียกว่ามีสิทธิ เพราะเรากำหนดเอาเองจากข้างเราว่าเรามีสิทธิอย่างไรก็ตาม อย่างน้อยแพทย์จะต้องแน่ใจในเจตนาดี คือต้องไม่ทำโดยไม่มีความรับผิดชอบ แพทย์อาจจะทำจนชินจนมีความรู้สึกว่าช่างมันหรือเรื่อยเปื่อย ไม่มีความรับผิดชอบต่อชีวิต อันนี้ก็เป็นบาปสถานหนึ่ง แต่ถ้าเรามีความรู้สึกรับผิดชอบต่อชีวิต เราก็มีเจตนาดีมีความปรารถนาดีต่อผู้ป่วย หรือเราอาจมีความปรารถนาดีต่อเศรษฐกิจของประเทศด้วย ก็เป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจว่ามีเจตนาดีอยู่แค่ไหน อันนี้จะเป็นตัวช่วยในการพิจารณา แต่ก็จะไม่พ้นทีเดียว เพราะเราไม่ให้โอกาสแก่ชีวิตนั้นจริง

ปุจฉา บางครั้งเราเห็นชัดว่าการรักษา เช่น การเปลี่ยนไตไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตของเขาดีขึ้น ถ้าทำไปแล้วอาจจะลำบากยากจนลงไปอีก เราก็เลยตัดสินไม่ทำ พอเราตัดสินไปว่าไม่ทำ ถ้าเราบอกความจริงแก่เขาว่าไม่ทำเพราะเขาไม่มีเงิน ก็จะดูเหมือนว่าการรักษานี้ทำได้เฉพาะคนรวยเท่านั้น ในความเป็นจริงเราไม่สามารถให้บริการต่างๆ ทางการแพทย์แก่ทุกคนได้ แต่บางครั้งแพทย์ต้องเป็น

คนตัดสินใจว่าคนใดสมควรจะได้รับการรักษา แพทย์จึงอยู่ในฐานะลำบาก

นอกจากนี้การรักษาผู้ป่วยในระยะสุดท้ายเป็นเรื่องสิ้นเปลืองมาก เพราะมีภาวะแทรกซ้อนต่างๆ และต้องใช้ยาและวิธีต่างๆ ในการรักษาพยาบาลมาก แพทย์ก็มีความเห็นเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่าควรจะพยายามรักษาให้ดีที่สุด ถ้าผู้ป่วยจะตายก็ให้เป็นการตายเอง อีกกลุ่มเห็นว่าการทำอย่างนั้นไม่ยุติธรรม เป็นการสร้างบาป เพราะการมีชีวิตอยู่เป็นการทำให้ความทุกข์ทรมานยืดยาวไปอีก และเงินที่สิ้นเปลืองไปในการรักษาไม่สามารถทำให้ผู้ป่วยรอดชีวิตได้ ก็จะหยุดการรักษา ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างแพทย์ที่มีความเห็น ๒ กลุ่มนี้ การสอนนักเรียนแพทย์ก็ยาก ถ้าปล่อยผู้ป่วยให้เสียชีวิตโดยไม่ให้การรักษาก็อาจจะดูเป็นการโหดร้าย ไม่ทราบว่าจะมีแนวทางปฏิบัติอย่างใด นอกจากอาศัยเจตนาดังที่ท่านได้พูดไว้ชัดเจนแล้ว

วิสัชนา ในกรณีที่เราเป็นผู้อื่นไปตกลงตัดสินชีวิตเขา เราจะต้องมีตัวประกอบในการพิจารณาให้ครบถ้วนสมบูรณ์ว่าทำอย่างไรจะดีที่สุดในการเลือกตัดสินใจ เท่านั้นเอง พูดอีกอย่างหนึ่งว่า นอกจากเจตนาดีที่เป็นพื้นฐานแล้ว ก็จะต้องมีการใช้สติปัญญานี้พิจารณาข้อมูลความจริงอย่างรอบคอบที่สุดด้วย การที่แพทย์มีความเห็นเป็น ๒ กลุ่ม ก็เพราะมี เหตุผลตัวประกอบต่างๆ ไม่เหมือนกัน ทั้งสองฝ่ายต่างก็คิดแทนผู้ป่วยด้วยกันทั้งนั้น จึงต้องเป็นเรื่องของการชักจูงใจกันด้วยเหตุผลต่างๆ ว่าใครมีเหตุผลดีกว่ากัน ไม่มีข้อยุติตายตัว

ปุจฉา ถ้าเราไม่รักษา เขาก็จะเป็นไปตามบุญตามกรรม ก็จะจบสิ้น แต่ถ้าเราต่อชีวิตเราไปสร้างทุกข์ขึ้นอีก มีปัญหาอีกมาก

เกิดตามมา และเราไม่สามารถจะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้ บางครั้งจึงตัดสินไม่รักษาเพราะเราเห็นได้ชัดเจนว่าถ้ารักษาไปเขาจะมีความทุกข์มากขึ้น มีบางครั้งที่ฝืนทำไปทั้งๆ ที่รู้ แต่พอเห็นว่าเขาทุกข์ทรมานเราก็ยิ่งทุกข์หนัก แทนที่เขาจะตายตามธรรมชาติ เราฝืนธรรมชาติโดยไปต่อชีวิตของเขา ทำให้เขาทุกข์ทรมาน จึงมีความรู้สึกว่าอย่างไหนจะบาปกว่ากัน

วิสัชนา พอมีเหตุผลอย่างนี้ขึ้นมา เหตุผลนั้นก็เป็นตัวที่ทำให้เกิดเจตนาอย่างนั้นขึ้นมาอีก ซึ่งก็เป็นเจตนาดีตามความคิดที่ว่าถ้าเขาไปตามปรกติของเขาคงจะสบาย เป็นเหตุผลในใจที่มีขึ้นมาทำให้การตัดสินใจเป็นไปด้วยเจตนาที่ดีได้ ในแง่นี้ก็เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่นำมาใช้ในการตัดสินใจของเรา ที่จะให้ถือว่าเป็นกุศลเจตนาตอนที่พยายามรักษา ก็ทำด้วยหวังดี โดยมีความคิดความเข้าใจขั้นหนึ่ง ตอนที่จะให้เป็นไปตามธรรมชาติ ก็ทำด้วยหวังดี แต่มีความคิดความเข้าใจอีกขั้นหนึ่ง ในกรณีที่เจตนาดีมีเมตตากรุณาเหมือนกันอย่างไหนมีโมหะคือความไม่รู้จริงมากกว่าก็บาปมากกว่า อย่างไหนมีโมหะน้อยกว่าก็บาปน้อยกว่า

ปุจฉา ในกรณีการรักษาด้วยไตเทียม บางครั้งจะบอกกับญาติว่าเงินทองที่ใช้ในการรักษานั้นจะสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์สู้นำไปใช้ทำอย่างอื่นที่มีประโยชน์กว่าไม่ได้ แต่เราไม่สามารถจะบอกแก่ผู้ป่วยอย่างนี้ได้ จำเป็นต้องอ้างว่าผู้ป่วยมีสภาพไม่เหมาะสมต่อการรักษา บางครั้งผู้ป่วยก็ถามว่าไม่เหมาะสมอย่างไร เราก็ต้องอ้างเหตุผลทางการแพทย์ เหตุผลที่อ้างนั้นทำให้ผู้ป่วยฟังแล้วสบายใจ แต่เรารู้อยู่แก่ใจว่าเรากำลังผิดศีลข้อมุสา

วิสัชนา ถ้ามองในแง่ของพระ เรื่องนี้ท่านคำนึงถึงเจ้าของชีวิตมากกว่าคนอื่นๆ เพราะสถานการณ์เป็นเรื่องของคนนั้น คนอื่นเป็นเพียงตัวประกอบ ถ้าจะพิจาณาในแง่ว่าจะทำอย่างไรให้เจ้าของชีวิตเขาปฏิบัติต่อชีวิตเขาได้ดีที่สุด แม้แต่ว่าถ้าจะตายก็ให้เขาพร้อมที่จะตายด้วยใจโดยมีจิตที่ปลอดโปร่งผ่องใสไม่เศร้าหมอง ถ้าทำอย่างนี้ได้คนอื่นก็เป็นตัวรอง ถ้าเขาพร้อมจะตาย ยอมรับความจริงว่าจะตายด้วยความรู้สึกที่สบายปลอดโปร่ง มันก็เบาไปหมด ที่ดีที่สุดคือทำไปโดยเขารู้ความจริงด้วยและตัดสินใจด้วยความรู้นั้นที่เต็มบริบูรณ์ว่าชีวิตของฉันเอาอย่างนี้ ถ้าทำอย่างขั้นนี้ก็เป็นดีที่สุด ดังนั้นนอกจากในแง่ปฏิบัติทางกายแล้ว ควรพิจารณาว่าทำอย่างไรจึงจะให้ทางด้านจิตใจของผู้ป่วยมีความพร้อมอย่างนี้ด้วย

ปุจฉา เท่าที่ผ่านมา มีผู้ป่วยส่วนน้อยที่ทำใจได้อย่างนี้ ส่วนใหญ่รับได้ยาก เพราะส่วนใหญ่รักชีวิต ถ้าผู้ป่วยตัดสินใจเอง ความรับผิดชอบก็จะไม่อยู่ที่แพทย์ อย่างนั้นก็ง่าย แต่ในความเป็นจริงผู้ป่วยไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะตัดสินใจได้ เพราะมีอารมณ์ ความวิตกกังวล ความกลัว ความอยากอยู่ กลัวตาย และเขาไม่มีข้อมูลทางการแพทย์มากพอที่จะรู้ว่าอะไรดี แพทย์จึงต้องอยู่ในฐานะลำบากที่จะต้องเป็นผู้ตัดสินว่าจะให้การรักษาหรือหยุดการรักษา ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ

วิสัชนา มันอยู่ที่ว่าเลือกอย่างไรให้ดีที่สุด ตอนนี้ปัญหาของมนุษย์เราอยู่ได้แค่นี้ เพราะในกรณีนี้เรามีความรู้ไม่สมบูรณ์ แม้แต่ความรู้ต่อตัวชีวิตนั้น เราก็ทำได้แค่ว่าดีที่สุด ด้วยเจตนาที่ดีที่สุดของเรา และด้วยความรู้ที่ดีที่สุดของเรา เราทำได้อย่างนี้และเราก็ยอมรับความจริงนั้น

ปุจฉา ถ้าคิดในแง่เศรษฐศาสตร์ ที่ทำไปอย่างนี้อาจไม่ใช่ด้วยใจเมตตากรุณาต่อใครโดยเฉพาะ แต่มองว่าน่าจะเก็บทรัพยากรไปใช้ช่วยคนอื่นในภายหน้าที่มีความจำเป็นกว่า

วิสัชนา ก็เป็นเจตนาด้วย คือเป็นเจตนาที่เป็นไปตามความคิดว่าทรัพย์สินเงินทองส่วนนี้ ถ้านำไปทำอย่างอื่นมันจะเป็นประโยชน์มากกว่า แต่ก็เป็นเหตุผลเท่าที่เรามองเห็น เราต้องยอมรับความจริงว่าเราอาจจะมองไม่ทั่วถึงก็ได้ แต่อย่างน้อยการที่เราพิจารณาอย่างนี้นับว่าเรามีเจตนาดีอยู่ เพราะเราเห็นแก่ประโยชน์ส่วนใหญ่ของคนจำนวนมาก แม้ว่าอาจจะเป็นเจตนาที่ไม่สมบูรณ์ คือประกอบด้วยความรู้ที่ยังไม่สมบูรณ์ แต่อย่างน้อยตัวเจตนานั้นก็ดี ข้อที่ต้องระวังก็คือ ถึงจะมีเจตนาดีต่อส่วนรวม แต่ก็ต้องไม่ให้กลายเป็นมีเจตนาร้ายต่อบุคคลคือผู้ป่วย คือจะต้องมีเมตตากรุณาต่อผู้ป่วยด้วย ถ้าไม่ระวัง การมีเจตนาดีต่อเศรษฐกิจของส่วนรวมอาจจะกลายเป็นข้ออ้างให้ละเลยไม่คำถึงชีวิตของผู้ป่วยไปก็ได้ ถ้าอย่างนี้ก็เป็นบาปอีก

ปุจฉา ในปัจจุบัน เราสามารถนำสารพันธุกรรมมาตรวจได้ และในอนาคตอาจสามารถจะทำนายได้ว่าต่อไปคนๆ นั้นจะเป็นโรคอะไร เช่น เบาหวาน มะเร็ง หรือโรคกรรมพันธุ์ ซึ่งอาจแสดงออกในภายหลัง ถ้าเราสามารถเปลี่ยนแปลงสารพันธุกรรมหรือยีนโดยวิธีต่างๆ ให้ผิดไปจากที่คนๆ นั้นจะต้องเป็น ไม่ทราบว่าเราไป "แทรกแซง" กรรมที่เขาควรจะได้รับหรือไม่ เพราะแทนที่จะได้รับผลของกรรมทำให้เจ็บป่วย แต่เราก็ไปช่วยไม่ให้เขาเป็นโรคเสีย

วิสัชนา ก็เหมือนกับการช่วยกันตามธรรมดา เป็นแต่เพียงว่าเราช่วยในขั้นตอนไหนเท่านั้นเอง ในเรื่องนี้ก็เป็นเพียงว่า ยีน

ของเขาที่สะสมมาเดิม เท่ากับประมวลของผลกรรมเก่าให้เป็นอย่างนั้น เมื่อมนุษย์จะช่วยเหลือกัน ความแตกต่างก็อยู่ที่ว่าเราจะไปช่วยเขาได้ในขั้นไหน เช่น ตามปรกติที่เคยเป็นมา เราต้องรอจนกระทั่งยีนปรากฏผลแสดงออกเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนแล้ว เราจึงไปช่วยแก้ไขปัญหาให้เขาได้ แต่ตอนนี้เรามีความรู้มากขึ้น เราก็เลยมาแก้ในตอนที่เป็นช่วงต้นมากกว่านั้น แต่เราก็ไม่ได้ไปขัดกับกระบวนการของกรรม เพราะว่าเขาก็มีสภาพของเขาที่มาอย่างนั้น นั่นคือกรรมของเขาเป็นอย่างนั้น เราไปช่วยเขาแก้ไขดัดแปลงหลังจากนั้น อย่างไรก็ดี ในกระบวนการช่วยเหลือของเรานี้ เราก็ไม่รู้ว่าวิธีการทางเทคโนโลยีจะได้ผลส่วนหนึ่งแล้วมีผลเสียอะไรอย่างอื่นหรือไม่อันนี้เป็นเรื่องซับซ้อนมาก

ปุจฉา เราให้คำจำกัดความว่าชีวิตเริ่มเมื่อปฏิสนธิ ถ้าหากปฏิสนธิแล้วเซลล์ที่เกิดขึ้นมามีชีวิต เซลล์นั้นอยากจะอยู่ ถ้ามองลึกลงไปนั้นก็คือยีน ถ้าเราจะเปลี่ยนยีนเราจะถือว่านั่นคือชีวิตหรือไม่

ปัจจุบันเราสามารถจะเก็บยีนไว้ได้นานไม่มีที่สิ้นสุด จะถือว่าเป็นชีวิตหรือไม่ ปัจจุบันก็มีสเปอร์มแบงก์ นอกจากนี้ อาจเก็บไข่ที่มีปฏิสนธิในหลอดแก้วไว้เพื่อใช้ในอนาคตหรือใช้ในการวิจัยได้ด้วย

วิสัชนา สำหรับสเปอร์มกับไข่ที่ยังไม่มีปฏิสนธิก็ชัดเจนว่ายังไม่ใช่มนุษย์

ปุจฉา ถ้ายีนนั้นเอามาจากมนุษย์จะถือว่าเป็นมนุษย์หรือไม่

วิสัชนา ถ้าเป็นมนุษย์ต้องมีวิญญาณ ตอนที่สเปอม์กับไข่

ผสมกันเกิดมีวิญญาณ เป็นจุดที่มีปฏิสนธิและชีวิตเริ่มขึ้น

ปุจฉา ในสัตว์ก็คงจะใช้กฎเกณฑ์นี้เหมือนกัน

วิสัชนา ใช้กฎเกณฑ์นี้เหมือนกัน

ปุจฉา อาจกล่าวได้ว่าชีวิตถูกกำหนดโดยโมเลกุลก็ได้ แล้วเราจะกำหนดว่าวิญญาณนั้นคืออะไร เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ได้อย่างไร

วิสัชนา วิญญาณคือสภาวะที่รู้ เป็นตัวความรู้เกิดขึ้น จะเรียกในแง่หนึ่งก็เหมือนกับเป็นผลของสเปอร์มและไข่ เกิดมีตัวรู้ขึ้นมาอันหนึ่ง ตัวสภาวะที่รู้ซึ่งมีองค์ประกอบสมบูรณ์ของมันเองอันหนึ่ง สภาวะนั้นเรียกว่าวิญญาณ

ปุจฉา เป็น energy ใช่ไหม

วิสัชนา ไม่เรียกว่าเป็น energy จะเรียกว่าอะไรก็คงจะเทียบยาก ถือว่าเป็นสภาวะนามธรรม เรื่องยีนนี้ตอนนี้ก็ยังไม่รู้จักชัด แต่อาตมามองว่ายีนนี้ไม่ใช่ตัวชีวิต คำว่าชีวิตในที่นี้ก็อาจมีปัญหาอีกว่า แม้แต่พืชแม้แต่ต้นไม้เราก็เรียกว่าชีวิต แต่ไม่ใช่หมายความว่าเป็นตัวมนุษย์ แม้ยีนจะเป็นตัวกำหนดหรือตัวประกอบ แต่ก็ไม่ใช่ตัวมนุษย์ ตัวนั้นเป็นตัวกำหนดแนวทางลักษณะคุณสมบัติต่าง ๆ แต่ไม่ใช่ตัวคน เป็นองค์ประกอบหนึ่งแต่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของชีวิต

ปุจฉา ถ้ามองลึกลงไป ตัวยีนเป็นตัวกำหนดการทำงานต่าง ๆ ของเซลล์ เช่น การสร้างโปรตีน การทำงานให้มี energy สามารถทดสอบได้ด้วย รวมทั้งกำหนดสติปัญญาความประพฤตินิสัยใจคอ จริง ๆ แล้วมันคือรากฐานของความเป็นคน ความเป็นคนนั้นกำหนดโดยยีน

วิสัชนา ถ้ามองในแง่นี้เราก็ต้องถือว่ามีสภาวะที่เป็นตัวกำหนดยีนอีกทีหนึ่ง ดีเอ็นเอ ที่เกิดมาเป็นลักษณะเฉพาะอย่างนั้น

มันมาอย่างไร

ปุจฉา ถ้ามองลึกไปถึงระดับอะตอม ก็มีกฎเกณฑ์ที่ทำให้จัดสร้างเป็นรูปเป็นร่างเป็นโมเลกุล

วิสัชนา ในแง่พุทธศาสนาถือว่ารูปธรรมกับนามธรรมนั้นอิงอาศัยกันโดนตลอด การจัดระเบียบของยีนที่ให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งให้มีคุณสมบัติเฉพาะ ที่ให้อะตอมมีลักษณะอย่างนั้นมันมีอะไรเป็นตัวกำหนดหรือเปล่า

ปุจฉา ดังนั้นหมายความว่าอะไรเป็นตัวกำหนดยีน ทำไมยีนปรกติ ทำไมยีนผิดปรกติ ยีนทำงานอย่างไร มีของเหนือยีนไปอีกใช่หรือไม่ เกินกว่าที่เราจะรู้

วิสัชนา ในแง่ของจิตนั้นเป็นนามธรรม ตามหลักการก็ถือว่าประณีตกว่ารูปธรรม ยีนนั้นก็เป็นฝ่ายรูปธรรม ที่ยีนเป็นอย่างนี้ในทางพุทธศาสนาก็ถือว่ามีนามธรรมอยู่ด้วย ตัวนามธรรมนั้นต้องมีอิทธิพลหรือเป็นตัวที่ทำให้เกิดผลต่อรูปธรรม

ปุจฉา นามธรรมนั้นคืออะไร

วิสัชนา นี่แหละคือกรรมที่เป็นเรื่องของจิตของวิญญาณ

ปุจฉา การคุมกำเนิดซึ่งเป็นการกันไม่ให้วิญญาณมาเกิดถือเป็นบาปหรือไม่

วิสัชนา การคุมกำเนิดโดยยังไม่ปฏิสนธิ ทางพุทธศาสนาไม่ถือว่าเป็นบาป เพราะตอนนี้เราเป็นเจ้าของเนื้อตัวของเรา เป็นสิทธิของเรา เราจะยอมให้ใครมาเกิดหรือไม่ จะยอมให้ใครมาอาศัยเราไหม

ปุจฉา ขอกลับมาพูดถึงเรื่อง mercy killing ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่มาก

ในตอนแรกเราพูดเรื่องการทำแท้งว่าเป็นการทำลายชีวิต ในกรณีที่ทำการวินิจฉัยโรคก่อนคลอดและพบว่าเด็กพิการ ในทางกฎหมายในหลายประเทศก็ยอมรับว่าทำแท้งได้ สำหรับ mercy killing หรือ euthanasia นั้น ถ้าเราเห็นว่าผู้ป่วยทุกข์ทรมานมากทำอย่างไรก็ไม่รอดแน่ การจะให้ยาหรือทำอะไร ที่ทำให้ผู้ป่วยตาย อย่างนี้ถือว่าเป็น active euthanasia ซึ่งทำไม่ได้แน่ แต่สำหรับ passive euthanasia เช่น ถ้าเราไม่ให้อ็อกซิย์เจน หรือไม่ใช้เครื่องช่วยหายใจ ผู้ป่วยก็จะตาย หรือถ้าไม่ให้ยาปฏิชีวะผู้ป่วยก็จะตาย ไม่ทราบว่าทางศาสนามองเรื่องนี้อย่างไร

วิสัชนา หลักทั่วไปก็มีเจตนาเป็นตัวกำหนดตัวแรก เจตนาประกอบด้วยความรู้แค่ไหน ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีทางเลือกในการตัดสินใจ การตัดสินใจนั้นทำด้วยเจตนาร้ายหรือดี มีความประสงค์ที่จะช่วยเหลือหรือมีความหวังดีแค่ไหนเพียงใด อันนี้จะเป็นตัวตัดสินเพราะเป็นการชี้ขาดทางเลือก คือจะเลือกเอาทางเลือกไหน ถ้าเป็น active euthanasia จะมีปัญหามากกว่า passive euthanasia เพราะเป็นการไปกระทำต่อชีวิตของเขา ถ้าเป็น passive euthanasia ก็เป็นการไม่กระทำ ไม่ไปช่วย แต่ active euthanasia ถึงขั้นเป็นการทำลายด้วย ความหนักเบาจึงผิดกัน แต่ถึงจะทำ passive euthanasia ทั้งหมดก็ขึ้นกับเจตนาในการตัดสินใจประกอบความรู้ให้ดีที่สุด

มนุษย์อยู่ในโลกนี้อยู่ด้วยการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ เป็นส่วนมาก ไม่ต้องพิจารณาในกรณีที่ใหญ่โตเด่นชัดอย่างนั้น แม้จะทำอะไรสักอย่าง ก็เป็นเรื่องของการใช้สติปัญญาแล้วกำหนดทางเลือก และมีเจตนาอย่างไรทั้งนั้น การปฏิบัติต่อลูกในชีวิตประจำวัน

เรามีความรู้เท่าใดและเจตนาที่เราหวังดีต่อลูกเท่าใด ก็เลือกตัดสินใจอย่างนั้น ซึ่งบางครั้งก็ผิดบางครั้งก็ถูก ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน เพียงแต่กรณีที่ยกขึ้นมาถามนั้นเป็นกรณีที่ใหญ่โตสำหรับเรา เราก็ต้องคิดมาก

ปุจฉา ปัญญาในที่นี้คงไม่ใช่ปัญญาในทางโลกหรือทางวิชาการเท่านั้นใช่ไหม

วิสัชนา จะเป็นปัญญาขนาดไหน เอาเป็นว่ามีความรู้ต้องใช้ความรู้ในการพิจารณาตัดสินใจ ไม่ใช่ตัดสินใจโดยไม่พิจารณาใช้ความรู้มาประกอบการพิจารณาแล้วทำด้วยเจตนาที่ดี ขณะนี้เรามีความรู้แค่ไหนก็คงแค่นั้น ไม่ใช่ว่าละเลยโดยไม่แสวงหาความรู้ ถ้าเราละเลยในการแสวงหาความรู้เราก็มีความผิด เราก็ขาดความรับผิดชอบ เท่ากับมีความประมาท

ปุจฉา ขอทราบความเห็นและคำแนะนำจากท่านเกี่ยวกับการซื้อขายอวัยวะ ขณะนี้การเปลี่ยนอวัยวะให้ผู้ป่วยที่อยู่ในระยะท้ายของโรคต่างๆ เป็นไปได้มาก เกิดมีการซื้อขายอวัยวะขึ้นเกือบจะทั่วโลก ในบางประเทศมีการห้ามอย่างเด็ดขาด แต่ในประเทศไทยยังไม่มีกฎนี้

วิสัชนา ในแง่ความซับซ้อนทางจริยธรรมก็มีทางที่จะเป็นปัญหาได้ มันอยู่ที่ความสุจริตหรือไม่สุจริต ถ้าไม่สุจริตก็เป็นปัญหาแน่ เราจะทำอย่างไรให้มนุษย์มีจริยธรรมสมบูรณ์ ให้คนมีความซื่อสัตย์ต่อกันไม่หวังผลประโยชน์ อันนี้เป็นเรื่องยาก เพราะในแง่หนึ่งเกี่ยวกับโอกาสด้วย เขาจึงให้ถือศีล ศีลเป็นตัวกรอบเป็นวินัยเพื่อแก้การใช้โอกาสในทางที่จะประพฤติไม่ดี

ปุจฉา ผู้ที่เห็นว่าควรมีการซื้อขายก็มองในแง่ว่าวิธีนี้ได้ช่วยคนที่กำลังจะเสียชีวิต ในขณะเดียวกันอีกฝ่ายก็มองว่าต่อไปจะมีการเก็งกำไร ซึ่งขณะนี้ก็มีบริษัทนายหน้าเกิดขึ้นในบางประเทศแล้ว เพราะฉะนั้น มีความขัดแย้งเกิดขึ้นและไม่ทราบว่าจะลงเอยอย่างไร สำหรับองค์การสากลเกี่ยวกับการปลูกถ่ายอวัยวะ เห็นว่าไม่ควรขาย

ส่วนใหญ่เรื่องที่เกิดขึ้นเกิดจากการขายอวัยวะจากคนจนไปให้แก่คนมี ถ้าเป็นไต เอาไตข้างหนึ่งไป คนคนนั้นก็ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าหากว่าเขาขายไตและเงินที่เขาได้มาเขาเอามาช่วยครอบครัว เขาก็จะอ้างว่าอย่างนี้ผิดที่ตรงไหน

วิสัชนา ถ้าขายอย่างนี้ในเรื่องความผิดไม่ผิด เพราะเขามีสิทธิ เป็นทรัพย์สินอันหนึ่งของเขา แต่ปัญหาว่าโทษหรือประโยชน์ที่เกิดแก่สังคม หรือในแง่ของผลดีผลเสียระยะยาวต่าง ๆ ต้องพิจารณากันหลายชั้น อาตมาว่าอยู่ที่ปัญญาของมนุษย์จะเข้าใจมองเห็นแค่ไหน ตอนนี้เป็นเรื่องของการเลือกตัดสินใจว่าเราจะเอาอย่างไรจึงจะดีที่สุดเท่านั้นเอง แต่ในแง่ของผู้ขายเขามีสิทธิ ปัญหาอยู่ที่ว่าควรหรือไม่ ตอนนี้ปัญหาอยู่ที่ความควร ที่ควรไม่ควรคือมันจะเกิดปัญหาอะไรต่อไปอีก

ปุจฉา เรื่องควรไม่ควรนี้จะกระทบต่อสังคมในแง่ส่วนรวมอย่างไร

วิสัชนา ผลกระทบเท่าที่มองเห็นตอนนี้ก็คือว่า เป็นการหาผลประโยชน์จากร่างกายของตัวเอง แม้แต่ตัวเจ้าของก็มีปัญหาได้ต่อไป เช่น ในแง่จริยธรรมของเขาเอง บางคนอาจไม่อยากทำงานทำ

การรอเอาอวัยวะของตัวเองไปขาย อย่างนี้ก็เสียแล้ว ในแง่ของจริยธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น ก็จะมีการกดราคา มีวิธีการเล่ห์กลในการที่จะพยายามซื้อให้ถูกที่สุด มีการเอาเปรียบกัน เป็นปัญหาซับซ้อนซึ่งจะโยงไปถึงปัญหาจริยธรรมในแง่อื่นๆ อีกด้วย ปัญหาจะตามมาเยอะเลย

ปุจฉา ถ้าอย่างนี้ ความควรก็น้อยลงไป

วิสัชนา ความควรน้อยลง ถ้าบริสุทธิ์ที่สุดในทางจริยธรรมก็คือการที่มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อกัน เมื่อสามารถผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะได้ ตนจะเสียสละให้ อันนี้คือจุดที่สมบูรณ์ จากจุดนี้แล้วจะเบี่ยงเบนจากจริยธรรมลงไปตามลำดับ จะมากน้อยก็แล้วแต่พฤติกรรมของมนุษย์ที่ประกอบด้วยเจตนาไปต่างๆ ถ้าหันเหจากตัวจริยธรรมนี้แล้ว โอกาสที่จะเกิดผลเสียก็มากขึ้นเรื่อยไป

กาญจนา เกษสอาด

จินตนา ศิรินาวิน

ปรีดา มาลาสิทธิ์

สง่า นิลวรางกูร

สมเกียรติ วสุวัฏฏกุล

สุมาลี นิมมานนิตย์

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ร่วมสนทนา

กองทุนวุฒิธรรม
เพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม

รักษาใจยามรักษาคนไข้

~

การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย

~

การแพทย์แนวพุทธ

~

ทำแท้ง : ตัดสินอย่างไร?
ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร/การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา

~

กรรมกับโรคพันธุกรรม ในทัศนะพระพุทธศาสนา

~

ดุลยภาพ: สาระแห่งสุขภาพและความสมบูรณ์

~

ช่วยให้ตายเร็ว หรือช่วยให้ตายดี

~

อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม

~

ยุคโลกาภิวัฒน์ : บทบาทของแพทย์กับความหวังจากคนไข้

~

ถาม - ตอบ เทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่
กับจริยธรรมในแง่พุทธศาสนา

~

การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์
ISBN : 974-8059-25-1
9 789748 059259

การแพทย์ยุคใหม่ ในพุทธทัศน์

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ออกแบบปก : เชาว์ อัศว